

Sumqayıt Dövlət Universiteti
Azərbaycan dili və dilçilik kafedrası
Folklorşünaslıq Elmi-Tədqiqat laboratoriyası

AĞBABA ŞİVƏSİ SÖZLÜYÜ

*Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyinin 09.10.2104-cü il
1060 nömrəli əmrinə əsasən dərs vəsaiti
kimi təsdiq olunmuşdur.*

Sumqayıt 2014

Elmi redaktor: prof. Cəfər Cəfərov
Rəyçilər: dos. Avtandil Ağbaba
dos. Əzəmət Rüstəmov

Aslan Bayramov, Arzu Bayramova. "Ağbaba şivəsi sözlüyü"
Bakı 2014. "AM965" MMC-nin mətbəəsi. 280 səh.

Kitab Qərbi Azərbaycanın Ağbaba bölgəsi (Amasiya rayonu) kəndlərində 1988-ci ilədək yaşamış Azərbaycan türklərinin şivə xüsusiyyətlərinə aiddir. Bir tədqiqat işi olaraq kitab həm də yaradıcı əməyin məhsuludur. Kitabda Ağbaba bölgəsinin tarixi-coğrafiyası, nahiyyə olan vaxtlar (1886), həm də 1988-ci ildəki inzibati-ərazi bölgüsü müqayisə edilir, əhəlinin etnik tərkibi, təsərrüfatı və sayı statistik sənədlərlə müqayisə edilərək göstərilir. Daha sonra Ağbaba şivəsinin fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri şərh olunur. Şivə üçün xarakterik olan söz və ifadələrin əlifba sırası ilə lüğəti verilir. Hər bir söz və ifadənin semantik mənası və işlənmə məqamları cümlə modelləri ilə təqdim olunur. Kitabdən filoloq-tələbələr, magistr və doktorantlar, eləcə də müəllimlər faydalana bilərlər.

Dərs vəsaiti SDU-nun Azərbaycan dili və dilçilik kafedrasında və Folklorşünaslıq Elmi-tədqiqat laboratoriyasında hazırlanmışdır.

ÖN SÖZ

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrinin öyrənilməsi, şivə sözlərinin lüğət halında çap olunması hər vaxt aktual sayılır. Belə ki, Azərbaycan dilini daha dərinəndən öyrətmək üçün dialekt və şivələri, onların fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlərini də bilmək gərəkdir. Dialekt və şivələrin tədqiq olunması dil tariximizi, həm də klassiklərin əsərlərini öyrənmək baxımından da maraqlıdır. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev 9 aprel 2013-cü ildə "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət proqramı" barədə Sərəncam imzalamışdır. Həmin sərəncamda dilçiliyin bir çox sahələrinin inkişafına dair məqsəd və vəzifələr müəyyən edilmişdir. Onlardan biri də Azərbaycan dilinin müxtəlif dialekt və şivələrinin müasir dövrün tələblərinə uyğun öyrənilməsi məsələsidir. Müxtəlif təşkilatlarla bərabər, Təhsil Nazirliyi sistemində də həmin işin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan da Sumqayıt Dövlət Universiteti əməkdaşlarının bu işə qoşulmaları və "Ağbaba şivəsi sözlüyü"nü hazırlamaları təqdirəlayiqdir.

Müəlliflər - Aslan Bayramov və Arzu Bayramovanın Ağbaba şivəsinə aid tərtib etdikləri lüğət uzunmüddətli bir əməyin, geniş tədqiqat işinin məhsuludur. Müəlliflər Amasiya rayonu kəndlərindən qaçqın düşənlərin məskunlaşdıqları və toplu yaşadıkları bölgələrdə (Göygöl, Gəncə, Şamaxı, Xızı, Abşeron, Sumqayıt, Mingəçevir, Suraxanı, Mehdiabad, Daşkəsən, Zəbrat və s.) dəfələrlə olmuş, informatorların yaddaşında olan söz və ifadələr toplamışlar. Lüğətin hazırlanmasında informatorlarla bərabər, həm də müxtəlif mənbələrə üz tutulmuşdur.

Qərbi Azərbaycan böyük bir ərazidir. Burada yaşayan azərbaycanlıların müxtəlif şivələri olmuşdur. Məsələn, Dərə Ələyəz, İrəvan, Miğrı, Vədi cənub ləhcəsinə, Göycə, Qaraqoyunlu, Ağbaba, Pəmbək Qərb ləhcəsinə aidliyi daha çoxdur. Zəngəzur şivəsi daha çox Qarabağ şivəsinə yaxındır. Lakin bəzi hallarda elmi ədəbiyyatlarda Qərbi Azərbaycan əhalisinin yalnız bir şivəsi olduğu qeyd edilir. Bu fikirlə razılaşmaq olmaz.

Lügətin əvvəlində Ağbaba bölgəsinin tarixi-coğrafiyası, rus-türk müharibələrinin acı nəticələri, əhalinin etnik tərkibi, Ermənistan-Türkiyə sərhədi çəkilərkən qohumluq münasibətləri sıx olan kəndlərin erməni və rus işbirliyi nəticəsində bir-birindən ayrı düşməsi, deportasiya və s. hadisələr verilmişdir. Maraqlı məqamlardan biri Qars vilayətinə daxil olan Ağbaba ərazisinin tarixi inzibati-ərazi bölgüsü müasir dövrlə (1988) müqayisə edilir. Əhalinin və təsərrüfatın sayı göstərilir. Bununla belə, 1988-ci ilədək Ağbaba kəndlərində yaşayan tayfalar və onomastik sistemdə işlənən ləqəblərin də verilməsi kitabın dəyərini artırır.

Qərbi Azərbaycanda bir nəfər də olsun Azərbaycan türkünün yaşamadığını, Amasiya rayonu kəndlərində heç bir vaxt dialektoloji ekspedisiyaların olmamasını nəzərə alsaq, tərtib edilən sözlüyün nə dərəcədə faydalı və qiymətli olması göz qabağındadır. Hər bir sözə aid verilən məlumat söz və cümlə formasında izah edilir. Lügətdə sözlərin hansı nitq hissəsinə aid olması da mötərizədə qeyd olunur. Omonimlər müstəqil sözlər kimi göstərilir. Çoxmənalı sözlərin mənə çalarları da konkret cümlə modelləri ilə şərh olunur. Bəzi şivə sözlərinin, informatorların söylədiklərində olduğu kimi, bayatı, atalar sözü və yaxud frazeologizm daxilində verilməsi də şivə xüsusiyyətlərinin qabarıq nəzərə çarpmasına kömək edir.

Müəlliflər çalışmışlar ki, yerli dialekt kaloritini saxlasınlar. Məsələn:

*Unnucaydı unumuz,
Yağlıcaydı yağımız.
Unnucuya qurt tüşüf,
Noolacax halımız?*

Göründüyü kimi, folklorumuzdan gətirilən bu örnəkdə xalqın çətin durumu, aclıq illəri, deportasiya, qaçqınlıq və s. “unnuca və yağlıca” fitonimləri ilə daha qabarıq deyilmişdir. Başqa bir holavarda isə “hörük”, “xarazan”, “məjgal” dialektizmləri işlədilərək emosional məzmun yaradır:

*Hörük' hörüyün başı,
Xarazan kərtix' daşı,
Yeməx' gəlif çıxmadı*

Məjgala verim aşı.

Lügətdə şivə sözləri bəzən M.Kaşğarının “Divan”ı və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanındakı sözlərlə müqayisə edilir. Bəzən də Ağbaba ilə sərhəd olan Türkiyə kəndlərində yaşayan Azəri, tərəkəmə, qarapapaq ləhcəsində işlənən sözlərə üz tutulur. Ona görə ki, Ağbaba kəndlərində işlənən sözlər eyni fonetik formasına və leksik-semantik mənalarına görə Qars və Çıldır bölgələrində işlənən sözlərlə üst-üstə düşür. Məsələn: beçara (yazıq), matara (su qabı), adılı (heç vaxt), nəncəri (necə), ayaq (dəfə), anrı (o tərəfə), anaxtar (açar) və s. Belə sözlər yüzlərlədir.

“Ağbaba şivəsi sözlüyü”ndə verilən sözlərin bir qismi dialekt və şivələrimizdə olan sözlərlə oxşarlıq təşkil etsə də amma sözlükdə əsasən Ağbaba şivəsi üçün xarakterik olan sözlərə daha çox diqqət yetirilmişdir. Məsələn: avar (evin üstünə dökənən ot, küləş), mərtək (evin üstünə dökənən yarma ağac parçaları), gont (divardan əsas atmaya uzadılan ağac), xıla (tualet), xingizdəmək (döymək), bulğur (bişmiş buğda yarması), çəçil/çeçil (kələf pendir), şırat (üzsüz süd), cılvıra (göylə yarma qarışığından hazırlanmış yemək), dirgan (yaba), dirgançı (yabaçı), çilə (qəm-kədər), bedava (havayı), çəmbər (yumru), örtmə (eyvan), somun (qələbdə bişirilmiş çörək), fırın (çörəkbişirən soba) və s.

Bununla belə, lügətdə bölgədə daha çox işlənən obrazlı və emosional ifadələr, frazeologizmlər – xalq deyimləri verilmişdir: Alımını vermək (əvəzini çıxmaq), alığı aşmaq (işə tərs düşmək), əldən ağıza qalmaq (məhtac olmaq), toyuq əl-ayağı vermək (nadinc), pişik başı bəzəmək (böhtan uydurmaq) və s. bu kimi deyimlər xalqın məişətindən, gün-güzəranından doğan qələbləşmiş ifadələrdir. Bu söz və ifadələr bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir.

Ümumiyyətlə, “Ağbaba şivəsi sözlüyü” milli-mədəni tariximizin özünəməxsus səciyyəsinə göstərən maraqlı tədqiqat əsəridir. Bu sözlük dərs vəsaiti kimi faydalıdır Müəlliflərə uğurlar arzulayıram.

Professor Cəfər Cəfərov

AĞBABA MAHALININ TARİXİ COĞRAFIYASI

Dəli dağ, Ağlağan, Qaraarxac, Qayqulu yaylaqları ilə birlikdə sahəsi 2000 kvadrat kilometrədən çox olan Ağbaba yaylası dəniz səviyyəsindən 2100-2150 metr hündürlükdədir. Qərb tərəfi Türkiyə, Şimal tərəfi Gürcüstan, Cənub və Şərq tərəfi Qərbi Azərbaycanın Düzkənd (1945 Axıryan) rayonu ilə sərhəddir. Ermənilərin daimi terror və köçürmələri nəticəsində Ağbaba mahalı yaxınlığında azərbaycanlılar yaşayan heç bir rayon belə qalmamışdır. Ərazi, yəni Ağbaba 1921-ci ilin Qars müqaviləsinə görə Şura hökuməti tərəfindən icad edilən "Ermənistan"a qatılmışdır (33.283). Halbuki Ağbaba həmişə Qars sancağı, Qars paşalığı, Qars bəylərbəyliyi və Qars vilayətinin tərkibində mahal, qəza və ya nahiyə inzibati vahidi kimi fəaliyyət göstərmişdir (15.66-70).

Məlumdur ki, 1877-1878-ci il rus-türk müharibəsində ruslar Qars sancağı və ona yaxın olan əraziləri (4 qəza, 1 nahiyə, 280 kənd) işğal etdilər. Bundan sonra, 28 dekabr 1878-ci ildə Qafqaz hərbi dairəsinin baş qərargahına təbə edilən Qars vilayəti (4 dairə, 14 sahə, 238 kənd icması) yaradıldı. Mülki və hərbi işlər ordu komandanlığına təbə edildi. 1881, 1904, 1913-cü illərdə Qars vilayətinin inzibati-ərazi bölgüsündə müəyyən dəyişikliklər aparılsa da, Ağbaba nahiyə və ya sahə kimi mövcud olmuşdur (13.63, 67). Yeni inzibati-ərazi bölgüsünə görə Ağbaba süni olaraq iki hissəyə bölüşdürüldü. Belə ki sahəsi 23 kvadrat kilometr olan Arpa gölün ətrafında və mənbəyini həmin göldən alan Arpa çayın (220 km) yuxarı hövzəsində yerləşən Azərbaycan türklərinin yaşadıkları kəndlər Ağbaba nahiyəsinə, çayın sol tərəfi isə (Qayı Qulu eli) Aleksandropol (Gümrü) qəzasına daxil oldu. Beləliklə, süni olaraq Ağbaba iki hissə bölüşdürüldü. Sol tərəfdə olan onlarla kəndə (Qızılcıq və Düzkənd rayonu) hələ 1857-ci ildən ruslar İran və Türkiyədən gələn ermənləri yerləşdirmiş, yerli əhalini-türkləri isə müxtəlif yerlərə qaçqın salmışlar. Bu zorakılığın izləri müxtəlif mənbələrdə qalmaqdadır. Məsələn: Hələ "Əkinçi" qəzeti 1875-ci ildə IX nömrəsində yazırdı ki, Şərəyel adlanan ərazidən qarapapaqları zorla İrana köçürürlər.

Belə faktlar istənilən qədərdir. Bütün bu hadisələr folklorumuzda da öz əksini tapmışdır. Göyçəli Aşıq Alı Türkmənçay müqaviləsinin ağır şərtlərini ürək yanğısı ilə qarşılamaş, bu tarixi ədalətsizliyə-müstəmləkə siyasətinə öz münasibətini bildirmiş, hətta müstəmləkəçiləri, eyni xalqın arasına sərhəd çəkənləri "haramzada" adlandırmışdır:

Əzəl gündən ana dedim,
Gürümə də, Araza da.
Cida düşdü elim eldən,
Ara kəsdi haramzada.

Yuxarıda göstərilən müharibələr zamanı rus çarı Araz və Arpa çayı boyu olan cəbhələrə Ter-Kukasov, Melikov, V.Behbutov, Nazarbekov kimi şovinist erməni hərbiçilərini göndərmiş, onlar da minlərlə erməni könüllüsünü ətraflarına toplayaraq Azərbaycan kəndlərinə divan tutmuşlar. 1854-cü ildəki rus-türk müharibəsi nəticəsində minlərlə azərbaycanlı ailəsinin Arpaçayı keçərək Türkiyənin içərilərinə doğru köçüb getmələrini ürək ağrısı ilə Şərəyelin Karxana kəndində yaşamış el şairi Əfkari belə təsvir etmişdir:

Arpaçaydan əsgər olan çəkildi,
Urus topu atdı, köylər söküldü.
Behbutov baxmadı çörəyə-duza,
Vay-şivən yetişdi gəlinə, qıza.

Erməni bir yandan, kazak bir yandan,
Çayır-çəmənlerimiz doldu al qandan.
Əfkari deyər, bu paşalar netdilər

Neçə min xanalar köçüb getdilər.

Ağbabanın Güllübulaq kəndində yaşamış Aşıq Nəsim də tarixən Qarsa bağlı olan ərazilərin sovet dövründə "Ermənistan"a verilməsinə öz etirazını belə bildirmişdir:

Daha yolum düşməz o gözəl Qarsa,
Xeyrimi-şərimi qanıb ağlaram.
Əl-əldən üzüldü, kəsildi ara,
Quş kimi yollara qonub ağlaram.

1880-ci ildə "Kafkaz" qəzeti 2-ci sayında türklərin öz tarixi yurdlarından qovulmalarının səbəblərini müsəlmanların köməksizliyində və rusların mövqeyindən istifadə edən gəlmə ermənilərin azğınlığında görürdü (15.123).

Birinci Dünya müharibəsi illərində - Qars Milli Şurasının üzvü Ağbabalı Hacı Abbas oğlu Məhəmmədin 700 nəfərlik süvari qoşunu Ağbaba və Çıldır bölgələrini ermənilərdən müdafiə etmişdir. Onun sayəsində Arpaçayın sağ və sol tərəfində yerləşən Azərbaycan kəndlərinə erməni quldurları girə bilməmişlər. Onun 700 nəfərlik qoşunu Gümrü müqaviləsindən sonra Xalid bəyin komandan olduğu 9-cu diviziyanın 15-ci süvari alayına birləşdirilmiş və I Dünya müharibəsinin sonunadək cəbhələrdə vuruşmuşdur.

Aşıq Nəsim bu hadisələri "Vətən" mükəmməsində belə nəzmə çəkib.

Kalvayı Məhəmməd ağa
Gördü düşüb dara Vətən;
Kömək yoxdu, arxa yoxdu
Qalib baxtı qara Vətən.

Xəlil Paşanı çağırıdı
Almasın bir yara Vətən.
Pul verdi o, silah aldı
Yurd olmasın sara Vətən.

1886-cı ilin siyahıya alınmasına görə Zaqafqaziya ölkəsi Qars vilayətinin Ağbaba nahiyəsində olan kəndlər dörd icmada birləşdirilmişlər. Ağbaba nahiyəsinin mərkəzi Böyük Təpəköy kəndi olmuşdur. Qarsa qədər olan məsafə isə 92 kilometr qeyd edilir. Pristav və nahiyə rəisi (naçalnik) Böyük Təpəköy kəndində oturarmış. Statistik hesabatı əks etdirən bu kitab 1893-cü ildə Tiflisdə çap olunmuşdur (16.161).

Azərbaycan türkləri yaşayan Ağbaba nahiyəsində kəndlərin təsərrüfatları "tüstü" (yəni təsərrüfat) termini ilə ifadə edilmiş və əhalinin kənd icmaları üzrə statistik sayı belə olmuşdur:

<i>Kəndlərin adları</i>	<i>Tüstü</i>	<i>Əhali (nəfər)</i>
1. Düzkənd kənd icması.		
1. Balıqlı	33	205
2. Göllü	31	204
3. Düzkənd	50	348
4. İlanlı	18	137
5. Qara Namaz	37	285
6. Öksüz	10	62
7. Sultanabad	28	171
8. Təzəkənd	17	129
9. Böyük Təpəköy	32	199
10. Kiçik Təpəköy	25	164
11. Xançalı	31	178
12. Şiştəpə	17	132
Cəmi:	322	2214
2. Qarabulaq kənd icması.		
	<i>Tüstü</i>	<i>Əhali</i>
1. Baxçalı	21	162
2. Bəzircan	31	183
3. Güllüce	26	193
4. İbiş	43	288
5. Qarabulaq	26	185
6. Qızıl Kilsə	30	210
7. Mustuqlu	24	150
8. Ördəkli	30	253
9. Söyüdlü	11	73
10. Seldağılan	30	231
11. Xozukənd	30	222
12. Ellər Oyuğu	31	232
Cəmi:	302	2199
3. Mağaracıq kənd icması.		
	<i>Tüstü</i>	<i>Əhali</i>
1. Amasiya	33	274
2. Daşkörpü	37	246

3. Qaraçanta	47	348
4. Mağaracıq	40	309
5. Mumuxan	16	127
6. Sınıx	18	130
7. Çaxmaq	30	222
8. Bəzirgan	56	250
Cəmi:	221	1650

4. Qars vilayətinin Şörəyel dairəsinə daxil olan və Azərbaycan türkləri yaşayan kəndlər.

	<i>Tüstü</i>	<i>Əhali</i>
1. Molla Musa	72	462
2. Bacıoğlu	50	391
3. Ocaq Qulu	74	557
4. Qara Kilsə	64	410
5. Güllübulaq	84	673
6. Qızıldaş	47	194
7. Oxçuoğlu	60	420
8. Kınık	48	386
9. Böyük Qımılı	34	259
10. Kiçik Qımılı	83	590
Cəmi:	616	4342

Ermənistanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Ağbaba yenə də Qars vilayətinin tərkibində qalırdı. Amma Gümrü müqaviləsindən sonra tərəflər Ağbaba kəndlərinin Gümrüyə yaxın olduğunu, əhalinin ticarət və nəqliyyat ehtiyaclarının guya asan həll olunacaqlarını nəzərə alaraq Ağbaba nahiyəsinin 594, 75 kvadrat-kilometr olan ərazisi yeni yaradılan Ermənistan-Aleksandrapol qəzasına qatıldı.

Ağbaba nahiyəsini əhatə edən kəndlər və Şörəyel dairəsinə daxil olan Oxçuoğlu, Güllübulaq kəndləri 1930-cu ildə yeni yaradılan Amasiya rayonu ərazisinə daxil edilmişdir. Qızıldaş, Bəzirgan, Kınık, Böyük Qımılı, Kiçik Qımılı, Qara Kilsə, Qızıldaş kəndləri sərhəd çəkilərək Türkiyə ərazisində qalmışdır. Molla Musa, Ocaq Qulu, Bacıoğlu kəndlərinin də əhalisi Türkiyəyə köç

etmiş həmin kəndlərə gəlmə erməniləri yerləşdirərək yeni yaradılan Düzkənd (1935, Axuryan) rayonuna daxil etmişlər.

Qars müqaviləsi bağlandıqdan sonra yeni yaradılan “Ermənistan”ın tərkibində həm də ermənilərin tabeliyində qalmaq istəməyən Mumuxan, Sınıq, Tezbahar, Arpa, Böyük Şiştəpə, Kiçik Şiştəpə, Sultanabad, Söyüdlü, Mustuqlu, Baxçəli, Seldağlan, Kiçik Təpəköy, Xancallı, Bozqala, Ördəkli, Qönçəli, Təzəköy və s. Ağbaba kəndlərində yaşayan qarapapaqlar sərhədin çəkilməsinə etiraz edərək Türkiyəyə üz tutmuş, bir daha geri qayıtmamışlar. İndi Qars, Ərzurum, Cıldır, Ərdahan, Sarıqamış, İğdir və digər yerlərdə minlərlə ağbabalı yaşayır. Hətta keçmiş kəndlərinin adlarını orada yaşatmaqdadırlar. Sonralar Qızılqoç (1956, Qukasyan, 1990-Aşosk) rayonuna daxil edilən Böyük Şiştəpə, (1946, Medr Sepasar) və Kiçik Şiştəpə (1946, Pokr Sepasar) və Təzəköy (1956, Tazaquyğ) kəndlərinə İran və Türkiyədən gəlmə erməniləri yerləşdirmişlər. Göstərilən digər kəndlər isə xaraba qalmaqda idi. Daha doğrusu, digər rayonların erməni kəndlərinin yaylaq yerlərinə çevrilmişdir.

1948-ci ildə Sultanabad, Daşkərpü, Qızılkilsə və Qarabulaq kəndlərinin əhalisi “köçürmə” adı ilə Göyçayın Çərəkə və Alpout kəndlərinə köçürülmüşlər. Lakin köçürülənlər isti iqlimə dözməyərək 1950-1953-cü illərdə geri qayıtmış və kəndlərini yenidən abad etmişlər. Amma çox təəssüf ki, yüzlərlə insan bu köçədən qayıtmadı, dəyişik iqlimin qurbanı oldular. Lakin çox təəssüflər olsun bir çox mənbələrdə bu köçürmələr “kənüllü köçürmə” kimi qeyd edilir. Bu köçürmə Qərbi Azərbaycanda azərbaycanlıların sayını azaltmaq məqsədi güdürdü.

1989-cu ilin yanvarınadək Ağbabanın Xozu (1935, Quzükənd), İlanlı (1935, Çaybasar), Düzkənd, Qara Namaz (1935, Yeni yol), Göllü, Təpəköy, Sultanabad (1935, Şurabad), Daşkərpü, Amasiya, İbiş, Qönçəli, Çivinli, Qarabulaq, Ellərkənd, Güllüca, Bahxlı, Ögsüz və ona söykək olan Şörəyel vadisinin Güllübulaq, Oxçuoğlu, Çaxmaq, Qaraçanta, Mağaracıq kəndlərində 22 min Azərbaycan türkü yaşamışdır (4.238). Bu statistik hesabat 1988-ci ilin 1 yanvarından sonra hər bir sovetliyin rəsmi qeydiyyat kitabından götürülmüşdür. Azərbaycan türkləri yaşayan Qarabulaq, Quzükənd, Güllüca,

Sultanabad, Balıqlı, Arpa gölün ətrafında, Böyük Təpəköy, Kiçik Təpəköy, İlanlı, Düzkənd, Göllü, Qara Namaz, Daşkərpü, Amasiya (qəsəbə), Qaraçanta, Mağaracıq, Oxçuoğlu və Güllübulaq, Arpa çayının hövzəsində, Çivinli, İbiş Qönçəli, Ellərkənd və Oğsüz Ağbaba yaylasının yüksəkliyində yerləşir. Göstərilən kəndlər inzibati vahid kimi Amasiya rayonuna daxil idi.

1988-ci ilədək Ağbaba kəndlərində yaşamış tayfaların adları, təsərrüfatın və əhalinin sayı

Yaşayış məskəninin adı	Ailə	Əhali	Tayfalar
1	2	3	4
Amasiya sovetliyi 1. Amasiya	400	1830	kosalar, şabanlar, qrellər, armudlular, musalar, şindalar, samağarrılar
2. Daşkərpü	125	680	arıxlı, əsrəflər, məşədi zaloylar, samağarrılar, muxtarlar, əmrahlar
Balıqlı sovetliyi 1. Balıqlı	90	432	tapansaqqallı, dəmirçilər, zərgarlar, bozalılar, hilloylar, dəllər, tənbellər, vəluşağı, naçaroğlular, bababaöyü, eminalılar
2. Oğsüz	42	220	lahışlar, qarafatmalı, söyünlü, pərimlər şiroylu, nalbəndlər, daşdəmirli, tatlı,
Qara Namaz sovetliyi 1. Qara Namaz	180	880	söyünnü, usufu, qrellər, sağrlar, rzalar, dəliləklər, səfərlər, dığırılı, əbdüləzimli
1. Göllü	140	760	sayfılı, təsdər, dərzili, tağılar, hacalıoğlu, dilbazlar, bozməmmədli, qazaxlı, məmmədcanlılar, hümmətlər
Qaraçanta sovetliyi Qaraçanta	294	1600	nəsiflər, kosalar, seyidlər, şavələtlər, süleymanlı, isoylar, alməmmədli, bəhramlar

1	2	3	4
Qönçəli sovetliyi 1. Qönçəli	43	236	seyidlər, usublu
2. İbiş	92	530	qarakəllər, dəlləklər, isələr, hacınəsiblər, məşədiqurbanlar, məmmədvalilər, bayramlılar
Quzukənd sovetliyi 1. Quzukənd	179	984	culuxlu, şeytanlar, erincəliyə, ağsaqqallar, qəriblər, aşırılı, siqoylar, piriylər, həşimlər, darvazlar, mürüdlər, eminalar, təpəbaşlılar, bəxtiyarlar, pənahlar
2. Qarabulaq	57	293	binnətuşağı, qocalar, eminalar, pənahlar, bəxtiyarlar, bəhramlı
3. Çivinli	95	534	məşədihasanlı, mirili, bəxtiyarlar, məşədirustamlar, pənahlar, bəhramlı, qaraçobanlar, məşədimanlı, qarapapaxlar, aşırusağı, bayramusağı, seyidlər
Düzkənd sovetliyi 1. Düzkənd	112	580	göyçəli, mollalı, arıxlı, kalbayı şabanlar, dəlidəşdəmirli, şəriflər
2. İlanlı	98	564	usufu, hacıməmmədcəfərli, səfəroyü, abbaslar, dərişlər, xəşilyeyənlər, qəriblər
Güllübulaq sovetliyi Güllübulaq	570	2875	əkinçilər, xızanlar, əmrahlar, dığırılı, söyünnü, hacımamoylu, qarəqoyunlu, gödəkli, hacılar, hacirəsullu
Güllüce sovetliyi 1. Güllüce	182	920	seydili, kareitli, taclı, karlar, hacılı, daşdəmirli, zeynalı
2. Ellərkənd	70	328	güllüoğlu, əlləzoğlu, gümrülülər, orciyahlar
Mağaracıq sovetliyi 1. Mağaracıq	207	1010	arıxlılar, mollasənli, xırəsərgərlər, hacılar, ovçuhasanlar, sonaoğlugil, bala məmmədli, hacısalmanlı, kəbləhüseynli, seyidli, yaqublu

1	2	3	4
2. Çaxmaq	42	387	kürdlər, arıxlılar
Oxçuoğlu sovetliyi Oxçoğlu	317	1552	başmaqçılar, buruqçular, karvəlilər nərüşağı, süleymanlı, hacimanlar dəlləklər, söyləməzli, başıçapıdli məşədiqəriblər, qaraqoyunlu, daşdəmirli
Təpəköy sovetliyi 1. Təpəköy	142	758	qaracıq, nərbəndlər, dəlləklər, postaçılar, tombullular, əsgəroğlu, aydınlı, gözəldərəlilər, şarbanoğulular, dadaşlı, kosalar, eyiblər, lahıclar, şivillər, əsnəklilər, çəmənli
2. Sultanabad	60	319	usuflu, dəliəhmədli, baxışlı

Amasiya rayonunda 1989-cu ilin iyununadək bir neçə kənddə azərbaycanlılar yaşamışdır.

1988-ci ildən erməni zorakılığı ilə son dəfə qaçqınlığa məruz qalmış ağbabalılar Gəncə, Göygöl, Şamaxı, Mingəçevir, Xırdalan, Bakı, Sumqayıt və digər şəhər və kəndlərdə məskunlaşmışlar. 100-lərlə ailə Rusiyanın Saratov, Krasnodar, Stavropol vilayətində, Tatarıstan, Ukrayna və digər yerlərdə qaçqınlıq həyatı keçirirlər. Bununla belə, Suraxanı, Bayıl (Bakı), Mehtabad, Ceyranbatan, Saray, Xırdalan (Abşeron), Quşçu (Daşkəsən), Yeni Zod, Çaykənd (Göygöl), Yeni Yaşma, Xələc, Məşədi Həsən (Xızı), Qızımeydan (Şamaxı) və digər kəndlərdə toplu halda yaşamaqdadırlar.

Əhalinin məşğuliyyəti çətin qış şəraiti, məişət durumu, qoyunçuluq, maldarlıq, arıçılıq, toxuculuq, əkinçiliyin inkişafı, ərazinin zəngin bitki örtüyü, heyvanat aləmi və s. Azərbaycan dilinin digər dialekt və şivələrindən fərqlənən termin səciyyəli sözlər, dərin mənalı frazeoloji birləşmələr, xalq deyimləri və folklor örnəkləri yaratmışdır (10.51).

Ağbabiya ged aman
Çiçəyi cana dərman.
Məktub gəlib köç ilə
Yarı dərd, yarı dərman.

Ağbaba kəndlərində yaşayanların danışığında Borçalı, Pəmbək, Qaraqoyunlu, Qazax, Tovuz, Gədəbəy və digər qərb bölgəsi

kəndlərində yaşayan azərbaycanlıların danışığında rast gəlinən sözlər çoxdur (6.160). Elə sözlər də vardır ki, o Ağbaba şivəsi üçün xarakterikdir. Məsələn, avar (evin üstünə tökülən ot), sələ (çubuqdan hörülmüş əşşüzən), çiyinnik (hər iki başında çəngəl olan və vedrə ilə su daşımaq üçün işlədilən alət), havh (koridor), xıla (tualet), çinqır (vedrə), düngür (iki qohum), dirgan (yaba) somun (kürədə bişirilən kvadrat çörək), çəkməcə (təndirin içində bişirilən yemək), fırın (çörək bişirilən soba), çisir (tikanlı məftil), xap etmək (süd dəyişmək), çeçil (kələf pendir), daşdıx (pötənə), pmar (bulaq), qöçük (ətəksiz paltar), çənbər (dairə) dingə (baş qoyulan tağalacaq), sırınma (paltar), pambıxlı (sırınma pencək və ya şalvar), adılı (heç vaxt), binəli (həmişə) çanax, nanay, təpimək (qurumaq) və s.

Ağbaba şivəsində işlənən sözlər uzun əsrlərin məhsulu olmaqla bərabər, zənginliyi ilə də seçilir. Dialekt leksikasının əsas əlamətləri onların məhdud dairədə işlənməsidir. Burada dilimizin ən qədim dövrləri ilə səsləşən və ədəbi dildə olmayan çoxlu sözlər işlənir.

Ümumiyyətlə, Ağbaba kəndlərində yaşayan Azərbaycan türkləri oğuz, həm də qıpçaq kökənlidirlər. Kəndlərdə yaşayanların danışığından oğuz və qıpçaq elementlərini çox müşahidə etmək olur. Balıqlı, Quzəkənd, Göllü, Sultanabad və Elləkənd kəndlərində qarapapaqların əsil soyları yaşayırdılar. Ona görə də həmin kəndlərdə yaşayanların danışığında qıpçaq elementlərini də görmək mümkündür.

Ağbaba şivəsinin dialekt leksikasında işlənən sözlərin çoxu ona söykək olan Qars, Cıldır, Ərdahan bölgələrinin kəndlərində bu gün də işlənir (9.25). Bu təbiidir. Dediymiz kimi, 1920-ci il Gümrü müqaviləsində həmin Ağbaba kəndləri, həm də Qars, Cıldır, Axsqa, Axırkələk, Qocabəy eyni coğrafiyada və siyasi quruluşda bir toplum halında əsrlərlə yaşamışlar. Xüsusilə, Axırkələk, Əsmincə, Qocabəy, Axsqa yaşayan türklərlə də yaxın qohumluq əlaqələri olmuşdur. Nə yazıq ki, 1944-cü ildə Axsqa türklərində Orta Asiyaya deportasiya etdilər. Hələ də onlar öz tarixi yerlərinə qayıda bilmir və mücadilə edirlər.

Ağbaba şivəsinin lüğət tərkibini keçmiş ictimai quruluşu, qohumluq münasibətlərini, həyat və məişət şəraitini, təsərrüfat

məşguliyyətini - əkinçilik, qoyunçuluq, maldarlıq, quşçuluq və arıçılıqı əks etdirən sözlər əhatə edir. Bununla belə etnoqrafik və onomastik leksikaya aid olan sözlər də çoxdur. Xüsusilə ərazinin relyefi ilə bağlı olaraq danışmada çoxlu coğrafi terminlər nəzərə çarpır (4.100-122).

Ağbaba ərazisinin fərqli coğrafi relyefi və landşaft müxtəlifliyi, zəngin su mənbələri, saysız-hesabsız diş göynədən bulaqlar, dəyirmanlar və qalaçaların olması (qalaçaların sayı 20-dən çox idi). Azərbaycan-türk dilinin qrammatik qayda-qanunları əsasında minlərlə mikrotoponim və mikrohidronimlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Məsələn: Xatınoglunun tapı (Quzükənd), Öysüzün ocağı (Öysüz), Qara kaha (Qaraçanta), Şabannarın napzarı (Amasiya), Sarı çayır (Düzkənd), Dərin dəre (Çivinli), Astanoğlu yolağı (Qoncalı), Güneyin qılıcı (Güllüca), Düzüm qaya (Oxçuğolu), Təmrazın arxacı (Təpəköy), Şiştəpə ziyarəti (İlanlı), Çalın çəhlimi (İbiş), Sakqızdının seloyu (Qara Namaz), Ocax qaya (Mağaracıq), Şalğam gözə (Quzükənd), Uçuq dəyirman (Sultanabad), Məşədi Hasan bulağı (Qoncalı), Çivinni suyu (Çivinni), Qızıldağın taxtası (Düzkənd), Dik qalaça (Balıqlı), Məmmədin rəndi (Güllübulaq), Hacı Rəsulun sallamaları (Amasiya) və s.

Göründüyü kimi, mikrotoponimlərin və mikrohidronimlərin tərkibində xeyli sayda xalq coğrafi terminləri işlədilmişdir: seloy, qılıc, kaha, ocaq, dəyirman, yolax, qalaça, taxta, çayır, qaya, napzar, tap, sallama və s. (4.102)

Yuxarıda dediyimiz kimi, sərhəd çəkilərkən, 20-ci illərdə qarapapaqlar yaşayan 20-dən çox kəndin əhalisi Türkiyəyə köç etmişlər. Qars, Cıldır, Ərdahan bölgələrində işlənən bir çox söz və termin səciyyəli leksik vahidlər dialekt leksikası kimi maraq doğurur. Məsələn: danqalax (quru, arıq), deyın (kimi, qədar), dəng (bezmək), dün (dünən), dünbələk (zəif), dürzü (yaramaz), sadır (təzək), çotur (yastıburun), çömlək (saxsı qab), çuval (kisə), çilə (qəm, kədar), er (erkən), fırın (çörək bişirən soba), qəlet (peçenye), örtmə (eyvan), tuş (yuxu), salt (yalnız), hödürsüz (təbiyəsiz), öc (intişam), öysüz (təbiyəsiz), gəlişməx (inkişaf etmək), çözmək (sökmək), hayıf (intişam), səmə (səfeh, axmaq), əkmək//ətmək (çörək), sarp//sarf

(dik), bedava (havayı), qırım (fikir), xarazan, cəhlim, rənd, seloy, kərə, gözə, batdax, lıqlığa, qıraş, dələmə, buğur (bəstəboy), basma (yerə yastılanmış mal peyini), hıla/xıla (tualet), sapıtmax (yoldan çıxmaq), qarınnamax (uçmaq), dirgan (yaba), çəmbər (yumru) və s. (6 87-92).

Türkiyə ilə Sovetlər birliyi arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən 1977-ci ildə Düzkənd rayonunun Bayandur kəndi yaxınlığında Arpaçay dəryaçası tikilərkən Türkiyənin Ağüzüm, Astana, Kınıq, İlanlı, Kinəyi və s. kəndlərində yaşayan azərilər başqa yerlərə köçürülmüş ərazidə arxeoloji tədqiqatlar aparılmış folklor və dialekt örnəkləri toplanmışdır. Toplanan materiallar "Arpaçay köylərindən dərləmələr" (398 səhifə) adı ilə 1976-cı ildə Ankarada toplu nəşr olunmuşdur.

Ağbaba ərazisindəki kəndlər Arpagölü ətrafında və Arpa çayın sağ və sol hövzəsində, Gümrü şəhərinə qədər olan ərazilərdə yerləşirdi. Gümrü şəhərindən sonra Arpaçay Türkiyə-Ermənistan sərhədi sayılır. Tə Arazadək bu sərhəd uzanır. Sərdarabadın Hacı Bayram kəndində öz mənbəyini Arpa göldən alan və 220 km uzunluğu olan Arpa çayı Arazə qovuşur. Bundan sonra isə Araz çayı İran-Azərbaycan sərhədini davam etdirir.

Bunları nəzərə alaraq, Ağbaba və ona yaxın olan ərazilərdə işlənmiş dialekt leksikasını – şivə sözləri, ləqəblər (ayamalar), deyimlər, frazeologizmlər, kəndlərin və kəndlərdə yaşamış tayfaların adları (etnonimlər), təsərrüfatın və əhalinin sayı, etnik tərkibi, tarixi mənbələrdə əks olunan inzibati-ərazi bölgüsü və s. maraq doğurur.

Arpa gölü ətrafında və Arpa çayı boyu səpələnmiş kəndlərdə yaşamış azəri türklərinin danışığı Azərbaycan dilinin qərb ləhcəsini, qismən də Anadolu ərazisində xüsusilə, Qars vilayətində yaşayan azəri, qarapapaq və tərəkəmələrin də danışığını əks etdirir.

Ağbaba şivəsinin müxtəlif, fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri vardır.

1. Ahəng qanunun möhkəmliyi: qalın və incə saitlərin sıralanmasında daha çox özünü göstərir: ilğım, gəlməx', kəpənək, qurulu, burux, əvəlix' və s.

2. Bəzi kəndlərdə dodaq ahənginin möhkəm olması: ölöm, quror, görmüyüf, uçuf, gözdüyür, oxloy, gör, düror və s.
3. av, öv səsbirləşmələrinin oy, o, öy, ö şəkillərində və ya üy birləşməsinin diftonq kimi işlənməsi: doyšan//doşan//douşan, buzov//buzoy, kövşən//köyşən//köşən, touq, soux və s.
4. Bir çox sözlərdə *i, ü* səslərinin qısalması vardır: kişi, pişi, pılov, piçax, pütün və s.
5. Sözüün birinci hecasında *a, o, ö, ə* səslərinin daha aktiv işlədilməsi: ətdik, ələx', ərdəx', qaymax, çəhməcə, çoban, orax, köynəx' və s.
6. Sağır *n* səsinin aktiv işlənməsi: əliñiz, maña, əliñ, anañ, aldıñız, saña və s.
7. Söz ortasında və söz sonunda kipləşən *g* səsinin *y* səsinə keçməsi: ələyi, bələyə, çörəyi, deməyi və s.
8. Söz tərkibində *b v, v y, c ş, b f, c j, e ə, ə a* əvəzlənmələri: yaba > yava, əv > öy, soba > sevə, Xosrov > xosroy, çəkiç > çəkiş, bacı > baji, alacax > alajax, ev > əv, qəzet > qazet və s.
9. İndiki zaman şəkilçisi (*-ır, -ir, -ur, -ür*) üç variantda (*-or, -ör, -er*) bəzi kəndlərdə işlənir: aler, oxuyor, görör, bölör və s.
10. İsmnin təsirlik halında *-nı, -ni, nu, -nü* şəkilçisi ilə yanaşı, *-yı, -yi, -yu, -yü* şəkilçisi də işlənir: qapıyı, almıyı, sürüyü, ütüyü və s.
11. Əmr formasında felin II şəxsinin şəkilçi ilə işlədilməsi mövcuddur: alginən, gəlginən, verginən, alıynan, gəliynən və s.
12. Söz kökünə *-lar, -lər* şəkilçisi qoşulduqda *l* səsi *d* səsinə keçir: qızlar > qızdar, qazlar > qazdar, sonra III şəxsi bildirən cəm şəkilçisi də *nar* kimi tələffüz edilir: oxuyannar, yazannar və s.
13. İki söz yanaşı gəldikdə *ç* samiti *ş* samitinə keçir: aç şalı > aş şalı və s.
14. Necə, nə cür sual əvəzliliklərinin hancarı, nəncəri//həncəri formasında işlənməsi.

15. Zərflərin cümlədə axırda gəlməsi: İşdiyif qutardıx tamam; Axşam gələjəm sizə - Sizə gələcəm axşam.
16. Felin bacarıq tərzinin inkarını bildirən "bilmək" feli çox zaman işlənmir: ala bilmir > alammır, gələ bilmir > gələmmir və s.
17. Felin qəti-gələcək zamanı fərqli formada işlənir: alacaxsan > alassan, gələcəksən > gələssən və s.

Qərb ləhcəsinin Ağbaba şivəsinin danışığı üçün səciyyəvi olan leksik vahidləri lüğət şəklində irəlidə göstərəcəyik. Bununla belə, lüğətdə region üçün xarakterik olan folklor nümunələri verilmiş və "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında işlənən sözlərlə müqayisə aparılmışdır.

LÜĞƏT

- A -

Aba/ava (is) –ata. – Ay ava, anam səni çağırır. M.Kaşqarının “Divan”ında ana mənasında işlənmişdir (IV.14).

Abadannıx (is) –abad.-Kəndin o gözə tərəfi avadannıx oluf.

Acıqıcı/acıqıji (is) –vəzəri. –Acıqıcını acqarına yeməx qurdu tökür. Ağbaba folklorunda da belə bir oxşama nəzərə çarpır.

Acıqıcının yarpağı

Asdanalar torpağı

Balama pis baxanın

Gözünə bibar yarpağı.

Acıx (is) – hirs, hikkə. –Səhərrərim kişi acığını maña tökdü.

Acıxlanmax (f) - hirsələnmək - Havlıda oynuyan uşaxlara ağaqaaynım acıxlandı.

1. *Acıtmax (f)* –acı xəmrənin xəmrə qatıb acıdılması. –Xamırı acıtmax lazımdır.

2. *Acıtmax (f)* – hirsələndirməx'. –Uşaxları acıtmax olmaz.

Acıxəmrə/acıxamra (is.) – xəmir mayası. Acıxamranı isdatmasan, xamıra qarışmaz.

Acələ/acələ (sif., z.) – tez, təcili, cəld. –Əcələ eləynən qar çəri dolur, qapıyı ört.

Acəlmayallax (is.) – təsadüfi ölüm. – Çoxunun ölümü acəlmayallaxdır.

Acıtma (i) – təndirin külündə bişirilən çörək. –Təndirə acıtma salginən, uşaxlar yesin, məhtəvə gedəcəx'lər.

Acıtərə (i) –vəzəri. - Acıtərə cəcilnən yaxşı yeyilir.

Acıqurd/ajqurd (s.) –acgöz, görməmiş. –Məsim ajqurd kimi qolxozun ambarım talıyır.

Açıxlıx (is.) – boş düzən sahə. - Kəndin qavağı açıxlıxdı.

Açıf-ağartmax (f) – sirri açmaq. - Gəlinin hayasızdığını Pürzə arvat açıf-ağartmırdı.

Addıx-buddux (is.) –oyun zamanı uşaqların məsafə ölçməsi. – Addıx-buddux, kəpələdix' kəsdix'.

Adax (is) – iməkdən sonra uşağın ilk ayaq açması. – Uşax böyunnərim adax atır. M.Kaşqarının “Divan”ında adaq “ayaq” mənasında işlədilmişdir (IV.17).

Adamcıl (s) –adam tanıyan it. –Qonşunun iri bir adamcıl iti varıydı.

Addamac (is) -- çayın dayaz, keçid yeri. –Arpaçayın addamacında da su çoxalıf.

Adılı (z) – heç vaxt, heç zaman. –Mən bu işə adılı qoşulmaram, çünkin onnan maña xətər gələr.

Adoyul (is) –əkində bitən və yeyilən köklü meyvə-qımının toxumu. –Hamasa yolunun qırağındakı əkində çoxlu adoul olur.

Afşarramax (f) – inək və qoyunu sığallayaraq sağmaq. –Elə inəy olur kin, afşarramasan süd vermir. Belə bir bayatı da var:

Nənəm qoyunun kəlini?

Afsara gəlməz yelini.

Qounnar çeşdə gəlif,

Çağırın sağsın gəlini.

Ağ (is) – Kişi və qadın tumanının arasına salınan əlavə parça. – Tükənnən aldığım şalvara ağ saldırdım.

Ağöfkə (is) –qorxaq. –Ağöfkə uşax həmməşə narahat olur.

Ağöfkə olmax (f) – qorxmaq. –Usax Gümrüdən çox gejdə gəldi, mən də ağöfkə oldum.

Ağal/aqa (is) –böyük qardaş. –Kəddərin çoxunda böyux' qardaşa ağa dərələr.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da həmin mənada işlənmişdir: Aqam Qazan xan, məsləhətdir.

Ağamirzə (is.) - böyük qayın. –Ağamirzəm maña bir cüt qondara alıf.

Ağartmax (f) –demək, yaymaq, bilmək.-Bu işi açıf-ağartsax haydarax ollux.

Ağbağır (sif.) – qorxaq. – Ağbağır oğlan elə qız kimidi.

Ağnağaz (is) –növbədənkənar, tez üyüdülen az miqdarda un. - A kişi, apar bu buğduyu dərmana, tez ağnağaz elə, gəti əvə.

Ağnamax (f) – heyvannarın arxası üstə eşlənməsi. – Andıra qalmış eşşək çairda ağniyır.

Ağartı (is) – süd məhsulu. Ağartı yəən adam sağlam olur (Q., B.).

Ağamət (is) -toydan qabaq qız evinə aparılan pal-paltar, ətlik, su, şirə, içki və s. – Böyün Usufun qızının ağamətini gətirillər.

Ağılamax (f.) – duz və ya divarın öz-özünə su verməsi. – Duz yaman ağılıyif qo qurusun. Əvin dağa tərəf olan tufarı ağılıyif.

Ağırramax (f) - əzizləmək. – Qonşumuz Musa kişi qonaxları yamanca ağırradı.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da həmin mənada işlənmişdir: Oğlanı yedirər, içirər, ağırlar, əzizlər, göndərər: (12.33).

Ağırtaxta (s) – ağıllı, təmkinli. –Ağırtaxta əvlat ata-anıya yaxşı qullux edir.

1. *Ağırrıx (is)* –yük.-Mürsəl 100 kiloy ağırrıx qaldırır.

2. *Ağırrıx (is)* – evin qayğısı, yükü. –Evin ağırrığını çəkməx’ hasant döül ha.

3. *Ağırrıx (is.)* – qada-bala. – Ağırrıgım-uğuruğum bu odda yansı.

Ağır (sif.) – böyük, təmtəraqlı. – Dünən çox ağır bir qonaxlıxdı oldum.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da həmin mənada işlənmişdir: Ağır qonaqlıq eylədilər (12.55).

Ağır yallı (is.) – bir neçə halqa şəkilli, uzun sürən fiqurlu yallı. – Ağır yallını hər adam oynuyammır.

Ağıl/hağıl (is) – qoyun-quzunun yay aylarında gecə salındığı yer. – Qounnan hağıla salginən sağsınar. M.Kaşqarlının “Divan”mda (IV.21) və “Kitabi-Dədə Qorqud”da (12.36) həmin mənalarda işlənmişdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da ayıl formasında qeyd olunmuşdur: Ağ ayıldan tumən qoyun vergil (12.36).

Ağcamaya (s.) – ağ, kök və ətli qadın. – Sənəm ağcamaya bir arvatdı.

1. *Ağırraşmax (f)* – hamiləliyin son dövrü. - Qonşunun böyüx’ gəlişi çox ağırraşif.

2. *Ağırraşmax (f)* – qoca adamın xəstəlikdən zəifləməsi. - Mahmud kişi yaman ağırraşif, daha heş kimi tanımır.

Ağzı isti - bərkə-boşa düşməyən. – Bu doxdurun oğlunun hələ ağzı istidi, çətinliyə düşmüyüf.

Ağızdıx (is) qif. –Ağızdığı gəti, maşına benzin çəkəx’.

Ağızdamax (f.) – təzə doğulan buzov, quzu və ya qaz, toyuq. ördək balalarını mayalamax, yedizdirmək. -Bilix’ləri yumurtdaynan ağızdamı, əmə biri zəifdi.

Ağızdaşmax (f) – mübahisə etmək. –Öyünnərim savet sədrinnən ağızdaşdı.

Ağızyırtıxlıx (is.) – sirt saxlamamazlıq, ağzına nə gəldi danışan. – Hər yerdə ağızyırtıxlıx eləməx olmaz.

Ağziəmməz (s.) –tənəbəl, əfəl, iş bacarmayan. –Qolley Həmidin nəvəsi çox ağziəmməz uşaxdı.

Ağzısuyux//ağzıçıvıx (sif.) – sirt saxlamayan. – Ağzıçıvıgın yanında söz danışmaq olmaz, yayacax, hamıya.

3. *Ahan (əd.)* –bəli. –Ahan, böün qardaşım əsgərrikdən gələcəx.

Axta (s.) – cinsiyyət üzvü əzilmiş erkək qoyun və ya mal. – Axta mal-qoun tez kökədir.

Axdalamax (f.) –öün mal-qoyunun cinsiyyət üzvünün əzilməsi. – Erkəy quzuları axdaladılar.

1. *Axır (z.)* –son, nəhayət. –Axır zamanlar uşaxlar çox dəymə-düşər oluflar.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da həmin mənada işlənmişdir:

Axır zamanda xanlıq geri – Qayıya dəgə, kimsənə əllərindən almaya (12.125).

2. *Axır//axırrıx (is)* – mal tövləsi. – Malları axıra salginən, dincəlsinnər.

3. *Axır//axırrıx (is)* – mal-qara, qoyun-quzunun ot-ələf yediyi uzun taxta qutu. Axırın içini təmizdəynən.

Axıntı (is) – çayın sürətli axan hissəsi. – Çayın axıntısından keçmək mümkün döül.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında “axıntılı” formasında işlənmişdir (12.100).

Axbun (i.) – mal peyini. –Malların axbununu qartol yerinə səpəndə yaxşı biter (Q.B.).

Axbunnux (is.) – mal peyini yığılan yer. – Ağbunnuğu daldə yerdə düzəldillər.

Axmaz (is.) – axmayan gölməçə. – Axmazın sū avqustda ancax qurūr.

1. *Al (s)* – qırmızı. – Əmir kişinin bir al atı vardı. Bu sözün Ağbaba folklorunda gözəl örnəyi vardı:

Al at minin alışım,
Tay-tuşuma qarışım.
Küsdürdüm nazdı yarı.
Harda görüm barışım.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da “al qırmızı” mənəsində işlənmişdir: Güz almasına bənzər al yanaqlım (12.35).

Aları (is.) – ala arı- çöl arısı. – Aları daşın altdə yuva quror. Əmə çox daddı bal qayırer (E.)

2. *Al (is)* – hiylə. – Məsimin qızını al dilə çəkif qaçırıflar.

Alaf/ələf (is) – mal-qoyun yemi, ot. – Mal-qounun alaf vaxdındır.

Alaflamax (f) – ot vermək, yemləmək. – Qounnarı qarın üstdə alafladım

Alacalxey (s.) – aravuran, ara qarışdıran, xəbər aparıb gətirən. – Məsmə arvad alacalxeycilik edif qonşuları bir-birinə qatıf.

Alacalpo//Alacalpoy (is) – yaz aylarında sulu yağın qar. – Çöldəki qounnarı alacalpoy isdadıf.

Alacatı (s) – aravuran, ara qarışdıran. – Alacatı adam həmməşə çuğulculux edif ara vuror.

Alacalanmax (f.) – zəif görmək. – Gözüm alacalanıf, yaxşı görmür.

Alax (is) – taxılın və ya bostanda bitən artıq ot, ələf. – Taxılı yağışdan sōram alax basıf.

1. *Alacankeş (sif.)* – ölümcül vəziyyət. – İnhə xəstəydi, alacankeş kəsdix'.

2. *Alacankeş (s., z)* – başdansovdu görülən is. – Uzdalar dunənnərim alacankeş iş görüflər, hördüx'ləri hörgü heş bir şeyə yaramaz.

Alaguz (s.) – ikiüzlü. – Birqadir Məmiş çox alagüz adamdı, binəli yalan danışır.

Alaqloy (z.) – tez-tələsik. – Xəngəli alaqloy pişirməx olmaz, xamıra dönər.

Aladəmgül (sif.) – seyrək. – Ləsdinin üstdə aladəmgül güllər var.

Alaşabax (z.) – sübh tezdən. – Qonaxlar aləşabaxdan çıxıf getdilər.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da həmin mənada işlədilmişdir: Alar sabah Dirsə xan yerindən uru turdu (12.37).

Alcax (s.) – hörmətsiz. – Atam deyirdi kin, alcax adamla oturuf durma, saja zian gələr.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da həmin mənada işlənmişdir. – Bəndən alcaq kişiləri ağ otağa – qızıl otağa qondurdu (12.34).

Aldəişix (z.) – müəyyən razılaşma əsasında nəyi isə dəyişmək. – Qardaşımın qızını mənim oğluma, mənim qızını da qardaşım oğluna nişannıyıf aldəyişix' etmişix'

Alabaydax (sif.) – el içində biabır olmuş adam. – Məcid kişi çoxdanın alabaydağıdı.

Alanqı (i.) – zəif ocaq, tez alışın çör-çöp, alov. – Təndirə alanqı atdınmı, tez yanır.

Alatala (sif.) – tala-tala olan əkin və ya biçin yeri. – Kərəntiçilər Sınığın dərəsində alatala biçin ediflər.

Alaqarannıx (z.) – hava işıqlanmamış. – Alaqarannıx biçincilər Örgəhliyə detdilər.

Alaqallaxçı (sif.) – kiminsə adını yerli-yersiz hallandıran. – Allah adamı alaqallax adamdan saxlasın.

Alaqazdamax (f.) – keyfiyyətsiz iş görmək. – Xamlarda biçin edən kərəntiçilər biçənəyi alaqazdıyıf gediflər.

Alapaça (sif.) – paçasının arası ağ və ya ala olan at. – Alapaça at qaçanda uzaxdan çox gözəl görünür.

Alapörtü (z.) – az bişən, alaçıy. – Ət alapörtü pişəndə daddı olor (Q., E., G.).

Alatoran (is., z.) – dan yeri söküləndə. – Ayın 21-də alatoran İravana yola düşdüx'.

Alaşa (is.) – zəif, arıq at. – Alpaşanın bir alaşası varyıdı.

Alazdamax (f.) – hər hansı bir ev quşunu kəsib tükünü yolandan sonra qalan tüklərinin yandırılması. – Kəsilən qazdarı alazdadım və iş –disini də təmizlədim.

Alay etməx' (f.) – aldatmaq. – Xalaları alay edif qızı qohurlarına qaçırtırdılar.

Alcı (z.) – aşix oyununda aşığın dik durması. Bu aşix da heç alcı durmor (B.Q.).

Aldil (is.) – kələk, hiylə. – Aldılən hər şeyi etməx' olar.

Aloybloy (is.) – Novruz bayramında damın üstündə yandırılan tonqal. Uşaxlar təpənin başında da aloy-bloy yandırılırlar kin, hər yannan görünsün.

Alivatma (is.) – taxılın zibili. – Bizim arvad taxılı elə arıtdadı kin, onun içində bir alivatma qalmadı.

Alix (is.) – atın və ya eşşəyin belinə qoyulan çul. – Dikirdə atın alığı əyildi, yaxşı kin, yıxılmadım.

Alıxlamax (f.) – atın və ya ulağın belinə çul qoymaq. – Hava soyux olanda öküzü də alıxlıyıllar kin, şüməsin.

Alısın//alsın (is.) – əkin yerində payız yağışından sonra bitən göy ot. – Taxılın yerini alısın basıf tamam. Belə bir deyim var:

Əlisi alısın, Vəlisi alısın

Bəs yurdunda kim qalsın?

Alışma (is.) – şərikli alınmış mal və ya qoyunun kəsilib bərabər miqdarda tərəzisiz bölüşdürülməsi. – Qurbannıxda qonşular yığılıf, bir mal qurvan kəsib alışma edədilər.

Alışdım-yandım (is.) – parça növü. – Məmmədveli kişi Batımdan gəlininə alışdım-yandım parçası alıf.

Alısınnamax (f.) – göy ot yeyən mal-qoyunun duru peyin ifrazı. – Qounnar yaman alısınnyıf.

Alışix (is.) – ocağı və ya sobanı yandırmaq üçün istifadə olunan, ağac yonqusu, qırqırçın, çör-çöp. – Seviyə birəz alışix qoy yandırınən.

Amba//əmbə (b.) – amma. – Amba bu yağıntı taxılı xarav edəjəx' (Q., E.).

Amanabənt (sif.) – müvəqqəti, yarımcıq. – Əmrəsdən özdərinə bir amanabənt əv tikif.

Amanat (sif.) – zəif. – Səlvərin bir amanat uşağı var, hələ yerimdir.

1. *An (z.)* – vaxt. – Elə anda gəldim kin, poez gedif, çatammadım.

2. *Anmaq (f.)* – yada salmaq. – İr gün Xocalıda şəhid olan qardaşımı anıram.

Anəmcəyikəsən (sif.) – qəddar, zalım. – Bu qalxozun hesafdarı kin, var, laf anaəmcəyikəsəndi.

Anarı//anrı – o tərəf (ə., z.). – Birəz anrı otur, xəfə məri basır, danxıram.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da həmin mənada işlənmişdir: ...Yönün anarı, sağırşın ərinə döndürür (12.33).

Anarkı//anırki (sif.) – o tərəfdəki. – Anırki evin pencərəsi çürüyüf tökülüf.

Ana-üyrən (sif.) – çılpaq. – Uşaxlar ana-üyrən gəzməyi sevdilər.

Anarı-bəri//anrı-bəri (is.) – Şey-şüy. – Şəhərə getmişdim, uşaxlara bir əz anrı-bəri aldım. “Kitabi-Dədə Qorqud”da həmin mənada işlənmişdir (12, 31).

1. *Anaş (is.)* – ana toyuq. – Anaş toux daha murtdamır, kürx' tüşüf.

2. *Anaş (is.)* – bacarıqlı, qabiliyyətli adam. – Anaş adamlar hər şeyi əvəldən görür.

Anaxdar (is.) – acar. – Anaxdar pasdanıf, açılmır. Belə bir bayatı da var:

Mən aşiq Çalda qaldı

Meyvalar dalda qaldı.

Könül qapısı kilitdi

Anaxdar yarda qaldı. (Q.)

Andız (is.) – enliyarpaqlı bataqlıq otu. Dərnan kimi də istifadə olunur. – O xaravaların yanından xeylax andız yığdım.

1. *Andır (is.)* – ölü pal-paltarı, sahibsiz bir şey. – Andıra qalmış o itə yal verməyi unutmuşam tamam.

2. *Andır (maq)* – yada salmaq. Ay oğul, bir mənim ağrımı doxtura andır kin, dərman yazsın.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da həmin mənada işlənmişdir. Keçmiş mənim günimi nə andırırsan (12.47).

Anix (is.) – aş dadı. – Şorvanın anıxı az oluf, heş dadı yoxdu.

Anızdırmaq (f.) – başa salmaq, xatırlatmaq. – İrayona çağırmışdılar, ispalkom da azərbaycannıydı. Mənə anızdırdı kin, bu ermənilərlə yola get, onları çox söymə.

Ansoru (s.) – qeyri-adi, adamayovuşmaz adam. – Ansoru qonşudan qaç qutar.

Anşırmaq (f.) – aydınlaşdırmaq, bəlləmək, tanımaq, müəyyənləşdirmək. – Ay oğul, gör o gələn kimdir mən anşırda bilmirəm.

Anqırmaq (f.) – ulağın bağırması. – Ulağın biri anqırdımı, o biriləri də anqırır.

1. *Anqut (is.)* – quş adı. Arpagöldə anqut çox olur, yaz aylarında. M.Kaşqarlının “Divan”ında da quş adı kimi qeyd olunmuşdur (IV.34).

2. *Anqut (is.)* – İnsana aid edilən epitet (arıq mənasında). – Ə, bunun lap anqudu çıxıf.

Annax (s.) – başadüşən, tez anlayan. – Aqa Mehralı çox annax adamdı.

Ara (b.) – gah, gah da. – Ara yağış yağır, ara da qar gəlir.

1. *Aralıx (z.)* – kəndin meydanı. – Sennix aralığa yığışıf, gap edillər, dəsən çovan tutacaxlar.

2. *Aralıx (is.)* – əkilən yerlərin arası. – Aralıxdan yaxşı ot bişməx' olur.

Arba (is.) – qabın və kisənin boş çəkisi (tara). – Ay uşax, qavın arbasını aldınımı?

Arançı (is.) – yay aylarında dağ kəndlərinə yaylağa gələnlər. – Yay oldumu, kətdər arançıynan dolur.

Arxalix (is.) – kişilərin geyindiği ətəkli, yüngül paltar. – Belə bir bayatı da var:

Arxalix aldırsana
Boyağa saldırsana.

Səni maña vermillər,
Bir cadı yazdırsana.

Artix (is.) – qabda qalan artıq yemək. – Toyda o qədrə yeməx' artix qaldı kin.

Artım (is.) – çoxalma. – Nə işdisə, qaynadılan bulğurun heç artımı yoxdu.

Araxcın//araxşın (is.) – başa qoyulan papaq. – Məsmə xala uşaxlara yaraşxılı araxcın tikir. Folklorumuzda belə bir bayatı da var:

Araxcını yan qoydum

İçinə biyan qoydum.

Qapıda duran oğlanın

Ürəyinə qan qoydum.

Arğac (sif.) – arıq (adam). – Səhər ertə gördüm kin, bir arğaş adam dayanıf naxır yolunda, özü-özünə danışıf.

Ard (is.) – arxa, bel, dal, kürək. – Düzkəndin ardınan qanala körpü saldılar. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da ard sözü göstərilən mənada işlədilmişdir: Yegnək ardından yetdi (12.96).

Ardunu (i.) – dəyirman daşının ətrafına yığılan un.- Taxılı üyüdənnən sōra ardununu toplayıllar.

Aroy (i.) – paltarın sabunlu, çirkli suyu. – Aroyu bostana, perə-pencərə, tökməzdər, əlbəhəl qurudar.

Arı (sif.) – təmiz. – Belə bir atalar sözü də var: “Arx arınar, ad arınmaz”.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da təmiz mənasında işlənmişdir: Arı sudan abdəst aldı (12.50).

Aritdamax//ayırdamax (f.) – təmizləmək. – Dəyirmanıx buğduyu arıtdadıf. M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin mənada işlədilmişdir (IV.43).

Arxac//arxaş (i.) – gecələr qoyun saxlanılan yer. – Qounu gündoğmamış arxaşdan yelliyyəllər.

Arnaşmaq (f.) – kiminləsə öcəşməx'. – Bu bizim it də Qəhrəmanı görəndə ona amaşır- hürüyür.

Arılıx (is.) – arı səbətleri və ya arı kötükleri qoyulan yer. – Arılıxda qurvağa peydah oluf, kötük'lərə girəjəx' (B.G.).

Arıcıl (sif.) – arı saxlamağa marağ göstərən adam. – Arıcıl olan adamın, *gerəx'* dedə-babası da arı saxlamış olsun.

Arı bacası (is.) – arı kötüyündə arıların çıxıb girməsi üçün olan deşik. – Arı bacası çox geniş olmaz.

Arzuman (is.) – dilək, intizar. – Bayram kişinin arzumanı qalmadı ta, rahat öldü.

Armutboğaz (sif.) – arıq və nazik boğaz. – Armutboğaz kişinin boynunda köynəh də pis görsənir.

1. *Asma (is.)* – qoyun-quzunu kəsif soymaq üçün dirəkdən və ya pərdidən asılan cəngəl. – Qounu kəsənnən sōram asmiya keçirif dərisini sour, ətini də girdin-girdin şakqalyıllar.

2. *Asma (bağ.)* – guya ki. – Asma arvatnan şəhərə gedəciydix', o da qar yağif yolu bağladı.

Asılanmax (f.) – naşükür olmaq. – Hər adamın başına hər iş gələr, əmbə asılanmaz.

Aş(is.) – əvəlik aşı, bulğur aşı, süd aşı, ayran aşı, umac aşı, əriştə aşı və s. – Umac aşını qışda pişirif yeyillər kin, istilik gətisin.

Aşırma (is.) – şalvarın çiyindən keçən bağı. – Uşağın şalvarının aşırması qırılıf tüşüf.

1. *Aşırmax (f.)* – yemək. – Dədəm çox işdəmişdi, düz iki qav əriştə aşırdı.

2. *Aşırmax (f.)* – keçmək. – Naxırı dağın dalına aşırdılar.

Aşır (is.) – mal-qara, qoyun-keçinin diz qapaqlarında olan oynaq sümük. – Keçənnərdə cavannarın bir neçə qatar aşır olardı. “Kitabi-Dədə Qorqud”da da aşır sözü işlədilmişdir. – Dirsə xanın oğlanuğı, üç dəxi ördi uşağı meydanda aşır oynarlardı (12.36).

Aşırılı (is.) – əti yeyilən heyvanın dizə yaxın hissəsi. – Qoyunun aşırılısı daddı olar (E., Q.).

Atalması (i) – yoncanın bir növü. – Atalmasınnan arı çox təmiz bal çəkir.

Atağızdı (s.) – sözü keçən, sözü ötən. – Keşmişdə Ağbabada atağızdı kişiler çox oluf.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da ləqəb kimi işlənmişdir: Anlar eylə digəc Atağuzlu Uruz qoca iki dizinin üstünə çəkdi (12.42).

Atdandırmax (f.) – gəlinin atla və ya maşınla ər evinə köçürülməsi. – Gəlini günorta atdandıraxlar.

Atdandırma (is.) – oyun havası. Ay Əhməd kişi, bir atdandırma çal gəlini aparax.

Atdama (is.) – qatıq və sudan hazırlanmış sərinləşdirici içki. – Kərənti çəkəndə atdama içməsən, işdiyə bilmərsən (E., X., B.).

Atma (is.) – evin üstünə atılan sivri və yoğun ağac. – Təndir damının atması əylif.

1. *Atmacalamax (f.)* – kinayə ilə söz demək. – Gənə savet sədri kimisə atmacalıydı, idarənin qavağında.

2. *Atmacalamax (f.)* – dağıdıb tökmək. – Uşax əyaxqabıyı atmacalıyif.

Atıcı (i.) – keçəçi. – Atıcı keçə düzəltməx üçün qəlif düzəldif. Belə bir deyim də var:

Atıcıyam yayım var

Toxmağım var, yayım var.

Qonşumuzdan almışam

Gətir, səndə payım var.

Atqulağı (sif.) – qoşa. İki əmoğlu. – Turalnan Səməd atqulağı kimi böyüyüllər.

Atourcu (s.) – biabırçı, səliqəsiz, dağıdıb tökən və s. – Ayə bu Hasanın oğlanları çox atourcudular, böüx-kiçix' tanımellər (Q., E.).

Avar – evin üstünə dōşənən və taxtanın üzərinə tökülən torpağaltı, ot-ələf. – Qolxoz sədrinnən 300 kiloy avar aldım, əvin üsdə töx'məyə.

Avarramax (f.) – evin üstünə düzülən taxtanın üstünü otlə örtmək. – Yağış gələnətən evin üstünü avarramax lazımdı kin, taxda istanmasın, sōra çürüyər:

Avdal (sif.) – qanmaz, qanacaqsız. – Avdalın biri bazarda mənə yallatdı.

Avırtıdax (sif.) – domba ovurd. – Avırtıdax Səlim mənə cin atına mindirdi, böün.

1. *Avazımax (f.)* – rəngi qaçmaq. – Axşam gördüm ki, uşağın rəngi avazıyif, deməynən xəstəymiş.

2. *Avazımax (f.)* – sakitləşməx'. – Dünənnən əsən boran azca avazıyıf.

Avdix (is.) – qatıqla suyun qarışığından ibarət olan içki. – Piçin vaxdı avdixsız işdəməx' olmur ha.

Avğərdən/avyərdən (is.) – su qabı. – Ay uşax, o avyərdəni burya gəti.

Həmin formada “KDQ”da da işlənilib (12,100).

1. *Avic (is.)* – ovuc. – A bala, bir avic un gəti.

2. *Avic(is.)*- 400 qramlıq ölçü qabı. Çuvaldan dörd avic (1200 qram) taxıl götdüm.

Avxarramax/ovxarramax (f.) – itiləməx'. – Otkəsəni avxarramasan, heç qorunqanı da kəsmir.

Ay (xıtab) – müraciət. – Ay uşax, bir yavıx gəl. M.Kaşqarlının “Divan”ında da xıtab kimi qeyd edilib (IV.58).

1. *Ayax (n.s.)* – ölçü. – Günorta kölgəm 16 ayax olanda dana – buroyu mələ gətirillər.

2. *Ayax (n.s.)* – dəfə. – Bulaxdan 2 ayax su gətdim.

Ayaz (is.) – şaxta. – Səhərrərim hava çox şaxta olur, adəmin burun-qulağı donur.

Ayağı sürüşkən (sif.) – pozğun qadın. – İsmınazın ayağı sürüşkən olduğuna qardaşınan da yola getmir.

Ayağaçma (is.) – qız valideyinlərinin oğlan evinə ilk dəfə gətməsi.- Mansırgil böün ayağaçmıya gedillər, düngürü Vəligilə.

Ayarbaz (sif.) – oyunbaz, zarafatçı. – Çox ayarbazdı bu Osman, həriyə bir şey qoşur.

Ayar (sif.) – bacarıqlı. – Ayar kişilər varıydı, malın-çoyunun xəstəliyini sağaldırdı.

Ayam (is.) – vaxt, durum. – Ayam pis gəldi, bu gavır ermənilər üz aldılar.

1. *Ayazımax (f.)* – sakitləşmək. – Eşikdə hava bir əz ayazıyıf, boran kəsif.

2. *Ayazımax (f.)* – xəstənin yaxşılaşması. – Murad kişinin xəstəliyi ayazıyıf.

Aynaça (s.) – çirkin. – Aynaça adam aynaça iş görər müdam.

Aynıyıf artımax (f.) – var-dövləti çoxalmaq. – Fermanın müdürü Sultanəli tez bir vaxıtda aynıyıf artıf.

Aylayıb-illəməx' (f.) – uzaq yerlərdə illərlə qalmaq. Bu Namaz uzax yerrərdə aylıyıf-illiyif gəlif.

Aynı açılmaq (f.) – üzü gülməx'. – Qızı ərə gedənnən sərə Ceyranın aynı açılıf.

Aynıt (sif.) – çirkin. – Bu Məmmədin oğlu Nuru çox aynıtıdı, qızdar da bənmir onu.

Aynoyun/ayın-oyun (is.) – şey-şüy. – Oruşdux bayramına ayın-oyun alellər indidən (Q.B.E.).

Ayranaşı (is.) – dovğa. – Nənəm həmməşə nəhrə çalxıyanda ayranaşı da pişirərdi.

Ayırtıdamax (f.) – seçmək, təmizləmək. – Bosdanın alağını ayırtıdadım.

Ayın-şayın (z.) – sakit-səssiz. – Körpə heyvannar təpənin altında aym-şayın otduyur.

Ayına-şayına gəlməyən (f.) – gözənilməyən. – Toy günü ayına-şayına gəlmiyən bir iş oldu, mantıyru dok vurdu, yaxşı kin, ölmədi..

Ayran (is.) – Nəhrə çalxanandan sonra yağdan qalan ağartı. – Nəhrə ayranı yağlı olur.

Azıtmaq (f.) – azdırmaq. – Qonşunun bir salaxanta iti var, onu azıtmaq lazımdı.

M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin formada və həmin mənada işlədilmişdir (IV.61).

Azərgəzdırən (s.) – xəstəhal. – Öyün Sarı İsmeyili gördüm, təhərinənə laf azərgəzdırəndi.

Azğıntı (sif.) – qərib arı. – Kötüx'lərə azğıntı arı dadanıf, yaman basqın eliyillər.

Azıxdırmaq (f.) – fikri azdırmaq. – O günkü mərəkədə Molla Rzaqulu məni azıxdırmaq istədi, əmə bacarmadı.

Azayeri (is.) – hüzn yeri. – O vaxıtdarım aza yerinə pişmiş aparardılar kin, hüznə gələnlərə yeməx' versinnər. 1960-cı illərə qədər bu adət var idi.

Azaylax (f.) – zarımaq. – Hürü qarının yanna dəydim, elə hey azaylır.

Azmax (f.) – yoldan çıxmaq. – Bu uşax laf azıf (yəni yekəxanəliq, tərbiyəsizlik edir).

Azat günü (is.) – bazar günü. – Azat günü nəvəmin yaşını keçirəcəm.

- B -

Bā (m.s.) – doğrudan, doğrusu. – Bā, mən nə dēm?

Bab/bav (is.) – tay, özünə tay. – Novruzun qızının xəsiyyəti əriynən bav gəlmiş.

Baba (is.) – ata və baba mənasında işlənir. – Babam maa təzə baldon alif.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da ata mənasında işlədilmişdir. Baba malından nə fayda, başda ağıl olmasa (12.12).

Baca-baca günü – Novruzun ilk günü – 21 mart. – Ağbabada bu günə Baca-baca günü deyilir. Həmin gün gəlin olan evlərə hədiyyə aparırlar. – Qardaşım qızının bacasına getmişdim, pütün qohumlar orduydu (X., B., E.).

Baca/baja (is.) – təndir və digər təsərrüfat evlərinin üst hissəsindən qoyulan iri deşik. – Təndirin tüstüsünü baja tütür.

“Kdq”da da həmin mənada işlənməmişdir (12, 80).

Bacax (is.) – qılça. – Ə, bunun bacığı tamam əylif.

Bacaxlamax (f.) – ayaqlamaq. – İri addımınan Əsədullah bacaxlıyif keşdi irəli.

1. *Bacılıx (is.)* – ögey bacı. – Pürzənin bacılığı onnara gəlmişdi.

2. *Bacılıx (is.)* – rəfiqə. – Sonaynan Səlimi bacılıx olurlar.

Bad (is.) – təndirin divarı. – Təndirin badını sarı gil və keç qılınnan hazırhyıllar.

1. *Badax/badalax (is.)* – badalax vurmaq. – Güleş vaxtı badax vurmaq tez kara gəlir. Belə bir deyim var: - Nə badağa gəlir, nə hodağa.

2. *Badax (is.)* – dayaq. – Mərəyin dirəyi yükədən əylif badax vurmaq lazımdır.

Badya//bayda (is.) – iri kasa qab. – Bir bayda qatıx çaldım. Belə bir sayacı sözü də var:

Qoyunu sağdım dünən

Badya doldu südüynən.

Bu gün südü kəm oldu,

Bir, çobanı güdüynən.

“Kitab-Dədə Qorqud” dastanında da badyə formasında işlənməmişdir: Toqsan yerdə badyələr qurulmuşdu (12,42).

1. *Badoş (is.)* – ayaqqabı altı. – Ayakqabının altına badoş vurdurullar kin, tez yeyilməsin.

2. *Badoş (is.)* – üzlü insan. – Lai Kərim laf badoşdu, heş bir şeydən pəsinmir..

Bafat etməx' (f.) – ölməx'. – Rəhim kişi dünənnərim bafat edif, Allah rəhmət eləsin.

Bafat etməməx' (f.) – dözməmək, yaşamamaq. – Bu yilki cücələr bafat etmədi, hamısını qırıldı.

Bağır (is.) – ürək, qəlb. – Ağlamaxdan uşağın bağı yarıldı laf.

“Kitab-Dədə Qorqud”da da bağır sözü işlənməmişdir: Yandı bağırım, göynədi içim (12, 61).

Bağır-badaş (s.) – bir olmaq. – Bir-biri ilə arası olmayan adamlar bir-birinə kinayə ilə deyirlər: A bala, bir de görüm, sən mənən bağır-badaşsan.

Bağlama (is.) – ağız bağlanmış taxıl kisəsi. – Dərmana üyütməyə 10 bağlama buğda götürmüşdüm.

1. *Bağır-öfkə (is.)* – ağciyər və qara ciyər. – Souxdan bağır-öfkəm ağrıyır.

2. *Bağır-öfkə (is.)* – işalat. – Bağır-öfkənin pörtdəməsi yaxşı olur.

M.Kaşqarlımın “Divan”ında həmin mənalarda işlədilmişdilər (IV.65).

Baxya//bayxa (is.) – tikiş növü. – Paltarın yaxasına bayxa sahlılar kin, sökülməsin, həm də yaraşılı görünsün.

Baxyalamax (f.) – tikmək. – Ay Sinə xala, anam dər bu arxalığın yaxasını maşnada baxyalasın.

Baldon (is.) – palto. – Baldonun ətəyi uzun olanda yaraşlıxlu durur.

Balvaz (sif.) – iri və quyruqlu qoyun cinsi. – Balvaz qoqunun da soyuğa davamı olmur, tez üşüyür.

1. *Balax (is.)* – camışın balası. Camışın balağına çör dəyif.

2. *Balax (is.)* – şalvarın ətəyi. – Şalvarın balağı üzülür.

Baldırğan (is.) – sututar yerlərdə bitən yabanı dərman bitkisi. – Bozqaladakı bulağın ətəyində çoxlu baldırğan olur.

Balıxbeli (z.) – evin üstünün basdırılma forması. – Əvin üstünü balıxbeli basırıllar kin, yağış-yağmur dammasın.

Balığudan (is.) – qağaymın bir növü. – Yazda Arpaoglun ortasındaki adada çoxlu balığudan olur. Orda bala da çıxardılar.

Bambılı//banbılı – yüngül, ləyaqətsiz insan. – Bambılı adam hər deyənə inanır, bir dava çıxarır.

Banda (is.) – təbii yabanı bitki, Bandıya Dəlibandı da deilir. – Bandanın deşix'li özəyi olur.

Banda (is.) – kol armudu. – Başkeçitdən banda gətiriflər, arpaynan dəişillər.

Bardaş qurmax (f.) – ayaqları qatlayıb oturmaq. – Köhnə otaxlarda iri taxtlar olurdu, hamı onun üstündə bardaş quruf otururdu.

Bardan (is.) – kəndirdən toxunan iri kisə. – Bu il qoyunnardan 3 bardan yun qırxdım.

Baravar (s.) – bərabər. – Borçalıdan alma gətirif satıllar, taxılın baravar alma dəyişillər. Bir satıl buğda verif, bir satıl alma aldım.

Bardax (is.) – saxsı su qabı. – Saxsı bardaxda su sərin olur.

Barxana (is.) – ev-eşik əşyası, cehiz. – Gəlinin barxanasını odu, aparıllar.

Barata (is.) – sökülmüş və ya cırılmış paltar, ayaqqabı. – Əyaxqabının laf baratası qalif.

1. *Barmax (is.)* – arabanın laydına (yanına) keçən dəmir. – Haravanın yanı barmaxdan çıxıf.

2. *Barmax (is.)* – araba yanının arasına vurulan taxtalar. – Haravanın yannarındaki barmaxlar qırıldığınnan ot tökülür.

Barmaxlıx (is.) – pəncərinin çərçivəsi. – Pəncəriyə barmaxlıx saldılar.

Barın olmax (f.) – həddən çox olmaq. – Buyıl taxıl laf barın oldu.

1. *Barranmax (f.)* – cən tutmaq, kif atmaq. – Pəndirin üstü barranif, pis qoxuyur.

2. *Barranmax (f.)* – ağız boşluğu və ya dilin üstündə əmələ gələn ağ ərp təbəqə. – Dilimin üstü barranif. Küpədəki penir barranif.

Basarax (z.) – təcili. – Uşax əsgərix'dən opusqu gəldi və basarax geri getdi, böün.

Basırix (is.) – odu saxlamaq üçün ocaq külünə basdırılmış təzəx'. – Təndirə basırix qoyullar kin, səhərə od qalsın.

Basdırma (is.) – ətin doğranaraq ədviyyat qarışdırılması və kababa hazırlanması. Ucux dərmanın bulağında əti basdırma edif kavaf çəx'dilər.

Basməmmədi – tələm-tələsik, başdansovdu. – Əvin tufarını hörməyə iki usta gətirmişdim, çox basməmmədi işdədilər.

Basabas (is.) – qələbəlik. – Tükanda İravan əriyi satırdılar, bir basabas varıydı kin, gəl görəsən.

Çıxdım dağa səs gəlir

Qoyun *basabas* gəlir.

Çəkərəm yar qəmini

Neçə ki nəfəs gəlir.

Basma (is.) – mal-qara peyininin təzək hazırlamaq üçün 15-20 santimetr qalınlığında yayıb bərkidilməsi. – Basmanın peyini bərkiyif, ta təzəyi kəsmək vaxtıdı.

Basmax (f.) – vurmaq, yaralamax. – Zurnaçı Əhmədin iti Saymaz gecə canavarı basıf.

Basqı (is.) – araba və ya maşına yüklənmiş otu saxlamaq üçün onun üzərinə uzadılmış ağac. – Birqadir aftoynan gedif Başkeçidə qolxoza basqı gətiməyə.

Basırix (z.) – xəfə, hava çatmayan otaq. – Buranın (yəni otağın) havası çox basırixdı, nəfəsimiz tıxandı.

Başarat (is.) – bacarıq. – Ə, elə bil başaratım bağlanıf, heç bir iş görəmmirəm.

Başaratı bağlamak (f.) – özünü itirmək. – Onun başaratı bağlanıf elə bil.

Başaltı (is.) – evin üstünə atılan ağacların cəlaqlanan yerlərinin altına qoyulan ağac. – Damm dirəyi başaltının altına vurulur.

Başaratlı (sif.) – bacarıqlı, düşüncəli. – Başaratdı uşax özünü hər yerdə dolandırır.

1. *Baş-əyax (z.)* – tərs. – Otaxdakı qaravatdarı baş-əyax qoyuflar, pis görünür.

2. *Baş-əyax (i.)* – kəlləpaça. – Qounun baş-əyağını təndirdə bişirillər.

3. *Baş-əyax (is.)* – taxılın sünbüllü. – Piçilmiş yerdən uşaxlar başax (baş-əyax) yığdılar.

Başqaxıncı (is.) – ayıblı bir işi olan adamın eybini üzünə vurmaq. Allah heş kimi başqaxıxdı eləməsin, el içində.

Başsağı (z.) – baş aşağı. – Başsağı piçin eləməx' çox çətindi.

Başyoldaşı (is.) – həyat yoldaşı. – Ağənməd kişinin başyoldaşı çoxdan rəhmətə gedif.

Batarğı (is.) – borc verilən pul. – Borş verilən pulu çox adam alamır, ona görə də o pula batarğı dəllər.

Uyğur, başqurd, noqay, qazax, qaraqalpaq və türkmən dillərində göstərilən mənada işlənməkdədir.

Batdax (s.) – bataqlı yer. – Sürüyü batdağa aparmagınən, qounnar batar qalar orda.

1. *Batman (is.)* – 14 girvənkə olan çəki ölüsü. – Əriştə kəsməx' üçün 5 batman onun xamırını hazıradılar.

2. *Batman (is.)* – ağırırax. – Batmanını nə salıfsan atın üstünə.

Baval (is.) – suç, günah. – Mən baval yuammamheş vaxt.

Bayaz (is.) – kiçik ölçüdə dini kitab. – Babərnan bir bayaz qalıf, verdix' molluya.

Bayramlaşmaq (f.) – Novruz bayramı, Qurbanlıq, Oruçluq və s. günlərdə qohum-qələbə ilə görüşmək.

Bayramçalıx (is.) – bayram payı, hədiyyə. – Bibim bizə bayramçalıx gətimişdi.

Bay etməx' (f.) – yanıtmamaq. Kinayə ilə deyilir: – Yaxşıcana bizi bay etdi, bu bajoğlu.

M.Kaşqarının “Divan”ında da həmin söz, həmin mənada işlədilmişdir (IV.79).

Bay olmaq (f.) – yanıtmamaq. – Bu oğlum bizi yaxşıca bay etdi (yəni yanıtmadı).

Bazburut (is.) – boy-buxun. – Əyə o heş bazburutunna da utanmır.

Bazdamac (is.) – doğrama. – Qatıq və südə çörəyi doğruyuf bazdamac edillər.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da göstərilən semantik mənada işlənmişdir: Əlin yüzün yumadan toquz bazdamac ilə bir küvlək yoğurd gəvəzlər (12.33).

Bav gəlməx' (f.) – qalib gəlməx. – Güləşmədə Navrızın nəvəsi bav gəldi.

Becid (z.) – tez, cəld. – Bu basırıxda becid olmaq yaxşıdır.

Bedafa (sif.) – nahaq. – Bedafa yerə xəş tökmə bura, burda ev tikilməz.

Beddam (is.) – biabır, rüsvay. – Qonaxların yanında Murtuz kişi beddam oldu.

Beçərə (sif.) – bikərə, yazıx – Beçərə uşax böün pazı yığmaxdan laf yoruluf əldən düşüf.

1. *Bekara (sif.)* – pis, əhəmiyyətsiz. – Bekara adam heç kəsə xeyir verməz.

2. *Bekara (s.)* – bir az, bir qədər. – Tükannan bekara şəkər almışdım, o da çox boşuydu, elə ağzında o sət əriyir.

Ağbaba folklorunda belə bir deyim də var:

Ay bekara, bekara,

Bekarıya nə çara.

Ət qoxanda duz çara,

Duz qoxanda nə çara?

Beh-bazar (is.) – etibar. – Dayımm da heş beh-bezarı yoxdu, bibimi heş yoxlamır.

Beləlix'nən (m.s.) – beləliklə. – Beləlix'nən, Nəbinin qoixoz işinnən həmməşə zəhləsi gedərdi.

Belbağı (is.) – Qız gəlin köçərkən qardaşı tərəfindən belinə bağlanan qıyıq (lent). – Gəlin köçən qızın belbağını qardaşı olmasa, əmisiöglü bağliyar.

Beşikmə/bəşikkərtmə (is.) – kiçik yaşlarından qızla oğlanı bir-birinə nişanlamaq. – Beşikmə etdilər kin, qohumlux daha da möhkəm olsun.

Beşüyür (sif.) – bişüür. – Beşüyür uşax heç olmasa yaxşıdı.

Betca (qoşma) – kimi. – Səhərdən gələn betcə xananın yanında oturdu, bir də şər qavışanda qaxdı.

Beyinsiz (sif.) – düşüncəsiz, ağılsız. – İndilərdə beyinsiz adamların sayı çoxalıf.

Beydah/peydah (is.) – peyda. – Çairda bir cürə quş beydah oluf bilix'ləri aparıf uçur.

Beybec (sif.) – xarab, pis. – İşimizi beybec elədi.

Şura insanları beybec eylədi,

Naxıs adamların zamanı gəldi (Aşiq Nəсіб).

Beybafa (si.) – bivəfa. – Beybafa uşağın olduğunna olmadığı yaxşıdı.

Beyqafil (z.) – qəflətən, birdən. – Beyqafil eşikdən bir səs gəldi.

Beycə (z.) – bu gecə. – Beycə qar yağacax, hava souyuf.

Bə (əd.) – bəs. – Bə mana ürəx'-dirəx' verən olacaxmı?

Bəax/bəaxlarım (z.) – bir az bundan əvvəl, bayaq. – Bəax işdən qayıdıf gəldim.

Bəci (sif.) – pis, murdar. Əsasən uşaq nitq üçün xarakterikdir. – Əl vurma, bəcidi.

Bədəl (is.) – əvəz. – İsgəndər kişinin oğlanlarının bədəli yoxdu.

Bədnöüs (sif.) – bədnəfəs. – Bədnöüs adama əvin yaxçı şeyini göstərmək olmur, nazarıyar.

Bədüüz (sif.) – bədnəzər, dəyməcəli. – Əsli çox bədüüz arvadı.

Bədüylət/bidöylət (sif.) – ziyankar. – Bədüylət oğlu heş Allah verməsin.

Bəsdəmə (si.) – kökəldilən mal-heyvan; qaz-ördək də bəslənə bilər. – Toğluyu tayıya bağlamışam kin, bəsdənsin, Allah qoysa, Qurbannıxda kəsəcəm.

Bəl (is.) – nişan, işarə. – Beycə xırmanda taxım bəlini pozufılar.

Bəlləməx' (f.) – nişanlamaq. – Əvin damarı yerini bəllə kin, yağış kəsəndə qayırax.

Bəlgə (is.) – qızın oğlana nişanlanması. – Böün Səlminin qızı Bənoyşüyə bəlgə gətirillər.

Bəlim (is.) – taxıl döyüləndən sonra qalan küləş. – Arpa bəlimini mal taha yaxşı yər.

Bəlgə taxmax (f.) – nişanlamaq. – Qızı oğlana almaq üçün atanın, həm də oğlanın özünün razılığı ilə qızın barmağına üzük, başına yaylıx bağliyıllar, yanı nişannıyıllar. Buna bəlgə taxmax da dēllər.

Bəlkəm (b.) – bəlkə. – Bəlkəm, bu il yağış olduğunna qartol da çox olacax?

Bənə (ədat) – əlbəttə – Bənə bu onun işi döl.

Bənəx' (sif.) – xallı – Bənəx' quzuyu uşaxlar xoşduyullar. Belə bir bayatı da var:

Ürəyimdə yara var

Bənək-bənək yara var.

Aç ürəyim, yar bağrım.

Gör yanmamış hara var?

Bəntdəməx' (f.) – bərkətmək, bağlamaq. – Anam pəncəyimin sədəfini bəntdədi.

Bəndəm/pəndəm (si.) – dölə yaramayan erkək qoyun və ya mal. – Nurunun bir erkəx' danası var, o da pəndəmdi.

Bənöyüş (sif.) – bənövşəyi. – Nənəmin bənöyüş irəx' bir qöcüyü vardı, xeyirdə, şərdə gənərdi.

Bərə (is.) – qoyunu sağmaq üçün ağac və ya daşdan hörülmüş hasar. – Qalxozun qoyunlarını bəriyə dolduruf sağıllar. Belə bir bayatı da var:

Herya, herya heriyə

Qoun doldu bəriyə.

Yar yaman uzax getdi,

Dein dönsün geriyə.

Bərəkətdəməx (f) - qurtarmaq. - Öün baxdım anbardakı un bərəkətdiyif.

Bərəci (is.) - qoyunları sağılan yerə tərəf səsleyib sürən adam (adətən, uşaqlar bərəci olardılar). - Həmməşə çovannar öz uşaxlarını bərəci yazdırırlar ki, aylıx alsınlar.

1. *Bərk//bərt* (sif.) - xəsis. - Zilfiqar çox bərt adamdır, öz uşaxlarına da qıymır..

1. *Bərk//bərt* (z.) - möhkəm. - O, maşını çox bərt sürür, bir xata çıxartmasa yaxşıdı.

2. *Bərt* (sif.) - uca. - Keçilər bərt bir yerə çıxmışdılar, əmə səsdənəcəyim aşşağı tüşdülər.

Bərtən (z.) - bərkdən, hündürdən. - Gördüm kin, biri məni gecə bərtən səsdyyir, səsinən tanıdım kin, Allahqulu əmimdi.

Bərtix' (is.) - qabar. - Əyağım bərtix' oluf, yeriyəndə ağrı verir yaman.

1. *Bəm* (əd.) - bəs. - Bəm mən getmiyim.

2. *Bəm* (b.) - məgər. - Bəm böün iclas olmuycax?

Bəsdəmə (sif.) - kökəltmə. - Bəsdəmə malın əyaxlarınnan yaxşı xaş olur.

Bəyax//bayax//bayaxlarım (z.) - Aza yerinə getmişdim bəyaxlarım çox adam vardı.

Bəzir (is.) - zəyərek yağı. - Zəyəreyi bəzirxanada əzif sōram bəzir yağı qayırırlar. Ağbaba və Şōrəyelin kəndlərində bəzirxanlar oluf. "Zor zəyərekdən bəzir çıxardar" (atalar sözü).

Bəzirgan (is.) - tacir. - Bu Bəysafa da mal alıf satır bəzirgan kimi.

Fars mənşəli bəzirgan (bazar-kan) sözü "Kitabi-Dədə Qorqud"da da işlənmişdir: Oğlan bəzirganlar xüsusundan qız söz söyləmişdi (12.53).

Bıdı-bıdı (sif.) - dodağında deyinen. - Dilbar arvad hey görürsən kin, bıdı-bıdı danışır.

Bırillatmax (f.) - tullamaq. - Məhərrəm kişi çəx'miyi uşağın dalıncax bırillatdı.

Bıyx (is.) - bığ. - Əvvəllərdə kişilər yekə bıyx qoyardılar.

1. *Bic* (is.) - qeyri-qanuni doğulan uşaq. - Bic uşax çox yaman olur, çox bilir.

2. *Bic* (is.) - taxılın içində alağ kimi bitən ot-ələf. - Arpanın içində çoxlu bic ot bitif.

Bicərdəx' (sif.) - bacarıqlı, kələkbaz, qoçaq uşaq. - Bu Temir çox bicərdəx' uşaxtı, nə iş olsa, onu görür.

Bicnə (z.) - erkən doğan mal-heyvan. - Bicnə doğan maldan damazdix olmaz.

Bicələ (sif.) - arif, çoxbilmiş. - Bu biçələ Mahmudun başı hər işdən, hər şeydən çıxır.

1. *Bilix'* (sif.) - fağır, yazıq. - Bilix' Səməd bir iş bacarammır.

2. *Bilix'* (is.) - qaz balası. - Bilix'lərdən ikisini qırğı aparıf gedif.

Bildirrərim (z.) - keçən il. - Gənciyə, İmamzadiya ocağa getmişdim bildirrərim.

Burada morfoloji daralma ilə bir ildir kəlməsi "bildir" formasına düşmüşdür.

Binəli//binəllik (z.) - həmişə, hər vaxt. - Öz isdərini özdəri görüllər binəli.

Binədən (is.) - əvvəldən, əvvəlcədən. - O yetiminki binədən gətimiyif.

Binnət olandan (f.) - əsası qoyulandan. - Dünya binnət olannan xəstəlix də var.

Birəçicəyi (is.) - ətirli dərman bitkisi. - Ziyaratın döşündə birəçicəyi çox olur.

Biryollux (z.) - bir dəfəlik, həmişəlik. - Bu işi biryollux qutar gessin.

Ağbaba şivəsində bir miqdar sayı müxtəlif numerativ sözlərlə işlənərək fərqli mənalar ifadə edir.

Bir burum (z.) - Əti bir burum qaynadannan sōram, bulğuru içinə töküllər.

Bir soluğa (z.) - bir nəfəsə. - Uşaxlar məx'təfdən əvə bir soluğa qaşdılar.

Bir çimçix' (s.) - bir çimdix'. - Bir çimdix' duzun xōrəyə nə dadı çıxacax.

Bir dinqılı (s.) – bir balaca. – Bir dinqılı uşağın danışığına bax!
Bir dilimə (z.) – bir dəfəyə. – Qabağındakı yeməyi bir dilimə aşırıdı.

Bir dönümə (z.) – bir dəfəyə. – Kirri paltarı bir dönümə yumax olmaz, maşın qırlar.

Bir əz (s.) – bir az. – Qonşudan bir əz duz aldım, pendirə töx'məyə.

Birədi//birənti (s.z.) – birdəfəlik. – Sərnənin otunu birədi bululladıx.

Bir hoyur (z.) – bir an. – Bir hour qaynadımı, qazanı qoy yerə.

Bir çiqqılı (s.) – bir qəder. – Bir çiqqılı uşağın işinə bax kin, hammıyı yalladır.

Bir kərəm (z.) – bir dəfə. – Bir kərəm dedim, qutardı getdi.

Bir avıç (s.) – bir avıç. – Bir avıç arpa atginən bilix'lərə, yesinər.

Bir çətən – çoxlu. – Namazın bir çətən küfləti var, çətin dolandırır onnarı.

Bir otruma (z.) – bir oturmaqla, bir dəfəyə. – Bu Mansır bir otruma bir quzuyu yeyif durur.

Bir öynə – bir dəfə, bir an. – Öynədə 2 qav yeməx yeyir Cöngə Bayram.

Birsüyün//bürsüyün (z.) – o biri gün. – Savah yox, birsüyün qurvanıxdı.

Biriz-biriz (z.) – qaşqabaxlı, incik, küsülü. – Əmoğlum mənən biriz-biriz gəzir.

Birçəx' (is.) – baş bəzəyinin alt hissəsi. – Gəlinnər bircəylərinə güləbətın sarıyardılar ki, gözəl görünsünər.

Biş-düş – yemək. – Mürvət xala yaxşı biş-düş edir.

Bizdəməx (f.) – tələsdirməx. – Bu kişiyi bizdəməsən, gunortuyatan yatar, iş görməz.

Bivi//bibi (is.) – atanın bacısına deyilir. *Böün* bivim nənənin yanına gəlmişdi.

Bocca (is.) – səpişik, ağ ləkə. – Uşağın üzünü bocca basıf, tamam.

Boğazqulu (si.) – acgöz, qarınqulu. – Boğazqulu adam hara gəldi dürtülür, qarnını doyurur.

Boğazaltı (is.) – başörtüyünün altından boğaza bağlanan yaylıq. – Boğazaltı adamı üşüməyə də qoymur.

Boğmalı iskan (is.) – armudu stəkan. – Əllimci illərdə boğmalı iskan tapılmırdı ha, Gəncədən gətizdirirdix'.

Boğanax (is.) – burula-burula əsən külək. – Bir boğanax gəldi günorta, pal-paltarı teldən qoparıf apardı.

1. *Boğaz (is.)* – qarnında balası olan heyvan. – Qara Namaz kəndinnən Şamxal kişidən bir inəy almışdım, boğazıydı.

2. *Boğaz olmaq (f.)* – kiminsə yanında gözü kölgəli olmaq. – Başqasına boğaz olmaq pis işdi.

3. *Boğaz (is.)* – ortağ. – Bu da maña boğaz oluf, əl çəkmir ha.

Boğazdamax (f.) – kəsmək. – Xəlid kişi düyyü yıxıf boğazdadı.

1. *Boğma (is.)* – pis şiş. – Boğazınnan boğma çıxmış o Mansır mana heç salam da vermir.

2. *Boğma (is.)* – naxış növü. – Coravın boğazına boğma salıllar.

Boğaz otarmax (f.) – başqasının hesabına orda-burda yeyib içmək. – Onun işi-günü onun-bunun qapısında boğaz otarmaxdı.

Boğazgəlmə (is.) – angina, boğaz ağrısı. – Uşağın boğazı gəlif, sabahatan yatammadı.

Boğazortağı (sif.) – əziyyət çəkməyə-çəkməyə nəyəsə ortağ olan adam. – Biri bir iş görür, on nəfər boğazortağı çıxır.

Boran (is.) – qarla birlikdə əsən şiddətli külək. – Ağbaba kəndlərində çox boran olardı: Hacıləyləyin boranı (Novruza 8-9 gün qalmış), Xıdır Ellərin boranı (fevtalın 9-u və ya 10-nu), Qaranquşun boranı (Novruz ərəfəsində) və s. Hacıləyləyin boranma “səkkizə gəlməz, doquza qalmaz” dərdilər.

Bordax (sif.) – kökəldilmiş, bəslənilmiş. – Bordax malın əti çox olur.

Bordağa bağlamax (f.) – mal-qoyunu bəsləyib kökəltmək. – Bordağa bağlanan heyvanı çox gəzdirməzdilər.

Boşarqı (is.) – dayanıqsız durmaq, hər hansı bir şeyin boş bağlanması. – Meşəyin ağzını boşarğı bağla kin, söra açmaq hasant olsun.

Boyun (n.s.) – cüt mənasında. – Bir boyunduruğa qoşulan iki öküzə bir boyun dərdir.

Boylu (s.) – hamilə qadın. – Dəsən, Tərmanın gəlni boyludu.

1. *Boylum (z.)* – sonra. – Mən getdim, boylum onu görmədim.

2. *Boylum (m.s.)* – deməli. – Boylum, mən taha işə gəlməyəcəm.

Boygörmə (is.) – təzə gətirilən gəlinin görüşünə getmə. – Qonum-qonşu Əsmərin gəlinin boygörümünə gediflər.

Bozalamax//pozalamax (f.) – tənbeh etmək, danlamaq. – Arpagölün dərin yerində çimdiklərinə görə Camal kişi cavannarı bozaladı.

Boz ay (is.) – fevralın 22-dən martın 21-dək olan dövr. – Bu boz ay da çıxsaydı, canımız kışdan k'utarardı.

Boz üz göstərmək (f.) – kiməsə qaş-qabaq sallamaq. – Qonax vaxtsız gəlsə də, boz üz göstərməzdər ona.

Bozquş (is.) – quş adı. Yaz aylarında boz quş gül-çiçəyin içində yuva qurur, yaxşı da oxuyur.

Bozdağ (si.) – bozarmış yun. – Çox gün vurmuş yun pişif bozdax olur.

Bozdamax (f.) – danlamax. – Dadaşım məni qonşunun uşağıynan tutaşdığıma görə yaman bozdadı.

1. *Bozarantı (s.)* – alatoran. – Eşiyin havası bozarantı olmamış içə gedirdix.

2. *Bozarantı (sif.)* – səliqəsiz bişirilən duru yemək. – Həlime arvadın pişirdiyi yemək'lər həmməşə bozarantı olur.

Bozartmax (f.) – utandırmax.-Uşağı xalxın yanında bozartmax sana yaraşmır(Q).

Bozalamac (is.) – sac üstündə bişirilən çörək. – Gülabatın nənəm bozalamac pişirərdi.

Bozaşı (is.) – yarma, soğança və kartofla bişirilən duru aş. – Bozaşına kələm də qatıllar ki, həlim olsun.

Boundurux//boyundurux (is.) – qoşqu aləti. – Öküzdəri bounduruğa qoşar, samı ilə də bərkidərdilər.

M.Kaşqarının “Divanı”nda həmin forma da, həmin mənada işlədilmişdir (IV.104).

Böələx' (i.) zəhərli qanadlı cücü (mozalan). – Çayırıx da böələx' çox olduğundan axşam tərəfi orda mal-qoun çox dayanmır.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da eyni semantik mənada böələk formasında işlədilmişdir: Hey oğul Qacar, üç böələx' kibi bunludar (12.67).

Böən (is.) – yağarlıqda qoyunun quyruğuna yapışmış peyin parçası. – Qounnarı sağmax olmur, böənniyif.

Böələx'lənməx' (is.) – mal-qoyunun mozalan sancmasından qaçması. – Kölgə itəndə (günorta) danalar böələx'lənir, kəndə doğru qaçıllar.

Böünçəlik (i.) – bugünlük. – Unnuxda böünçəlix unumuz qalıf.

Böün//nnərim (z.) – bu gün. – Böünnərim hava çox xəfə oldu. Ağbaba folklorunda belə bir bayatı da var:

Evləri köşdü böün

Körpüyü keşdi böün.

Gündə salam verərdi,

Salamsız keşdi böün.

Bölmə (is.) – nəlbəki, çay tabağı. – Gəncədən bölmə gətirif satırdılar.

Böüx'lux' (is.) – evin başcısı. – Külfəti çox olan evə də böüx'lux' eləməx' çətindir.

Böük çillə (is.) – 22 dekabrda 1 fevraladək olan dövr. – Bu yıl Böük çillə yaxşı keşdi, havalar soumadı ha.

Böür//böyür (z.) – yan tərəf. – Dünənnərim böürüm yaman ağrıyırđı.

Buana (z.) – bu yana. – Qəfər kişi taa buana gəlmir heç.

Budala (si.) – çılpaq. – Əyə, Dəllək İsmeyil də sözünü laf budala deer.

Budamax (f.) – döymək, vurmaq. – Qoruxcular ot apardığı uçun şofer Salmanı yamanca buduyuflar. Belə bir bayatı da var:

Eləmi budar məni

Xəncəl al buda məni.

Bir ağasız qul oldum,

Hər yetən budar məni.

Buğ (is.) – buxar. – Havada ayaz olanda adamın ağzından buğ çıxır.

1. *Buğarsax* (is.) – inəyin dalınca gələn bir neçə buğa. – İnəyin dalınca buğarsax gəlir.

2. *Buğarsax* (is.) – avara-avara, işsiz-gücsüz və həmişə bir yerdə gəzən çavannar. – Cəhəngirin oğlu Bayramın dalınca bir sürü buğarsax gəzir.

Buğa tikəni (is.) – tikanlı, enliyarpaq bitki. – Buğa tikəni isdananda mal yaxşı yeyir.

Buğala - bir tərəf, bu yan. – Arı kötux'lərini buğala qoy kin, sel gələcək'.

Ağbabaya 1918-ci illərdə İrəvan tərəfdən gələn qaçqınların danışığında buğala sözü çox işlənərdi.

Buxça/boxça (is.) – bükülü və ya bağlanan bir şey. – Güləndam qarı pal-paltarını bir buxça edif qızıgilə yolladı.

Buxcax/bucax (is.) – künc. – Danışannan sörəm telfunu buxcaxdakı stolun üstünə qoydum.

Buxurmax (f.) – ağzına su doldurub püskürmək. – Uşaxlar su çərşənbəsi axşamı suu ağızlarına doldurub bir-birinə buxurruyurdular.

Buğ yaalən (is.) – üçyaşar diş mal. – Düyələr buğuyaəlidir.

Buqartən/bu xərtən (s.) – bu qədər. – Bu qərtənə işdəməkmi olar?

Bulama (is.)- Təzə doğan qoyun və malın ikinci və üçüncü günü sağılan südündən hazırlanan ağartı. Belə bir deyim də var:

Bulamamı buluyardım

Divinəcən yalıyardım.

Bulandırax (sif.) – çirkli, bulanıq su. – Qurnadan bulandırax su gəlir.

1. *Bulaşax* (sif.) – sözgəzdiren adam. – Sözgəzdiren olduğuna görə ona Bulaşax Ataş dəllər.

2. *Bulaşax* (sif.) – çirkli. – Bulaşax qav-qacağı yumax da adama əzyət olur.

Bulançımaz (f.) – doğum ərəfəsində heyvanın ağrı çəkməsi. – Məxmər inəx' yaman bulançıyır, dəsən, doğacax gecə.

Bulğur (is.) – hədik kimi bişirilib və qurudularaq qış üçün tədarük görülən ağ buğda. – Bulğurdan yaxşıcana təndir çəx'məcəsi olur, yeməynən doymax olmur.

Bulul (is.) – biçin yerindən sıra ilə və topa-topa yığılmış ot. – Dirgancı maşına 50 bulul yük'lədi.

Bulullamax (f.) – Zoğlanmış otu bulul etmək. – Məx'təf uşaxları böün 30 hektar qorunquyu bululladılar.

Buncuğaz/buncuğaz (say) – az. – Buncuğaz yağışnan taxılma bitər heş. "Kitabi-Dədə Qorqud" da da işlənmişdir (12,33).

Buncuxmaz (f.) – təntimək, darıxmaq. – Ataları öləndə uşaxlar buncuxuf qalmışdılar, gənə əmiləri sağ olsun, yan durdular.

1. *Burux* (sif.) – əzilmiş, bükülmüş. – Paltarın ətəyi burux qalır.

2. *Burux* (sif.) – xayası əzilmiş erkək toğlu. – Burux quzuları bir neçə gün evdə saxlamaq lazımdı kin, xayası şişməsin.

Buruxçu (sif.) – heyvan axtalayan adam. – Göllülü buruxçu Nəvi kəndə gəlir, kimin erkəyi var, burduracax.

Burxaş (sif.) – çəp düşmək, dolaşmaq. – Cəhrənin ipi burxaş tüşüf, onça işləmir.

Burxulmaz (f.) – ayağın və ya qolun oynaqdan bükülməsi. – Gejə gələndə əyağım harxa düşüf burxuldu.

Buraxma (sif.) – çobansız, başlı-başına çölə buraxılan mal-heyvan. – Buraxma heyvan çox tez kökəlif ətə-qana dolur.

Burcutmaz (f.) – kimisə bir bəhanə ilə başmdan edib uzaqlaşdırmaq. – Çovannar qounnarı vaxtında çölə aparınıllar, burcudullar.

Burunnamax (f.) – istəməmək. Qolxozun sədri son vaxıtdar hesafdarını burunnuyur, dəsən çuxardajax(B).

Burmanc (sif.) – burulmuş erkək toğlu. – Paşa müəllimin qızının toyunda 5 burmanc kəsdilər, gənə də görmədi.

1. *Burmaşdamax (f.)* – erkək qoyun, keçi və ya malı axtalamax. – Qolxozun erkəklərini burmaşdıyıflar.

2. *Burmaşdamax (f.)* – xayasından tutmaq. – Uşaxlar gülüşəndə arabir bir-birini burmaşdıyıllar.

Buruntax (is.) – heyvannarın burununa kəndirlə salınan düyün. – Buruntaxsız bordax malı kəsməx' çox çətindir. M.Kaşqarının "Divan"ında büründük formasında, həmin mənada işlədilmişdir (IV.114).

Burulğan (sif.) – suyun burulan yeri. – Arpa çain əyri yerrəri dərin, həm də burulğan olurdu.

Burğan (sif.) – suyun dərin və burulan yeri. – Keçənnərdə Arpacam burğanmda, Əmətdinin çayırnm yanında uçax boğulmuşdu.

Buruz-buruz (z.) – acıqlı, kin-kinli. – Öyünnərim Şəmmədin oğlu mana buruz-buruz baxerdi (Q., B., E.).

Buruzdamax (f.) – yola verməmək. Birqadir uşağı indidən buruzduyur.

Burunçalıx (is.) – tez cırılmasın deyə corabın üstündən ayaq pəncəsinə geyilən altlıx. Buna altdıx da deyilir. Qış olanda nənəm uşaxların corabına burunçalıx tikərdi kin, gec cırılısın, həm də uşaxların ayağı isti olsun.

Buyüz (z.) – bu tərəf. – Əvin buyüzü cən atıf tamam.

Buyruqxulu (is.) – sözə baxan. Buyruqxulu uşaxlar indi çox azdı.

Buyruqxçu (is.) – idarə işçisi. – Heydar kişi düz on ildi, qalxozun idarasında buyruqxçu işdiyir.

Buyuxmax (f.) – təntimək, darıxmax. – Kışda qarın boranı adamı buyuxdurur, yolu izi itirirsən.

Buzoyçu (is.) – danaotaran. – Yaz gəlif, buzoyçu tutmax gərəx' dir.

Bürütdəməx' (f.) – bükülmək, bürümək. – Uşağı bürütdəynən, ağzına hava dolar.

Bürsüyün (z.) – o birisi gün. – Savah yox, bürsüyün Qara kişinin qırxıdı.

Bürüşüx' (sif.) – donuşuq. – Yolun qırağında bürüşüx' bir adam aftobus gözdüyüdü, Qart Mərcana oxşatdım.

Bürüncəx' (is.) – soyuq vaxtı geyilən üst paltarı. – A bala, soux yel əsir, bürüncəyji götü.

Bürüşməx (f.) – soluxmaq. – Şaxda vuruf qartolun yarpaxlarını bürüşdürüf.

Büx'dərməx' (f.) – 2 və ya 3 tel olan ipi teşi və ya cəhrə ilə birləşdirmək. – İpi büx'dərməx' çox incə və çətin işdi, hər qız-gəlin bacarammaz.

1. *Bülöy (is.)* – kəsici alətləri itiləmək üçün işlədilən sivri daş. – Qəmbərəli kişi çapacağı yaxsıcana bülöyə çəxdı.

2. *Bülöy (s.)* – ona, buna haqsız irad tutan adam. – Fatma gənə bülöylənif düşüf ertuya. Belə ləqəblər də var: Bülöy Səknə, Bülöy Simizər və s.

Bülöylənməx' (f.) – özünü göstərmək. – Səhnə yamanja bülöylənir Sərvaza Səhnə.

- Ç -

Çağa (is.) – körpə uşaq. – Qızımın çağası naçaxlıyıf.

Çağırmax (f.) – mahnı oxumaq. – Şökət Ələhbərova yaxşı söz çağırırdı, hayıf ona.

Çaxçax (is.) – su dəyirmanında üyüdülmüş taxılın qurtardığını göstərən qurğu. – Belə bir ata sözü də var: Dəyirman bildiyini eliyir, ama çaxçax baş ağrıdır.

Çaxçavır (is.) – çoxdanışan. – Çaxçavır adamlar ara qatellar (Q., E., B.).

Çaxnaxçı (sif.) – xəbərçi, aravuran. – Qonşumuza çaxnaxçı Qulu deer hamı.

Çaqıllax//şaxqıldax (is.) – qoyunun quyruq tərəfinə yapışmış və bərkimiş quru peyin. – Qounun çaqıldağını qırxannan sora yunnu qırxıllar.

Çal (sif.) – ağ. – Çox adamın saçı elə cavannığınnan çallanır.

Çalmax (f.) – oğurlamaq. – Telfunun teli qırılıf tüşüf, əmə gecəynən çalıflar.

Çalxeyci (s.) – sözgəzdiren adam. – Çalxeyci adam qonşuları da bir-birinə döyüsdürür.

1. *Çalası (is.)* – qatıq mayası. – Südü qaynadıf- soyudannan sora çalası qatıllar kin, qatıx olsun.

2. *Çalası (is.)* – aravuran, sözgəzdiren adam. – Nədi, gənə Cöngə Temir çalasılx edir.

Çalğı (is.) – kol budaqlarından bağlanmış iri süpürgə. – Eşik-bacıyı süpürməx' üçün şəhərdən 2 dənə çalğı aldım; Qalxoz Başkeçitdən 200 çalğı gətirdi.

Çalçamır (is.) – palçıq. – Qar əriyənnən sora hər yan çalçamır olur.

Çalkeçir (sif.) – düyün növü. – Aravanın otunu urğannıyanda doğanağa ipi çalkeçir saldım kin, möhkəm olsun.

Çalpoj (is.) – qar və yağışın eyni zamanda yağması. – Hava çalpoj olanda adamı tez isdadır.

Çalma (is.) – başın ön tərəfindən arxaya bağlanan kələğey. – Çalrıyı qadınar çox bağliyyır, kişilər də kərənti çəkəndə başdarına çalma bağliyyıllar.

Mən aşıq, başa çalı,

Çalmanı başa çalı

Yemə namərt çöreyi,

Axırda başa çalı.

Çam-xəm etmək (f.) – razılaşmamaq. – Çox çam-xəmdən sora razılaşdıx.

Çamçax (is.) – iri çömçə. – Qasım, bala, qaç Məsmə xalangildən çamçaxı gətiryən (Q).

Çamxırmax (f.) – üz-gözünü turşudarax acıqlanmaq. – Şəmilin kiçix gəlini qaynatasının üçünə çamxırır, bu olarmı?

Çamır (is.) – palçıq. – Yaz ağzı çamırdan yeriməx' olmur ha.

1. *Çanax (is.)* – paslanmayan metaldan hazırlanan pendir qəlibi. – Dələmiyi çanağa tökəndə əlinnən bərkitməx gərəkdir.

2. *Çanax (is.)* – saxsı qabda bişirilmiş yemək (piti). – Çanağı kışda yeyillər kin, istilik gətisin.

3. *Çanax (is.)* – pendir növü. – Qoun südünnən yaxşı çanax pendir hazırlanır.

4. *Çanax (is.)* – gildən hazırlanmış kiçik qazan. – Gümürdən 2 dənə çanax almışdım.

Çantoy (is.) – çanta. – O vaxıt məhtəvə gedən uşaxlara çantoy tikirdilər (Q).

Çapar (z.) – tez. – Qar da yağsa, şəhərdən toya çapar yetdilər.

Çapba (sif.) – dolu. – Kazım kişi uruset inəyi alıf, hər dənə də bir çappa vedrə süd verir.

Çapax (is.) – siyənək balığının bir növü. – Arpa göldə iri çapax balıxlar olur.

Çapıx (is.) – arabanın təkərindəki şini təkər ağacına bərkidən halqa. – Təkərin 3 çapığı qırılıf, ona görə də təkərin qasmağı oynuyur.

Çapıt (is.) – köhnə əski parçası. – Keçmişdə çapıtı yandırıp yarıya basardılar, ona da qurumsu dərtilər.

Çapoulçu (sif.) – oğru, quldur. – Qonşu kənddəki ermənilər hələ o vaxtdarım çapoulçulux ediflər.

Çapacax (is.) – müxtəlif şeylər çappaq üçün işlədilen kəsici alət. – Dəmirçi Nəsif yaxşı çapacaq düzəldərdi.

Çarqat (is.) – böyük baş yaylığı. – Nənələrimiz iri çarqatlara bükülərdilər, indi o yoxdu.

Çarix (is.) – mal gönündən tikilmiş ayaqqabı. – Hasıl gönnən tikilən çarix gejcırılır.

Çarpanax (is.) – ağacın tikanlı yonqusu. – Usdanın əlinə çarpanax batdığına işə gəlməyif.

Çarığüzdü (sif.) – naziksifət, quru və qarəsifət. – Vəli bir çarığüzdü gəlin gətirif özünə. Belə bir bayatı da var:

Eləmi çarix üzdü

Dəryada balığ üzdü.

Malını arvat yesin,

Yeməsin çarığüzdü.

1. *Çarpaz (is.)* – mişarın dişlərini nizamlayan alət. – Usda Qurbanəli xizərə çarpaz çəkdi kin, yaxşı kəssin.

2. *Çarpaz* (sif., z.) – düymə, xaçvari birləşmə. – Çarpaz tikdim qöçüyün yaxasına.

Çarpazdamax (f.) – mişarın dişlərinin sağa və sola əymək. – Xizəri çarpazdiyannan sōram yaxşı kəsdi.

Çarx dönməx' (f.) – dəfələrlə gedib gəlmək. – Səhərdən çarx dönür, əmə bir iş görəmmir.

Çarxaxçı//çaxraxçı (is.) – aravuran, xəbərçi. – Ənbər kimi çaxraxçı adam yoxdu.

Çarpana (is.) – ağacın tilişkəsi. – Əprüzün əlinə çarpana batıf, yara eliyif..

Çarpaşix (sif.) – dolışıq. – Urğan çarpaşix tüşüf, imdi də açılmır..

Çatı (is.) – ipdən toxunan yoğun bağ. – Nənəm keçi qılınnan uzun bir çatı hördü.

Çatılamax (f.) – bağlamaq. – Buzoyu çatıla kin, təzər tüşər çöllərə..

Çatoy (s.) – tələsik. – Bu Səlvər çox çatoy adamdı, rahat durammır. Ona yöre də Çatoy Səlvər dērlər ona.

Çatqı salmax (f.) – tēndirə təzəyi dikinə çatıb yandırmaq. – Tēndirə çatqı salmax yaddan çıxıf, xamır da acıyif.

Çatma (is.) – birləşdirici ağac. – Evin üstünə atılan karannar (atmalar) gödəx' olduğunna Usda Bəhlul onları çatmaynan birləşdirdi.

Çataxlı (sif.) – ortağ. – Çataxlı işdən mənim xoşum gəlmir, heş.

Bele atalar sözləri də var: - Çataxlı işdən kar gözdəmə; Çataxlı işin olunca, çataxlı arvadın olsun.

Çaş (sif.)- Çəpgöz Çopur Əsədin görü binədən çaşdı.

Çaşır (is.) – yabarı dərman bitkisi (Şoraba da qoymaq olur). – Bala təpədən uşaxlar xeylax çaşır yığf gətdilər.

Çavımax (f.) – çox işləməx', çalışmaq. – Səhər ertədən axşamatan çavıdım kin, biçini başa vurum, əmə qurtarammadım.

Çavalamax (f.) – çabalamaq, hərəkət etmək. – Otun altda nəyşə çavalıyır.

Çəçil//çaçil (is.) – pendirin kələfə oxşar bir növü. - Qars, Ərdahan, Çıldır bölgələrində və Amasiya rayonunun kəndlərində hazırlanırdı. – Axskalılar da çəçili yaxşı tanıyırlar. Çəçili sıratdan (üzsüz süd) çəkirlər.

Qaçqın kimi Daşkəsən, Göygöl və Şamaxı kəndlərində yaşayan ağbabalılar bu gün də çəçil hazırlayırlar. – Motala basıma çəçil görəndə daha tamlı olur.

Qurud hanı,

Göy çəçil, qurud hanı.

Allah görüm yox etsin

Qanımı qurudanı.

(Aşıq İskəndər Ağbabalı)

Çeşni (is.) – kilim, xalça, xurcun, corab və digər pal-paltara salınan naxış (şəkil). – Nənəmin köhnə bir cehizdix' xalçası vardı, onun çeşnisini çıxarıf təzə toxunan xalçıya saldılar.

Çeşt vaxtı (z.) – saat 12 radələri. - Mal-qoyunu çeşt vaxtı otdaxdan kəndə gətirillər kin, bir də sağınnar.

Çeştə gəlməx (f.) – mal-qoyunun otarıldıqdan sonra yenidən sağına gətirilməsi. – Mal-qoyunu otarıf genə sağına gətirəndə çoxlu süd götürüllər və mənsil hazırıyıllar.

Çert (s.) – arıq adam. – Əhəd kişi arıq olduğunna Çert Əhəd dəllər ona. Rus dilindəki чёрт (cin) sözündəndir.

Çəçiməx' (f.) – nəfəs borusuna bir şey düşdüynə görə tənənəfəs olmaq. – Quru qavıdı yeyən uşaxlar həmişə çəçiyir.

Çeyil (is.) – bataqlıqda və torflu sahələrdə bitən ot. Buna cil də deyirlər. – Dorfun altı (yer adı) çeyillix' olur, çeyili yığf həsir toxurlar.

Çeyillik (is.) – çeyil bitən sahə. – Mamoşun inəyi çeyillikdə batıf qalıf.

Çəhlim (is.) – dağ döşündə qoyun sürüsünün saldığı cığırlar. – Qoun-quzu çəhlimə tüşüf sırıynan gedillər (B).

Çəkişməx' (f.) – mərc gəlmək. – Əmoğlumna çəkişmişik, görəx' kim udacax.

Çəkçəvir (z.) – qarşıdurmaq. – Əvi çəkçəvir elədilər, genə qəçiyi tapammadılar.

Çax'məcəll/çah'məcəll/çax'mə (is.) – yarma, bulğur və ətin qarışığından təndirin içində, qazanda bişirilən yemək. Bu yemək növü Ağbaba kəndləri üçün xarakterikdir. – Qış aylarında çax'məcə pişirmək yaxşıdır. Çörəyi yapandan sora təndirin içinə qazanı qoyursan, ət və bulğurunu da töküf ağzını örtürsən. Axşama qədər çahməcə olur hazır.

Çəkiş – zindan (is.) – kərəntinin ağzını döyüb yuxaltmaq üçün işlədilən stul. – Biçin vaxtı çəkiş-zindanı otun altına qoyuf gəlirdix', əvə.

Çəkuzantı (is.) – gecikdirmək, uzatmaq. – Bu birqadır Söyün də işimizi çəkuzantıya salıf, günümüzü yazmır kin, taxılıımızı alax.

1. *Çəkərax'* (z.) - cəld, tez. – Ay uşax, bir çəkərax' ol, su gəti, əlimi yaxıyım.

2. *Çəkərax'* (is.) - evdə ayağa geyilən başmaq. – Çəkəreyin altı zivişir.

Çəlçöür eləməx' (f.) –götür-qoy etmək. - Axşamatan çəlçöür elədim bir şey çıxmadı.

Çəlkəşik (s.) – bitişik, dolaşiq. – Qarannıxda urğanı maşının üstünə atdım, imdi çəlkəşik tüşüf.

Çəlləşix' (sif.) – qarışıq, dolaşiq. – Urğan çəlləşik düşüf, açılmır.

Çəlimsiz (sif.) – arıq. – Şabanın bir çəlimsiz oğlu var, həmmənəşə də xəsdə olur.

Çəm (is.) – üsul, qayda. – Hər şeyin bir çəmi var, qərəx' onu tapasan.

Çəmini tappax (f.) – işin üsulunu, qaydasını tapmaq. – Hər bir işin çəmini tapandan sora, hasant olur işdəməx'

Çəmkirməx'//çəmxirməx (f.) – kiminsə üzünə qarşı acıqlanmaq. – Dayım maña yaman çəmxirdi.

Çənə (s.) – çoxdanışan adam. – Çənə adam adamı işinnən eliyir.

Çənəyoldaşı- həmsöhbət. Qocalar özdərinə çənəyoldaşı axtarıllar.

Çənədan (is.) – toyuğun dənciyi. – Touğun çənədanının iç qabığınnan pendir mayası düzəldillər.

Çənətə (is.) – qapının ağzı. – Axşamnar çənətiyə isti su töx'məzdər, günahdır.

Çənəaltı (is.) – öküz boyunduruğunun alt hissəsi. – Boyunduruğun çənəaltısımın deşiyi genəldiyinnən samıyı saxlamır.

Çənə-boğaz eləməz' (f.) – mübahisə etmək. – Aqranomnan birqadır axşamatan çənə-boğaz elədilər.

Çənbər (s.) – yumru, dairəvi. – Ağbava soux olduğunna çənbər quyruq qoun souğa dözmör (Q.,E.).

Çəngə (n.s.) – bir xışma yun. – Qounun bir çəngə yunu qapıya ilişif qalmışdı.

Çəngəl (is.) – tayadan ot çıxarmaq üçün işlədilən alət. – Tayadan otu çəngəlnən çəkillər.

Çəpiş (is.) – keçi balası. – Çəpişdəri qorumax olmur ha, çox tullanıllar ora, bura.

Çərtəx' (is.) – çəyirtkə. – Göllü yolunun altdakı taxılları çərtəx' kəşif.

1. *Çəpik* (sif.) – cəld. – Gəlin ki çəpik' olmadı, daha danışma.

2. *Çəpik* (is.) - əl çalmaq. – Oyillərim Aşix İsgəndər gəlmişdi kəndə. Axşam qulufda da oldu. Ona o xartana çəpik çaldılar gəl görəsən.

Çər (s.) – xəstə, azar. – Çər dəymiş itin qurd düşüf yarasına, qutarmır kin qutarmır.

Çər dəyməx' (f.) – xəstələnmək. – Saymaz (it adı) souxda qaldığına çər dəyif.

Çərrətməx (f.) – bezdirmək, boğaza yığmaq. – O da hər axşam bizə otumağa gəlir, həm də bizi çərrədir.

Çərənnəməx' (f.) – boş-boşuna danışmaq. – Məmiş kişi də şennix'də danışığını heş bilmir, elə hey çərənnəyir.

Çərəx' (is.) – bir şeyin dördə biri. – Yerin bir çərəyinə qartol əhdim.

Çətən (s.) – çoxlu. – Namazın bir çətən külfəti var: 6-sı qızdı, 5-i oğlan.

Çərçi (sif.) – xırdaçılıqla məşğul olan adam. – Çərçi adam hammını bezix'dirir.

Çiğnamaq/çıxnamax (f.) – ayaqlamaq. – Uşaxlar bostanı çığnıyflar, idaradan salıflar.

Çıxdaş (s.) – bir şeyə yaramayan əşya, heyvan, quş.- Çıxdaş quzuyu saxlamağa dəyməz.

Çıxacax (is.) – itki, hadisə. – Ə, bu uşağın böün çıxacağı varıymış, gedif barmağını çəkişin altına qoyuf.

Çıldırmax (f.) – ağılı itirmək. – Əlipaşanın arvadı laf çıldırıyıf, ağzına gələnı danışır.

Çıldır yeli (is.) – külək adı. – Türkiyənin Çıldırınnan əsən yelə çıldır yeli dəllər.

Çilpaxlıx (is.) – pal-paltar. – Keçənnərdə, bayramlarda uşaxlara çilpaxlıx alardılar kin, qoy sevinənnər.

1. *Çırmanmax* (f.) – çirməlamaq. – Qolunu çirməliyəf inəx' sağır Sinəxanıf.

2. *Çırmanmax* (f.) – həvəslə bir işə başlamaq. – Muradın uşaxları yamanca çırmanıf işə başdıyıflar, əvlərini tikillər.

Çır-çırpı (is.) – qırılmış kol-kos. – Ocağı çır-çırpıyan yandırdıx.

Çıqqılı (s.) – balaca. –Çıqqılı bir uşaxdı, Alışanın nəvəsi, ama danışığına bax bunuğ.

Çıntır (sif.) - arıq ət. –Məhlədə bir mal kəsif alışma etədilər, əmə bizim payımıza çıntır ət tüşmüşdü.

Çıntırmax (f.) – arıqlamaq. – Yazbaşı mal-qoun ətdən düşüf, çıntırırır.

Çinq – cingilti (təqlid). – Sini taxçadan tüşüf çinq elədi.

1. *Çinqi* (is.) – od, qıgılıcm. – Sevədən çıxan çinqıdan tayya od düşüf.

2. *Çinqi* (s.) – cəld, qoçaq uşaq. – Salmanın o gədəsi uşax döyül ha, çinqıdı.

Çıra/çirax (is.) – şüşəsiz neft lampası. –Dok ləmpələri olmuyanda pəyyə çıra qoyardıx.

Damda çıra yandırır,

Məni görüf söndürür.

Kəndi kef-səfa sürür

Məni dərdədən öldürür.

Çinqra (is.) – zəng. – Bir sahatdan bir sahat çinqra vurur.

M.Kaşqarlının “Divan”ında zəng mənasında həmin söz işlədilmişdir (IV.145).

Çırpı (is.) – çör-çöp, yabanı kol-kosun yanacaq üçün quruduılması. – Kömür sevesini çırpıyan qahıyılar.

Çirtqoz (sif.) – lovğa, eqoist, hər şeydən küsən. – Məx'təfdə bir çirtqoz müəllim işdiyirdi, bir də görürdün uşaxdan küsüf, onu danışdırmır.

Çil (is.) – bildirçinə oxşar iri quş. Taxılın içində çox olur. – Çil çox sürətnən qaçır, əmə çox az uçur.

Çirkiməx' - bir şeydən bezmək. – Bu iş də adanı laf çirkidif, axşam get, savax gəl.

1. *Çirtmə* (is.) – təpik. – Qapıya bir çirtmə vuruf getdi.

2. *Çirtmə* (is.) – dayaq. – Tufar qarınıyanda çirtmə vurullar kin, uşmasın.

Çirtmıx (is.) – barmaqnan üzə vurulan zərbə. – Oxartana acımışdı kin, çirtmıx vursan, qanı çıxmazdı onun.

Çırpacax (is.) – yun çırpan çubuq və ya sərt məftil. – Nənəsinin yaman acığı tutmuşdu Nəsirə, çırpacaxnan ona bir-iki çəkdi.

Çırdatmax (f.) – sağmaq. – İnəyin südü az olanda dərlər kin, gedim inəyi çırdadım.

1. *Çıpıtmax/çapıtmax* (f.) – xəbərçilik etmək. – Bunu heş kim bilmirdi, dəsən qonşumuz çıpıdıf.

2. *Çıpıtmax/çapıtmax* (f.) – oğurlamaq. – Uşax qəməltiyi, həm də qəçiyi çıpıdıf gedif.

Çıppa (is.) – təndirə yapılan balaca çörək. – Təndirdə bir 20 dənə çıppa pişirdim (M).

Çıtdama (is.) – tum. Şennyin içində çıtdama ağzına atmax yaxşı döl, a bala.

Çiftənmax (f.) – kipləşmək. – Keçi çiftənif qalif qayanın arasında, az qalif mundar olsun.

Çilik (is.) – çilik-ağac oyununda istifadə edilən qısa çubuq parçası. – Çiliyi bərk ağacdən düzəldillər kin, qırılmasın.

Çilik-ağac (is.) – oyun. – Yerin qarı əridimi, uşaxlar quru yer axtarır çilx-ağac oynuyullar, axşamatan.

Çilməçilix' (z.) – qırıq-qırıq. – Maşının uşşəsi çilməçilix' oldu yolda.

Çimçiy (z.) – lap çiy. – Əti çimçiy pişiriflər, heş sümux'dən ayırmaq da olmur.

Çim (ədat) – Bizə Göllüdə bir xəngəl qonaxlığı verdilər çim yağıydı.

M.Kaşqarlının "Divan"ında da çim sözü qüvvətləndirici ədat kimi işlədilmişdir (IV.147).

Çimcələşməx' (f.) – ürpəşmək, iyrenmək. – Bu nəvəm Ayaz hər şeydən çimçələşir.

Çimilləşməx' (f.) – qaynamaq. – Qounun yarası o xartana qurtduyuf kin, yarada çimilləşir qurtdar. Nöyütdəməx' lazımdı.

Çimxırmax (f.) – mimika ilə acıqlanmaq. – Səhər uşağın üstünə çimxırdım, əmə söra peşman oldum.

Çimxır/çimxırca, *çim* (sif.) – təmiz. – Nənəmgilə getmişdim, bir quymaq çaldı, çimxır yağıydı.

Çimbiz//cumbuz – kvadrat formada çayırılıqdan kəsilən və bitki kökləri ilə bərkimiş torf. – Çayırdan xeylax çimbiz kəşif gətirdim damm üstə düzməyə. M.Kaşqarlının "Divan"ında həmin mənada çim sözü işlədilmişdir (IV.147).

Çimir (is.) – mürgü, yüngül yuxu. – İşin ortasında bir çimir almasam, durammıram.

Çimirrənmax' (f.) – mürgülmək. – Aşix məclisində uşaxlar tez çimippəyillər.

Çimçəşməx' (f.) – iyrenmək. – Ziyilli qurbağa görəndə ətim çimçəşir.

Çimdənmək (məs.) – yemək vaxtı qurdalanmaq. – Yeməx' yeyən vaxıt çimdənən adamdan xoşum gəlmir heş.

Çin-çin (sif.) – qat-qat. – Qurduşqanın ətəyini çin-çin edillər kin, yaraşıklı olsun.

Çin (sif.) – doğru, dürüst. – Yuxum çin çıxdı böün.

Çinnəməx' (f.) – qayda ilə səliqəli tikmək. – Örtüyün ətəini də çinniyillər kin, yaxşı görünsün.

Çisəngi (s.) – xırda-xırda yağan yağış. – Soux yelnən çisəngi yağır.

Çisir (is.) – tikanlı məftil. – Göydağdan keçən Türkiyə sərhədinə əsgərrər çisir çəx'dilər. Digər dialektlərdə işlənmir.

Çisir "cızır" sözündəndir. c>ç və ɫ>i əvəzlənməsi ilə cızır "çisir" formasına düşüb.

Çiy-çiş (təqlid) – Qadın uşağına çiy-çiş örgədif kin, özünü bulamasın.

Çitəx' (sif.) – ortaqlı iş. – Elə binədən mənim çitəx'li işdən xoşum gəlmir.

Çitəməx' – söküntüsü olan corab və ya toxunmuş köynəyi ipnən tikmək (kobud tikiş). – Coravın dabanı sökülmüşdü, çitədi nənəm.

Çitəşmək (məs.) – kiməsə dolaşmaq. – Bu Namazın nəvəsi həmməşə çitəşir bizim uşaxlara.

Çivi (is.) – bax: çüyü. – Motalı ağzını bağlamaq üçün çivi düzəldillər çubuxdan.

1. *Çiy* (sif.) – qanmaz, hər şeyə biganə olan adam. – Çiy adamı hərəsattıxnan başa salmaq olmur.

2. *Çiy* (is.) – qışda iri qaba yığılan süd yığıntısı. – Çiyi küpüyə yığır, söram nəhrəynən çalxıyır yağ alıllar, ayranınnan da lor qaynadıllar.

Çiyinnix – hər iki başında vedrə asmaq və su gətirmək üçün işlədilən ağac, məişət əşyası. – Çiyinnix'nən 2 çinqır su gətdim (Q., E.). Bəzi kəndlərdə çiyinniyə "qantar" deyirlər.

Çiysiməx' (f.) – açıq qabda qalaraq turşuyan süd. – Süd qavda qaldığınnan çiysiyif.

Çiysüdəmən (s.) – mərifətsiz, qanacaqsız, qədərbilməz adam. – Çiysüdəmən adam üçün hər şey birdir, nə yaxşılıx bilir, nə yamannıx.

Çizvə – sızanaq. – Üzə çizvə çıxmaq ərgənnikdir, dəllər.

Çoban yarması (is.) – yaz aylarında yağan dolu. – Çovan yarması çox iri olmur, əmə incə otdarı qırif-tökür.

Çopur (s.) – çiçəx' xəstəliyindən sifətdə qalan iz. – O vaxıtdarım çox uşağın üzü çiçəx'dən çopur qalırdı, ya da gözü kor olardı. Ona görə də Çopur Tamaşa, Kor Fatma ləqəbləri yaranmışdı.

Çoydar//çovdar (is.) – dənli bitki. – Çoydar ununna pişirilən çörək qara olsa da, əmə şirin olur, qalanda da tez kətilir.

Çölməx' (is.) – təndirə qoyulan qazan. – Çölməx çuqun olduğundan təndirin içinə qoyuf çəhməcə, qartol, baş-əyax pişirərdilər, əmə çölməx'də pişən hər şey dadlı olordu (Q., E.).

Çömçəquyruq (is.) – hələ böyüməmiş qurbağa. – Gölmeçədə çoxlu çömçəquyrux peyda oluf.

Çöndərməx (f.) – döndərmək. – Motala pendiri basannan sōra o yənə, bu yənə çöndərif döyəşdiyillər kin, arada boş yer qalması.

Çönbələn (is.) – quş xəstəliyi. – Çönbələn payız gəlir, touxlara tüşdümü, hammısını qırif qutarır.

Çönüx (s.) – dönük. – Uşaxlar ki çönüx' oldu, vay o ata-ananın halma.

Çöpüx' (is.) – daranmış yunun qalığı. – Çöpüx' yaramır heş şeə.

1. *Çözələməx'* (f.) – sökmək. – Çoban Vəli çox ustufu qounun bağırsağını çözəliyərdi.

2. *Çözələməx'//çözdəməx'* (f.) – acmaq. – Köhnə çoravı çözələdim kin uşağa altdıx hörüm.

Çözdəməx' (f.) – ipi açıb töx'məx'. – Kələfi çözdəməx'dən bezix'dim.

Çörəx' taxtası (is.) – təndirə çörək yapmaq üçün işlədilen alet. – Çörəx' taxtası yünül olanda adam yorulmur.

Çözgürtməx' (f.) – qoparmaq. – Ənnağı anasının 10 manat çözgürtdü.

Çuxa (is.) – qara və ya göy ləstix'dən tikilmiş kişi üst geyimi. – O vaxıtdar çuxuyu cavannar da geynərdilər.

Qara çuxa qaytanı

Yoldan çıx, yolu tanı.

Neçə ildi, gəlmirsən?

Məhləmizin sultanı.

Çuğul (sif.) – xəbərçi. – Çuğulçulux nəsilədən keçmədi, a bala.

Çulumburu//şulumbur (sif.) – nadinc, aravuran, fırılacaq adam. – Çulumburrux etməyə nə var, gərəx' axrını tüşünəsən.

Çul düşməx' (f.) – yorulmaq, yorulub əldən düşmək. – Kərəntidən qayıdandan sōra çul düşürsən, yerə.

Çur (is.) – oyunda borc verməx'. – Mislimnən bir aşix çur allannan sōra onun aşixlarını tamam uddum.

Çust (is.) – alçaqdaban ayaqqabı. – Həyət-bacada geyinməyə çust yaxşıdı, rahat olur (B.G.).

Çuvaldız (is.) – çuvalın ağzını tikən iri iynə. – Çuvaldıznan çuvalın ağzını tikillər.

Çüyü (is.) – çivi, paz. – Kərkinin sapının ağzına çüyü vurullar kin, sap çıxmasm. Buna qurdağzı da dəllər.

Çürüxçü (s.z.) – balaca bir hadisəni böyüdən adam, boşboğaz. – Uzun Hacı çox çurux'çülük' edir, ona görə də hamının zəhləsi gedir onun.

- C -

1. *Cacix* (is.) – oynaq. – Əyağımın cacığı şakqılıyır, həm də çox ağrıyır, dəsən duzdaşif.

2. *Cacix* (is.) – yeməli, yabanı bitki. – Gəlin-qız gedillər çölə cacix yığmağa.

Cadı (is.) – arpa unundan pişirilən çörək. – Cadıyı isti-isti yemək olar, qaldımı, bərkiyir, yeməx' də olmur (Q., B., E.).

Cahal (is.) – gənc, cavan. – İndiki cahallar qanif qandırımıllar, televizora baxıllar, pis ədətdəri götürüllər.

1. *Cağ* (is.) – barmaqların çağı. – Əyax barmaqlarımın çağları yaxşı işdəmir.

2. *Cağ* (is.) – araba təkərinin topunu əsas hissəyə birləşdirən ağaclar. – Haravanın təkərinin üç çağı qırılıf tüşüf.

3. *Cağ* (is.) – araba laydını aralarını birləşdirən taxtalar. – Laydın çağları qırılıf deyən yüklənən ot tökülür yerə.

Calamax (f.) – tökmək. – Anası bilmədən suu uşağın kıcına caladı.

Caleyvətən (sif.) – evdən-əşikdən uzaqlaşmaq. – Güləhmədin oğlu caleyvətən oluf, tüşüf çöllərə.

Camax (is.) – suyun içində bitən yağlı ot, balıq yemi. – Arpaçayda o xərtənə camax əmələ gəlir kin, suyu da daşırır. Onu da deyim kin, camax olan yerdə sazın da çox olur.

Qeyd edək ki, camax sözü "Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti"ndə səhv izah olunub.

Cancur (is.) – gavalı. – Baş Keçiddən iri cancur gətiriflər, mən də bir satıl aldım kin, uşaxlar yesinnər.

Canpida (is.) – istiqanlı adam. - Getmişdix' Şamaxının Qız meydan kəndinə orada Canfida adamlar çoxuydu.

Cannix (is.) – alt paltarı. – Kişinin canniğmi yaxadım.

Canpaltarı (is.) – bax (cannix). – Getmişdim irayona Cəhəngirin unverməğinnan isti canpaltarı aldım uşaxlara.

Cantarax (s.) – dolu, köktəhər. – İrəhmətdix' Mustafa məllim bir cantarax kişiydi.

Caydax (s.) – arıq, zəif və uzun. – Ənbərin oğlu forunnan baxırsan bir caydax uşaxdı, əmə doxdurruxda oxür.

Caynax//Cıynax (is.) – dırnaq. – Uşağın caynağı uzanıf.

Cecim (is.) – palaz növü, yataq örtüyü. – O vaxıtdarım arvadın cehizinə 2 cecim qoymuşdular, Tiflisdən almışdılar.

Cev (is.) – cib. – Paltarın cevi cırılıf tökülüf.

Cəbərə (is.) – ağac budağından toxunan əl səbəti. - Öyünnərim bir cəbərə alif gətdim evə.

Cəcix' (is.) – budun oynaga birləşən hissələri (oymaq). – Ayaxları yan tərəfə sürüşdüyünnən uşağın cəciyi ağrıyır.

Cəciyə duşməx' (f.) – ayaqların əks tərəfə sürüşməsindən yaranan hal. – İnex' buzun üstdə cəciyə düşüf.

Cədəl//cədəz//cidəz (sif.) – dəcəl, sözqaytaran uşaq. - Cədəl uşax heç məhtəfdə də yoldaşlarınnan yol getmir. Bəzən cədəl əvəzinə, cidəz də işlənir.

Cəht (qoşma) – görə, üçün. – Qurağ olduğuna cəht taxıl zəif oldu bu yil.

Cəhillix' (is.) – cavanlıq. – Uşaxdı da, bir cəhillix' edif, qonşu kətdən, Öysüzdən qız qaçırır, indi də anası narazıdır.

Cələ (is.) – at qılından quş tutmaq üçün hazırlanmış tələ. –

Böün cəliyə 5 qaraboğaz tüşmüşdü.

Cələkəsən (sif.) – fırıldaqçı, çuğul, oğru. – Ona görkəminnən, gözünnən, başınnan oğru-quldura oxşadığı üçün cələkəsən Mədət dərələr.

Cələf (sif.) – arıq, zəif. – Cələf mal-qoyuna kəndin qavağında otdamağa yer ayırırdılar kin, bir az kökəlsin.

Cəm//cam (is.) – mis qab. – İmdi mis camı işlətmillər.

1. *Cəmdəx'* (is.) – heyvan ölüsü. – Kiminsə heyvanı daşdıxda əvədiyə düşüf ölüf, cəmdəyi də qoxuyuf.

2. *Cəmdəx'* (is.) – tənbel, bivec adam. – O da cəmdəyini salıf qoixoz sədrinin otağma indi eşiyə çıxmır.

Cən (s.) – kif. – Çörəx' torbada olduğunna hava işdəmiyif, cən atıf.

Cənnənməx (f.) – kiflənmək. – Kərə yağı çox saxlıyanda cənnənir, pis dad verir.

1. *Cəncəl* (sif.) – xoşagəlməyən hadisə. – Bir cəncəl işə tüşüf dayım.

2. *Cəncəl* (s.) – çətin, davakar adam. – Cəncəl adamnan hər şey gözdəməx' olar.

Cəngələx (is.) – arabanın oxunun ucuna taxılan dəmir. – Cəngələyi arava təkərinən sərə taxardılar kin, təkər çıxmasın.

Cərcənəx' (is.) – ayaqların əks tərəfə aralanması. – Malın əyağı sürüşüf cərcənəyi ayrılıf.

Cığal (sif.) – mübahisə sevən. – Cığallıx etmənnən döyül ha, urf var, ədət var.

1. *Cılız* (əd.) – illah da. – Heyvanın da səvinməyi var, cılız da sahibini görəndə.

2. *Cılız* (sif.) – zəif, arıq. – Şuravadın xəstəxanasında cılız bir qız işdiyir, əmə çox qoçaxdı.

3. *Cılız* (əd.) – çox. – Cılız çox danışer bu təzə qohum.

Cılğı (is.) – motalın tüklü üzü. – Bəzi yerrərdə motalı dərinin cılğı üzünə basıllar.

Cılxa (sif.) – təmiz, saf. – Bir toxunma coraf almışdım, cılxa yundu.

Cılvır//cılıvıra (is.) – göyərti ilə bişirilən yemək. – Quşəppəyi ilə yarmadan cılvır pişirillər və qatıxnan yəllər.

Cıdarramax (f.) – Atın qabaq qıçlarını qoşa bağlamaq. – Atı cıdarramasan, qaşır gedər, tapbax olmaz.

Cıdar (is.) – Atın qabaq ayaqlarına bağlanan ip, qayış və s. – Cıdar atınayaxlarını yaralıyif.

1. *Cıncır* (is.) – səs, nəfəs. – O heş cıncırını çıxartmadı.

2. *Cıncır* (is.) – qulpu olan qab (vedrə). – Nənənin bulağınnan 2 cıncır su gətirdim kin, paltar yüyəm.

Belə bir sayacı sözündə cıncır kəlməsi də xatırlanır:

Örüş yolu qırqıra,

Südü sağdım cıncıra.

Öynədə səhəng daşır,

Kefim çalır dıncıra.

“Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti”ndə cıncır sözü səhv olaraq qazança kimi açıqlanıb. Halbuki cıncır təqlidi sözdür.

Cımcix//cimdix (is.) – iki əl barmağı ilə ərklə birisinin bədəninin bir yerinin sıxılması. – Uşağın yanağınnan bir cımcix götürdü nənəsi.

Cımbata çəkilməx' (f.) – itib-batmaq. – Qulunun oğlu bir ildi cımbata çəkilib, görünmür.

Cincilim (is.) – yabanı və yeməli bitki. – Cincilim sucax yerrəri səvir.

Cında (is.) – köhnə əski. – Əllinci illərdə kəndə haravaynan cında yığan gələrdi. Cındanın əvəzində uşaxlara şar, muncuq, qələm, dəftər, çernil verərdi.

Cındayığan (f.) – köhnə-külüçə marağı olan adam. – Cındayığan Bəysafa görürdün kin, Gümrüdə köhnə-külüş gətirif satır.

Cinni (sif.) – dəlisov, əsəbi. – Cinni adamın başında ağac pitmir ha, gələndə tanyasan.

Cırbıt (is.) – gözün kirpiklərinə yığılan çirk. – Uşağın gözü cırbıtdıyanda çaynan yüməx' xeyirridi.

Cırbıtdı (sif.) – gözüçirkli. – Cırbıtdıgöz Qasım gənə nə buralarda hərənrirdi.

Cırdaxan (sif.) – böyük-kiçik tanınmayan yer (məhəllə). – Aşağı məhliyə cırdaxanı dəllər.

Cırı (sif.) – çoxyeyin. – Toyda, vayda cırı kimi yeən adamları el də sevməz.

Cırım- (n.s)-0,25.h. yer. Naprarrarda bir cırım yerimiz vardı.

Cırım-cırım (z.) – parça-parça. – Əynindəki geyməni uşax hikkəsindən cırım-cırım cırdı.

Cırmağız (sif.) – ağzı yekə adam. – Eldə, obada yekə-yekə söyüşən, lağamıyınan danışan adama cırmağız dəllər.

Cırbız (sif.) – hər şeyə bir qulp qoyan adam. – Cırbız adam hər şeyi əyri görür, çünkü onun özü əyridir.

Cırtqoz (sif.) – lovğa. – Uşax kin, cırtqoz oldu, onnan, heş şey çıxmıyacax.

Cır (s.) – yabanı. – Pazı əkilən yerdə çoxlu cır ot qaxıf, pazıyı da basıf.

Cılxa (sif.) – təmiz, saf. – Oyunnərim bir-iki kiloy ət aldım, cılxa sümüüyüdü.

Cırcıra (is.) – uşaxların hellətdikləri halqa. – Yaz oldumu bu uşaxların cırcırasının səssinnən qulax tutulur.

1. *Cırmax* (məs.) – qaçmaq. Qoruxçu birqadiri görüf ordan cırdı.

2. *Cırmax* (məs.) – parçalamaq. – Usda Daşdəmir taxdıyı paznan cırdı.

Cırbağa (s.) – balaca, dəcəl uşaq. – Əyə, mənə bezdirdi bu gədənin cırbağaları.

Cırhacı (f.) – isti vaxt. – Yayın cırhacırında işdəməx' olmur ha, tər tökürsən.

Cırnatmax (f.) – acıtmaq. – Dıncılı uşaxları çox cırnatsan söəcəklər saña.

1. *Cız* (is.) – xətt. – Yazı taxtasını məllim cız çəx'di.

2. *Cız* (is.) – iək. Əvin dalına üş cız kartol əx'dim.

Cızıxlamaq (f.) – xətt çəkmək. – Yarımhextarrarı cızıxladılar kin, bir-birinə qarışmasın.

Cızçəkən (is.) – xətkəş. – Köhnə adamlar elə xətkəşə cızkəsən dəllər.

Cızdax (is.) – əridilmiş qaz piyi və ya qoyun quyruğunun qalan hissəsi. – Cızdağı da xəngəl pişirif üstünə töküllər.

Cızdağı çıxmaq (f.) – arıqlamaq. – Safanın oğlunu tutmuşdular, qalada laf cızdağı çıxıf.

Cıynaxlı/caynaxlı (sif.) – bacarıqlı, sözükeçən adam. – Məkkəmənin icraçısı Qaracənteyli Koroğlu çox cıynaxlı kişiydi, erməniyə də sözünü deyirdi, musurmana da.

Cıvrax (sif.) – cəld, çevik. – Çox cıvraxdı Nağının oğlu, hara göndərsən güllə kimi gedif gəlir.

Cıvrıxlamax (f.) – dərisini çıxarmaq. – Quzuyu kəşif dərisinə cıvrıxladı, Cavan Həmzə

1. *Cıvıx/cuyux (sif.)* – duru. – Xamır cıvıx oluf, təndirdə durmor (G.)

2. *Cıvıx (sif.)* – ağızdanboş. – Cıvıx adamın yanında bir söz deməx' xatadı.

Cıvıtmax (f.) – ağızdan qaçıрмаq, xəbərçilix etmək. – Ə, mən bunu Vəlinin yanında demişdim, o cıvdıf.

Cıvilmax (f.) – yumşalmax. – Kərə yağ istidən cıvilıf.

Cinsufat (sif.) – ariqüz. – Cinsıfat Əsli də gəlmişdi iclasa.

Cidirrəngi (sif.) – oyun havası. – Cıdır vaxtı, at sürəyə qoyulanda zurna ilə cidirəngi çalınardı.

Cidəşməx (f.) – bir-birinin üstünə düşmək. – Nə oluf, işdən ötərin nəə cidəşirsiniz?

Ciciləməx' (f.) – əzizləmək. – Eləsi də var paltarını ciciliyir, geymir də.

Cicibici (s.) – bəzəkli-düzəkli. – Bizim uşax da qonşu kətdən məhtəvə gələn bir cici-bici qıza vuruluf, mən də qalmışam mətəl.

Cicix' (is.) – bəzəkli qab-qacağın qırıntısı. – Uşaxvaxtım dıncılı uşaxlar cicix-cicix' oynurdular.

Cix' vurmax (f.) – birdən peyda olmaq. – Elə bil kin, cix' vurup yerdən çıxdı.

Cil (is.) – uzun çayır otu. – On qoma cildən bir həsir toxumax olor (Q., G.).

Cilməx' (f.) – oğurlamaq. – Gözümüz görə-görə Tapdığın oğlu Musa qonşunun qapısının cömcə belini çildi.

Çıyarı (sif.) – qoçaq, igid. – Çox naxartana desən çıyarı adamdı Aqa Mehralı uzun müddət Öysüzdə sədir işdədi.

Coh verməx' (f.) – qızışdırmax. – Uşaxlara coh versən, dünüyyü dağıdallar.

Comarı/comərd (sif.) – mərd adam. – Comartdıxda ad qazanan kişilərdən biri də Quzukətdi Həsəfdar Məsimiydi.

Cocux (is.) – uşaq. – Bir sürü cocuğu var Uğurunun.

Culku (is.) – corab. – Ləllakanda (Gümru) çulku fabriki vardı, ermənilər indi onu söküf xaricə satırlar..

Cudam (s.) – ağılsız, bacarıqsız. – Cudam oğlumu göndərdim məl doxdurunun dahncax, hələ gəlmiyif.

Culaməx (f.) – bağlamaq. – Dedim, a bala, gəl mənə bu işə culama, maña qulağ asmadı..

Culux (s.) – boş-boşuna haray-həşir salan adam. – Bir iş görə bilmir, culuxlux edir əmə. Belə bir bayatı – atmaca da var:

Su gəlir burux-burux,

Suya vurma yumrux.

Səvdin ala bilmədin,

Get culux oğlu, culux.

Bu sözdə söz önündə ş > c əvəzlənməsi ilə *şulux* sözü *culux* kimi deyilir.

Cummax (f.) – üstünə yüyürmək. – Boran əsirdi, gedirdim əmimgilə, eşik qapıyı aşdım, it cumdu üstümə, tez qapıyı örtüdüm.

Cuna (is.) – tənzip. – Əvvəllərim kətdə qoca arvatdar başdarına cuna örtərdilər kin, sərən olsun.

Curum (sif.) – bacarıqsız, əlindən iş gəlməyən. – Curum adam heç bir mıxı da calammır taxtıya.

Cücükleməx' (f.) – otun cücərməsi. – Quşəppəyi cucux'lüyüf – (cücərif).

Cücülü (sif.) – ağılsız, yüngül xasiyyətli. – Cücülü adam hər deyilənə inanır.

Cülüh (sif.) – avara, dələduz. – Müxdərin bir cülüh oğlu vardı, yalançının biriydi.

Cürdəx' (is.) – saxsı, su qabı. – Cürdəx' sərən saxlıyır suyu.

Cürəfə (is.) – boy-buxun. – Cürəfədən zəif olannan nə əsgər olacax, bizə.

Cüvəllaği (s.) – cığal, hər bicliyi bilən adam. – Cüvəllağidan düzəməlli iş gözdəmə heş vaxıt.

Cümbul (is.) – balaca oğlan uşağının cinsiyyət üzvü. – Sünnətdən sōram uşağın cümbülü hovluyuf.

Cülgü – araba oxunun qırağına taxılan mıxvari dəmir. – Cülgünü haravanın oxuna taxıllar kin, təkər qaşmasın qırağa.

- D -

Dabalax gəlməx' (f.) – kələk gəlmək, aldatmaq. – Namaz qardaşdarına dabalax gəlif.

Dabanbasarax (f.s.)- dalbadal.-Qonaxlar da , Allahversin dabanbasarax gəllilər. (E)

Dadmax (f.) – yumurtanın bərkliyini diş ilə yoxlamaq. – Heydar mürtdaları bir-bir daddı.

Dadaş (is.) – qoca baba. – Dadaş dədə sözünün əzizləmə mənasıdır. 1920-ci illərdə Abaran rayonunun Gözəldərə kəndinin Ağbabaya qaçqın kimi gələn ailələrin danışığında işlədilər. – Dadaşım qolxozun dəmirçisiydi; Molla Qəfərə də nəvələri dadaş dərdir.

Dadamal (sif.) – dadanmış, öyrənmiş. – Dadamal quzu tez ətə gəlir, kökəlir.

Dadardoymaz (z.) – yarımçıq, az. – İnex'lər sū dadardoymaz işdilər.

Dağarcıx//davarıx (is.) – dəridən düzəldilmiş kisə. – İki dağarcıx buğda üyüdüf gətdim dərmannan.

Dağarcıxlanmax (f.) – lovğalanmaq. – Paşanın bu əsgərrix'dən gələn oğlu yaman dağarcıxlanır. Belə bir ifadə var:- Dağara nə mağar.

Dağavar (si.) – təmiz dağ havası olan yer. – Ağtava dagavar yerdi, yaz oldumu, kət-kəsəx' qonaxlarnan dolor (Q.,E., S.).

Dağdağan (is.) – nəzərə gəlməmək üçün heyvanın və ya uşağın boğazından asılan dağdağan ağacının parçası. – İneyin boğazınnan dağdağan asıllar kin, nazarranmasın.

Dağlamax (f.) – yağ yandırmaq. – Yağnan soğanı dağ elədilər.

Daxıl (is.) – piştaxta. – Tükançı Məvlit daxılın dalında oturuf.

Daxıl duşməx' (f.) – yalvarmaq. – Allaha daxıl düşdüm kin, uşağım əsgərrikdən sağ-salamat qayıtsın, gəlsin əvə.

Dakka (is.) – dəqiqə. – Hər dakqanın bir hökmü var deəllər.

Dalda//daldey (is.) – xəlvət. – Gənə birqadir daldada sədirdən danışır, şeytannıx eliyir.

Daldalıx (is.) – küləyin, qarın və yağışın qarşısını kəsən maneə. – Əvin qavağında bir daldalıx düzəltəx', qar-boran çəri dolmaz.

Dalısıcax (z.) – arxasınca. – Dalısıcax uşax da göndərdim, Şərif gəlif çıxmıyuf hələm.

Dal (is.) – budaq. – Söüdün dalı qırılıf.

Dalaf (is.) – diş madyanın cinsi əlaqədə olma həvəsi. – Madyan dünənnən dalafdadı.

Dalafa gəlməx' (f.) – Cinsi əlaqədə olmaq. – Alapaca deən dalafa gəlir.

Dalağı saşmax (f.) – şübhələnmək. – Uşağım Sibirdə əsgərrix'dəydi, məx'tubu geş gələndə dalağım sancırdı müdəm.

Daldey (si.) – qarın, küləyin və günəşin qabağını kəsən maneə. –Qounnara daldey bir yerdə çəpər düzəlttdim, yel-quz vurmasın.

Dalamırdama (is.) – kiminsə dalınca deyinmək. – Dalımcax o xartana dalamırdama oldu kin, gəl görəsən.

Dalamırt (sif.) – qeybətçil. – Bo, bu dalamırt Həmid gənə mənənnən danışır hər yerdə.

Dam (is.) – evdamı, təndirdamı, yandamı və s. – Ay usax, qaş bir damnan oxloyu gəti, kişi gələcəx' bir əz xəngəl xamırı yayım.

Belə bir bayatı da var:

Damnan dama gəzəllər

Damda qurut əzəllər.

Yara çirkin dəllər,

Kimdi yardan gəzəllər?

Damnançıxma (is.) – bir illik dana. – Danalar damnançıxma olannan sōram saxlamax da o qərtənə çətin olmor (Q.G.).

Damazdıx (is.) – saxlamaq üçün seçilən ev quşu və ev heyvanı (məl, qoyun, keçi, qaz, toyuq, ördək və s.). – Allah damazdığım kəssin, doğduğu buzoynu yarıtımır bu inəh.

Dambıl (is.) – gavalının növü. – Müharibə vaxtı Axsqa kətdərindən türklər satmağa iri, həm də şirin dambıl gətirərdilər səbətə.

Damdıra (is.) – dəf, baraban. – Məx'təb ki, bağlandı uşaxlar səhərdən axşama damdıra çalır oynuyullar.

Dambat//danbat (sif.) – lovğa, ədəbaz. – Uğuru kişinin oğlunu gördüm, bir dambat uşaxdı kin, gəl görəsən.

Dambatdanmax (f.) – lovğalıq etmək, ədəbazlıq eləmək, özünü başqasından üstün tutmaq. – O ölmüş qız da elə dambatdanır kin, elə bil onun ata-anasını tanıyan yoxdu.

Dambat-dambat (z.) – lovğa-lovğa. – Qulunun qavağında Xalixverdi dambat-dambat danışırdı.

Damagirən (f.) – qız evində yaşayan oğlan. – Qızın əvlənif onların əvində qalan oğlana damayırən dəllər.

Danbatdix (is.) – lovğalıx. – Gərəx'di iş görəsən, yoxsam, dambatdixdən nə çıxar.

Damax olmax (f.) – umsunmax. – Qonşulara da pay göndərginən, damax olallar.

Danmax (f.) – boyununa almamaq, gizlətmək. – Mənim üzüyümü İrehan tapıbış, əmə dandı vermədi.

1. *Danqa* (sif.) – arıq, zəif. – Danqa malın nə əti olacaq.

2. *Danqa* (sif.) – sözə baxmayan, tərs. – Danqa uşax adamı bezdirir.

Danqalağı çıxmax (f.) – arıqlamaq. – Öyün Söyünü gördüm, laf danqalağı çıxıf.

Danalix (is.) – buzovlar bəslənən yer. – Boran əsəndə danalix soyyur.

Danaboyun etmək (f.) – gülüş vaxtı rəqibinin boynunu əyib yerə yıxmaq. – Öünnerim Binəli bir iki yaşdını gülüşdə danaboyun elədi, yıxdı yerə.

Danşitmax (f.) – sözünü geri götürmək. – Onu danşitmax istərlər, əmə o baş qoşmör (X.B.).

Danzot (si.) – keçəl, çirkin. – Həm xırdı, həm də danzotdu bu Qurvanın qızına elçi tüşən.

Danqır (sif.) – keçəl, daz. – Danqır baş Şəmil oxartana işmişdi kin, əyaxda durammırdı.

Danaqıran (is.) – gar altından çıxan çiçək. – Novruzdan sōram qarın altından danaqıran qalxır.

Danabaş (si.) – qanmaz. – Ə, bu Zərinin oğlu Səfər bir danabaşdı kin, adamı hələ lağa qour.

Dana-dolux (is.) – dikbaş, böyüklərə söz qaytaran cavanlar. – Dana-dolux da böüx'lərə söz qaytaran cavannara dəllər.

Dana – da, də ədatı. – Burya gəlginən dana.

Dar (s.) – səbirsiz, hövsələsiz. – Məsim kişi qonax gələndə çox darrandır.

Daramat vaxtı (z.) – dar vaxt. – Daramat vaxtı qışa bir əməlli başdı tədərux də görəmmədix'.

Daramat eləməx' (f.) – özünə gün ağlamaq. – Cavannıxda daramat eliyif qocalığını tüşünməlisən.

Darqursax (si.) – kəmhövsələ, əsəbi, hövsələsiz. – Xırı adam darqursax olur.

Daracax (is.) – vaxtsiz-vədəsiz. – Bocalıya gəlin gətiməyə gedirdix', bu daracaxda da Xosroy gəlif kin, ona köməy edim, otunu gətirim.

Daraxlammax (f.) – sıra ilə bitməx'. – Pazı artıx hesab daraxlanıf.

Dartı (is.) – xananın bir hissəsi. – Dartıyı kişi hələm bərkitmiyif kin, həsiri toxuyasan.

Dara-bara salmaq (f.) – çığır-bağır salmaq. – Ambarın yanında çovannar dara-bara salırdılar.

Dardüdüx' (z.) – dar paltar. – Əsədin nəvəsi dardüdüx' geyif şəhərə gedirdi.

Darvanmax (f.) – cəhd etmək. – Mənnən çox darvanan yoxdu, əmə bir şey çıxmır.

Daramax (f.) – qoyun-quzunu dağ döşünə yayılması. – Çobannar sürüyü dağın döşünə darıyıflar.

Daşxınası (is.) – dağda, qayaların üstündə olan mamır. – Qızdar Şışdağa əllərinə daşxınası qoymağa gedillər.

Daşqır (is.) – irigözlü xəlbir. – Taxılı xırman da xəlbirdən əvvəl daşqırnan əliyir kolu-kozarı çıxarıllar.

Daşavar (s.) – daşlı əkin yeri. – Balıxlının qavağındakı sallama yerrər çox daşavardı.

Daşiq (is.) – heyvanla daşınan yük. – Daşığı atın belinə urğannadılar.

Daşqıran (is.) – iri çəkic. – Daşqıranın sapı qarağaşdan olsa, qırılmaz.

Daşqa (is.) – tək təkərli əl arabası. – Göllülü Dəmirçi Hacıya bir daşqa düzəltmişdim, hələ də qalır.

Daşdix (is.) – toyuq, qaz və ya ördəyin pətənəsi. – Qazın daşdığını təndirdə kavab eləməx yaxşı olur.

Daşı atılıf (f.) – gözə görünməmək. Üç aydan çoxdu Nəsirdən xavar yoxdu, daşı atılıf.

Daşdanmax (f.) – getmək, gözdən itmək. – Quluvun müdrü daşdanıf haryasa.

Daşdamax (f.) – çəlləkdəki şorabanın və ya pendirin üstünə ağır daş qoymaq. – Pendiri daşdaynan su üzünü bassın, yoxsam xarav olar.

Darınmax (f.) – dözməmək. – Bayram kişi oğlunun gətirdiyi qonaxlara darınır.

1. *Davan* (is.) – dəyirman daşını tənzim edən qurğu. – Dəyirmanın davanını qaldıranda un iri olur.

2. *Davan* (is.) – qapı həcnaması əvəzinə işlənən qurğu. – Qapının davanı aşığa tüşdüynə cırıllıyır.

Davax (is.) – heyvan xəstəliyi. – Malı davax tutdumu ağzınnan selix' axır, dırnaxlarının arası yara olur.

Davandönmədən/davandöymədən (z.) – fasiləsiz, dincəlmədən. – Axşamatan davandöymədən cavıdım öydə (E.Q.).

Davanqırma (z.) – ardınca, arxasınca. – Çovan hay salmışdı, davanqırma çatdıx arxaca (T).

Daylax/daylax (is.) – bir illik at balası. – Dayım atın daylağını Düzkətti İsoya satdı 100 manata.

Daylaxlamax (f.) – uşağın saçını təmiz qırmaq. – Məmmədveli kişi nəvələrinin başını daylaxlıyif genə.

Dayıdostu (is.) – dayı arvadı. – Dayıdosdarım çoxdu, əmə onnarın biri yaxşıdı.

Dayanıxlı (z.) – davamlı. – Şəhərdən bir cüt postal almışdım çox dayanıxlı çıxdı, hələ də geyirəm..

Dazalax (sif.) – keçəl. – Nə bilim qardaş, nə bilim quş, mənə yandırdı dazalax baş.

Deyix'li (is.) – ad eləməx', nişanlı. – Qurvanın qızı elə əvvəldən deyixliydi Paşanın oğlu Fərmana.

1. *Deyin* (q.) – qədər. – Malımız itmişdi, Qızıl dağa dən getdix tapammadıx.

2. *Deyin* – deyə. – Onnarı görmüşdüm deyın burya gəldim.

Dəbərtmax' (f.) – oynatmaq. – Cibreyil kişi yekə bir daşı yerinnən dəbərttdi. “Kitabi-Dədə Qorqud”da da işlənmişdir (12, 77).

1. *Dədə* (is.) – ata. – Dədəm mana qastım alıf.

M. Kaşqarlının “Divan”ında da həmin mənada işlədilmişdir.

2. *Dədə* (is.) – baba. – Dədəm Bocalıya getdi səhər ertə.

Dəbbələməx (f.) – sözünün üstə durmayan, nala-mıxa vurmaq. – Hamasıya melisiyə getmişdim şahid kimi, mən sözümün üstə durdum, əmə Şərif dəbbəyədi.

Dəbbə (s.) – köhnə işləri qurdalayan adam. – O, çox dəbbə adamdır.

Dəfədaraq (is.) – alətlər. – Usdanın dəfədarağı evdə qalif, getdim gətdim.

Dəhmərrəməx' (f.) – tələsdirmək, tərpətmək. – Atı dəhmərrədim, İlanıya çatdım, yağış mənə tutmadı.

Dəhrə (is.) – ət çapmaq üçün işlədilən alət. – Dəmirçi Şavan yaxşı dəhrə düzəldirdi.

Dəhləməx//dəhmərrəmək (f.) – qovmaq. – Ay uşax, bir o quzuları çölə dəhlə.

Dəlməx' (is.) – tülkü dəlməyi (yuva). Bəzən dəlmək sözündəki *l* səsi düşərək dəmək kimi deyilir. – Şiş dağda çoxlu tülkü dəməyi var; Tülkü dəməyində bala var (İ).

Dələmə (is.) – süddən hazırlanan pendirin ilk forması. – Südə maya qatannan sərə, ocaxda qızdırıx, süd dələmiyə çevrilir və boylum pendir qəliflərinə töküf süzülməyini gözdüyürük.

Dəlmədəşix//derdeşik (is.) – çox deşik. – Burada iki eyni mənalı (dəl+deş) sözün calaqlanması ilə məna çalarlığı yaranmışdır. – Sıçoyul taxıl çuvalını derdeşik' edif. .

Dəlix'li (is.) – heyvanın bel sümüyünün buda birləşən hissəsi. – Ətin dəlixlisi daddı olur.

Dəlibanda (is.) – tərkibində heroin olan bitki. – Dəlibandanı uşax çiyənə, ağılı itər.

Dəmbərək (sif.) – lovğa. – Bir dəmbərək' uşaxdı bu Sənəmin yetimi, elə bil alçax dağıarı bu yaradıf.

Dəmgil//dəmgül (is.) – seyrək səpişik. – Uşağın canını dəmgil basıf.

Dəmbərçax' (sif.) – hirsli, əsəbi. – Ququş bir dəmbərçək adamdı, gəl görəsən.

Dəmərtikan (is.) – tikanın bir növü. – Cindərəsində yaman çox dəmərtikanı bitir.

Dəmgül (sif.) – alatala. – Uşağın üzünü dəmgül səpişik bürüyüf.

Dəmərdən (sif.) – asan biçilən ot. – Çaxmağın dağında dəmərdən ot çoxdu.

Dəng olmaq (f.) – qulaqdan-başdan olmaq. – Öyünnərim dəng oldux şofer Halayın səsinən, elə hey deir, mator belə gəldi, resor elə getdi, əqumlyator işdəmədi.

Dəngəl (is.) – bədnəzər. – Deyillər Şərəbanının gözü dəngəllidi.

Aşiq Məhər deyər sözün pesinə
Mətəl qaldım bu dünyanın işinə.
Kasıb bənzər Ələyəzin kışına
Deyəllər dəngəldi gözü kasıvın.

(Aşiq Məhər)

Dəngəsər (is.) – bezdirmək. – Yenice gözümü yummuşdum, bu uşağın səsi, küyü məni laf dəngəsər elədi.

Dənnətmək (f.) – diqqətlə baxmaq. – Uzaxdan atdıyı dənnətdim, İbişdi Abbasquluya oxşuyurdu.

1. *Dəndən (is.)* - əməkəməci. – Dəndənnin yumşax cıvırası olur.

2. *Dən-dən (sif.)* - ərimiş nəhrə yağı. – Təmiz kərə yağını əridəndə dəndən olur.

Dəncix' (is.) – pətənə. – Qazın dənciyi şişmişdi.

Dərdəqayım (sif.) – dözümlü. – Dərdəqayım adamlar naxoşduğu əyaxda keçirillər.

Dəsmalatdı (is.) – uşaq oyunu. – Xırman yerində uşaxlar Dəsmalatdı oynuyullar.

Dəstərən (is.) – iri süfrə. – Dəstərən ağ irəkdə olanda qonaxlar da həvəsnən yeyiv içillər.

Dəvərtmək' (f.) – nəyi isə çevirmək. – Tayyı dəvərdif porsuğun yuvasını dağıtdılar.

Dəv gəlmək//dəv gəlmək' (f.) – qalib gəlmək, üstələmək. – Çayırıxıda uşaxlar güleşirdilər, Səlim hamısına dəv gəldi.

Dəvəboynu (sif.) – naxış növü. – Dəvəboynu naxışı xalının qırağına sahıllar. Belə bir bayatı var:

Yunu sərnənə taxt üstə,
Ağırtıx qoy daş üstə.
Keçiyə naxış salnan,
Dəvəboynu, baş üstə.

Dəvədabanı//düyədabanı (is.) – yabanı bitki. – Dəvədabanı//düyədabanı hasarın qırağında çox olur, həm kökü yeyilir, həm də özəyi.

Dəvdək' (sif.) – yaxşı görməyən adamın yerışı. – Dəvdək' adamlar pis yeriyillər.

Dəvdəmək' (f.) – qorxa-qorxa yerimək. Gözdən mayıf olan adamlar həmməşə dəvdiyillər.

Dəvix'mək (f.) – qorxa-qorxa boylanmaq. – Ay uşax, nə dəvikirsən oana, buana?

Dəymək' (f.) – baş çəkmək. – Bəün nənəmin yanına dəcəm, görüm nətərdir?

Dərmən (is.) – dəyirməyə üyütmək üçün təmizlənmiş taxıl. – Buğduyu dərmən eliyif yığdılar meşiyə..

Dəyməcali (is.) – nəzər, başqasının evi-əşiyi, məşini, oğul-uşağı və mal-qarasına gözdəyməsi. – Gülsənəm arvadın gözü dəyməcalidi, öyün bizə gəlmişdi, o gedənnən sora uşax xəstələdi.

Dəyşəx' (is.) – alt paltarı. – Bazardan dəyşəx' aldım, *qün.*

Dıvırcaxlanmax//dımırıcılaxlanmax (f.) – özünü öymək. – Elə ir gün Muradın oğlunun əlinnən bir iş gəlməsə də, yaman dıvırcıxlanır.

Dıvır//dıvır (is.) – sürünün qabağında gedən erkək keçi. – Sürüyü çölə dıvır çəkif aparır.

Dığır (is.) – sap dolağı. – Sapın dığırından uşaxlar aftoy düzəldillər.

Dilğır (s.) – geridəqalan, mərifətsiz, el içində yerini bilməyən adam. – Əlipaşanın gədəsi çox dilğır uşaxdı

Dılbaş (sif.) – çılpaq, heç bir şeyi olmayan adam. Burada c > d əvəzlənməsi olsa da, lakin semantik məna dəyişmişdir. – Temir dılbağın biriydi, ambardar olannan sərə özünü tutdu.

Dılmbır (sif.) – çılpaq, lüt uşaq. – Yaz oldumu, bu İsmeyilin uşaxları elə dılmbır gözəllər (X.E.).

Dımırax//dımırax (is.) – əl aləti. – Böün piçilən ot quruyuf, dımıraxlıyif bir yerə yığdım.

Dımbılı (sif.) – kiçik, balacaboy. – Dımbılı Yetər uşaxlarını cuvuxladı.

Dıncılınca (sif.) – balaca. – O vaxtdarım mən əmimgildə olanda Mahmud dıncılınca uşax idi.

Dınnaja (say.) – bir az. – Aşa dınnaja duz töx'düm. (S).

Dıncılı (sif.) – az. – Tükannan 4 dıncılı iskan aldım.

Dıncıra çalmax (f.) – birisinin bir eyibli işini aləmə yaymaq. – Əntiqənin qızı Şahnaz haqqında kətdə yaman dıncıra çalılar.

Dıncoz (sif.) – özündənrazi. – Əmimin bir dıncoz qızı var.

Dirney (sif.) – arıq, uzun adam. – Arıx və uzun adama lağama kimi dirney dəllər. Məsələn, Dirney Qəşəm.

Dırdabel (sif.) – qozbel. – Əhbərin gəlini dırdabel bir oğlan doğuf.

Dırdır (sif.) – çoxdemişən, gəvəzə. – Ağbavada çox söylüyən adama dırdır dəllər.

Dırdalı (sif.) – qozbel. – Bu Dırdalı Səmədin heç boynu düzəlmir.

Dışdamax (f.) – qovmaq, uzaqlaşdırmaq. – Qoca kişi kuşları dışdadı.

Dışarı(z)-ayrı, xaric. – Bu əvi tikilmiş. Zaman eldən tışarı nə iş görüf kin, xax onu səvmir.

Diydix (sif.) – yüngül, kəmağıl, düşüncəsiz adam. – Uşaxlıxdan diydix oldumu, yekələnəndə də diydix olacax.

Dızman (sif.) – böyük, iri. – Urustam kişiyi görmüşdüm, dızman bir adamıydı.

Dızmırxlı (sif.) – bəzək-düzəkli. – Bu Əsədin gəlini də bir dızmırxlı şeydi.

Dızqo (sif.) – qorxaq. – Dızqo olan uşax elə dızqo da böyyür.

Dınaz (is.) – tənə. – Mən də heş vaxt bu uşağın dınazını götürəmmirəm.

Dıncıra (is.) – qaval. – Bu dıncıra çalan Balakışı indi adam oluf çıxıf ortalığa.

Dıncı (is.) – şənlik, musiqi – Bu uşaxlar da dıncıdan xəşdanılar. “Kitabi-Dədə Qorqud”da da işlənmişdir (12, 112).

Dılbağı (is.) – gəlinin danışması üçün yaxın qohumlarının ona verdiyi hədiyyə. – Gəlinə qaynatası dılbağı verdi ki, onunla damışın.

Didəgöz (z.) – əziyyət vermək. – Uşağımı məllim didəgöz edif, nədi-nədi uşax pencəriyi qırıf.

Dıblərdəqalan (sif.) – sayılmamaq, qarıyıb evdə qalmaq. – Bu Nazdı da dıvlərdəqalanın biridir, indi gəlin oluf, çıxıf ortalığa.

Dimdələnməx (f.) – iştahsız, cərdədi yemək, ürəksiz işləmək. – Bizim bu balaca Kərəm çörəx' yemir ha, dimdəliyir.

Dingə (is.) – tac formasında baş bəzəyinin əsasını təşkil edən dairəvi ağac qasnaq. Ön tərəfinə qızıl pərəklər bərkidilirdi. – Nənəmin dingəsi hələ durur.

Dingirəfiş (is.) – yelləməçək. – Uşaxlar axşamatan dingirəfiş oynuyullar.

Dirgancı (is.) – yabacı. – Hər maşına üç nəfər dirgancı qoyurdular kin, biri otu maşına yuhləsin, ikisi də otu maşına atsun.

Dirgan (is.) – dəmir yaba. – Otu tayya dirgannan verillər.

Adına derlər Tiyan

Üzündəki ətdən utan

Əlindəki dəmir dirgan

Calacaldı Dirgında.

(Xəstə Hasan)

Dirçəxləməx (f.) – təpik atmaq. – Toyçu Sultanəlinin oğlu Yəvər at nə qədər dirçiklədisə, yenə də o, xam atı minə bildi.

Dirədöymə (is.) – oyun adı. – Qar əridimi, çilədən çıxan uşaxlar quru yer axtarırlar kin, cız çəkif dirədöymə oynasınlar.

Dirəx' (is.) – evin üstünə atılan yoğun tirin altına vurulan sivri ağac. – Damı saxlıyan dirəx'di. “Kitabi-Dədə Qorqud”da Arşun oğlu Dirək şəxs adı kimi də işlənir (12, 26).

Dirəx'daşı (is.) – içi dairəvi yonulan və dirəyin altına qoyulan daş. – Dirəyin altına daşı qoyullar kin, dirək torpağa girməsin.

Dirəşməx (f.) – tərslik etmək. – Kirşədə yük çox olduğundan at da dirəşif getmir.

Dirəmə (sif.) – dolu. – Qolxozdan 20 dirəmə çuval taxıl aldım.

Dişdi (sif.) – bacarıqlı, qorxmaz. – Qara Namazdı Dərvişov Qurban çox tişdi adam oluf, dəllər.

Dişəx' – dəyirman daşı və ya kirkirə daşının üstünə çəkiclə salınan iz. – Dərmanın daşı tişəx'dən tüşüf.

Dişəməx' (f.) – dəyirman və ya kirkirə daşına diş açılmaq. – Kirkirə dişəx'dən tüşüf ona yörə də yarmanı qırammır, heş qavıdı da çəx'mir.

Dişdix (is.) – at kirşəsinə və otçalana atları qoşmaq üçün bərkidilən ağac. – Dişdiyi mökəm ağaşdan düzəldillər kin, həm yenişdə, həm də yoxuşda ona çox yük tüşür, qırılmasın.

Divəx' (is.) – salğarla bulğur və yarma döymək üçün bazaldan - göydaşdan hazırlanmış və içi oyulmuş daş. – Ağbava kətdərində hər 5 əvdən birində divəx' varıydı.

Divarısı (is.) – çöl arısının bir növü. – Div arısı yaşıl irəx'də olur, yaxşı da balı olur.

Doğanax (is.) – arabanın və ya yük maşının arxa tərəfinə bərkidilən halqa. – Urğamı doğanaxdan keçirif yükü bərkidirsən.

Belə bir ata sözü də var: – Hər şey doğanaxdan keçər.

1. *Dolama* (is.) – barmağa çıxan çiban. – Barmağa dolama çıxanda soğançaynan yumşaldıllar, sōra deşilir.

2. *Dolama* (is.) – dağa çıxan əyri-üyrü yol. – Qara kahanın dolamasında çox maşınlar dönüf, xeylax adam ölüf.

Dolamaq (f.) – kiməsə rişxənd etmək, onun pis əməllərini lağa qoymaq. – Toyçu Xəlil adamları dolamağınnan əl çəkmirdi.

Domuşmax (f.) – ağırdan və ya qorxudan başını bədəninə qısmaq. – Ay bala, irəli gəl, nə domuşuf durufsan orda.

Domusux (sif.) – buruşuk. Domuşuğun biriydi, qalxora sədir gələndə, indi düz gedir.

Donqabel (sif.) – bax: qozbel. – Kətdə iki donqabel adam var.

Don (sif.) – soyuqqanlı adam. – Telli çox don adamdı, öz uşaxlarını da tanımır.

Donqarramax (f.) – belə əyilmək. – Əvdirrəhman kişi laf donqarrıyif.

Donqar (sif.) – əyri. – Donqar Xanəli oğluna toy eliyir.

Donuxmax (f.) – nədənsə qorxub hərəkətsiz qalmaq. – Atasının ölümünü görüf uşax donuxmuşdu.

Dovşan topuğu (is.) – yabam bitki. – Qaraçanteyin dağında çoxlu dovşantopuğu bitir.

Dozanqurdu//*donuzdanqurdu* (is.) – həşərat. – Əkin yerrərində, daşın altıda dozanqurdu çox olur.

Döl (is.) – nəsil (heyvannarda cins). – Bu uşax sir-sıfatınnan Məhərrəmin dölünə oxşur.

Döllux (is.) – cins mal (qoyun). – Hər aldığı qoun döllux' olmur.

Dölbaşı (is.) – payızda doğulan quzu. – Dölbaşının əti yumşax, sümüyü çox kövrəx' olur (X.E.B.).

Döl düşməx' (f.) – qoyunların ardıcıl olaraq quzulaması. – Qouunların fevral və mart aylarında dölü tüşür.

1. *Döndərmə* (is.) – oyun havası. – Göllülü Qəşəmin çaldığı “Döndərmə” adamın sümüyünə tüşür.

2. *Döndərmə* – oyun havasının təkrarı. – Zurnaçı İsə havaları çalanda elə döndərir ki, mətəl qalırın.

Dönüş (n.) – dəfə. – O dönüş kirvəlix'də xalamı görəmmədim.

Dönərgə (is.) – bəxt, tale. – Zərifənin dönərgəsi dönüf, ərini itirif.

Dönəlgə (is.) – Kin saxlamayan, ürəyi yumşaq adam. Belə bir ifadə var: – Dönəlgəsi yaxın adamdı.

Dördnala (z.) – at yerişi. – Hər at da dördnala gedəmmir ha.
Dördböyrəx' (sif.) – güclü, qüvvətli. – Vəlinin dıncılı oğlu dördböyrəx' uşaxdı.

Dörtgül (sif.) – dördbucaq. – Əvvəllər tükannarda dörtgül qənfet olardı, imdi yoxdu.

Döşürməx' (f.) – sahib olmaq, yığmaq. – Əkbər fermanın mallarını döşürənnən sərə varrandı.

Döşdəməx' (f.) – kimləsə döyüşmək. – Süd zavodunun pendir qayıranıyan qaroul döşdəşif.

Döyməc (is.) – isti çörəyin yağa basılması. – Nəhrə yayılanda nənəm təndirdən çıxan isti çörəyə kərə yağa basıf bizə döyməc edirdi.

1. *Döyənəx'* (is.) – əl və ayaqda olan qabar. – Təzə bir əyaxqabı almışdım, əyağımı döyənəx eliyif.

2. *Döyənəx'* (is.) – taptanan yer. – Döyənəx' yeri əkməh də çətin olar (Q.E.).

Dula (is.) – taxça. – Köhnə əvlərin dulası olardı, orya da qav-qacax, yorğan-döşəx' yığardılar (B).

Duax//duvax (is.) – qız-gəlin gedəndən bir neçə gün sonra təşkil edilən gəlingörmə mərasimi. – Qonşu arvatları duvağa çağırflar.

Duaxqapma (is.) – gəlini atlandırarkən ilk xəbəri bəy evinə çatdıran atlı. – Duaxqapmanı Yəvər aldı gənə.

Dumurcux (is.) – dolunun növü. – Şişdağa yaman dumurcux yağdı.

Dumbuz (is.) – yumruq, qarama. – Zalxa qarı- yamanca acıxlanmışdı, nəvəsi Əşrəfin kürəyinə bir dumbuz.

Dunux (sif.) – huşsuz, sadələvh, fikirli. – Bir uşax kin, dunux oldu, yazıf oxuyammıyajax (Q.E.).

Dunuxmax (f.) – huşsuzlamaq. – Qızıyətər oğlunun tounda işdəməx'dən dunuxuf qalıf.

Durulamax (f.) – təmizləmək. – Qav-qacağı yuannan sərə bir dəfəm də suya çəkif duruyullar.

Durtdumduymaz (sif.) – danışığı bilməyən. – Bu poştun təzə müdürü durtdumduymazın biridi.

Duvalıxlı (sif.) – dəli, ağılsız. – Bu gədə laf duvalıxlıdı.

Duzax (is.) – tələ. – Tülküyə duzax qurmuşdum, bu gejë tüşüf.

Duzdax (is.) – düz daşı. – Qounnarı duzdağa gəti, duz yalasınnar.

Duş//tuş (is.) – yuxu. – Beycə tuşumda bir dərya gördüm.

1. *Düdüx'* (sif.) – musiqi aləti (tütək). – Bəşir kişi yaxşı düdüx' çalırdı.

2. *Düdüx'* (sif.) – boş-avara, yalançı adam. – Düdüyün biri gəlif işıxları kəsif.

Düdəmə (sif.) – səfeh, gic. – Düdəmə Bağırr gij-gij işdər görür.

Duşəcəx' (is.) – kolxozda əmək haqqına çatan məhsul (yağ, pendir, taxıl və s.). – Payızda düşəcəyimizi alıf satırdıx, soram da çılpaqlıx alırdıx uşaxlara.

1. *Düşüx'* (is.) – yarımcıq doğuş. – Deyillər Ələmdarın qızı düşüx' doğuf.

2. *Düşüx'* (z.) – yerli-yerində danışmamaq. – Osmanın qızının tounda çoban İsə çox tüşüx-tüşük danışdı.

Düzənəqulu (z., s.) – sözü üzə açıq-saçıq demək. – Düzənəqulu adamnan heç kim incimər, onuncun kin, sözü xəlvətdə demir.

Düyünçə (is.) – pal-paltar, kəsik parça qırıntıları. – Ay uşax, o düyünçüyü gəti görüm, bir yamaxlıx seçim.

Dülüngə (is.) – qoyun-keçiyə ot vermək üçün qardan təmizlənməş yer. – Dülüngüyə ot tökdüm kin, qounnar yesin.

Düx'cələməx' (f.) – dolmaq. – İpi düx'cəliyif qoydum taxçıya.

Düx'cə//dühcə – cəhrə iynə dolanmış konusvari ip. – Dühcələri teşiyənən püx'dərdim. Belə bir bayatı da var:

Piltəni əyirdihcə,

Dönüv oldu bir dühcə.

Naxışdar çiçəx' açar,

Xalçıya büründühcə.

Dümsüx (is.) – dürtmələmək. – Öküzün biri çox tərsdi, dümsüx'ləməsən getmir.

Dümbələxaz (sif.) – lovğa, özündən danışan. – Bu şofer Şirxan dümbələx'bazın yekəsidi laf.

Dümbələmdüz//düpbələmdüz (sif.) – düpdüzən. – İrayona gedən yolun döngələrini dümbələmdüz eliyiflər.

Dümbüz//dumbuz (is.) – başa vurulan yumruq. – Anası uşağının başına bir dumbuz saldı.

Dünənnərim (z.) – dünən. Şəhərə getmişdim dünənnərim, bir əz ayın-oyun aldım.

Dünədün (z.) – dünənəqəder. – Dünədün acınnan ölənin biriydi, indi qapısında adam işdədir, bu İsrəfil.

Düngür (is.) – qohum. – Gəlinin atasını, təzə düngürmüzü qonax çağırıdın kin, əvə gedif gəlsin.

Dürdüyün (is.) – parça kəsikləri. – Dürdüyünü bura götürən, yamaxlıx seçəjəm (Q.E.).

Dürməx' (is.) – çörəyin yağ, bal və ya pendirə bükülməsi. – Nənəmin verdiyi yağ-bal dürməyini unutmaq olarmı?

Dürzü (sif.) – namussuz, qeyrətsiz. – Dürzü adamnan nə gözdüyəcəm bunnan artıx.

Dürrəx' (sif.) – ikiüzlü adam. – Farsməşəlidir, du (iki), rəng (sifət). Dürrəx' adamlar həmişə yaltaq olur, ara vurur.

- E -

Ehmal (z.) – ehtiyatla, yavaş. – Nənəmi məşənnən ehmal yendir, yıxılar.

Ekiz tayı//əkiz tayı (is.) – əkiz doğulanlardan biri. – Əkiztayının biri xəstədi, nəillac edirix yaxşılaşmır.

Elliyən (z.) – hamılıqla. – Suitanabatda Bayram kirvanın dəfniydi, Təpəköylülər də elliyən ordaydılar.

Elti (is.) – qardaş arvadları (qohumluq). – Böüx' elim bize gəlmişdi, paltar-palazı yumağa köməy elədi.

El-gün (is.) – qohum-əqraba. – Adamın el-günü sağolsun, hammısı toya gəlmişdi.

Eldənçixarı (sif.) – pis bir hərəkət. – Daşdəmirin eldənçixarı hərəkətinə yorə qohumları ona yan durmullar.

Endirməx (f.) – hörmət etmək, saymaq. – Gəlinimiz bizi daha endirmir, gəldiyi bir aydı.

1. *En* (is.) – mal-qaranın və qoyun quzunun qulağına vurulan nişan. – Quzuların qulağına en vuruf yaylıya apardılar.

2. *En* (is.) – bir en parça. – Donun otəyini bir ennən tix'dim.

Enəx' (is.) – nişan. – Ağbaba kətdərində malın, qoyunun qulağına, qazdarın ayaxlarına enəx' vurullar.

Enəməx (f.) – nişan vurmaq. – Qazın sağ pəncəsinin birinci pərdəsini qəciynən enəmişəm kin, bəlli olsun.

Hər bir ailə ev quşu və heyvanlarına müxtəlif və bir-birindən fərqlənən enəklər vurardılar.

Erkəx'ləməx' (f.) – anası olmayan arı ailəsinin bal yığmaması. – Arı erəkəx'liyif, bal gətimir.

Epeycə//epey (z., s.) – çox, xeyli. – Qolxoz sədrinin iclasına epeycə adam gəlmişdi.

Eş (is.) – tay, bərabər. – Ay uşax, o sənin eşin dəil, bura yəl.

Eşşəy (is.) – bənna və rəngsazların hazırladıqları və üstündə dayanıb işlədikləri qurğu. – Usda eşşəkdən yıxılıf kici burxuluf.

2. *Eşşəx'* (is.) – öküz kotanının başının qoyulduğu hissə. – Kotanın eşşəyi əylif, oncu da kotan dərinə gedəmmir.

Eşənəx' (is.) – mal-qaranın dərində olan qurd. – Eşənəx malın gönünü də xarav edif, özünü də illaşdan salıf.

Eşşəkbeli qırdı (is.) – uşaq oyunu. – Kənt uşaxlarının ən sevimli oyunlarından biri eşşəkbeliqırdıdı.

Eşik qapısı (is.) – Həyətin və ya evin bayıra açılan birinci qapısı. – A bala, eşix' qapı döyülür, gör kimdi elə?

Eşik (is.) – bayır, həyəət. Eşix'də qar əliyir, içəri isə istidi.

Eşkar//eşkara – acıq-aydın. – Eşkara bulağın qurnasını Ziyəddinin partamışı qırif, indi də boynuna almır kin, almır.

Eyilik (is.) – yaxşılıq. – Mən 50 ildən çoxdu birqadir Alışanı tanıyıram, onun əlinnən eylix' gəlməz.

Eymənməx' (f.) – qorxmaq. – Evdə kişi xaylağı olmuyanda arvad eymənər.

Eymə (is.) – inəyin eydirmə südü. – Südün eyməsi yağlı olur (E., Q., B.).

Eyrəti (sif.) – çirkin, eybəcər insan. – Çox naxartana dəsən eyrətiđi bu Tafdıx.

Eydirməx' (f.) - əsas sağımdan sonra inəyin bir də sağılması. – Bəzi inəx' cinsi var kin eydirməyə qoymur ha.

Eydirmə (is.) – birinci sağından sonra sağılan süd. – Eydirmənin yaxşı olur qatığı.

Eyvallah (is.) – Allah razı olsun (alqış). – Eyvallah, a bala sana.

Eyninə almamaq (f.) - əhəmiyyət verməmək, vecinə qoymamaq. – Bir qaynana kimi gəlni Zalxa arvadı heç eyninə almır.

Eyrət (sif.) – nizamsız, adamayovuşmaz adam. – Eyrət adamnan qonşu olmaq bir dərdi.

Əhad (is.) - güc, qüvvə. - Bu uşaxlar dayımda əhəd qoymadılar. Kişinin lap əhədini kəsdilər.

- Ə -

Əbəjdad (is.) - əsli, kökü. – Onun mənə laf əbəjdatını da tanıyıram.

Əçəçə (is.) - hər şeyə qarışan, tez küsən. – Əçəçə adamlardan gen gəzməlisən.

Əcə-vəcə soruşmaq (f.) – təfərruati ilə soruşmaq. – Getmişdim Güllüyə nənəmgilə, nənəm mənəmə əcə-vəcə hər şeyi soruşdu.

Əcəlməyallax (is.) – təsadüfi ölüm. – Qasımın qəzadan tələf olması əcəlməyallaxdı.

Əcix'-cücüx (sif.) – kiçik-böyük. – İndi Güllübulaxda əcix'li-cücüxlü hamını pazı yığır.

Əcəfsandal (is.) – pomidor, bibər və badımcanın manqalda bişirilif qatışdırılması. – Qonaxlara əcəfsandal pişirdilər.

Ədəti (z.) – tamamilə, əməlli-başlı. – Ədəti öyün oğlumnan xatıya tüşmüşdüh şəhərdə.

Ədətdicə (sif.) – layiqli. – Mürsəl qızma ədətdicə cəhiz alıf yola saldı.

1. *Ədə* (x.) - müraciət forması. – Ədə, gəl bu quruları çölə sür.

2. *Ədə* (is.) – dədə. – Ədəm mana yelsabet alıf.

Ədəli-düdəli (sif.) – qaydasınca. – Mislim kişi oğluna bu günnərdə ədəli-düdəli bir toy elədi.

Əfsanat (is.) – ofsanat. – Böün bir çərəyin əfsanata keşdi, körpüdən keçəndə az qaldı ayağım qırılısın.

Əfsəməx' (f.) – üfürüb təmizləmək. – Əfsəməx odu kin, buğda, düyü, yarma və s. şeyləri sinidə yuxarı tulluya-tulluya üfürüb içinin çör-çöpünü və tükünü təmizləyillər.

Əfkələməx' (f.) – ovxalamaq. – Kürəyim sancırdı, əfkələtdim, indi yaxşıyam.

Əfkəşmə' (f.) – qatlanmaq. – Paltar da çox əfkəşif, gərək bir ütülüyəx'.

Əfçi/həfçi (sif.) – qadın işinə qarışan kişi. – Arvad işinə qarışan kişilərə həfçi dērlər.

Əkə (sif.) – həyat təcrübəsi olan yaşlı adam. Ləqəb kimi də işlənir. – Əkə Məhərrəm yaxçı işdiyir. Digər türk dillərində eke (özbək), əkə (qırqız) formasında işlənir. Azərbaycan dialektlərində aqa formasında işlənir.

Əkənəx' (is.) – əkin yeri. – Əkənəx'də çoxlu siçan peyda oluf, taxılı batırajax (B.E.).

Əkə-pükə (sif.) – sayılan, el içində hörməti olan yaşlı kişi və ya qadın. – Zəkəyə qarı da çox əkə-pükə arvatdı ha, o hər işi yerinə qoa bilir.

Əl-ayax etməx' (f.) – kömək etmək. – A bala, gəlin, o toa əl-ayax edin.

Ələngə (sif.) – arıq, iri adam. – Tanıyıram, Nuruyu, ələngənin biridi, gəlif camahatdan dəri yığır, özü də ucuz qıymata.

Əliyuxa (sif.) – kasıb. – Buyıləlimyuxadı, satmağa da bir şey olmadı.

Əliqalın (sif.) – varlı-karlı. – Həmməşə əliqalın adamlar qohumlarınnan uzax qaçır.

Əlləmayax (sif.) – nadinc, dəcəl. – Bacımın oğlu da çox əlləmayaxdı, evə gəldimi qurdalamadığı bir şey qalmır.

Əlbəhəm (z.) – o saat, o dəqiqə. – Atımız itmişdi, əlbəhəm axtardıx, gedif Qonçalıdan tafdıx.

Əlçim (is.) – yun darağının ağzından bir dəfəyə əl içi boyda çıxan yun. – Ay uşax, ordan bir-iki əlçim yun uzat cəhrədə əyirim.

Əlləm-qəlləm/həlləm-qəlləm (sif.) – fırldaqçı, ikiüzlü adam. – Əlləm-qəlləm adamnan hər şey gözdəməx' olar.

Əlcəx' (is.) – kərəntinin tənzimlənən tutacağı. – Əlcəyi tut ağacının hazırıyıllar. Əvvəlcə budaq kəsilir, sua qoyulur və əyərəx' kərəntinin sapına bağlıyıllar.

Ələm-ələm (z.) – hər vaxt. – Ələm-ələm qonşular bir yere yığılmır.

Ələx'-fələx' etməx' (f.) – diqqətlə axtarmax. – Əvi ələx'-fələx' elədim, törpüyü tapammadım.

1. *Əlli-əyaxlı* (sif.) – bacarıqlı. – Əlli-əyaxlı uşax yekələndə də özünə əv düzəldəcəx'.

2. *Əlli-əyaxlı* (z.) – yerli-dibli. – İsdüyəndə sahatı qolumnan açıb qoymuşdum eşix'dəki stolun üstünə, əlli-əyaxlı yox oldu.

Əlli (z.) – cəld. – Bir əz əlli olsax, şər qavışana yeri piçif qutarrıx.

Əlli olmax (f.) – cəld tərpanmək. – Əlli ol kin, axşamatan yeri bululluyax, gedəx'.

1. *Əllix'* (is.) – təkbarmaqlı əlcək. – Nənəm əllix toxur, maña tıfdix'dən.

2. *Əllix* (is.) – qızmış qab-qacağı ocaqdan götürmək üçün tikilmiş parça. – Təndirin üstdəki qazanı əllix'nən götdülər.

Əmə//əmbə//ama (b.) – amma. – Yazbaşı yağış çox olsa da, ama taxılı su kəsmədi. Əmbə biz çaxmağa çatanda yağış səngidi.

Əməköməci//əməkömənci (is.) – yabanı bitki. – Əməköməcini pişirif çıxıllar, sora yumurta vuruf sarımsaxlı qatıxnan yəllər.

Əmişvaxtı (is.) – quzuların analarını əmdiyi vaxt. – Əmişvaxtı gördüm ki, iki quzu xəstəliyif, əmmir.

Əmlix' (is.) – anasını əmən quzu. – Quzu ot otduyanatan əmlix' addandır.

Əngəzdəməx' (f.) – möhkəm döymək. – Qasım kişi nəvələrini o ki var əngəzdədi qonşunun itini daşdamışdılar.

Əngiboş (sif.) – çoxdanışan. – Əngiboş adam səni saler çənəsinin altına, işdən-güjden olursan, qalırsan mətəl.

Ənix (is.) – it küçüyü. Qancıx 3 dənə ənix balalıyif, ikisi ağ, biri qaradı. “Kitabi-Dədə Qorqud”da işlənmişdir (12, 119).

Əndərməx' (f.) – calamaq, tökmək. – Axşam vaxtıydı, əyağım ilişdi, bir yekə qazan sü əndərdim, yerə.

Əndəza (is.) – görkəm, forma. – Ə, bu qıroyların Daharı laf əndəzadan çıxıf.

Əndəx'-döndəx' (sif.) – sözünün üstündə durmayan adam. – Məsimmən yolçulux, elədim, gördüm kin, çox nə xartana desən əndəx'-döndəx' adamdı.

Ənsə (is.) – boyun sümüyü. – Ənsə sümüyünün ağrısı pis olur.

Əppəx'//ərtməx (is.) – çörəx'. – Deməx' lazımdı, tükana əppəx' gətisinnər, hamı çöldə-bacada işdiyir, biçim vaxtıdı. “Kitabi-Dədə Qorqud”da ətmək formasında işlənmişdir.

Digər dialekt və şivələrdə işlənən bu paralel sözlər Nəsimi və Füzulinin yaradıcılarında da işlənmişdir.

Əppəx'aşı (is.) – tez hazırlanan yemək növü. – Soğança düzəldif suynan qaynadıllar, içinə də bir əz əppəx' doğruyuf yəllər, bu da olur əppəyaşı.

Ərzuman (is.) – arzu. – Kişi ilə arvadın ərzumanı gözdərində qaldı, nəvələrinin toyunu görəmmədilər.

Ərdəm – boy-buxun, görkəm. – Bunun ərdəminə baxın bir.

Ərdəmli (sif.) – güclü, bacarıqlı qüvvətli. – Ərdəmli adamın gördüyü iş yaxşı olur.

Ərdəmsiz (sif.) – zəif, gücsüz, görkəmsiz, tənbel, bacarıqsız. – Ərdəmsizin gördüyü iş nolacax axı.

Ərdəx' (is.) – yağda qızardılmış kiçik xəmir parçaları. – O vaxtdarım fin davasına gedəndə anam yolda yeməyə çoxlu ərdəy pişirif qoymuşdu.

Ərəmix' (sif.) – doğmayan qadın. – Ərəmix' arvad da nəsil vermillər.

Ərçəşməx' (f.) – dolaşmaq. – Bu uşax ona-buna ərcəşir.

Ərcan (sif.) – həyat yoldaşını çox istəyən, sevən qadın. – Kişiyi kişi edən ərcan arvad olur.

Əriş (is.) – hananın şaquli bərkidilən ipləri. – Hananın ərişi beşəldimi, toxunan həsir də boş olur.

Əriştə (is.) – xəmindən kəsilmiş ərzaq məhsulu. – Payızın son ayında kənd əvlərində qış üçün əriştə kəsilirdi, daha sörəm qavırıldı sajdə.

Ərsin (is.) – çörəyi təndirin badından qazıyıb çıxarmaq üçün işlədilən alət. – Ərsinin bir başı da çəngəl olur, çörəyi təndirdən çıxarmaq üçün

Ərişməx (f.) – zarafat etmək, sataşmaq. – Mürsəlnən Şahismeyil elə uşax vaxtdarınnan ərişillər.

Ərkəsöyün (sif.) - erköyün. – Uşağı erkəsöyün böyüdünnər sōra peşman olullar.

Ərincəx//əringəc (sif.) – tənbel. – Ərincək adam əv tikə bilməz.

Ərp (is.) – çaydanın dibinə yığılan xılt. – Çaynikin ərpini qaşdırlar.

Ərgənnix (is.) – evlənmə vaxtı çatan oğlan və qız. – Ərgənnix vaxtı cavannarı çox da dannamax olmaz.

Əsən (is.) – ehsan. Hər adamın borcudu kin, dədə-babasına əsən versin halal qazancınnan.

Əssah//əsvah – düzgün, dəqiq, səlih. – İşin əssahını mən güzgü kimi bilirəm necə oluf

Əsənnix' (is.) – ehsan üçün bəslənən mal. – Ağbaba kətdərində rəhmətə gedənin ilində əvdə bəsdənmiş mal kəsif əvlərə əsənnix' paylıyrdılar.

Ətqava (is.) – advokat. – Şəhərdən bir ətqava tutmuşdular Murada, əmə məhkəmədə heş bir xeyri olmadı.

1. *Ətənə* (sif.) – tənbel, loş, işəyaramayan adam. – Elə bil ətənədi heş bir işə yaramır.

2. *Ətənə* (is.) – mal-qoyun, eləcə də at balalayandan sonra ifraz olunan ət parçası. Ətənəsini salmamış inəyi sağmax olmaz.

Ətəx'ləməx' (f) - ətəklə yelləmək. – Təndirin küfləsini ətəx'liyəndə quvatdı yanır.

1. *Ətdix* (sif.) – ağır tərənən adam. – O da heş işdəmir ətdiyin biridir.

2. *Ətdix* (sif.) - bəslənən heyvan. – İki cöngə bəsdəmişəm, ətdiyə verəcəm.

Ətəklix (is.) – bədən hissəsi olmayan qadın paltar (yubka). – Ətəx'lix gen olsun deə 3 metrə ləsdix'dən tikirdilər.

Əvlət//övlət (is.) – övlad. Qız əvladının da yükü ağır olur. Atalar belə deyif: - Gəlin gələncən, qız ölənecən.

Əvəlix (is.) – yabanı, yeyilməli bitki. – Dağ yerində pitən əvəlix' daha yumşax və daddı olur.

Əvəlix' çəkməcəsi (is.) – bulğur və əvəlikdən təndirin içində bişirilmiş yemək növü. – Təndirin içində bişirilən əvəlix' çəkməcəsi əsasən axşamlar yeilir.

Əv (is.) – ev. – Əvimizdə xeylam qonax var. – M.Kaşqarlının "Divan"ında da əf//əv formasında işlədilmişdir (IV.68).

Əvəlix' dolması (is.) - əvəliyə bükülmüş dolma. – Təzə əvəliyin dolması daddı olur (E.Q.).

Əvəliyaşı (is.) – yarma və ya umacla bişirilən duru aş. – Əvəliyaşımı qışda yeməx' faydalıdır, həm də souxdəymənin dərmanıdır.

Əvəlik ployu (is.) – düyü və əvəlikdən hazırlanan plov. – Qoca babam həmməşə anama əvəliy ployu pişitdirərdi.

Əvləx-əvləx' (z.) – əkin üçün hazırlanan sahə. – Qartolun yerini əvləx'lədim savah əkəcəm.

Belə bir bayatı da var:

Yer əkdim əvləx'-əvləx'

Dadandı qara leyləx'.

Mən səvdim, xax apardı,

Qoymadı qanını fələk.

Əvədiyə düşməx (f.) – arxası üstə yıxılmaq. – Qoun axşamnan əvdiyə tüşüf murdar oluf.

Əvəzəbədəl (z.) - əvəz-əvəzə. – Qonşuyun razılaşdıx, cöngüyü düəynən əvəzə bədəl dəyişdix'.

Əvədix' (is.) – arxası üstə yıxılmaq. – Ördəy əvədiy olmuşdu, qalxa bilmirdi.

Əvixaraf (sif.) – bədbəxt, yazıq. – Ay əvixaraf, gör nə edifsən?

Əvtökmə (is.) – Novruz bayramı ərəfəsində pal-paltar, yorğan-döşək, xalça-palazın bayırda təmizlənməsi. – Novruzdan qabax hər əv əvtökmə edif, təmizdix' işdəri aparıllar.

Əyinnix//əyincəx (is.) – üst paltarı. – Uşax əyincəyini əvdə qoyuf, şüyəcəx'.

Əyinki (əv.) – o tərəfdəki. – Əyinki evdə tufardan xizər asılıf, onu götü, geti bura.

Əyrimçə (sif.) – çirkin, nazik, yöndəmsiz. – Təzə direktur əyrimçənin biridi.

Əyam (is.) – iqlim, hava. – Əyam pozuluf, dəsən qar yağacax.

Əyax (is.) – ayaq. – Əyaxlarım məni öldürür, elə sızılıyır kin.

Əyaxlıx (is.) – astana. – Əyaxlıxdan bəri gəlginən, orda durma, ayıfıdı.

1. *Əyağaltı* (is.) – ayağın pəncəsi üçün toxunan corab. – Nənəm balacalara qışda geyməx' üçün əyağaltı toxürdü.

2. *Əyağaltı* (is.) – divar hörərkən və ya suvaq vurarkən ayağ altına qoyulan taxta dəzgah. – Usda əyağaltıdan yıxıldı.

Əyəm (b.) – əgər. – Əyəmlərim uşaxların atası orda olsoydu, o dava da olmazdı, azdan-çoxdan onu sayılıar.

Əyiş (is.) – təndirdən çörək çıxarmaq üçün işlədilən alət. Əyişin bir ucu çəngəl, o biri ucu isə yastı olur. Yastı ucu ilə təndirdəki çörəyi qazıyır aşağı salır, o biri ucu ilə çəngəllə çıxarıllar. – Usta Nəşif arvatdara yaxşı əyiş düzəldirdi.

Əyiş-uyuş (sif.) – əyri-üyrü. – Lələnin oğlu Alxanın əyiş-üyüş bir “Vilisi” varıydı.

Əyləməx' (f.) – dayandırmaq. – Atdar kirşəni elə qaçırırdılar kin, kirşəci onnarı zornan əylətdi.

Əy qoymax (f.) – yumurta döyüşdürərkən rəqibin vurması üçün bərk yumurtanın yanına nişan qoyulması. – Mən yumurtduyu əy qoyuram, sən vur.

Əzvay (sif.) – aciz. – Əzvay uşaxların cannarı heç sağ olmur.

Əzmə (is.) – kartofun bişirilib əzilməsi. – Qartofu əzif soğançalı suyun içinə töküllər, bu da olar əzmə. (Q.E.).

- F -

Fallıx (is.) – toyuğun yumurtaladığı yuva. – Ay uşax, get fallıxdan murtdaları yığ gəti.

Fal (is.) – toyuğun altına qoyulan yumurta. – Touğun fallığına yumurta qoullar kin, murtdamağa maraxlansın.

Fal salmax (f.) – bir az iş görmək. – Bir bunnan soruş, ay oğul, heş fal salıfsan bir?

Faraş (sif., z.) – vaxtıdan əvvəl, erkən, tez. – Qounnar faraş doğuf, payızatan bir də doğacaxlar.

Farmaş//məfrəş (is.) – İçərisinə yorğan-döşək, pal-paltar yığmaq üçün ipdən toxunan ev əşyası. – Keçənnərdə yorğan-döşəyi farmaşa yığardılar, qaravat yoxuydu.

Fasıl (is.) – müddət. – Qulamın oğlu bir fasıl gözə görünmürdü, indi peyda oluf.

Fasıx (sif.) – hiyləgər, çoxbilən. – Əyər düzünü desəm, Məmed çox fasıx adamdı.

Fatma nənənin qurşağı (is.) – yağışdan sonra yaranan qövsi-qüzeh. – Dəllər, Fatma nənənin qurşağının altınan keçənlər bir il xəstələnmillər.

Fəfə (sif.) – bacarıqsız, aciz, əfəl. – Onu mən uşaxlığınnan tamyıram, fəfənin yekəsidir.

Fəhim (is.) – düşüncə. – Ay bala, bir fəhmin olsun, yeriyəndə əyağının altına bax.

Fəhəmsiz//fəhimsiz (sif.) – düşüncəsiz. – Bu Məvlid kimi fəhəmsiz uşax görmədim.

Fəl (is.) – tələ. – Bizə onnar bu səfər fəl gəldilər, axırına baxarıx.

Fələ düşməx' (f.) – tələyə düşməx. – Fələ tüşmədix'mi, bu zalım qızının əlinnən.

1. *Fənix'məx'* (f.) – təntimək, əldən düşmək. – Qonşumuzun anası rəhmətə getdiyinə fənix'if, ona həyan olmax lazımdır.

2. *Fənix'məx'* (f.) – özünü itirmək. – A bala, fənix'mə, əlindəki işini gör.

3. *Fənix'məx* (f.) – naümid olmaq. – Uşax Bakıya – inistuta qəbula gedif gələnətən adam fənix'ir.

Fərix' (is.) – fərə. Fərix' bir ildən sörəm toyuğ olur.

Fətir (is.) – əridilmiş kərə yağın xılından bişirilən kövrək çörək. – Nənəm yağ əridəndə həmməşə fətir bişirərdi uşaxlara.

Felman (sif.) – aravuran, ikiüzlü, hiyləgər, araqarışdırən. – Felman arvatdar həmişə ara qatıllar, həm də bunu xoşduyullar.

Feldar (sif.) – çoxbilən. – Güləsər də çox feldardı ha! Onun feldarlığı qızına da keçif.

Fəməl-təməl (z.) – bir təhər. – Qardaşımı fəməl-təməl Urusətə yola saldım.

1. *Fırıx* (z.) – pis. – Hindi işimiz fırxıdı, ya tutacaxlar, ya da cəriməliyəcəx'lər bizi.

2. *Fırıx* (sif.) – tamamilə. – Əlimi yaraladım, dırnağım fırxıdı.

Fır (is.) – şiş. – Xudaverdi kişi boğazma çıxan fırdanca öldü.

Fırın/fırını (is.) – çörək bişirilən ocaq. – Sultanavatdakı fırında somun pişirirdilər.

Fırranquş (is.) – fırfıra. – Uşaxlar axşamatan buzun üstə fırranquş fırradellar (Q., B., E.).

Fırtıdamax (f.) – öyrətmək, qırıqdırmaq. – Mamoşu fırtıdıyif salıflar savət sədrinin üstünə, əl çəkmiş ki, əl çəx'mir.

Fıroysunnux eləməx' (f.) – fıronluq etmək. – Ot biçimi gəldimi, birqədər gənə fıroysunnux eliyir.

Fis/fis (sif.) – boş, çürük. – Ona güvənirdim, əmə o da fışçıdı, imtahanın kəsildi.

Fıstırax (is.) – fit. – Bu uşax öyrəncəlidə, elə axşamatan fıstırax çalır.

Fitilləməx' (f.) – kimisə öyrədib ortaya salmaq. – Əbdili fitilliyif raykomin üstə sahflar.

Firsənt (is.) – fürsət. – Allah pis adama heç vaxıt fırsənt verməsin.

Fırəngi (is.) – bıçaq. – Damnançıxmıyı Xəlidi kişi fırxəngiyən kəsdi.

Fiyət (is.) – qiymət, dəyər. – Bu üzüy nənəmin nənəsinnən qalif fıyətə yoxdu. Özbək dilində də fıyət “qiymət” mənasında işlənir.

Fot etməx' (f.) – yox eləmək. – Mən ora getdimmi, bütün işdəri fot eliyəcəm.

Füskürəx' (is.) – fit. – Bayram kişinin köhnə xəsiyyətidə, gecələr eşiyə çıxıf füskürəx' atır.

Füzullux (z.) – heç kəsi saymamaq. – Bir məllim gəlif İrəvannan, yaman fizullux edir.

Gav (is.) – daşlı keçid. – Gavm üstündə tülkü dəlməyi var'; Şörəyeldə Gav adlı kənd var.

Gap (is.) – söhbət. – Dadaşım Əşrəf kişiyənən gap etməyə gedif.

Gapcıl/gafcıl (sif.) – Qonşumuz Əmir kişi çox gapcıl adamıydı.

Gavır (sif.) – kafir. – Gavır ermənilər indi də Qarabağa göz tikiflər.

Ged (is.) – ot topalarını iki adamla daşımaq üçün istifadə edilən uzun və möhkəm ağac. – Ay uşaxlar, piçənəyə aparın geddəri.

Gedərgi (sif.) – gedəsi adam. – Gedərgi qonaxları yola salmax vaxtıdı.

Gecəquşu (is.) – Yaz ağzında gecəquşu savaxlarını oxur.

Gecəçıraqı (is.) – gecə işıldayan böcək. – Gecəçıraqını daşdıx yerdə tez görməx' olur.

Gejdənnərim (z.) – tezdən. – Gejdənnərim çox güjdü yağış yağdı.

Genəşix'/gənəşix' (is.) – məsləhət. – Toydan əvvəl qohum-qardaşın bir gənəşix' etməx' lazımdır.

Genəşməx'/gənəşməx' (f.) – məsləhətləşmək. – İsmayıl kişi qız eviyənən gənəşməx' istədi, toy eliyəcəx'.

Gejiməx' (f.) – uzaqlaşmaq, uçub getmək. – K'uşdar souğa qalmır, geniyif gedillər, isdi yerrərə.

Geymə (is.) – üst paltar. – Gejdənnən geyməni geyinmədim, indi də soux tüşüf.

Gəc (sif.) – əyri. – Bu nəvələrimə gəc baxan gözdərə çöp girsin.

Gədə (is.) – oğlan uşağına müraciət. – A gədə, gəl bu qazeti apar, lələn oxusun.

Gədəlix (sif.) – yekəxanalıq. – Gördümmü, o toyda elə toybabasının özü gədəlix elədi, toyu qatdı.

Gədix' (is.) – dağ aşırımı. – Gədiyi aşdınmı, Çaldaş görünəcəx'.

Gədəcəl/gədəlix – nakişi, görməmiş. – Sətdar gədəcəl' eliyif toyumuza da gəlmiyif.

1. *Gədə* (is.) – oğlan. – Ay gədə, o atı bəri qaytar, gəlsin.

- G -

2. *Gədə* (sif.) – ləyaqətsiz. – Tağı ki var, gədənin biridi.

Gəlmə (is.) – başqa yerdən gəlib kənddə yaşayan adam. – Hələm o vaxıtdan erməni-musurman davasından kəndə gəlmələr gəlif kök salıflar.

Gəlingörmə(is.)- qız tərəfin toydan sonra oğlan evinə getməsi. – Qonşular yığılıf gəlingörməyə gediflər.

Gəlinbarmağı (is.) – yabanı bitki. – Gəlinbarmağı da yeməli bitkidi, aralıxlarda çox pıtır.

Gəlinboğan (is.) – mal-qoyunun mədəsi. – Gəlinboğanı təmizdəməx' çətin işdi.

Gəlgəl arabası (is.) – ikitəkərli öküz və ya at arabası. – Abbasəli kişi hər yaz Güllüstan arvadı gəlgəl arabasıynan Əsminciyə, isti suya aparardı.

1. *Gəm* (is.) – at yüyəni. – Atın ağzından gəmini alginən qoy alaf yesin.

2. *Gəm* (is.) – taxıldöyən vəl. – 60-cı illərdən sora taxılı gəmnən döyməx' zəiflədi.

Gəmix' (is.) – sümük. – Axşamlar gəmiyim yaman sızılıyır, yelim var.

Gəmirçəx' (is.) – qığırdaq. – Toy olanda gəmirçəx'ləri qazanının altıda qoullar.

Gənirzix' (is.) – nəfəs borusu. – Quru şeyi yəəndə adamın gənirziyində qalır.

Gəndigəlmə (is.) - əlaq. - Taxılı gəndigəlmə basıf altına.

Gəndi (əv.) – öz. – Yekə kişidi gəndi başını dolandırammır.

1. *Gənə* (is.) – yenə. – Gənə bu qarın boranı başdadı, qar atmaxdan öllüx'.

2. *Gənə* (is.) – qoyun gənəsi (parazit). – Qoun-quzuyu gənə əldən salıf, dərmannamax lazımdı.

Gərgi (is.) – divardan dirəyə qədər bərkidilən ağac. – Pəyədə gərgilər bərkidilənnən sora arakəsmələr düzəldirix'.

Gərdən (is.) – boynun kürək hissəsi. – Adışirinin gərdəninə fir cıxıf, boynu əyri qalıf.

Gərdəx' (is.) – təzə gəlinin oturub durduğu və yatdığı yere çəkilən bəzəkli pərdə. – Gəlinin gərdəyini yengə hazırtıyır.

Gərməşoy (sif.) – yumşaq və elastik ağac növü. – Bərəçiyə gərməşoy çubux verillər kin, qounnarı sürsün sağına.

Gərməqalağı (is.) – gərmədən qurulan qalaq. – Ceyran xala gərməqalağı hörməyin usdasıdı laf.

Gəvən (sif.) – tikan. Bala təpədə gəvən çox bitir. Belə bir bayatı da var:

Bu təpənin gəvəni

Gəvən sarmış gəvəni.

Allahdan arzum budur,

Sevən alsın sevəni.

Gəvəzə (s.) – avara, boşboğaz, boşdanışan. – Bəyəm bilmirsən kin, gəvəzə adamlar danışmağa söz axtarır.

Gəvəzə-gəvəzə (z.) - avara-avara. – Öün Quluşun yekə oğlunu gördüm, gəvəzə-gəvəzə danışırdı.

Gəviş (sif.) – sallaxqarın. – Gəviş adam işdiyəmmir ha, elə hey tər tökür.

Gəvələməx'//gəvəzləməx' (f.) – iştahasız və dişsiz adamın yeməyi ağzında hərləməsi. – Qoca adamlar çörəyi ağızlarında gəvəliyililər. “Kitabi-Dədə Qorqud”da işlənmişdir (12, 33).

Gəzdəh'//gəzdəx (is.) – dağarası aşırım. – Mal-qoyun çəhlimini həmməşə gəzdəhdən salır.

1. *Gəzərgi* (is.) – yoluxucu xəstəlik. – Uşağa gəzərgi dəyif, qızdırır.

2. *Gəzərgi* (sif.) – çoxgəzən adam. – Gəzərgi adamlar çox əyar olullar.

Gəzyazma (sif.) – buğayagəlmə vaxtını ötürən düyə mal. – Bir gəzyazma düə satıllar.

Gic (is.) – sarsaq, dəli, avara. – Gicin biri gəlif kin, köhnə gümüş kəmərlə alıram, əmə çox az pul verir.

Gic-gic (z.) – axmaq-axmaq. – Oturuf mərəkənin başında gic-gic ona-buna rişxənd eliyir.

Gicişməx' (f.) – qaşınmaq. – Əlimin içi gicişir.

Giciməx (f.) – xəta axtarmax, narahat olmaq. – Bu da gedif-gəlir giciyir, dura bilmir heç.

Gidi (s.) – etibarsız. – Ay gidi Məhərrəm, indi səsin hardan gəlir.

Gijvəsər (sif.) – gic, sarsaq. – Gijvəsərdən bəyəm yaxşı iş çıxar?

Gijdəməx (f.) – dəliliyi tutmaq, səfehləmək. – Ə, bu Mansırın yetimi yamanca gijdiyif, böyük-kiçik tanımır.

1. *Gillətməx'* (f.) – hellənmək. – Təpədəki daşları uşaxlar aşsağı gillətdilər.

2. *Gillətməx'* (f.) – atmaq, içmək. – Kamal arağı elə gillədir kin, elə bil su içir.

Gilif/qılıf (is.) – hasarın altından su axmaq üçün qoyulan deşik. – Hasarın altından gilif qoymasan, sel-su uçurduf təkər hasarı.

Gildir-gildir (z.) – gilə-gilə, damcı-damcı. – Gözünən gildir-gildir yaş tökdü.

1. *Gir* (is.) – qüvvə. – Mehralı yaman qocalıf, girdən tüşüf tamam.

2. *Gir* (is.) – ağırlıq ölçüsü (7 pud). – Babamnanqalma əvimizdə 2 gir var.

Girri (sif.) – güclü. – Girri vaxtdarımda həm əvdə, həm də qolxozda isdiyirdim, gənə yorulmurdu.

Girdən tüşməx' (f.) – zəifləmək, gücdən düşmək. – Davit kişi laf girdən tüşüf.

Gird (is.) – yarı. – Arpaçayın əyrisinnən Rəhimnən çoxlu balıx tutmuşdux, gird yarı böldüx'.

Girdin-girdin (sif.) – parça-parça. – Ağacı xizərnən girdin-girdin doğradılar.

Girdə (sif.) – yumru. – Sultan girdə bir uşaxdı.

Girdə-girdə (sif.) – yumru-yumru. – Tükanda girdə-girdə rakqılar var.

Girinc (z.) – bezdirici. – Axşamatan telfunun zəngi bizi girinc qoydu.

Girinc olmaq (f.) – bezmək. – Səhərdən axşamatan girinc oldux, ambardar gəlmədi.

Girəməx' (f.) – bir təhər baş dolandırmaq. – Çox çətin zamandı, birtəhər girənirix'.

1. *Girməx'* (f.) – qısalmaq. – Su dəyənnən sörəm baldonun ətəyi girif.

2. *Girməx'* (f.) – yaltaqlanmaq. – Solxozun bu təzə direxturuna bu Hasan yaman girir.

God (is.) – iri ölçülü taxta qab. – Bu meşoya 20 god taxıl töx'düm.

Godu-godu (is.) – mifoloji inanc. – Kənd yerlərində yağarıx olanda uşaxlar çömçüyü qırmızı bəziyir, quraqlıq olanda isə göy əskiyə büküb godu-godu gəzdirir və mahnı oxuya-oxuya hər əvədən pay alırlar.

Çömçəni qırmızı əski ilə bəzəməklə isti gün, göy əski ilə bəzəməklə yağış istəyirlər.

Godu-godu gördünmü?

Goduya salam verdinmi?

Godu qapıdan keçəndə,

Qırmızı gün gördünmü,

Yağ verin yağlıyım,

Qatma verin bağlıyım,

Yağ verənin oğlu olsun,

Qatma verənin qızı.

Adı Fatma olsun,

Qaşdarı çatma olsun,

Təndirə tüşsün,

Qırmızı pişsin.

Goda (is.) – arabanın qolunu boyunduruğa birləşdirən qayıq, zəncir və ya ağac. – Haravanın qodasına çox zor tüşür.

Gont (is.) – evin divarından orta atmaya atılan ağaclar. – Əvin gondları canı olmasa, əvin üstünə çox torpax da verə bilmirsən.

Gors (is.) – torpaqda edilən əkinin səmti. – Öküz, at və ya traktorla şum edilərkən sol tərəfə fırlanmağa gors dəllər.

Gop (is.) – arabanın yadığıma bərkidilən və qollarını birləşdirən ağac. – Gop qabax təkərdən irəliddə olur, enişlərdə öküzün arxa k'ıçına dəyərək tormuz rolunu oynuyur; Öküz zora tüşəndə godu buluyur (atalar sözü).

Gorun-gorun (z.) – yavaş-yavaş. – Təndir gorun-gorun yanır, bu tutuşnan gec qızacax, xamır da acıyif.

Govdun (is.) – arpa və ya qırmızı buğdadan bişirilmiş boyat çörək. – Arpaçörəyi bir gün qaldımı olur govdu, di gəl ye.

Gödən (is.) – mədə. – Mansırın gödəni yekədi yaman.

Gödənpəl (sif.) – boğazdı, qarınqulu. – Gödənpəl adamlar toyda-vayda o qərtənə yeillər kin, 5-6 gün nacax qahllar.

Gödəncil (sif.) – qarınqulu, iştahası çox olan. – Gödəncil adamlar öz tamahlarını saxlaya bilmirlər.

Gödənpəllix' (sif.) – qarınqululuq. – Gödənpəllix'dən pis şey yoxdu, belələrini öz yaxınları da sevmir.

Gönsökən (sif.) – tamahkar. Biz də getdik, gönsökənnərnən qohum oldux.

Gönüqalın – bivec. – Gönüqalın adama nə deyirsən de, bu qulağınnan alıf, o qulağınnan verir.

Görk (is.) – biabır. – El içində görk olmaxdan pis şey yoxdu.

Görklü (sif.) – biabırçı. – Görklü olasan səni, ay ölmüş Narın, bizi yaman qorxutdu.

Görk olmax (f.) – biabır olmaq. – Abırkı kişiydi, Qardaşxan, adı bassm oğlunun, onun üzünən kişi görk oldu.

Görənəx' (sif.) – biabırçı, rüsvayçı. – Ə, bu Gülsüm də görənəx' arvatdı ha, gəlmi əlinnən zara gəlif.

Görməx' (f.) – kiməsə hörmət etmək. – Uşağın müəllimini bir görməh lazımdır kin, uşağı qavaxda oturtsun.

Görümcalik (is.) – təzə gələn gəlinə verilən hədiyyə. – Ələhbər kişinin əvinə görümcəliyə gedillər.

Görümca (is.) – üzgörmə nəməri (hədiyyə). – Arvaddar qonşunun gəlinini görümcüyə getmişdilər.

Gör-eşit (ara söz.) – çox güman ki. – Gör-eşit, Umudun oğlu urusetdən gəlmiyəcəx', urus qızıynan əvlənif.

Göpbələmgöz (sif.) – dopdolu. – Bir göpbələmgöz dolu cıncır yağ apardım şəhərə satmağa.

Götürgə (is.) – müqavilə ilə görülən iş (arənda). – Götürgədə işdəmək bir iş dö:l.

Götrüm tüşməx' (f.) – illacdan düşmək. – Şərifin inəyi götrüm tüşüf, qalxammır.

Götürümsüz (sif.) – anlaşıq, çətin anlayan. – Götürümsüz uşağa məllim neyləsin?

Götün-götün (z.) – geri-geri. – Murtuzəli maşını götün-götün geri verdi.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da da həmin formada və semantik mənada işlənmişdir (12, 26).

Göyala (sif.) – yetişməmiş meyvə. – Göyala meyvənin turşusu yaxşı olur.

Göyəbaxan (sif.) – lovğa. – Əşi, bu Göyəbaxan o Salman da heş kimi bənmir.

Gözəmə (sif.) – ağızınacan dolu kisə. – Dərmana 5 gözəmə çuval dən aparmışdım, üyütdüm gətdim.

Göydaş (is.) – bazalt daş. – Göydaşın tufarı möhkəm olur (Q.G.).

Gözügöretti (z.) – açıq-aşkar. – Xanəhməd kişinin danasını gözügöretti ermənilər oğurramışdılar.

Gözə (is.) – çayırılıqdan qaynayıb çıxan su mənbəyi. – Dorfun gözəsinə mal batıf, çıxardammıllar.

Belə bir bayatı da var:

Əzizinəm gözədə,

Kəhlis' otdar gözədə.

Sana da qurvan olum,

Sana baxan gözə də.

Gözəməx (f.) – tikmək. – Çuvaldıznən çuvalın ağızını gözədəilər.

Gözəx (is.) – Çuvalın ağızını tikmək üçün işlədilən ip. – Gözüm zəiflədiyinə görəyi çuvaldıza saplıyammmıram.

Gözü alacalanmax (f.) – gözünə başqa şeylərin görsənməsi. – Axşamüstü gözüm alacalandı, qavağımı seçəmmədim.

Gözbağlıca (is.) – oyun adı. – Uşaxlar xırnanda gözbağlıca oynuyullar.

Gupbadan (z.) – birdən, sürətlə. – Uşax gupbadan özünü saldı içəri.

Günü (is.) – kişinin ikinci arvadı. – Meyransanın günüsü çox sakit arvadıydı, onun uşaxlarına da pis baxmerdi (Q., E., B.).

Günsüx (is.) – günün istisindən turşuyan ağartı (süd, pendir, qatıq, ayran və s.). – Süddən bir iskan işdim, əmə günsüx daderdi (X., E., B.).

Günsüməx (f.) – gün vurmaq. Süd günün qavağında oxartana qalif ki, günsüyüf artıx.

Günnüx (is.) – şapqanın dimdiyi. – Yayda günnüyü uzun şapqa geyillər.

Güləşəndi (is.) – oyun havası. – Zurnaçı Əhməd və Zurnaçı İsa yaxşı güləşəngi çalardılar.

Güdül (sif.) – gödək quyruq öküz, mal və ya quyruğu yolunmuş qaz-toyuq. – Güdül mal özünü mözələnnən də qoruya bilmir.

Güdüx'cü (is.) – nəyi isə güdən. – Bizirn də güdühçümüz var, xavarımız yoxdu.

Gülül (is.) – taxılın içində bitən paxlalı, yağlı və yeməli bitki. – Uşaxlar oxartana gülül yeyiflər kin, köhlhləri azıf.

Gülbəngi (is.) – baş örtüyü. – O vaxtdarım Şəkidən gülbəngi gətirif saterdilər (Q.E.).

Güləm (is.) – arı ayağında gətirilən çiçək tozu. – Arılar xırman çiçəyinnən çox güləm gətirir.

Günəvər (sif.) – güntutan yer. – Günəvər yerdə otduyan mal-qounun südü yağlı olur.

Güvəngəz (is.) – bitki. – Güvəngəz dağda olur. (E)

Belə bir bayatı da var:

Əzizinəm güvən gəz,
Dağda bitər güvəngəz.
Heş kimə etibar yoxdu,
Ged özünə güvən gəz.

Güzdəh (is.) – payız yatağı. – Güzdəhdə otduyan mal-qounun südü yağlı olmur (Q.).

Güzdüh (is.) – payız əkilən buğda. – Dorfun qabağında əkilən güzdüyün 1 hektarınan 45 sentner taxıl alınır.

Güzəm (is.) – payız qırılan yun. – Güzəm yunnan yorğan-döşəx' salmax olmur.

Güyüm (is.) – qulplu mis qab. – Əvvəllərdə güyümü təndirə qoyuf kəkotu, yarpız, qəntəvər, quymaxçıçəyi, çobanyastığı dəmliyiirdilər.

Ha (əd.) – Burya gəlmə ha.

Hāa (əd.) – bəli- Hāa, nə dərsən, a bala.

- H -

Hacat (is.) – alət. – Usdanın hacatları əvdə qalif.

Belə bir atalar sözü də var: -Pis qonşu adamı hacatdı eliyər.

Haçı-buçu atmax (f.) – başdan etmək. – Getmişdim toyun danışığını aparmağa, əmə qızım atası haçı-buçu atır.

Hakqıx (is.) – qiymətli muncux. – Nənəmnən anama bir qatar hakqıx muncux qalif.

Haqos (is.) – kotanın əkdin yerində açdığı şırım. – Daşdı yerdə kotanın haqosu dayaz olur.

Haxlamax (f.) – yetişmək, çatmaq. – Hinə bir davşan girmişdi, uşaxlar haxhıyammadılar.

Haki/hakin (ə.) – axır ki. – Hakin dayımı əvdə tafdım.

1. *Hakqına* (z.) – doğru, düz. – Məkkəmədə hakqına danışmasan, işdər dolaşar.

2. *Hakqına* (sif.) – cütləşmə vaxtı çatmış düyə. – O vədə Oxçoğlulu Əzizə bir hakqına düyə satmışdıx.

Halı olmax (f.) – xəbərleşmək. – O işdən halı oldum.

Hallanmax (f.) – rəqsin təsirindən bir emosiya keçirmək. – Ona bax, ona bax zurnanın səsinən laf hallanıf.

Halay tutmax (f.) – qol-qola tutmaq. – Uşaxlar halay tutuf oynuyullar.

Hallaş (is.) – yundan keçə düzəldən sənətkar. – Hallaşdar yunnan keçə hazırıyif satıllar.

Halaygəlmə (is.) – oyun zamanı uşaqların dəstəyə bölünməsi. İki nəfər “bəy” durur, digərləri qoşa-qoşa halay gəlib müxtəlif adlarla bəylərə kimi istədiklərini bildirirlər. Məsələn, “qızılı” istəyirsən “gümüşi”. Hər dəfə “bəy”in biri cavab verir. Beləliklə, dəstə hazır olur. – Uşaxlar halaygəlmə eliyif bölündülər.

1. *Hal* (is.) – xəbər. – Əmim xəstələnmişdi, gedif hal tutdum.

2. *Hal* (is.) – mifik obraz. – Dəillər arvaddar uşağa yatanda onu hal aparmax istiyir.

Halqərəz//əlqərəz (m.s.) – xülasə, bir sözlə. – Əlqərəz, bununla iş pitdi, qutardı.

Hamar (sif.) – düzən//düz. Əvi tix'məmişdən yerini hamarıyıllar.

Hamzatdı (sif.) – uşaqları ölən qadın. – Uşağı durmuyan arvada hamzatdı dəllər.

Haan (ə.) – bəli. – Ahan//haan Bocalıya gedənnər gəlif çıxdılar.

1. *Hana* (əv.) – hanı? - Hana, biz gəlif çıxdıx, onnar gəlmədi?

2. *Hana//xana* (is.) – Qəmbər kişinin evində hana vardı, qonşuların çoxu xalıyı orda toxuyurdular

Handa bir (z.) – ara bir, tək-tük. – Dayım da handa bir gəlif anamı yoxluyur.

Hancarı//həncəri/nəncəri (əv.) – necə, nə cür. – Elçilər də Həməzə kişiyə hancarı gəlmişdilər, eləcə də getdilər. “Kitabi-Dədə Qorqud”da da bu söz işlənmişdir.

Har (is.) – ot tayasının otkəsənlə kəsib kiçik hissələrə bölünməsi. – Tayya təzə har açmax lazımdır, o biri har qurtarif.

Harın (sif.) – qudurğan, müftəxor. – Bu savet sədri çox harınıyıf, ta heş kimi tanımer (X., B., E.).

1. *Harma* (is.) – evin əsas atmasından divara tərəf uzadılan ağac. – Əvin üstü damdığına harma da çürüyüf.

2. *Harma* (is.) – taxça, evin tavanında olan boş yer. – Papağın harınada qalsın hey (qarğış).

Haros (is.) – əkilməyən, dincə qoyulan əkin sahəsindən biçilən ot. – Muştuxlunun qabağındakı yerrərdə yaxşı haros biçillər.

Harava//arava (is.) – araba. – Usda Hacı yaxşı, həm də qayım harava təkəri düzəldərdi.

Haramı (sif.) – arı kötüyünə basqın edən başqa arı. – Haramı arılar imkan vermillər kin, arı bal gətisin.

Hasa (is.) – əsa. – Qocaldınımı hasa sana yol yoldaşı olacax.

Hasıllamax (f.) – hazırıramax. – Mal gönünü hasıllıyıf çarix tikerdilər (B.).

Hasda (is.) – xəmir yeməyi. – Uşax doğan arvaddara hasda yedirillər kin, hala gəlsin.

Hasıl (f.) – hazır etmək. – Hər adam gön hasıllıyammmır.

Hasoy (sif.) – yalançı. – Hasoy Məmməd gənə kimisə yalladıf, onu gəzillər.

Hasıllamax (f.) – yoğurmaq, bərkitmək. – Xamırı hasıllıyannan sörəm yayıf ərişdə kəsəllər (Q., B., G.).

Haşa (m.s.) – uzaq. –Haşa sənnən, öyünnərim toydan sora az qaldı kin, itdər məni tutsun.

Haşa gəlməx' (f.) – rədd etmək. – O maña haşa gəldi.

Hasant (sif.) – asan. – Uşağa bir hasant iş axtarıram, əmə tapammeram (X., B.).

Haşəüzdən (m.) – üzr istəmək. – Haşəüzdən bizim it zinciri qırıf, qonşunun gədəsini tişdiyif.

Havar (is.) – səs, çağırış. – Ay bala, bir havar salma, gə görüm nəlüf.

Havır (n.s.) – az vaxt. – Bir havır dincimi aldım.

Havarramax (f.) – köməyə çağırmaq. – Havarradı qonum-qonşuyu, nahaxdan başımıza tökdü, ləcər.

Havlı//hoylu – koridor. –Bir neçə evi birləşdirən dəhliz. – Hoylu olmasa, əv. qışda qızmaz. “Kitabi-Dədə Qorqud”da eyni mənada işlənir. (12, 208).

Havar təpməx (f.) – haray-həşir salmaq. – Gənə nolmuşdusa, Qızbəş havar təpirdi böün.

Hav (is.) – yaranın irinləməsi. – Yaranın havını bəzir soğançası yaxşı edir.

Havlamax (f.) – irinləmək. – Əlimə tikan batdığınnan su çəkif havhyıf soyuxda.

Havotu (is.) – dərman bitkisi. – Şişdağda havotu çox olur.

Hava (is.) – psixi pozğunluq. – Daşdəmirrərin Nurusunun başına hava gəlif.

Havalı (sif.) – psixi xəstə, dəli. – Havalı adama nə dəəsən, qanmır, qandırır.

Havalanmaq (f.) – özündən çıxmaq, dəli kimi hərəkət etmək. – Aşanın qızı Zərifə dəllər havalanıf.

Havaxt (ə.) – nə vaxt. – Havax/havaxt desələr, mən ora gedərəm.

Hayıxmaq (f.) – qudurğanlıq etmək. – Ə, bu Murtuzun dölçələri hayıxıflar yaman, böyüx'-kiçix' qanmıllar.

Hayxırax/həyxırax (is.) – bəlgəm. – Göy öysürəx'dən sōra xəstənin hayxırağı olur.

Hayxırməx (f.) – bəlgəm tūpürmək. – Nağı kişi gömğöy hayxırır.

Haydarəx (is.) – biabırçı. – Uşağı haydarəx iş tutuf, ona yōrə də İsmeyil şənniyə çıxmır çoxdan.

Haydarəx etməx (f.) – biabır etmək. – Dünənnərim Karsala Muxtar qonşusu Nuruyu haydarəx elədi.

Hay-hay (is.) – güc, qüvvət. – Məmiş kişinin hay-hayı gedif.

Hayapōrənnix' etməx' (f.) – özünü gözə soxmaq üçün hay-küy salmaq. – Hayapōrənnix' edən adamalar çoxalif indi.

Hayıl-mayıl (z.) – nəyəsə meyilli. – Hər şeyə hayıl-mayıl baxmaq olmaz.

Hayıl-mayıl olmaq (f.) – aludə olmaq, vurulmaq. – Bizim gədə gedif. Daşkörpüyə, orda bir qızı görüf hayıl-mayıl oluf ona.

Haylmaq (f.) – sürmək, qabağına qatıb aparmaq. – Naxırçılar naxır Sınığın dərəsinə sarı hayladılar.

Hedi durmaq (f.) – qaş-qabaq tökmək. – Ordan keçirdim Babəş qapılarında hedi durordu (B., X.).

Hekal (is.) – dik durmaq. – Hekal kimi dayanıf başımın üstdə.

Hekkə/hikkə (is.) – hirs, acıx. – Hikkəsindən az qalır partdasın Omar.

Hellənməx' (f.) – dığırlanmaq. – Nouruz bayramı axşamı uşaxlar köhnə maşın təkərini yandırıf dağdan helliyillər başaşağı.

Hel (is.) – fırlanmaq. – Axşamatan uşaxlar tēpədən hel gedillər, palpaltar qalmır onlarda cıruf töküillər.

Herti-perti/herpet – yekə, kobud, yoğun adam. – Zərgarrarın Məvlidi bir herti-perti kişiydi, gücü də çoxuydu.

Herəbet (sif.) – iri, nəhəng, yekə, uca adam. – Əsəd herəbet bir kişiydi, ona görə də Herəbet Əsəd dērdilər.

Hertix' (sif.) – başlaçıq gəzən qız, gəlin. – Qız ki gəlin oldu, qərəx' hertix' gəzməsin.

1. *Herix'* (sif.) – kiçik quyruqlu qoyun. – Ağbavada herix' qoun saxlaməx gəlirridir, çünkü herix' qoun souğa dōzür.

2. *Herix'* – payızda şumlanmamış, yazda yenidən əkilib toxum səpələn əkin sahəsi. – Ağbaba kəndlərində belə bir bayatı da işləyirdi.

Herix'dən gəl, herix'dən

Sana bişirim ərix'dən.

Nə tez səvdin usandı,

Məni kimi fərix'dən.

Heriyə qoymaq (f.) – dincə qoymaq. – Qolxoz buil Bacoğlunun tapını heriyə qoyuf.

Hers (is.) – hirs. Öyün Usufun oğlunu gördüm, onun bazburudu məni hersdendirdi.

Hejan/heşan (is.) – döymək üçün xırmana sərilən taxıl. – Əvvəlcə taxılı xırmana sərillər, sōra hejanı gəmlə döüllər.

Heşin/heşan (is.) – Xırmanda döymək üçün səpələnmiş taxıl. – Yağış yağanda heşanı yığllar, xırman quruyanda bir də sərillər. Belə bir acıtma da var:

Pətəkdə şan kimidi,

Toy da nişan kimidi.

Kirpiyin dəmgil-dəmgil,

Saçın heşan kimidi.

Heyratı (is.) – kəlağayının bir növü. – Heyratının üstündə buta şəkilləri olar (X., E.).

Heydar (is.) – külək adı. – Xırmandakı taxılı savıranda deillər: Heydar, Heydar, gəl atına saman apar.

Heyiz (is.) – dördyaşar erkək keçi. – Covan Əhməd heyizini kəsmişdi. 30 kiloy əti çıxdı tamam.

Heyvərə (sif.) – kobud, iri, kök. – Bir heyvərə erməni qoltuğunda kağız-kuğuzu qolxozun hesafdarını axtarırdı.

Həçə-püçəsini bilməx' (f.) – incəliklərini bilmək, öyrənmək. – Morağ arvat bir işin həçə-püçəsini bilməsə çatdıyar ey.

Hədix' (is.) – yemək adı. – Uşağın tişi çıxanda Hürü nənəm təndirdə hədix' pişirərdi.

Həhdən tüşməx' (f.) – gücdən düşmək. – Eh, a bala, bavan həhdən tüşüf.

Həh verməx' (f.) – güc vermək. – Hammu həh versə, bu ağır daşı qaldırır.

Həki (b.) – nəhayət, axır ki. – Həki bizə bir şad xavar gətirdin, a bala.

Həkət (is.) – hadisə. – Nə həkət gəlsə, sənün üzünən gəlir, a bala.

1. *Həlim* – sakit, mülayim. – Məmmədəlinin gətirdiyi gəlinin çox həlim xəsiyyəti var.

2. *Həlim* – düyü, kartof, yarma və s. məhsulların bişəndə suya qarışması. – Yarma həlim pişəndə, yaxşı olur.

Hələkə/höləkə (sif., z.) – tələsik. – Höləkə adam hər yerdə, toyda da, vayda da manşır olur.

Hələm (z.) – hələ. – Hələm mən bilmirəm, nəvəm onversetə girəcək, yoxsam yox.

Həlləm-qəlləm (sif.) – yalançı, ziyankar. – Bu Mədət də həlləm-qəlləm adamdı.

Həlişə/həlsə (is.) – ət və yarmadan bişirilən duru yeməx'. – Əslində həlimsə sözüündədir. Ətlə yarma o qədər qaynadılır ki, həlim salır. Bu söz erməni dilinə də keçib. – İrayonun stolovoyunda Savet yaxşı həlisə pişirir.

Həlvət (b.) – yəqin ki. – Həlvət poyez gecikəcəx'.

Həlhəlbət/həralbət (z.) – mütləq. – Qohumlar Qoncalıdan həlhəlbət toya gələllər.

Həlləm-həlləm (z.) – həmişə. – Nənəm də həlləm-həlləm Qaraçanteydən gəlmir bura.

Həx' (is.) – güc, qüvvə. – Həx' versən, damın dirəyini yerinə sallıx.

Həx'ləməx (f.) – bərkdən vurmaq. – Salğarı divəyə bərkdən həx'ləynən ki, bulğur qavıxdan çıxsın.

1. *Həngama* (is.) – biabırçılıq. – Bir həngama çıxartdı kin, gəl görəsən.

2. *Həngama* (is.) – petli. – Qapının həngaması qırılıf tüşüf.

Hənir (sif., z.) – zəif. – Təndir hənirriyif, indi kavab tutmax olar orda.

Hətərən-pətərən (z.) – pis. – Ay uşax, hətərən-pətərən danışıf ağzını pis öyrətmə.

Həndəvər (is.) – ətraf. – Əvin həndəvarında çoxlu dəlibanda bitir, çapər atıram tez, uşax onu bilmədən çiyinə, ağılı itər.

1. *Hənəx'* (sif.) – yavaş. – Çox hənəx' adamdır bizim bu Mustafa dayı.

2. *Hənəx'* (is.) – zarafat. – Dostuynan çox hənəy eləmə, sörəm pis olar..

Hərrəmə – yan-yörə, ətraf, dövrə. – Qolxozun fermasına hərrəmə tufar çəkdilər.

Hərnəsə/hərnəysə (güz.bağ.) – Hər nə isə. – Hərnəysə Aşır gənə öz qohumumdu.

Hərəsattıx (z.) – hər vaxt. – Xudayar həərəsattıxnan Civinnidən burya gəlməzdi, görənlə nöluf.

Hərrəday (sif., z.) – avara. – Miri çox hərrədayı örgənif.

Hərəkəşdəne (a.) – hər kəs. – Hərəkəşdəne öz işini görsün kü, toyda biavır olmuyax.

Hərrəməx' (f.) – güdmək, pusmaq. – Onu çox hərrədim, axrı noldu?

Həsir (is.) – cildən toxunmuş palaz. – Arpaçayı boyu yaşayan kətdərdə binədən cili yığıf həsir toxurdular.

Həşəri (sif.) – döyüşkən, dalaşqan. – Zeynaf arvadın bir həşəri xoruzu vardı, uşağı da vururdu.

Həşir (is.) – səs-küy, qışqırmaq. – Ay arvat, həşir qopartma, gəldim.

Hət-hüt (z.) – tələsik və iti danışan adam. – Bu hət-hüt Calal nə dəir, başa düşülmür ha!

Həvə (is.) – xalça, kilim toxumaq üçün ağacdan düzəldilmiş qurğu. – Nəvəni bərt ağaşdan düzəldillər kin, sürtülüf yəlməsin, həm də qırılmasın.

Həvədə (ə.) – nə vaxt. – Nəvədə gəlirsən, qulubun qapısı bağlıdı.

Həfsələ (is.) – hövsələ. – Ay uşax, bir həfsələn olsun, görəx' nedirix?

Həfçi (sif.) – arvad işlərinə qarışan. – Həfçi kişilərin əvində həmməşə qalmağal olur.

Həvəci/əvci (is.) – mamaça. – Təpəköylü Ağannə arvat həvəcilix'də, həm də türkcəçaralixda ad çıxartmışdı.

Həvəx'dəstə (is.) – duz, istiot, sarımsaq və digər şeyləri əzmək üçün işlədilen alət. – Bizim əvdə ağaşdan qayrılmış həvəxdəstə var.

Həyan (is.) – həyat yoldaşı. – Bu qoca vaxtında Qurvan kişinin həyanı rəhmətə getdi, indi qalif tək.

1. *Həyə* (is.) – qızın razılığını valideynlərdən almaq. – Səlminazın həyəsinə alıflar.

2. *Həyə* (is.) – bəli. – Həyə, mən burdayam, nə dərsiniz?

Hixləməx'/hix'ləməx' (f.) – vurmaq. – Hix'ləməynən döyül ha, yer bərt olduğuna dəmir yerə girmir.

1. *Him* (is.) – evin bünövrəsi. – Əvin himni qonşuların töx'düx axırı.

2. *Him* (is.) – işarə etmək. – Bir himnən bildin kin, nə deyir.

Hilə (is.) – çilik-ağac oyununda qazılmış çuxur. – Çilix hiliyə düşməsə, gov olmur.

Hingilti (is.) – mənasız və ədəbsiz gülüş. – Getmişdim quluba hingiltidən qulaq tutulurdu.

Hingilləməx (f.) – boş-boş gülmək. – Nə hingilliyirsən, ağız?

Hin (is.) – toyuq damı. – Touxlar hinə doldu.

Hindiyəcən (z.) – indiyədək. – Toun atıları hindiyəcən gəlif çıxmıyıflar.

Her (sif.) – axmaq, qanmaz. – Her adam hər yerdə her olur, qanıf qandırır.

Hirramax (f) – lağa qoymaq. – Güllüyə getmişdix' məşınnan, uşaxlar bizi hırradılar.

Ho (nida) – heyvanı (inək, camış) sakitləşdirən nida. – Ho deməsən inəx' sakitdəşməz. Belə bir atalar sözü də var: -Ho var dağa çıxarar, ho da var dağdan yendirər.

Hodeməzdən/hudeməzdən (z.) – lap tezdən. – Bu Əşrəfin uşaxları hodeməzdən qaxıf yer biçillər.

Hodax (is.) – öküz kotanını sürən uşaq. Bu söz indi köhnəlmişdir. – Müharibə vaxtında balaca oğlannar da hodaxlıx edirdilər. Belə bir bayatı, holavar da var:

Kotanın hodaxları,

Qaymaxdı dodaxları.

Qarğıyım kotan qofsun,

Qayıtsın hodaxları.

Hokqa (is.) – nəzərdə tutulmayan iş. – Bu ferma müdürü də gündə bir hokqa çıxardır özünən.

Hokqar (sif.) – ucaboy. – İsmeyil bir hokqar kişiydi arıx.

Holhola (is.) – sapın sarındığı mağara. – Sapın holholası o qərtənə dardı kin, məşınıya da olmur.

Holux (is.) – daş və ya taxtadan çəlləkvari düzəldilən və suyun axımını dəyirmanın pərinə istiqamətləndirən iri boru. – O elə adamdı kin, dərmanın holuğuna salsan, altınan diri çıxar (Atalar sözü).

Belə bir qəriblik bayatısı da var:

Dərmana su gəldi

Holux dolusu gəldi.

Qürbət elin dərdi çox

Gözdərimə su gəldi.

Hol (is.) – fırfıra. – Əsəd dayı elə hol düzəldir kin, firranması qutarmır.

Hölavar/hollavar – əkin vaxtı oxunan mahnı. – Hollavarı hodaxlar oxuyardılar:

Hörux' hörüyün başı

Xarazan kərtix' daşı.

Yeməx' gəlif çıxmadı,

Məjgala verim aşı.

Hortdama (z.) – isti və duru şeyin dolça və digər qabla içilməsi. – Şər qavışanda getmişdim Qərifgilə gördüm, ayran aşı içirdi, hortdadma.

Hörtdada-hortdada (z.) – isti və duru yeməyin dodaqda soyudularaq içilməsi. – Bu isdi yeməyi hortdada-hortdada xalxın içində içmək ayıf sayılır.

Hophop (is.) – şanapipik quşu. – Ağbaba və Şörəyeldə Şanapipiye hophop dəllər.

1. *Hov/hoy* (is.) – irinləmə. – Yara hov atanın sora onu qutarmax da çətin olur.

2. *Hoy* (is.) – səs, kömək. – A bala, nə durufsan quru ağaş kimi, bir dədəne hoy ver, öyün hirmini tez qazsın.

Hoya çatmax/houxmax (f.) – kömək etmək. – Bir hoya çatanım yoxdu kin, bu uşaxlara baxa, mən də südü maşnıya verəm.

Hoydu-hoyduya qoymax (f.) – lağa qoymaq, məsxərəyə qoymaq. – Şəhərdən gələn avtobus kəndin bir yerində dayanır, halbukin kəndin uzunluğu 1 kilometrədir. Mən bunu ispalkoma şikayət edəndə hoydu-hoyduya qoydular.

Hoylamax/havlamax (f.) – irinləmək. – İnəx' doğannan sora hoyluyuf, gərəx' hol içirdəm bir neçə yün.

Hoyxurmax (f.) – ağzi ilə isti nəfəs üfürmək. – Souxdan uşağın əli donmuşdu, hoyxurdum bir əz, əlləri qızıqıdı.

Hoyuxmax (f.) – qorxmaq. – Uşax nədənsə hoyuxuf.

Hoziki (sif.) – qanmaz. – Bu Güləhməd kin var, çox həziki adamdı, qanıf-qandırmer (G.).

Hoziklix' etmək (f.) – qanmazlıq etmək. – Söyünün özü həziklix' eliyir, özü də birqadiri qımyır.

Hödürsüz (sif.) – tərbiyəsiz, qanacaqsız, mərifətsiz. – Hödürsüz böyyən uşax nolacax.

Hörə gəlməx' (f.) – buğaya gəlmək. – İnəx' hörə gəlif qurtuluf.

1. *Höl* (sif.) – boş. – Bayramağzi təpədə murtda döüşdürürdük', Nərmanın 10 murtdasını qırdım, hammısı hölüymuş.

2. *Höl* (is.) – kəpek və ya undan hazırlanmış duru mal yemi. – Təzə doğan inəyə 3 gün höl verillər kin, özünə gəlsin.

Höləkə (sif.) – tələsik adam. – Qulu hər yerdə höləkəlix' edif, özünü irəli soxur.

Hörə gəlmək (f.) – inəyin cinsi tələbi. – Dəsən inəhlər hörə gəlir.

Hörrə (is.) – qovrulmuş undan hazırlanan duru yemək. – Unu qavırır, sora da onnan hörrə pişirillər.

Bu hörrələrin müxtəlif növləri var. Məsələn, qavırma hörrəsi, süd hörrəsi və s.

Hörgü (is.) – divar. – Usda Nəvi əvin hörgüsünü qurtarıf gedif.

1. *Hörüx'* (is.) – kotana qoşulan öküzlər. – Kotan iki, üç və dörd hörüx'lü olur.

2. *Hörüx'* (is.) – kotana qoşulan əlavə cüt öküz. – Kotanın öküzdəri çəkmiyəndə əlavə hörüx' qoşullar.

Hörüx'ləməx' (f.) – bağlamaq. – Əsəd kişi attarı Çivinni sunun yanındakı çaira hörüx'lədi.

1. *Höşül* (is.) – əzilmiş mer-meyvə. – Uşaxlar torbadakı meyvəyi laf höşül elədilər.

2. *Hösül* (is.) – arpa unu ilə suyun qarışığından hazırlanan və doğan inəyə verilən isti yem. – Arpa unnu suda qaynadıf höşül edillər, boylum verillər doğan inəyə.

Hövlək (x.) – birdən. – Yuxudan hövlək' oyandım.

Huppudum (sif.) – səfeh, ağılsız. Mizburun Zərrinin bir huppudum oğlu var, qanıf-qandırmer.

Hüdüləməx' (f.) – tez-tez danışmaq. – Elə hüdülüyüf tökür ki, bilmirsən nə istiyir, nə deyir bu zalım oğlu, zalım.

Hüt-tüt/höt-töt (sif.) – tez danışan. – Höt-höt Cəmil gənə kimnənsə qıyvat edir.

Hütdülüm (sif.) – yüngül xasiyyətli, hər deyilənə inanan adam. – Hütdülüm adamlar hər şeyə inanır tez.

Hüşdülüm/hütdülüm (sif.) – tez özündən çıxan adam. Hüşdülüm adamları yallatmax, acıtmax çox hasantdı.

Huyuxmax (f.) – qorxmaq, səksənmək. – At yamanca huyuxuf, irəlidi nəse var.

Huylamax (f.) – küyləmək, lağa qoymaq. – Araxdan keflənən Məmişi uşaxlar huyladılar.

- X -

Xana/hana (is.) – həsir, xalı, kilim toxumaq üçün evdə qurulan dəzgah. – Xananın ipləri bərk olmasa, xalça əfkəşik olajax (Q., E., Gül.).

Belə bir bayatı da var:

Ay xana, həndi xana

Ayağımın bəndi xana.
Kəşəydim tezəcə səni,
Gəzəydim kəndi xana.

Xaçoy (is.) – erməni. – Bu xacoylar elə hər vax bizə tüşman oluflar, yenə də tüşmandılar.

Xaf etməx' / xap etməx' (f.) – süd borc verib-almaq. – Bu Ada məhləsində mənsili birdəfəlix' düzəltmək üçün qonşular südü xap edillər.

Xafdan (z.) – birdən, qəflətən. – Xafdan elçilər töküldü Şərifin qapısına, nə töküldü.

Xax (is.) – xalq. – Xaxın gözü tərəzidi, gərəhdir elə hərəkət edəsən, sora da peşman olmuyasan.

Xalı (is.) – böyük xalça. – Nənəmənin bir böyüx xalı qalif, naxartana pul verdilər, vermədik, yediyardı.

Xalq arasında belə bir ağı-bayatı da var:

Otaxda xalı bəlli,
Xalının yeri bəlli.
Burda gəlin yatırdı,
Olmadı yeri bəlli.

Xalta (is.) – itin boğazına bağlanan boğazlıq. Boğazlığın üstündə dairəvi olaraq iti mismarlar olur. – İtdənin canavarrar boğuşanda xaltadakı iti mismarrar canavarı yaralıyır.

Xalxal (is.) – yaylaqda yaz, yay aylarında qoyun, at və mal-qaranın saxlandığı yer. – Öysüzün xalxalında canavar qounarı parçalıyır.

1. *Xalvar* (say) – xeyli. – Onnarın bir xalvar uşaxları var.

2. *Xalvar* (n.s.) – 25 pud (400 kq). – Dərmana bir xalvar dən apardım, kin, üyüdəm.

Xamra (is.) – xəmir mayası. – Çörəx' xamırını acıtmax üçün ona xamra qatıllar.

Xama (is.) – süd tabağına sərilən südün üzü. – Südü dayaz və gen qavda sərellər, soram da üzünü yığıllar, bu da olur xama.

Xamralı (is.) – sacda bişirilən çörək. – Xamralı təzə-təzə yiyiləndə yaxşıdır.

Xam (sif.) – əkilməmiş yer. – Kərəntiçilər xamlarda piçin edillər.

Xam gön (is.) – aşlanmış gön. – Xam gönnən çarix tikerdilər (Q.).

Xamgənəx (f.) – yaz əkininə başlanan ilk gün. – Əkinin birinci günü öküzdər də, hodaxlar da, hətta məcgallar da xamlıyıllar, soram alışırlar.

Xamotu (is.) – xam və əkilməmiş yerdə bitən güllü-çiçəkli ot. Xamotu taasinnan gül-çiçək qoxusu gəlir.

Xan (is.) – karvansara. Gümrü şəhərində Tanrıverdi oğlunun xanı vardı, 1970-ci illərdə türk memarlığını əks etdirən bu karvansaranı ermənilər sökuf yerində avtovağzal tikdilər. Xan adlanan bu karvansaralar Balkan ölkələrində, Türkiyədə, Kırmıda bu gün də qalmaqdadır. Xanda mehmanxana, dəvə, at və digər minikləri saxlamaq üçün iri evlər olardı.

Belə bir xalq şeiri var.

Yol üstündə xan tikdirdin
Sinəm üstə dam tikdirdin.

Xanımbacı (is.) – qayın arvadına edilən müraciət. – Ay xanımbacı, gəl pendirin dələməsini tök torvuya.

Xapan (is.) – boş oturmaq, işsiz. – Bütün də xapan oldux, bir iş görəmmədix'.

Xap (z.) – tamam. – Gülsənəm qarı sıxılmışdı, doxdur dərman verənnən sora gözünü xap açdı.

Xapamax (f.) – qapamax. – Təndirin küfləsini odu səngiyəndə xarıyıllar kin, tez soyumasın, soyusa, çörəx'lər alaçıy olar.

Xapanmax (f.) – boş-boşuna evdə oturmaq. – İş olmadığına Veyis xapanıf evdə qalif.

Xaral (is.) – iri kisə. – Arpa xaralları çox ağırydı, iki nəfərnən qaldırammırdıx.

Xarazan (is.) – kotanla kotan zəncirini birləşdirən ikitəkərli arabacıq. – Haqosa düşən təkər böük, o biri təkər isə xırda olur. Kotanın eşşəyinin başı, yan tiri xarazanın üstdəki yəhərə qoulur.

Xarazan yəhəri (is.) – xarazanın üstündəki əyri dəmir. – Xarazanın yəhəri sürtünməx'dən parıllıyır.

Xarazan öküzdəri (is.) – kolanın birinci cərgəsinə qoşulan öküz cütlüyü. – Xarazan öküzdəri əkində laf çox əziyyət çəkillər.

Xar olmaq (f.) – biabır olmaq. – El içində xar elədi, bu kişi bizi, Allah üzünü qara eləsin.

Xarı (sif.) – çoxyeyən adam. – Bu Ağamalı laf xarıdı, öyün stalavoyda 2 canax yedi, üstünnən də dörd pivə içdi.

Xartax (sif.) – saxta. – Usda ki xartax oldu qov getsin.

Xartaxlıx (is.) – saxtakarlıq. – Xartaxlıx elədiyinə sədir anbardarı işdən çıxarıf.

1. *Xas* (sif.) – yaxşı, əla. – Gəlinə bir qat xas, bir qat xam paltar gətirdilər.

2. *Xas günü* (is.) – həftənin II günü. – Xas günü uşağı Öysüzün ocağına aparacaxlar.

1. *Xaşa* (is.) – yoncaabənzər ot (qorunqa). – Xaşanın çiçəyinnən arı çox bal gətirir, həmi də xaşanın balı daddı olur.

2. *Xaşa* (is.) – keçi tükündən toxunan iri kisə (qalm kətəndən də tikilə bilər). – Covan Cümşüd hazırığa 4 xaşa yun verdi.

Xaşal (sif.) – qarnıyoğun. – Xaşal Cəhəngir nacaxlyarınan söra xeyli caydaxlaşf.

Xaşıl (is.) – xəşil, yarmadan hazırlanmış xörək. – Qış aylarında xaşıl pişirif sarımsaxlı qurutnan yəllər; Xıdır Elləzdə də xaşıl pişirillər.

Xaşlama (is.) – bozartma, ət soyutması. **Böün** toyda xaşlama verdilər.

Xatın (is.) – arvad, qadın. – Adam xatının xətrinə dəyməz.

Xatınbarmağı (is.) – yabanı bitki. – Xatınbarmağının özəyi souluf yeyilir.

Xeylax/xeyləm (sif.) – xeyli. – Qurbannıxda kətdə xeyləm qoun kəsildi.

Xeyirri xıdır (is.) – xeyirxah. – Sən də bir xeyirri Xıdır dölsən.

Xeyrət (is.) – ehsan. – Molla Qəfərin ilində uşaxları iri mal kəsif kəndə xeyrət payladılar.

Xeyirxon (sif.) – xeyirxah. – Usda Qəmbərəli çox nə qədər dəsən xeyirxon adamıydı.

Xəbis (sif.) – paxıl. – Əli çox xəbisdi.

Xəçirgət (is.) – təndirin üstündə qazanı saxlayan dəmir parçası. – Təndirin ağzına xəçirgəti qoursan kin, qazan təndirə tüşməsin.

Xəcil (sif.) – xəcalətli. – Qohumum məni xəcil elədi, qonaxların yanında, Allah üzünü qara eləsin.

Xəfənəx' (is.) – təngənəfəs. – At xəfənəx' oluf, gedəmmir.

Xəfə (sif.) – hava çatışmayan yer. – Zirzəminin havası yaman xəfədi.

Xəkə qoymax (f.) – uzaqlaşmaq, tərgitmək. – Gəlin küsməyini xəkə qoymalıdı.

Xəlbir (is.) – taxılı ələyən əl aləti. – Beş çuval buğduyu xəlvirriyif dərmana apardılar.

Xəmişdix (is.) – sakitlik. – Beycə çox xəmişdix'di.

Xəp etməx' (f.) – birdəfəlik çoxlu yağ, pendir, şor düzəltmək üçün qonşulara verilən borc süd. – Qonşularla xəp edirəm kin, çoxlu mənsil düzəldim.

Xəsil – göy taxıl. Xəsil şirin olduğuna görə quzular şirin yər.

Xərax' (sif.) – əkinin arasında qalan xam yer. – Bu Dahar traxtı sürəmmir ha, yeri pütün xərey eliyif.

1. *Xərgə* (is.) – qarışıq. – Quzulardan danalar xərgə otduyur.

2. *Xərgə* (sif.) – nizamsız. – Çox xərgə öydü Haxverdinin öyü.

Xəsim (is.) – ortağ. – Piçin vaxdı bir çoxu öz xəsimləriynən işdiyillər.

Xəsərrət (is.) – ziyan. – Beycə canavarrar Xurşudun qounnarına xəsərrət yetirif, üçünü yaralyıf, birini də aparıf.

Xəşənəx' (is.) – öskürək. – Uşağı xəşənəx tutuf, heş yaxşı olmur.

Xəşənəxli – öksürəkli, çorlu, xəstə. – Xəşənəxli Saritel öysürə-öysürə burda hərənrirdi.

Xıbar/xıvar (is.) – kiçik daş qırıqları. – Əvin hörgüsündə xıbar da çox lazım olor (E.X.B.).

Xıdır Elləz (is.) – dini-mifoloji mərasim. Xıdır Elləz mərasimini Novruza bir ay qalmış icra edirlər. Bunun üçün qovut hazırlayır, yarma xəşılı bişirirlər. Sünnü təriqətindən olanlar bu mərasimə Xıdır Nəbi deyirlər: – Xıdır Elləzə 10 gün qalif, elə ona yöre də boran əsir.

Xıl (is.) – çox, xeyli. – Bir xıl uşağı olan qadınar çoxdu kətdə.
Xilt (is.) – torta. – Əti qavıranda qazanın divinə xıltı yığılır.
Xıla (is.) – tualet, ayaqyolu. – Xılanı daldey yerdə düzəldillər kin, görünməsin. Qars və Cıldır ağzında da həmin mənada işlənir.

Xım-xım (sif.) – qaradınmaz. – Mən də xım-xım adamları heş xoşdamıram.

Xımırqurdu (is.) – ağacqurdu. – Ağaca xımırqurdu tüşdümmü, bir də görəcəm çürüyüf.

Xımır (sif.) – çoxbilmiş adam. – Çox naqadar desən xımır adamdı bu Ziyadxan.

Xımır-xımır (z.) – az-az, yavaş-yavaş. – Ambardar qoixozun malını xımır-xımır yēr.

Xımsı (sif.) – sirli adam. – Xımsı adamlar həm də qaraqavax olurlar.

Xıncmax (f.) – əzmək. – Sədi bilmədi, otdu qav-qacağın üstündə xıncımladı.

Xınayaxdı (is.) – toydan əvvəl qız və oğlan evində keçirilən mərasim. – Bəsdə böün qızının xınayaxdısını eliyir.

Belə bir bayatı da var:

Xma yaxdım əlinə
Şana taxdım telinə.
Gümüş kəməri vurun
Bu gəlinin belinə.

Xıncım-xıncım (z.) – əzik-əzik. – İskanı əlindən salıf xıncım-xıncım elədi, uşax.

Xıpxımax (məs.) – aradan çıxmaq. – Bo, bu uşax hara xıpxıxdı, görəsən.

Xır (is.) – xırda daş. – Yolun çökək'lərinə xır tökdülər. Əmə yağarıxda gənə yol söküldü.

Xırça (sif.) – balaca, xırda. – Misilimin xırça bir əmisi vardı, özü də keçəl.

Xırxa (is.) – qolsuz və yundan sırımış köynək. – Əşrəf kişi qartol əkirdi, əynində də xırxa.

Xırzel (is.) – xərək. – Xırzəlin ucundan tutmağa adam da yoxdu, hamını gedif işə.

Xırca (sif.) – balacaboy. – Düzkətdi Novruz xırca bir kişiydi, əmə çox hirsdiydi.

Xırxalamax (f.) – əli ilə boğazından tutmaq. – Gecə əvdamına oğru tüşmüşdü, səsə çıxıf onu xırxaladım.

Xırxı (is.) – mişar. – Narın tişdəri olan pışqıya xırxı dəllər.

Xırrı (sif.) – daşlı. – Xırrı yerin otu tez sarahf solur.

Xırp kəsməx (f.) – susmaq. – Mən ora çatanda sözüünü xırp kəsdi.

Xırtdatmax (f.) – boğmaq, möhkəm bağlamaq. – Görmüşüx', arvatdar baş yaylığını boğazının altından xırtdadallar, indi belə döül.

Xırtiy (is.) – boğaz. – Urustamın xırtiyi şişif danışammır.

Xıs (is.) – dəm qazı, tüstü. – Ay uşax, qapıyı aç, təndirin xısı əvi basıf!

Xısdanmax (f.) – tüstüləmək. – Sevə yaxşı çəx'mer, xısdanır (Q.).

Xısınnaşmax (f.) – pıçıldamaq. – Gənə bu gəlinin bacıları nə xısınnaşrlar.

Xışdamax (f.) – əzmək, qırmaq. – Böyüx' gədə qav-qacağı xışdıyıf-töküf.

Xışma (s.) – bir ovuc, bir sıxma. – O taxcadan bir xışma duz gəti töx' duzdağa, qounnar yalasın.

Xiffət (is.) – dərd, düşüncə. – Bəsti çox xiffət eliyir, kətdən ayrıldığına görə.

Xillix' (is.) – yağışda geyilən başlıqlı yapıncı. – Xillix'li yapıncı adamı yağışdan qoruyup (E.).

Xırdəx'lix' (is.) – paltarın boynuna tikilən güləbətinni və naxışlı bəzək. – Yengəm donuma məxınərdən bir xırdəx'lix tikif.

Ximic (sif.) – xəsis. – Ximic qadınlar öz uşaxlarına da yeməx' verməyə qızırğalanıllar.

Xingizdəməx' (f.) – döymək, əzişdirmək. – Qoruxçu, pazıyı yolən uşaxları bərx' xingizdədi (Qaz.).

Ximirtəx' (is.) – qığırdaq. – Qaiş kimi bərk olsa da, bəzi uşaxlar ətin ximirtəyini xoşduyullar.

Xırdəx'//xırtix (is.) – boğaz. – Xırtiyin də çox xəstəliyi var.

Xirtəyə yığmaq (f.) – bezdirmək. – Bu koprativin sədrı tükənçıları laf boğaza yığır.

Xirpix' (is.) – vələmir. – Xirpix' quruannan sōra heş kərəntiyə gəlmir.

Xişrix' (is.) – dolunun bir növü, iri dolu. – İyunun əvvəliydi Dərin dərədəydix, möhkəm xişrix' tüşdü, bir neçə quzuyu öldürdü.

1. *Xişdix'* (is.) – dar paltara, qoltuq altına və ya paçasına əlavə edilən üçbucaq parça. – Köynəx' dar olanda qoltuğunun altına xiştix' tikillər kin, gen olsun.

2. *Xişdix'* (is.) – itin boğazına bağlanan, ətrafına iti mismar bərkidilən xalta. – Xisdix' olmasa, itdər iti boğallar.

Xizər (is.) – iki nəfərlə işlədilen iri mişar. – Xizəri arabir çarpazdıyılar kin, yaxşı kəssin.

Xizərrəmax' (f.) – kəsmək. – Səfərnən Urşan ağacı xizərrədilər.

Xop (is.) – kotanın (cütün) torpağa girən hissəsi. Buna kavahın da dəillər. – Xop koralanda torpağa girmir.

Xon açmaq (f.) – qonaqlıq etmək. – Getmişdix Çivinniyə bizə bir xon açdılar, gəl görəsən.

Xoncuxlamax' / *honcuxlamax* (f.) – at, eşşək və dananın təpik atması. – Danalar yaza çıxdığına honcuxlaşırlar.

Xona (is.) – xonça. – Belə bir atalar sözü var. – Eşşəyin başına xona qoyullar, o da dığırnanıf yerə tüşör.

Xonça (is.) – toyda, bayramda hədiyyə və şirniyyatla bəzədilmiş məcməyi. – Saydım, Mələyin gəlininə düz 10 xonca apardılar.

1. *Xora* (is.) – səpgili yara. – Davadan sōra uşaxların başını xora basmışdı, bu da bir xəstəliyiydi, çoxu keçəl oldu.

2. *Xora* (is.) – əkin yerinə ot və taxılın tökülən sünbüllərindən öz-özünə bitən ot. – Şunu xora basıf tamam, təmizdəməx' də çox çətindir.

Xoruzdanmaq (f.) – kişilənmək, özündən çıxmaq. – A bala, nə xoruzdanırsan bunun üstünə.

Xorna (is.) – işarə, signal. – Kimsə xorna verdi, içlas da qızıqşdı, nə qızıqşdı.

Xorna çax'məx' (f.) – hamının brdən danışması, nə isə tələb etməsi. – Öyün kətdə qalxoz sədrini təzədən seçirdilər. Camahat xorna çəkdi kin, sədir çıxsın.

Xorum (is.) – bir büküm ot (təqribən 10-15 kq). – Qışda mal-qonuna ölçü kimi otu-ələfi xorumnan verillər.

Belə bir atalar sözü də var.

Martda mərəx, yarı gərəx'

Apreldə bir xorum otuñ gərəx'.

Xorumlamaq (f.) – otu xorum halında bükmək. – Malı alafliyədə tayadan otu xorumluyuf gətirillər.

Xortdax (is.) – cinə oxşar, arıq, çəlimsiz bir mifoloji varlıq. – Bu kişinin laf xortdağı çıxıf.

Xortum – udum (numerativ söz). – Xançoban elə xəsdədi ki, boğazınnan bir xortum su da keçmir.

Xosunnaşmaq (f.) – xıslın-xıslın danışmaq, gizli-gizli pıçıldaşmaq. – Toy qalır orda, bunnar da orya dürtüluf xosunnaşırlar.

Xosumat (is.) – taxıl biçinindən sonra taxıl gövdəsinin əkində qalan yeri xosamat adlanır. – Kotan yaxşı əkəmmir, xosumat xopa dolaşır.

Xoşu (sif.) – həyasız (qadın). – Əyə, bir xoşunun birini pazı yerinə qaroyul qoyuflar, bir qaz düşdümü ora, vuruf öldürür, sāvına da söyür.

Xozan (is.) – müvəqqəti dincə qoyulmuş əkin yeri. – Ağbaba və Şörəyel kəndlərində əkinin məhsuldarlığına aid belə bir rəvayətli ifadə - deyim var:

Əkdiñ xam.

Doldurdun dam.

Əkdiñ herix'

Oldun fərix.

Əkdiñ Xozan,

Dalıncə uzan, ha uzan.(10)

Xozannıx (is.) – taxıl biçinindən sonra əkilməmiş sahə. – Xozannıxda payızatan kəndin naxırı dolanır.

Xösəx' / *xöstəx'* – kiçik ev. – Kazım da bir xösəx tikif özünə, onu saray bilir.

1. *Xötəx'* (is.) – eşşəyin balası. – Eşşəyin xötəyi yanında gedir.
Xötəx' (is.) – balaca, kiçik. – Ə, bu Nağı da xötəyini (kinayə ilə) yanında gəzdirər.

2. *Xucan* (is.) – xuliqan. – Şəhərə getmişdix onda gördüm, bir xucan kişinin cevinə əlini salmax istiyir, çıxırdım qaşdı getdi.

Xudru yerə (z.) – nahaq yerə, boş yerə. – Xudru yerə getmədix şəhərə, indi çoxdan qayıtmışdix.

Xuruş (is.) – acıq, hirs. – Gənə xuruşu qaxıb Qələndərin, bir qalmağal eliyəcəx'.

Xuruşdu (sif.) – paxıl, araqarışdıran. – Xuruşdu adamlar hər şeyi eşif töküflər ortuya.

Xurtmaxaşıl (sif.) – əzik-əzik. Zərifə sinidəki iskannarı əlinnən salıf xurtmaxaşıl elədi.

Xurt düşməx' (f.) – yorulmaq. – Günüz o qədrə kərənti çəx'dim ki, axşam xurt tüşdüüm.

Xurduna düşməx' (f.) – səmtinə salmaq. – Əlişan xurduna salıf hiyə girən tülküyü tufəx'lə vurdu.

Xurcuntayı düşməx' (f.) – güləş vaxtı yaranan eyni vəziyyət. – Uşaxlar güləşəndə xurcuntayı tüşdülər.

Xuy (is.) – xasiyyət. – A bala, təzə yeznənin xuyunu, xəsiyyətini bilirsənmi?

Belə bir atalar sözü var: Xuyunu bilmədiyən ata minməx' olmaz.

Xuygar/xuygir (is.) – hər şeydən ölkən insan (mal və ata da aid edilir). – Bir xuygar inəx' almışdım, Qızılqoşdan, hər şeydən ölkürdü.

Xuyulanmax (f.) – hürkmək. – Mürsəlin atı xuyulananda baş götürüf dağlara qaçırdı.

Xünüx (sif.) – ilq su, azca isinmiş su. – Uşağa xünüx su verginən, boğazı ağrıyırdı dünənnən.

- İ -

İcəşgənnix (is.) – sataşmaq. – Bu uşax ona-buna icəşgənnix edir, axrı yaxşı olmaz.

İcəşməx (f.) – sataşmaq. – Məx'təvin yolunda o Qotazm ölmüşü hər gün bizim uşağa icəşir.

İç-diş (is.) – mal-qoyunun içəlatı. – Qonşu bir cöngə kəsmişdi, iş-dişini ət doğruyannara pişirdi.

İçalat (is.) – mal-qoyunun içi, yəni ağciyər, nəfəs borusu, qaraciyər, ürək, böyrək, bağırsax və s. – Qounun içəlatı xaraviydi tamam, ciyarı da kəpənəyiydi.

İcrəəmri (is.) – əmri xəbər verən. – Qolxozun icrəəmri Heydar hamıyı iclasa çağırtdı.

İdim (is.) – görkəm, zahiri görünüş, geyim. – O elə əvvəldən belədi, idimi düzəlmir kin, düzəlmir.

İdimsiz (sif.) – kifir, çirkin. – İdimsizin biridi, bizim bu təzə müdür.

İdəşməx' (f.) – bir işi başqasına gördürməyə çalışmaq. – Ay uşax, idəşməyin, ikiniz də yeri belləyin.

İdaradan tüşməx (f.) – zəifləmək, kasıblamaq. – Bu uşağın tounda biz idaradan tüşdüx' tamam.

İdələşməx (f.) – mənasız mübahisə etmək. – Hər gün idələşməyin axrı pis olor (E., Q.).

İdara (is.) – idarə. – Sahat ona qalıf, əmə idara açılmıyıf.

İdarası qalmamax (f.) – köhnəlmək. – 1953-də almışdım bu bircəməniyi, daha idarası qalmıyıf.

İfcin (z.) – səliqəli, incə. – Əti hamı Xosroy kimi ifcin doğruyammır, qatıf qatışdırıllar.

İfcinnəməx' (f.) – əti oynaqlardan ayıraraq çapmadan doğramaq. – Çöldə-bayırda əti ifcinniyif bişirəndə daha tamlı olur.

İflix' (is.) – bel sütunu. – İflix'dən sızı tutanda kəsmir ha.

İfliyi üzülməx (f.) – əlləşib çalışmaqdan əldən düşmək. – Səfər işləməx'dən ifliyi üzülüf.

İfləmə (sif.) – ağilsiz (bax, ipləmə). – İfləmə də ağıldan yünül adamlara dərələr.

İxtiyar (sif.) – qoca. – A bala, yaşımın bu ixtiyar vaxtında da xəstəlix' tafdım.

İkindi (z.) – axşamüstü, günortadan sonra. – Günün ikinci çağı hava pozuldu, yekdən xışrix' yağdı.

İkili (sif.) – birə iki. – Boççalıdan gələnər bir satıl buğdaynan, ikili (iki satıl) cancur dəyişillər.

İkiləməx (f.) – cavabı dəqiq verməmək, ikibaşlı danışmaq. – Mən buna sual verirəm, bu da ikilidir.

1. *İlitmə (is.)* – boş bişirilən yumurta. – Çox adam ilitmə murtda yər (Q., B.).

2. *İlitmə (sif.)* – tənbel, iş bacarmayan. – Onun elə göydəsinə baxma, ilitmə bir şeydi.

İlandili çıxarməx (f.) – yalvarıb-yaxarmaq. – Uşax ilandili çıxartdı, atası aparmadı onu şəhərə.

İlkinə (z.) – ilk dəvə, əvvəlcə. – Kəndə ilkinə səssiz kinoyu 50-ci ildə gətdilər, aparatı cavannar əlnən firradırdılar.

İllahim (əd.) – xüsusən. – İllahım da uşaxlar səvinir Novruzun gəlməyinə.

İllət (is.) – əzab-əziyyət, çətinlik. – Torunun ərini tutmuşdular, uşaxlarınnan bir illət çəx'di kin, gəl görəsən.

İllah (m.s.) – xüsusən. – Getmişdix' Mağaracığa bibimgilə, illah, balaca Qəmərin orya getməsi onları çox səvindirirdi.

İllah da – xüsusən də. – Qurban bayramında hamı səvinir, illah da uşaxlar.

İldırmax (f.) – gözlərindən gilə-gilə yaş tökmək. – Uşax bir ildırırdı kin, gəl görəsən.

İlxir çərşənbə (is.) – Novruz bayramına qədər olan sonuncu çərşənbə. – Həmin gün “qəbirüstü” deyilən mərasim icra olunur. Qəbirrər ziyarət edilir. Evlərin üstündə, hündür yerrərdə tonqal yandırılır, qızdar niyyət tutuf qapı pusullar. Evlərdə bayram sürfəsi hazırlanır. – Büryün qəbrüstünə gedəcəx' qohumlar.

İlx//lix (sif.) – az qızmış su. – Böün gün olduğuna çayın suyu ilxıdı, çimməx' olar.

1. *İlgəh (is.)* – ipin bağlanma forması. – İlgəh haravanın doğanağınnan keşmir.

2. *İlgəh (is.)* – düymənin keçdiyi yer. – Tulumun ilgəyi qırılıf tüşüf.

İlğım/ilğim (is.) – yayda isti gündə uzaqdan görünən isti hava dalğası. – Dağın döşündə qounnarı sua yendirirdim, ilğima tüşdüm.

İlməx' (is.) – düyünün forması. Hasant açılan düyünə ilməx' dəllər.

İmrix'ləməx'//irmix'ləməx' (f.) – irini xırdadan seçmək. – Qoun kərməsinin qıraxlarını imrikliyif qalağın içinə doldurullar.

İmanbeh (sif.) – imanlı adam. – Çox naxartana desən imanbeh adamdı Nağı kişi.

İmdi (z.) – indi. – İşdən imdi gəldim, əmə çox yorulmuşam.

İmrənmax (f.) – meyl göstərməx, balasını görüb səs çıxarməx. – Axşam inəx' qarıya gəldimi əvvəlcə imrənir, balasını gəzir.

İmsiləməx' (f.) – iyləmək. – Bu uşaxda da bir pis xəsyət var, yeməyi imsiliyir.

İncix' (z.) – küsülü. – Nəvələrini özünən incix' salmagınən, heş vaxıt.

İnnənbəla//innənbəlasinə (z.) – bundan sonra. – İnnənbəlasinə mən qardaşımın işinə qarışmaram tə.

İncix düşməx' (f.) – incimək, küsmək. – Qohumları İspəndiyar məllimnən incix' tüşüflər.

İnax (is.) – yağlı yeməkdən əmələ gələn mədə-bağırsaq pozğunluğu. Bu zaman həm də ağızdan pis qoxu gəlir. – Uşax o xartana cızdax yeyif kin, inaxdan əziyyət çəkir.

İnc-cins (əv.) – heç kəs. – Getmişdim Qurvannıxda maməngilə, əvlərində ins-cins yoxuydu, qonşuya gedifləmiş.

İnağ olmax (f.) – yağlı yeməkdən əmələgələn xəstəlik. – Uşax oxartana zəyrəx' yemişdi kin, inaq olmuşdu.

İncəfara//incəvara (b.) – yaxşı ki. – İncəfara qahın geymişdim, yoxsam məşim üstə donardım.

İndiyətən (z.) – indiyəqədər. – İndiyətən heş kim bilmirdi kin, Mustafanın oğlu oğurrux elədiyinə görə tutuluf.

İntahası (bağ.) – amma. – Qar yağırdı, intəhası sakitdix' idi.

İfləmə//ifləmə (sif.) – ağılsız, dəli. – Bir ifləməsi gəlif işıxları yoxluyurdu, bizə də axt yazıf getdi.

İpriməx (f.) – ətin sümükdən ayrılması. – Qoun ətini də o xartana qaynadıflar kin, ipriyif tökülüf tamam.

İpiqırax (sif.) – etibarsız. – Bacımoğlu Səfər də ipiqırax çıxdı maña, heş gözdəmərdim.

1. *İrax (sif.)* – nahaq. – İrax yerə gəlif özmü əziyyətə saldım.
2. *İrağ/ırax (sif.)* – uzaq. – İrağ olsun, deyillər kəndin aftoyu Qarakahyada dəvriilib. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da həmin söz işlənmişdir (12, 43).

İrax' (is.) – rəng. – Əvin pencərəsini ağ irəklə boyadım.

İrəvan əppəyi (is.) – yeməli bitki. – İrəvan əppəyi yaz ağzı, bir də payız pitir, ağ da çiçəyi olur.

İrdələməx' (f.) – seçmək. – Qartolu irdələdim, qoydum quyya.

İrgənci (sif.) – iyrenci. – Bir irgənci adamdır, bu Əsgər tutdunu, buraxmır, dağı arana aparır, aranı dağa, sən də qalırsan mətəl.

İrpənməx (f.) – iyrenmək. – Bacım ziyilli qurvağadan yamanca irpəndi.

İrişməx (f.) – yersiz hırıldamaq, şit-şit gülmək. – Naginin oğlu Əhməd elə kimi görsə irişir, tişdəri heç örtülmür.

İrgün (z.) – həmişə, hər vaxt. – İrgün bu uşağın gözünün yaşı əlindədi.

İrsiz (sif.) – həyasız, sırtıq. – Çox irsiz adamdı bu quluf müdürü Şakir.

İrz (sif.) – sifət. – Qarannıxda qızın qavağına nəsə çıxıb, onnan irzi qaçır.

İrz-irəx' (sif.) – sir-sifət. – Xəstəlix'dən xırda nəvəmin irz-irəyi qalmıyır.

İrənd/irəd (is.) – nişan, iz, sərhəd. – Pay torpaxlarının arasında irənd olur (Q., E.).

İrəmə (sif.) – dik, hündür yer. – Traxtırrar irəmədə əkin edilər.

İrzə (is.) – cəftə. – Pəyə qapısının irzəsi qırılıf düşüf yerə.

İrtməx (is.) – büzdüm. – Qazın, touğun, eləcə də qounun irtməyi pişəndə daddı olur.

İrakqı (is.) – əl-üz sabunu. – Gəncədəki qohumlar uşaxlara gulqoxulu irakqı gətiriflər.

İrəfətə (is.) – təndirdə çörək bişirmək üçün içi otladoldurulmuş yastı kətan torba. – İrəfətəynən təndirə çörəx' yapılırlar. İrəfətə olmasa, çörəx' təndirin badına tap yapışmaz.

İzzix□məx (f.) – bezmək. Bir şeyə izzix□dinmi, qutardı daha.

İsgənə (is.) – dülğər aiəti. – Pencərənin yanoyunu iskenəynən yondum (B., X., E.).

İsrafçı (sif.) – qənaətcil olmayan. – Zəhrə qarı çox israfçı arvatdı, ona yörə də hamı ona üz tutur.

İsfaha/ısvaha – üsullu, səliqəli. – İsfaha iş görəndə adam indi az tapılar.

İsmariş (is.) – xəbər, sifariş. – İsmariş göndərdim, Daşkəsəndəki qohumlara toya gəlsinnər.

İsmarramax (f.) – xəbər göndərmək. – İsmarradım, uşax Bakıdan gələndə bir əz noğul alif gətisin.

İskələ (is.) – ayaqaqlı. – İskələnin üstünnən usda Nuru yıxılıf qolu çatdıyır.

İstahan (is.) – buğdanı qabıqdan çıxarıb yarma eləyən mexaniki dəyirman. Un dəyirmanından fərqli olaraq stahanda buğdanı döyən daş dikinə hərlənir. – Ləllakana, (Gümrü) istahana yarmalıx döydürməyə bir meşəy ağ buğda aparmışdım (G.Ox.).

İsvat (is.) – sübut. – İndi gəl isvat elə, bunu başa sal.

İşdənəməx (f.) – şitənmək. – Alı da bu uşağının ağzına gəlmir, hər yetənə işdənir.

İşdəngi (sif.) – şuluq, nadinc. – Çox işdəngi uşaxdır bu Namazın Mirisi.

İşarmax (f.) – yaş olmaq. – Təpənin altınnan yaz vaxtı həmməşə su işarır.

İşqırır/ışqırır (is.) – hıçqırır. – Nədəndisə bu tifil yuxusunda da işqırır.

1. *İşgil (is.)* – qapını bağlayan dəmir. – Qapının işgili salginən uşax-muşax aşmasın.

2. *İşgil (is.)* – boyunduruğun ortasındakı deşiyə salınan möhkəm ağac. İşgil iş+gir sözündəndir. İki söz birləşərək sadə sözə çevrilmişdir. – Boyunduruğa qara ağacdən işgil düzəldillər kin, qırılmasın.

İşdix' (is.) – qolsuz sırtıqlı. – İşdiyi geyməsəm, soyuxluyaram.

İşdəx' (sif.) – əməl. – Osmanın işdəx'lərinnən xavarın varmı?

İşdəx' (sif.) – Çox işdəh adamdı Vəli kişi.

İşixgözü/şixgözü (z.) – qarannıx düşməmiş. – İşdərimizi işixgözü qutarax kin, əvimizdə qonax var, bizi gözdüyüllər.

İtcannı (sif.) – dözümlü. – Bu Şərif çox itcannı adamdır, hər şeyə dözüür.

İtix' (is.) – itən əşya. – İtix', adama çox pis gəlir, heş yadınnan çıxır.

İtyosunnu (sif.) – itsifət. – O, ityosununun üzünü görəndə hersdənirəm mən.

İtöldüsü (is.) – qanqaralıq. – Şər qavışanda qonşuda bir bir itöldüsü oldu.

İtxılı (sif.) – çoxlu. – İtxılı kimi qolxozun canına daraşılmar Məmmədin uşaxları.

İtkusdu (is.) – uşaq oyunu. – Uşaxlar itkusdu oynuyullar qapıda.

İv (is.) – saçın bölünməsi. – Güləndam saçını bir neçə ivə ayırır hörmüşdü.

İtdirsəyi (is.) – göz çibanı. – Uşağın gözüne itdirsəyi çıxır, onu yaman incidir.

İy (is.) – cəhrənin ip dolanan mili. – Cəhrənin iyi pasdı olanda yumax çıxır.

İyitmə (sif.) – hər şeydən bir həngama çıxaran adam. – İyitmə adamlar çoxdu indi, hər şeyə bir qulp qoullar.

İybaldır (sif.) – əyribaldır. – İybaldır Nuru orda dayanır nəşə güdüdü.

- K -

Kağa/kaha (is.) – qoyun saxlanan kaha. Güllübulaq kəndinin cənub şərqində Arpa çayı dərəsindəki qayalıqda qoyun saxlamaq üçün kahalar vardı. – Keçmişdə Məşədi Söyün Arpaçayı kağasında qoyun saxlıyırmiş; –Qara kahanın yolunda çox qəzalar oluf.

Kağala (is.) – qamış və ya çubuqdan hörülmüş, toxunmuş səbət. – İnex'lərə öynədə bir kağala ot verirəm (G.).

Kağan (is.) – tikan. – İştəpənin qavağında düzənnix'də çoxlu kağan pitir.

Kahal (sif.) – tənbel. – Kahal adamnan nə yaxşı iş gözdüyürsən, sən.

Kal (sif.) – bacarıqsız, qanmaz. – Kal adam qanmazdığınnan çox şeyi bilmir.

Kallo/kalloy (sif.) – ot bitməyən dağ. – Qar gec əridiyinə bəzi hündür dağlarda ot bitmir. Ona görə də Kallo dəllər.

Kalça (is.) – camışın bir yaşında olan balası. – Kalça yenə çamıra batır gəlir.

Kalış (is.) – qarğıdalının qurumuş gövdəsi. – Kalış göy olanda mal yaxşı yəir.

Kalafa (sif.) – xaraba ev yeri. – Bozqaladakı kalafa evlərdən 3 avtoy hörgü daşı yığıf gətdix', əv tix'məyə.

Kalafalix (is.) – xarabalıq. – Çaldaşın yanında bir kalafalix var.

Kalan (say.) – çox. – Kalan adam gəlmişdi Bəhdaş məllimin oğlunun touna.

Kalaş (is.) – alaş otu. – Arpıyı kalaş basır, xavarımız yoxdu (Q., E., B.).

Kalxud (sif.) – key, qanmaz. – Kalxud adamları çətin başa salarsan.

Kambax (is.) – xaraba, uçuq. – Üş gündü arvad dədəsinin kambağına gedir, gəlir çıxır.

Kamaş (is.) – təmbəkinin bir növü, tütün. – Köhnə kişilər kamaşı qəzetə püküf çəkirdilər.

1. *Karri* (sif.) – işəyarayan. – Əmim uşaxları vəzifədə olsalar da, karri adamlar döüllər.

2. *Karri* (sif.) – bol, çoxlu. – Uşax bir karri iş tapır, axıratan işdəşə, yaxşı olacaq.

Karxana (is.) – daş kəsilən yer. – Qannıcanın karxanasını 88-ci ilin zəlzələsində Gümrü şəhərinin uçuq daş-kəsəyi ilə doldurdular tamam.

Karix (sif.) – ağırşidən. – Karix adamlar öz tüşündüx'lərini annıyıllar.

Karroy (sif.) – kar. – Karroy adam öz qandığını eliyir.

Karvanqıran (is.) – Kosmonim. Zöhrə ulduzu (Venera). Karvanqıran səhərtər parilliyir.

Karavəngi (sif.) – söz qanmayan. – Bi karavəndi qonşumuz varyıdı Kuşçuda.

Karvanyolu (is.) – kosmonim. – Karvanyolu görünəndə hava tamam işıxlaşır.

Karsala (sif.) – bivec, sözeşitməyən, səfeh. – Karsala Qulunun özü deyif, özü əsindir, heş şeyə məhəl qoymur.

Kaşan/keşan (is.) – öküz və ya atla sürüyərək gətirilən ot, bəlim. – Otu kaşannıyıf tayya yaxınlaşdırdılar.

Katda (is.) – keçmişdə kəndin böyüyü. – Deeller Gözəldərə kəndinin katdası Əsgəroğlu Təhməz oluf.

Kav//Kov (z.) – düz. Uşaqlar oyun vaxtı gav//gov sözünü “deyil” sözü ilə işlədillər. – Bu kav olmadı. Bu kov deyil.

Ked (is.) – ot topasını daşımaq üçün işlədilən iki uzun ağac. – Kedin biri qırılıf, ot daşımaq olmur (M.).

Keçirtməx (f.) – söndürmək. – A bala, bir əlini at işığı keçirt.

Keçiməməsi (is.) – taxılın içində və biçəndə bitən özəkli, yeməli bitki. – İlannın əkinnərində iri özək'li keçiməməsi olur.

Keçənnərdə (z.) – keçmişdə. – Keçənnərdə Novruz bayramında damların üstündə aloy-bloy qalıyırdılar.

Keçiqıran (is.) – martın sonu, aprelin əvəli. – Bu keçiqırılan da keşşəydi, hava açılardı (D.).

Kefkom (sif.) – həmişə yeyən, içən və şən adam. – Xəsdəxananın zavxozu Məhərrəm kişi çox kefkom adamıydı, dünya vejinə döüldü.

Kem//kəm (is.) – cil otdan eşilmiş kəndir. – Otu yavaynan kemın arasına yığgənən. Belə bir atalar sözü də var:- Onun keminin üstünə yük yığmaq olmaz.

Keş (is.) – zaman-zaman suyun kəsib getdiyi dərə. – Keş dərəsindən çoxlu itburnu pitir.

Keşni//çeşni (is.) – naxış. – Xalı keşnişi çoxdu: sinəx', çakmax, qarıyarıx, əqrəf, qurdağzi, kuş və s.

Keşkəm (ə.) – keşkə. – Keşkəm mən də irayona gedif şiklimi çəx'dirəydim.

Kəf (is.) – əridilən kərə yağın xıltı. – Nənəm həmməşə kəfdən fətir pişirir.

Kəfrəm (is.) – yorğan və döşəyin sınınan alt üzü. – Qızın cehizdiyinə yorğan-döşəx' salmax üçün şəhərdən 10 metrə kəfrəm aldım.

Kəfşən//kövşən (is.) – otlaq sahəsi. – Havalar qurax olduğuna kəfşənin otu quruyuf.

Kəf gəlməx' (f.) – kələk gəlmək, hiylə qurmaq. – Bizim yeznə yenə bizə kəf gəlif.

Kəhliyi azmaq (f.) – mədəsi pozulmaq. – Yağlı ət yediyinə kəhliyi azıf.

Kəkil (is.) – atın baş tükü. – Alpaşanın atınm kəkli gözünün üstə düşür. Belə bir bayatı da var:

Qara atın kəkili

Yerə düşüf şəkili.

Qız gedir, oğlan alır

Kimdi onun vəkili.

Kələf (is.) – Oturduğu vəziyyətdə çarpaz formada hər iki dizə sarınan ip və ya sap yumağı. – Böün iki kələf yun əyirdi nənəm.

Kələfləməx' (f.) – dolmaq. – Nənəm ipi kələflədi.

Kələfətir (is.) – acımamış xəmərdən sacda tez bişirilən çörək. – İşə tələsənnərə kələfətir pişirillər kin gecikməsinnər.

Kələçoş (is.) – soğança və əzilmiş qurutdan hazırlanmış yemək (sarımsaq da əlavə edilir). – Qarrı, şaxtalı gündə kələçoş hazırrıyıllar.

Kəllədaban (z.) – tər. – Qonşunuz Sirəfil həmməşə kəllədaban danışır.

Kəllə (is.) – dırmı:ğm dişləri düzülən hissə. – Dırmı:ğın kəlləsi qırılıf (Q., E.).

Kəlin (sif.) – buynuzlu, dişi qoyun. – Bazardan bir kəlin qoun almışdı, babam, quzusu da kəlin oldu.

Kəlpəysər (sif.) – zırrama, qanmaz, ətli-canlı. – Bir kəlpəysəri varyıdı, xaxım tounu qatdı.

Kəltə (sif.) – iri, qüvvəli. – Əhmədin kəltə itdəri var.

Kəltən (sif.) – kəsəkli torpaq. – Kəltənni yerə toxum səpilməz, gərəx' əzilsin

Kələh (is.) – qüvvə, tab, dözümlü. – İşdəməhdən məndə kələh qalmıyıf.

Kələh (is.) – hiylə. – Qəfərin kələyinin üstü açılıf.

Kələhi kəsilməx' (f.) – yorulub əldən düşmək. Əvi tikif qutarana deyin kələyimiz kəsildi laf.

Kələ (is.) – törədici erkək mal. - Qalxoza Varansofkadan damazdix kələ gətiriflər.

Kələyə gəlməx (f.) – inəyin cütləşməsi. - İnəh kəliyə gəlir.

Kəmçix' (sif., z.) – yarımçıq, əyri. – Əvin tufarı kəmçix' oluf.

Kəmçənəx (sif.) – qıyğacı, əyri. – Paltarın qolu kəmçənəx'dir.

Kəndi (b.) – öz. – Kəndi işini kəndin gör. Bu söz "Kitabi-Dədə Qorqud"da işlənmişdir (12, 55).

Kəndigəlmə (ə.) – öz-özünə bitən alağ otları. – Taxılı kəndigəlmə basıf altına.

Kəpənəx' (is.) – qoyun xəstəliyi. – Payızda çayırıxdə otduyan qounnar kəpənəx' xəstəliyinə tutulur.

Kəpriməx' (f.) – bərkimiş qar. – İdsi tüşənnən qar kəpriyif.

Kərti (sif.) – köhnə çörək. – Tükannan aldığı m çörəx' kərtiydi.

Kərtiməx' (f.) – köhnəlmək. – Çörəx iki yün qalif qavda kərtiyif.

1. *Kərə (sif.)* – qısaqulaq qoyun. – Kərə qoun binəli ətti olur.

2. *Kərə (is.)* – dəfə. – Üş kərəm getdim qapılarına, tapamnadım.

3. *Kərə (sif.)* – yağ. – İnəyin südünnən hazırranan yağə kərə dəllər.

Kərt-kürt (sif.) – əyri-üyrü xəndək. – Axırkələyə dağ yoluynan getdix', əmə yol kərt-kürtdür tamam.

Kərt//kirt – tən yarı. – Fırınnan aldığımız şomunu kirt yarı bölüf yedik.

Kərdi (is.) – pencər əkilən torpağın hissələrə bölünməsi (lək). – İki kərdi turp, bir kərdi tərə əkmişdim bostana.

Kərdiyar (sif.) – arpa və buğdanın qarışığı. – Toxum təmiz olmadığına napzardakı əkinnər kərdiyar pitif.

Kəlliye atmaq (f.) – yatmaq. Kişi axşamnan kəlliye atıf.

Kələc (is.) – daşyonan alət. – Kələcin ağzı koralıf, daşı yonmur (M.).

Kəran//kəran//kəran (is.) – evin üstünə divardan-divara atılan uzun tir. – Kəranın altına dirəx' vurulmasa, tufarrar çatdıyar.

Kərki (is.) – dülgər aləti. – Dəmirçi Qara resordan elə kərki düzəldir kin, heç ağzı qattanmır, ülgüş kimi kəsir.

Kərki gəlməx (f.) – qısdamaq, kobud formada danlamaq. – Coydar kişi oğluna bir kərki gəldi ki, gəl gərəsən

Kərkiləməx' (f.) – kərkiynən yonmaq. – Usda Cəhəngir dirəyin alt tərəfini kərkilədi.

Kərənti (is.) – otbiçən alət, dəryaz. – Qurbanəlinin bir yeddi nömər kərəntisi var, otu yerinnən sıyırır, heç də koralmır.

Kərəm (n.s.) – dəfə. – Min kərəm demişəm kin, ay bala, evə tez gəlginən, eşitmır kin, eşitmır.

Kərmə/gərmə (is.) – qoyunun yatdığı yerdən kəsilən təzək. – Təndiri kərməynən qalıyanda quvattı qızır.

Belə bir deyim də var:

Əvlərinin dalı kərmə qalağı

Camışdar sağılar, oynar balağı.

Kəstənkələ (is.) – kəstənkələ. – Dərmanın yanında çoxlu kəstənkələ peyda oluf.

Kəsə (z.) – düz. – Burdan geje çıxıf kəsə evlərinə getdi.

Kəsım (is.) – toydan əvvəl qız evinə veriləcək pal-paltar, ətlik, un, yağ, meyvə və s. – Dünən Qərbərəli kişigilə kəsımə getmişdik, Qəşərin toyuna yöre.

Kəsix' (is.) – qız övladı. – O, anası ölmüş kəsiyin baxtı əvəldən gətimədi heç.

Kəsməx' (f.) – puç etmək. – Oxartana yağış yağdı, taxılı kəsdi.

Kətə (is.) – içi müəyyən ədviyyatla doldurulmuş qalın çörək. – Ağbava kətdərində pişirilən qalın təndir kətəsi heç yanda olmor (Q., E.).

Kətıl (is.) – taxtadan hazırlanmış oturacaq. – Dadaşım usduya uşaxlar otumağ üçün 3 kətıl düzəltmişdi.

Kəvəx' (sif.) – kövrək. – Qannıca kəndinin yanından kəvəx' daş çıxardıllar.

Kəz (n.s.) – dəfə. – Yüz kəz dedim uşax baxmadı mağa. Həmin söz "Kitabi-Dədə Qorqud"da işlənmişdir (12, 45).

Kiğləmək (f.) – basdırmaq, gizlətmək, örtmək. – Yaylada elədiyi oğuruğu Ağəli elə kiğlədi kin, heş kəs baş çıxarammadı.

Kilkə (is.) - ərinmiş kərə yağın çöküntüsü. – Yayda ərinən yağın kilkəsi az, qışda ərinən yağın kilkəsi çox olur.

Kırnaz (sif.) – xəsis və lovğa. – Bu təzə gələn zotexnix' çox qırnazdı.

Kısqırmaq (f.) – iti kiməsə yönəltmək. – Getmişdim Cələf kəndinə, köpəyuşağı erməni diğaları itdəri üstümü zə kısırdılar.

Kısdırmaq (m) – qənaət etmək. – Lələm kısırdı saxladı, axrı noldu?

Kısdamaq (f.) – sıxışdırmaq. – Tərifə arvat təzə gəlnini yaman kısıdır.

Kısnamaq (m.) – ehtiyat etmək, qorumaq. – Hamını kısnamaq olmur ha.

Kıflamaq (is.) – arı xəstəliyi. – Arının kötüyü nəm yerdə olanda, həm də arı zəif olanda kıflama xəstəliyinə tutulur.

Kilit (is.) – açar. – Qapıya vurduğum kilit açılmadı, mən də qırdım, tökdüm. M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin söz kirit formasında işlənmişdir (IV.303). Belə bayatı da var:

Getdim aya baxmağa,
Qapıya kilit taxmağa.
Oğlan xına göndərif,
Qız əlinə yaxmağa.

Kilitdəməx'//kitdəməx' (f.) – açarla bağlamaq. – Qapıyı kitedməyi unutmuşam.

Kin, kün, kın, ki (b.) - Bağlayıcı kimi üç variantda işlədilir. Baş cümlədən sonra kin, kın, kün daha çox işlənir. – Bir də gördüm kün, budu gəlir; Onda bildim kin, Yetim İdris qız qaçırdıf; Baxdım kin, uzaxdan maşın gəlir.

Kinə (is.) - tabletka. – Hamasadakı əvdix'dən bir kütü tıncə kinəsi aldım.

Kir (is.) – çirk. – Şalvarı yaylaxda o qəddər geyif kin, kiri də çıxınır.

Kirşoy (sif.) – saçın və ya paltarın təmiz yuyulmaması. – Yaylada yuyulan paltar kirşoy olur həmməşə.

Kiriş (is.) – hasil olmuş mal gönündən nazik formada hazırlanan cəhrə ipi. – Cəhrənin kirişi boşaldığınnan iyi fırratdır.

Kiriməx' (f.) – susmaq. – Bu Yunus kiriməx' bilmir ha, kuş kimi ötür.

Bəzi mənbələrdə kirit(mək) felini erməni dilindən alınma hesab edirlər. Ancaq bu əsassızdır. Çünki heç vaxt başqa dildən dilimizə fel keçməyib.

Kirimiş (sif.) – sakit. – Haxartana desən kirimiş uşaxdı Fatmanın qız nəvəsi.

Kırnaz//qırnaz (sif.) – təkəbbürlü, lovğa. – Kırnaz qızdı Sənbərin qızı Ədilə.

Kirt (z.) – yarı, tən. – Qapıdakı torpağı qardaşımnan kirt böldük'.

1. *Kirtix'* (n.,s.) – dənə, qəlib. – Ay gəlin, tükənnan mana 4 kirtix' sabın alginən.

2. *Kirtix'* (is.) – işlədilmiş sabunun hissəsi. – Sabınların laf kirtiyi qalıf.

Kirtizdəməx'//kirkitləməx (f.) – toxunan xalçanın ilməsini düyüb bərkitmək. – Hanadakı xalçıyı oxartana kirtizdədim kin, qollarım laf duruf.

Kirtiz (is.) – ipi nazildən mıxça. – İnin yunnu kirtiznən yolullar.

Kirmişcə (z.) – səssizcə, sakit. İsfəndiyarın burnu nədənsə əyilif, qapımızdan kirmişcə keşdi, salam vermədi.

Kirkit (is.) – kilim, xalça, həsir və digər toxunan şeyləri xanada döyüb bərkitmək üçün taxtadan hazırlanmış ikidəşli alət. – Kirkidi bərt ağaşdan düzəldilər. Belə bir xana bayatısı da var:

Maralın izi hanı?
İzi var, gözü hanı?
Kirkit, sən buynuzusan,
Bəs maral özü hanı?

Kirkitdəməx' (f.) – xanada toxunan ilmələrin kirkitlə döyülərək bərkitilməsi. – Toxunan xalçanı kirkitdəməsən tez sökülür, həm də seyrəx' olur.

Kikrə/kirkirə (is.) - əl dəyirmanı. – Kirkirə tişəx'dən tüşdüyünə bulğuru çox iri çəx'ir. Kirkirəynən duz da çəx'irdilər.

Kobux (is.) – çiçəkli qanqalın özəyi, şirintəhər dadı olan yeməli bitki. – Göllünün seloyunda yekə kovuxlar biter.

Kox (is.) - əkin, biçin yerlərində, taya və xırmanda müvəqqəti düzəldilən daxma. – Pçin vaxtı koxu Yalaxlının üstündə qurordux kin, hər tərəf əl içi kimi görünsün (B., Q.).

Koğuş (is.) – qayada olan boş yer. – Arpaçayın dərəsindəki qayalıxda iri koğuşdar var. Orda quş yuvaları da çoxdu.

Kola (sif.) – buynuzsuz keçi. – Bir kola keçimiz vardı, çox sakit gəzirdi.

Kom (is.) – qış aylarında qoyun-quzunun saxlanıldığı tövlə. – Komun kərməsini kəsməyin vaxtıdır, çox qalınnyıf sadır.

1. *Koma* (n.s.) – top. – Əvin yanındakı divəyin böyrünə bir koma qarışqa yığılıf.

2. *Koma* (is.) – kiçik daxma. – Xırmanın yanında qaroyuldan ötrüm bir koma düzəldiflər.

Komalaşmax (f.) – toplaşmax. – Arılar bir yerə komalaşıflar, dəsən təzə ana çıxır pətəx'dən.

Konullanmax (f.) – həvəslənmək, razılaşmax. – Dəsən Mürsəlin qızı konullanıf. Valehə ərə getməyə.

Kor (sif.) – iti olmayan (bıçaq, balta, kərki, iskenə və s.). – Kor pıçaxnan malı, qoyunu kəsməx' çox günahdır.

Kora (is.) – mismar. – Əvin kirəmidini vurmağa 3 kiloy kirəmit korası aldım.

Koralamax (f.) – basdırmaq. – Əvin üstünü birtəhər koraladım.

Korafəhim (sif.) – bacarıqsız, diqqətsiz. – Korafəhim uşağa nə dəsən, nə.

Korumax (f.) – zəifləmək. – Bəyaxdan təndir koruyuf, dəsən badı qızdırmıyacax.

Korxuşmax (f.) – darıxmaq, bezmək. – Nəvəm əsgərriydəydədi, anası yaman korxuşur.

Korşumax (f.) – koralmaq. – Dəhrə korşuyuf, əti çapbır.

Koruxşamax (f.) – kütləşmək, kəsərdən düşmək. – Kərkiyi qonşumuz Xurşud aparmışdı, korası olan ağacı yonduğuna koruxşuyuf.

Korruxdan çıxmax (f.) – çətinlikdən çıxmaq. – Uşax yaman xəstəydi, şükür Allaha korruxdan çıxdı.

Korun-korun (z.) – yavaş-yavaş. – Seviyə ufax kömür tökdüyümüzdən korun-korun yaner (X., B., E.).

Kotmél (sif.) – sifətdən çirkin, burnuəyri. – Qasım kişi bir kotmél adamıydı.

Kozar (is.) – döyülən taxılın içində qalan sünbüllər. – Taxılın kozarını təmizdədix' (Ç.).

Köçəri (is.) – oyun havası. – Göllülü Zurnaçı İsonin çaldığı “Köçəri”yə göydə quşdar da oynuyurdu.

Köfşən//kaşşən (is.) – otlaq sahəsi. – Quraxlıx olduğuna kəfşənin otu quruyuf tamam, yağarıx başdasaydı, göyərərdi.

Köhləmax (f.) – paltarın əllə müvəqqəti tikilməsi. – Donu köhlədim, bir əzdən maşniyə verəcəm.

Köhlü-köməşdi – yerli-dibli, hamısı. – Bayramda köhlü-köməşdi babamgilə getmişdix'.

Kökə//koka (is.) – uşaqlar üçün təndirdə bişirilən kiçik çörək. – O vədə uşaxlara koka pişirərdilər.

Kökələnmax' (f.) – kökəlmək, böyümək. – Niyarın xırdaşı yaman kökələnif.

Kölüx' (sif.) – buynuzsuz qoyun-quzu. – Kölüx qoun sakit olur, həm də qorxusunnan sürünün qırağında gəzer (Q., B., E.).

Kölgələnəcəx'//kölgənəcəx' (is.) – kölgəlik. – Çaxmağın altında şəkəi pazısı yığırdıx, uşaxlara kölgələnəcəx' qayırmışdix (M.).

Kölgə iində (z.) – günorta. – Kölgəitəndə hava çox qızdırdı.

Köləmax' (f.) – daşı yonmaq. Usda Nəbiyə əvi tikdirirəm, bir gün daşı kölüyür, o biri gün tufar qoyur (S.).

1. *Köməşmax'* (f.) – ruhdan düşmək. – Bu pis xavardan sora köməşif qalmışam mətəl.

2. *Köməşmax'* (f.) – toplaşmaq. – Quzular nədənsə ülküf köməşiflər.

Kömbəsufat (sif.) – kök və qırmızı sifət adam. – Kömbəsufat İmran gənə uşaxları başına yığıf haryasa apardı.

Kömbə//könbə (is.) - çörək növü. – Hər gün əvə 3 kömbə çörəx' alıram, ancax görür.

Köntöy (sif.) – kobud, tərs. – Həbinin oğlu Nağı köntöy olduğuna əsgərlikdə də komandirənə yola getmir.

Köntöy-köntöy (z.) – tərs-tərs. – Naxır yolunda Qolley Həmid köntöy-köntöy hesafdən dalınca danışdı.

Köndalan//köndələn (z.) – tərs, tərsinə. – Əvin üstünə karanı köndələn atılar (Q., B.).

Köpbəcə//köppəcə (is.) – yeni doğulmuş inəyin südü ilə unun qarışdırılaraq yağda qızardılması. – Nənəm uşaxlara köpbəcə pişirdi.

1. *Körüh//körüh'* (is.) – arını sakitləşdirmək üçün işlədilən alət. – Körühnən ariya tüstü verillər.

2. *Körüh//körün* (is.) – dəmirçixanadakı ocağa hava vuran tuluş (son vaxtlar ventilyasiya qoyulardı). – Dəmirçidəki körüyün qolu qırılıf, qalıflar xapan.

Körüh'basan (is.) – körüyə hava vuran. – Elə gözümü açannan Əlinin dəmirçidə körüh'basan işdədiyini görmüşəm.

Körrü-köməşdi (z.) – bax: köhlü-köməşdi. – Qartolun arasındakı otu körrü-köməşdi yığdım.

Kösöy (is.) – kösöv. – Sevədən bir-iki kösöy çıxarıf təndirə atdım.

1. *Köşə* (is.) - künc. – Əvin köşəsində tufarın suvağı quzuluyuf tökülör (S.).

2. *Köşə* (is.) - göndən hazırlanan bağ. – Xəlbiri nəzix' köşəynən toxuyullar.

Köşəbaşı (is.) – saz havası. – Bu havanı aşiq çox vədə bir küşdə dayanıf çalır elə bil kin özü-özünü dinniyir.

Köşəçi (is.) - dəridən bağ və qayış hazırlayan sənətkar. – Möylənin babası köşəçiydi

Közdəmə (z.) – köz üstündə bişirilən kartof. – Qartofu təndirdə közdəmə pişirillər k'işda.

Kövə//köbə (is.) – paltarın ətəyinə salınan calaq. – Bir ətəx' tikmişdi bacım, gödəx' olduğuna ətəyinə kövə saldım.

Küflə//külfə (is.) - təndirin hava sorduğu deşik. – Təndir sönəndə küfləni basıllar kin, tez soyumasın, yoxsa çörəx' küt gedər, həm də təndir tez soyyar.

Kükürəməx' (f.) – hirsindən titrəyən adam. – Axşam Müşgünaz qarıya hücum çəkmişdi, kükürüyüf coşurdu.

Küllüx' (is.) – təndir-ocağın külü tökülən yer. – Oğlan uşağının göbəyini kəsif küllüyə basirellar kin, eşix' adamı olsun, qız uşağının göbəyini isə içəri basırıllar kin, evdar olsun (Q., B., E.).

Külləmə (is.) - təndirin qorunda bişirilmiş kartof. – Təndirə 5-10 külləmə salgənən, atan gələndə ver yesin.

Küləş (is.) – hələ döyülməmiş, iri lodalara yığılmış taxıl. – Qarıda əkdiiyim arpanın küləşini qambayna verdix, düz 50 putdan çox taxıl çıxdı.

1. *Künyə* (is.) – üçbucaq. – Usda Qurvanəlinin dəmirdən künyəsi varıydı.

2. *Künyə* (is.) – nəsil, tirə, tayfa. – Balıxhlı tükənçi Ələsgər deyirdi kin, məx'təvin qarısına yığılan uşaxların sufatına baxanda kimin künyəsinnən olduğunu bilirəm.

Künkün (is.) – beldəki şiş. – Künkünü əyri Şahmar qulufda işdiyir.

Künkünnü (sif.) – qüzdünnü, qozbel. – Künkünnü Dursun ortada gəzişirdi.

Kündəsayan (is.) – arvad işinə qarışan kişi. – Əvin kişisi kündəsayan oldu, vay o arvadın halına.

Küpəməx' (f.) – o ki var yemək (içmək). – Xəncəllinin bulağında Şərif o ki var kavafdan küpədi.

Kürnəşməx' (f.) – istinin təsirindən qoyun-quzunun başlarını bir-birinin bədənlərinin altına gizlədərək toplaşması. – Çayn qırağı sərən olduğuna orda qounnar kürnəşmir, ama çöldə kürnəşir.

Kürü//kürüşnə (is.) – balığın yumurtası (kürüşnə). – Arpagöldə sazan balığı iyun ayında kürüşnə tökür.

Kürüşnə (is.) – toyuğun yumurtalıqdakı qabıqsız kiçik yumurtalar. – Toux kəsdirmişdim, qamınnan oxartana kürüşnə çıxdı kin.

Kürməx (is.) – düyün növü. – Kəndirə kürməx' formasında düyün salıf avtoyun arxasına bağlıyılar.

Kürt yatmax//kürk yatmax (f.) – toyuğun yumurta üstündə bala çıxarmaq üçün yatması. – Əslində toyuğun səsinə uyğun olaraq “qurt yatmaq” olmalıdır. Çünki kürk yatan toyuq qırtıldıdır. – Bir toğumuz əvəlix'lihdə murduyuf kurt yatıf.

Kürüx (is.) – atın balası. Təqlidi sözdür. – Atın kürüyü əyağım yaralıyıf. M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin mənada kürüh formasında işlədilmişdir (IV.103).

Kür (sif.) – dəcəl. Uşax ki kür oldu, anıyı dəng eliyir.

Kürt yarması (is.) – kiçik, yumru qar dənələri. – Yazbaşı kürtyarması çox yağır.

Kürtüx' (sif.) – yaza yaxın əriyərek sulanan və bərkiyən qar yığını. – Kürtüxlü qar gej əriyir.

Kürə (is.) – çörək bişirmək üçün tikilmiş ocaq. – Kürüyü çırpı ilə qızdırıf çörəx' pişiririx'.

Kürsəx (is.) – itlərin cütləşməsi. – Andıra qalmış, qancıx it kürsəyə gəlir.

Kürütdəməx (f.) – kürümək. – Hacıləyləyin boranında aşxananın üstə xeylax qar yığılıf şəpə bağlamışdı, axşamatan qarı ancax kürütdədim.

Küt getməh (f.) – təndirə yapılan çörəyin bişmədən təndirin isti külünə tökülməsi. – Acımamış xamır küt gedir.

1. *Küt* (is.) – təndirin badında bişmədən isti külün üstünə düşən çörək. – Küt təndirin odunda qızaranın sonra yeməli olur.

2. *Küt* (sif.) – tənbel, əlsiz-ayaqsız adam. – Çox küt adandır mənim dayoğlum, heş bir sənət öyrənməyif, indi də qalif boş.

1. *Kütdəşməx'* (f.) – toplaşmaq. – Uşax vaxtı Musa oddu təndirə tüşdüyünə əyax barmaxları yanif kütdəşif.

2. *Kütdəşməx'* (f.) – koralmaq. – Kərkinin ağzı kütdəşif, yonmur taxtıy.

1. *Küz* (z.) – payız. – Küz vaxtı soux olanda boğaz heyvanı çölə qoymax olmaz, bala salar.

2. *Küz* (is.) – doğanda quzusunu almayan qoyunun balası ilə salındığı dar yuva. – Çox vaxıt qoun qarannıxda, sürünün içində

quzuluyur, balası ayrı düşdüyünə onu tanımer. Ona yöre də dar küze salıllar, bir neçə günnən sora balasını tanıyif əmizdirir (G.).

Küzəm (is.) – payız yunu. Küzəmin qiyməti ucuz olur (Q., B., G.).

Küzdüx//güzdüh – payız əkilən taxıl. – Çaxmax yolunun alt yanında yaxşı güzdüh pitir. Belə bir acıtma bayatı da vardır:

Ay hizdiyə, hizdiyə
Qoyun doldu güzdüyə.
Səni kimi qızdarı,
Almazdar kənizdiyə. (Ç.)

- Q -

Qabarmax (f.) – üzə durmaq, cavab qaytarmaq. – Bu tifiyə o qədəmə üz veriflər kin, indi də maña qabarır.

Qabırğa (is.) – araba və ya maşına yüklənən otun yan tərəfləri. – Maşındakı otun sağ qavırğası əyilif aşsağa.

Qabğarmax (f.) – yerləşdirmək, qablaşdırmaq. – Uşağın basılqasını qabqardım, göndərdim pošta.

Qaçarğı (z.) – bir yerdə qərar tutmamaq, tələsik. – Elə səhərdən qaçarğı gəldim kin, anamı görüm yoxluyum, işim var, tez gedəcəm.

Qaçamıya qaçmax (f.) – tərslik etmək, doğru yoldan uzaqlaşmaq. – Elə rən görürəm kin, Usufun xırda oğlu həmməşə qaçamıya qaçır.

1. *Qadax* (is.) – mismar. – A bala, ala bu pulu gələndə Hamasanın xozmagının iki kiloy yüzdüy qadax alginən.

2. *Qadax* (is.) – sadə qapı taxtalarının üzərinə düzöldüyü və mismarlandığı qalın taxta qurşaq. – Qullavamı qapının qadağına bərkidillər kin, çox dayansın.

Qadağa (is.) – qadağan olunmuş şey. – İrayonun kətdərində taxılın içinnən per-pencər yığmağa qadağa qoyuluf.

Qadı-qadı (z.) – iovğa-lovğa, böyük-böyük, yekə-yekə. – Burada qazı-qazı sözü də həmin mənaları bildirir. d > z və ya z > d əvəzlənməsi əks olunur. – Bu Haxverdinin oğlu Məsim çox qadı-qadı danışer (X., B.).

Qadı-qadı danışmaq (f.) – yekə-yekə danışmaq. – A bala, mərifətin olsun, nə qadı-qadı danışsın.

Qahmadar (is.) – tərəfdar. – Maa qahmadar olma, lazım döl.

Qahmar (is.) – kiminsə tərəfini saxlamaq. – Günahı olana birinə qahmar duranda adam yanf yaxıler (B.).

Qaxdağan (is.) – gəlmə erməni. – O vaxtdarım İran, Türkiyə, Suriya və Livannan qaxtağan ermənilərini gətirif doldurdular Azərbaycanın dəmyə torpaxlarına.

Qaxınc//qaxı (is.) – müəyyən bir pis iş görmüş adamın eybinin üzünə vurulması. – Qaxıncı olan adam hər yerdə utanır.

Qaxılmaq (m.) – tərənəmək. – Ə, a bala, nə qaxılıb orda qalısın.

Qaxılmaq (f.) – kiminsə eybini üzə vurmaq. – Gənə arvatdar qaxılmaq.

Qaxarrıx (is.) – qıtlıq. – Eldə-obada yaz ayları qaxarrıx sayılar (B., E., Q.).

Diş tökülüb gedib, gözlər çuxurda
Nə var yeməyə ki qaxır-quxurda.
Nə oldu qazancın söylə axırda,
Qəmini elinlə bol, Aşıq Nəşif.

(Aşıq Nəşif)

Qaxqalax//qaxqalağı (is.) – hündür, yüksəklik. – Ay uşax də durufsın o qaxqalaxda, yıxılırsın.

Qaqqa (is.) – konfet (uşaq sözü). – Uşağın dili açıldımı qaqqa dəcəx'.

Qaqqaş (is.) – kiçik yaşlıların özündən böyük qardaş və ya əmioğlanlarına xitabən söylədikləri müraciət. Qaqqaş “qağa” kəlməsinin əzizləmə formasıdır. – Qaqqaş, lələm səni çağırır.

Qaqqala (is.) – kiçik kökə. – Nənəm çörəh pişirməzdən qavax bizə qaqqala pişirərdi.

Qalaca (is.) – dağ və təpədə olan qədim tikililər. – Ağbavada hər bir kəndin sökəndiyi dağda qalacalar vardı. Bunnarın sayı iyirmidən çoxuydu (Qar.).

1. *Qalın* (is.) – çörək növü. – Nənəm saca biz qalın saldı kin, tez bişsin (M.).

2. *Qalın* (sif.) – bivec, adam. – Çox qalın adamdı bu hesafdar, kim nə dər, heç vecinə qoymur.

Qaltax (is.) – atın qoşqu alətləri. – Kirşiyə qoşulan atdarın çaltağı qırılıf tökülüf tamam.

Qaltaxcı (is.) – qoşqu ləvəzimatı hazırlayan sənətkar. Tayfa adını əks etdirən bir Qaltaxcı kəndi Pəmbəkdə olmuşdur. – Qaltaxcı Səməd yaxşı yəhər-yüən düzəldir.

Qaltan//qəltən (is.) – nəyəyə bulanmaq. – Xoruzun biri o birisiyi qanma qaltan elədi.

Qalınix (is.) – otun və ya taxılın sıx olduğu sahə. – Qalınixda hər adam kərənti çəkəmmir ha, tez yoruluf əldən düşür.

Qalınca (is.) – sırınma qollu və qolsuz paltar. – Qastumun altınan uşağa qalınca geindirdim, souxdı.

Qalax (is.) – piramida şəklində hörülmüş kərmə və ya təzək. – Qapıda 3 qalax kərmə qalif, Axırkələhli erməni poşaları gəlsəydilər, qartola dəişərdik (Ö.).

1. *Qalaxlamaq* (f.) – hər hansı bir qabı həddən çox doldurmaq. – Qavı tökülənədən ətnən qalaxlıyif qonaxların qavına qoydu.

2. *Qalaxlamaq* (f.) – nəyi isə üst-üstə yığmaq. – Yağış gələr, kərməni qalaxlamaq lazımdır. Təzəyi qalaxladılar.

Qamarrımaq (f.) – sahib olmaq, ələ keçirmək. – Kar Uğurru qelxozun carını qamarrıyif öz torpağına qatıf.

1. *Qamaşmaq* (f.) – parıltıdan gözün bir anlığa görməməsi. – Qarın parıltısınan gözüm qamaşır, həm də su gəlir.

2. *Qamaşmaq* (f.) – əl-ayağı iş tutmamaq. – Ə, laf qamaşıf qalmışam, inətələm bu işdən.

3. *Qamaşmaq* (f.) – soyuqdan və ya metalın dişə dəyməsindən yaranan sızıltı. – Əvəllər almen qaşınan yeməx' yeyəndə çoxunun tişi qamaşırdı.

Qamqalax (is.) – odunun qəlpəsi, ağac yonqusu. – Dünənnərim əlimə qamqalax batıf, yaman göynüyür, dəsən su çəkif.

Qanı (sif.) – dəlisov adam. – Bu tosdərin Bəşiri çox qanı cavandır, bavası da eləydi, ona oxşuyuf.

Qanıx (sif.) – adam tutan it. – Qanıx it çalışır kin, adamı tişdəsin, tişinə qan dəsən.

1. *Qanıxmax* (t.) – qana susamax. – Çoban Vəlinin itəri qanıxıf, adanndan heş qoruxmullar.

2. *Qanıxmax* (f.) – qana susamax, döyüş istəmək. – Əli qanıxıf, uşaxlarına güvənir, əmə tez-gec bir baliya tüşəcəx'.

Qanırmaz (f.) – qatlayıb qırmaq. – Güleşəndə Camal Bədəlin əyağını qanıxıf qırıf, imdi də uşax qalıf yerdə.

Qana düşmək (f.) – xataya düşmək. – Qazdar Şəmilin arpasına doluf, qana düşəcəx' imdi.

Qanoy (is.) – xəndək, yarğan. – Sarı bulaxda maşın qanoya düşüf, qalıf orda.

Qancalmax (f.) – arıxlamaq. – Xəstəlix' Sədi kişiyi laf qancaldıf.

Qantarğa (is.) – atın ağzına verilən yüyən. Bu kəlmə qaytarğa sözündədir. Burada y > n əvəzlənməsi ilə sözün fonetik forması dəyişmişdir (qaytarğa - qantarğa).

-A bala, a bala, qantarğıyı atın başına vurğınən, İbişə gedəcəm.

Qanurəx olmax (f.) – qorxmaq. – Qara kahanın dolamalarının maşınnan keçəndə adam qanürək olor (E., Q.).

Qantəpər//qantəvər (is.) – ətirli çiçək (dərman bitkisi). – Qəntəvəri qurudurux qışa, souxdəymənin dərmanıdır.

1. *Qançır* (is.) – soyuqdəymə, sətəlcəm. – Elbəyi yaylaxda qançır oluf, böün onu qoun dərisinə salıllar.

2. *Qançır* (is.) – bədənin hər hansı bir hissəsinin əzilərək içinə qan dolması. – Əlimi daş əzdiyinə qançır oluf.

Qancıxmax (f.) – qabarmax. – Bilmədim, pişix' əyağımın altında qaldı, mana tərəf qancıxdı (İb.).

Qanrılmax (f.) – çevrilmək, dönmək. – Geri qanrılarda belim sərpdı.

Qancıx (sif.) – dişi it. – Qancıx it mərəx'də balalıyıf (Qon.).

Qanquş (is.) – əkin yerinnən hər hansı bir pencəri qazıb çıxarmax üçün işlədilen dəmir parçası. – Qımı yığanuar özərinə qanquş düzəldillər.

Qanquşdamax (f.) – qazmaq, eşmək. – Qızdar arpa əkinini qanquşduyuf qımı yığıllar.

Qanqansız (sif.) – qanacaqsız, mərifətsiz. – Ə, bu qanqansız Ayvaznan nədim, bilmirəm?

Qanqaz (sif.) – otsuz, çəmənsiz yer. – Bala təpə qanqaz yerdı, heş şey pitmir.

Qantar (is.) – hər iki başında 20 sm uzunluğunda çəngəl olan ağac alət. – Bulaxdan cıncırdakı suyu çiyində, qantarnan daşiyıllar kin, hasant olsun (Gül.).

Qantar (is.) – tərəzi. – Qantarın arbasını düzəldtinmi?

Qapan// Xafan (is.) – cuvalın ağrına qoyulan parça, -Çuvalın qapanı tikilməx' dən üzülüf tamam.

Qapaxlı (is.) – qapaqlı, iri qazan. – Şərdən iri bir qapaxlı aldım, Allah xeyir iş versin, lazım olur.

Qapı (is.) – həyat-baca. – Qapı o qədərə dardı kin, məşın gələndə dönmür, qalırın mətəl.

Qapıkəsdi (is.) – gəlin evinə qız köçürüləndə qapının basılması, xələt və hədiyyə alınması. – Ağbava toylarında həmməşə gəlini atdandıranda qızın qardaşı qapıyı kəsif nəmər alardı.

Qapbax (f.) – atın dişləməsi. – At hirsdənəndə adamı qarpır, o da nətəhər ağrıyır.

Qapıpusma (is.) – Novruz bayramı ərəfəsində, axırıncı çərşənbədə dilək arzusu ilə qapıpusma. – Qapıpusmaya ən çox cavan qızdar inanıllar.

Qapışmax (f.) – atların döyüşməsi. – Atdar gənə çayırtıxda qapışıllar.

Qaravəlli (is.) – məzmunusuz, yalan uydurma. – Səhərdən bura mana qaravəlli danışırbu Qiyas.

1. *Qarayola* (z.) – nahaq yerə, əbəs yerə. – Qarayola getdim bacımgilə, qapıları kilitdiydi, geri gəldim.

2. *Qarayola* (z.) – cəhənnəm, gedər-gəlməz. – Qarayola getsin, heş gəlməsin; Qarayola gessin, gəlməsin.

1. *Qaracı* (sif.) – xəsis. – Çox qaraçı adammış bu Səfər, elə uşağının toyunda da gördüx' qaracılığın.

2. *Qaracı* (is.) – dilənçi. – Uşaxlı bir qaracı gəlif dilənir. M.Kaşqarlının "Divan"ında da həmin söz göstərilən mənada işlədilmişdir (IV.247).

Qaradavan (sif.) – uğursuz, xeyir gətirməyən. – Onun qaradavannığını onda gördüm kin, quzuları eşiyə çıxartmışdım, o görənən sōra üçü xəstələndi.

Qaraboğaz (is.) – quş adı. – Uşaxlar kışda cələynən çoxlu qaraboğaz tutullar. Əmə qaraboğazın yağlı əti olur.

1. *Qarğın* (is.) – Qar suyunun axdığı yer. – Odu, qounnar qarğının ətəyində otduyullar.

2. *Qarğın* (is.) – qar suyunun birdən axması. – Əvin qabağınnan bir qarğın getdi kin, yol-izi də tamam basdı.

Qara arxac (is.) – böyük qoyun yatağı. – Qara arxaşdar dağın daşdı yerində, günöydə olur müdam.

Burda qara “böyük” mənasındadır. Ağbabada Qaraarxac makro oronimi də vardır.

Əzizim Ağlağandı,

Qararxac Ağlağandı.

Gedək dırdı yanına,

Görəh kim ağlağandı.

Qaracix (is.) – yağışlıq olanda taxıla düşən xəstəlik. – Buyıl yağarıx taxıla qaracix saldı.

Qaralamax (f.) – kimin haqqındasa pis fikir yaymaq. – Məsim məllim harda olsa, direxturu qaralıyır.

Qarqara (is.) – ərimiş qarın suyu. – Qarqara suyu əlinə dəydimi, dəriyi çatdadır.

Qarayel (is.) – dağ yeli, şimal küləyi. – Ağbavada avqustun onunnan sōra bir qara yel əşir, otu-ələfi tamam qurudur.

Qara yellə (is.) – çilik-ağac oyununda çiliyi vurmanın bir növü. – Səməd yaman qara yellə vurur.

Qarasakqız olmaq (f.) – davakar olmaq, höcətlik etmək. – Bu Kərəm də qarasakqız oluf asıldı yaxamdan, əl çəx'mir kin, əl çəkmiş.

Qara yaz (is.) – yazın ilk ayı (mart ayı). – Qara yazdan bərim havalar heş düzəlmir kin düzəlmir..

Qarayer (is.) – məzar, qəbir. – Elə kin vaxtın gəldi qarayer heş bir şeyə baxmır, aparır. Belə bir qarğış da var: - Ayıbını qara yer örtsün. Qarayerə gırəsən səni.

Qaratisəx' (is.) – çənli, dumanlı havada toz kimi yağan yağış. – Dağ tərəfdən qaratisəx' gəlir.

Qaragünnüx' (is.) – dar gün üçün saxlanılan ərzaq məhsulu. – “Hər kişinin qaragünnüx' üçün bir əz saxlanıcı olmalıdı” – deyərdi Yasin kişi.

Qaragünə (is.) – pis gün. – Qurban maşını aparıf batırıf çayıra, qaragünə qoyuf.

Qaramat/qərəmət (is.) – fikirli, qəmli. – Oğlum şəhərə getmişdi, çox gecix'diyinə inəni qərəmət basdı.

Qaragünə qalmax (f.) – pis günə qalmaq. – Əri ölənən sōra Sona 5 uşağı ilə qaragünə qaidı.

Qaradiş – 3 yaşmdan yuxarı erkək qoyun. – Qaradişin qavırması kışda yeməli olur.

Qarazırtıx (sif.) – eybəcər, çirkin, kifir. – İslamm xırda qızı qarazırtıgım biridi, onu kim bəyəncəx' (Çax.).

Qara düşməx' (f.) – yazbaşı əriyən qarın parılısından gözün ağınması. – Uşax çöldə o qədrə xizəx' minif kin, gözünə qara tüşüf (D.).

Qaradavan (sif.) – uğursuz, xeyirverməz. – Bu Xeyransa çox qaradavan adamdı.

Qarayanıx (sif.) – günün qabağında işləməkdən yanıb qaralmış adam. – Qarayanıx adamın sifətinnən bilinir kin, hardasa işdiyir.

Qarnax (is.) – dağın və dərənin quzeyində yayda qar qalan yer. – Yasdı adamlar xəstəliyəndə uşaxlar qarnaxdan qar gətirillər ona. (Qar.)

1. *Qart* (is.) – qoca, yaşlı (toyuq, xoruz və s.). – Noyruz bayramına kəsməyə iki qart xoruz saxlamışam, bir-birilə yola getmillər, döyüşüllər.

2. *Qart* (is.) – gec evlənən oğlan (qız). – Osman qızını bir qart gədiyə verif, 35 yaşı var.

3. *Qart* (sif.) – vaxtı keçmiş bitki. – Qart qımını yığmıllar ha.

Qartalmx (f.) – vaxtı keçmək. – Əminənin qızı qartalif qalıf, düz qırx yaşı var, ta onu kim alajax (G., Q., B).

1. *Qaraqayış* (is.) – kotana qoşulan ikinci cüt öküz. – Əkində qaraqayışa çox güc tüşür.

2. *Qaraqayış* (is.) – ağır işlərə tab gətirən, hər əziyyəti qatlaşan adam. – Qaraqayış Xəlil çox işləh adamıydı, işdəməhdən yorulmurdu.

Qarapərə (is.) – yalandan hay-havar tökmək. – Getmişdim qardaşımdan borc pul istəməyə, yengəm bir qarapərə tökdü kin, korpeşman geri qayıtdım.

Qaroy (is.) – axşamtərəfi zəif görmə. – Gözüm andır da qaroy oluf, şərqavışanda heç şeyi seçəmmirəm.

Qaroyul (is.) – gözətçi. – Qalxoz sədri xırmana iki qaroyul qoyufdu.

Qaroyolçu (is.) – peşə. – Gözümü açannan bu Həbif qaroyolçudu.

1. *Qardaşdix* (is.) – dostlux. – Əvvəllər çox döyüşürdülər Nuruyınan Azad, əmə indi qaradaşdix oluflar dər.

2. *Qardaşdix* (f.) – öyə (ögey) qardaş. – Məsim Nurunun doğma qardaşı döl, ata bir qardaşdığıdı.

Qarrahanmax (f.) – kiməsə arxalanmax. – Bu sədir ki var, kiməsə qarrahanır, yoxsa bu nədi gündə bir hoqqa çıxardır.

Qarrax (is.) – tövlədə qarı əridib suya çevirmək üçün hazırlanmış xüsusi yer. – Qar çox olan kəntdərdə keçmişdə pəyədə qarrax düzəldirdilər kin, içəridə mal-qoun su işsin.

Qarsalamax (f.) – yandırmaq. – Təndir oddu olduğuna ilkinə yapılan çörəxlər qarsalandı.

Qarmax (is.) – tayadan otçəkən alət (buna çəngəl də deyilir). – Qarmağı tayya soxanda qırdım (Ög.).

Qartdamax (f.) – - Boz düə yaman qartdanır, dəsən onun gənəsi var.

Qarınnamax (f.) – ev divarının uçma təhlükəsi. – Əvin tufarı yaman qarınıniyif, qorxuram uça, bizi yaman günə qoa. (Qar.)

Qarın-qarta (is.) – mal içəlatı. – Qarın-qartanı da təmizdəməx' çətin olur.

Qarsımax (f.) – yandırmaq. – Eşix'də çox souxdu, ha eliyif bulaxdan su gətirənə kimi ayaz əl-üzümü qarsıdı.

Qarınotaran (sif.) – boğazkar, hara oldu, orda yeyən. – Qarınotaran adamlar, toydan bir gün əvvəl çörəx' yemillər.

Qarış (n.ş.) – ölçü vahidi. – Bir qarışm 20 santımdır.

Qarğaburnu (is.) – qarı cəftəsi. – Qadan alem, qarğaburnunu aşağı sal, qarı açılmasın (Q.B.E.).

Qarı (is.) – qoyunun qabaq qolunun ayaqdan yuxarı hissəsi. – Qızın yengəsi oğlan əvinə qarı pişirif aparar.

Qarıxdırmax//karıxdırmax (f.) – çaşdırmaq. – Bu sağolmuş məni elə qarıxdırdı kin, üzümü də qıraxammadım.

Qartan//xərtən (n.s.) – qədər. – Bu qartan//bu xərtən soux oldu, ama sular hələ donmuyuf.

Qaralamax (f.) – gözdən salmaq. – İraykom xırmanda sədri yaman qaraladı, dəsən çıxardajax.

Qarmalamax (f.) – tez sahib olmaq (yeməx). – İttər acıydı, sürsümüyü göydə qarmaladılar.

Qarımış (z.) – ərlik vaxtı keçmiş qız. – Dilbarın Süsənbəri qarımış qızdı, ta onu kim yaxın duracax.

Qartoy (sif.) – vaxtı keçmiş. – Evlənmə vaxtı keçmiş qız və ya oğlana kinayə ilə qartoy dələrđi.

Qartdanmax (f.) – qaşınmaq. – İt yaman qartdanır, dəsən gənəsi var, andırın.

Qartalmiş (sif.) – köhnəlmiş, vaxtı keçmiş, qocalmış. – Qartalmiş qımının turşusu pis olur. Qartalmiş qızı kim alacax bunnan sörəm.

Qartdaşmax (f.) – qazların dimdiyi ilə bədəni qasıması. – Qazdar yaman qartdaşır, dəsən pıtdəri var.

Qartdalanqaz//qartdanqaz (is.) – odlu təndirdə həddən çox qurumuş çörək. – İlkinə yapılan çörəklər qartdalanqaz olur.

Qart-qart (z.) – lovğa-lovğa. – Bu Adışirinin oğlu əsgər gedif gələnnən sörəm çox qart-qart damşır.

Qartounu qaldırmax (f.) – hoydu-hoyduya qoymaq. – Bu qonşular da bir şey eşitdilərmi, o sahat onun qartounu qaldırillar (M.).

1. *Qasnax* (is.) – ələk və ya xəlbirin əsas taxta hissəsi. – Xəlbirin qasnağı qırılıf tökülüf.

2. *Qasnax* (is.) – araba təkərinin dairə şəklində olan dəmir şini. – Təkəri saxlıyan qasnaxdı.

Qasmax (f.) – qadın paltarının ətəyinin və ya kişi şalvarının ayaq tərəfini gödəltmək. – Baldonun ətəyini qasdırmışam, yoxsa yernən sürünürdü.

Qaşqa (sif.) – alnında ağ tükü olan at (mal, keçi, qoyun və s.).

– *Qaşqa* qoun *buyil* də ekiz quzu doğuf.

Qaş (is.) – dağın başının aşağı hissəsi. – Odey, kəndin sürütsü dağın qaşına yayılıf otduyur.

Qaşqala tüşməx' (f.) – itib batmax. – Xmayaxdıda Mehrensə qarının gəlininiñ üzüyü qaşqala tüşüf.

Qaşoy//qaşov (is.) – malı və ya atı daramaq üçün işlədilən dişli alət. – Qaşoyun tişdəri doluf, bir təmizdəməx lazımdı.

Qatar (is.) – sapa düzölmüş aşıxlar. – Keçənnərdə kənd uşaxlarının 5-10 qatar aşıxları olardı.

Qatma (is.) – cəhrədə yundan əyilmiş nazik ip. – Yaz yunnun yaxşı qatması olur.

Qatdama (is.) – qabda bişirilən kətə növü. – Qatdama kətiyi uşaxlar çox xoşduyur.

Qat-qat (is.) – mədənin içi. – Malın qat-qatını təmizdəməx' çətin işdi.

Qatmaqarışıx (sif.) – qarışıq. – İşkafdakı kitablar qatmaqarışıx oluf.

Qat (is.) – mərtəbə, cərgə. – Əvin ikinci qatını qızdırmax olmur ha!

Qavırğası qalın (sif.) – bivec, tənbel. – Qavırğası qalın adamnan bir nizamlı iş gözdəmə.

Qavlama (is.) – bir-birinə keçirmə. – Əvin tavanına qavlama taxda döşədilər.

1. *Qavazax* (sif.) – boş, yüngül. – Aravıyı çox qavazax yüxlüyüf Mədət.

2. *Qavazax* (is.) – dibəkdə döyölmüş buğdanın qabığı, kəpək. – Buğdanın qavazağını yelə verdilər. (C.)

Qavqarmax (f.) – qablamaq, yerləşdirmək. – Uşağın basılqasını qavqarıf pošta göndərdim.

Qavzamax//qovzamax (f.) – başını tərptəmək. – Dədəm uzaxdan başını qovzuyanda mən bildim kin, nə dər.

Qavırsannıx//qavırsənnix' (is.) – qəbirstanlıq. – Qavırsannığın qırağına rəhmətdix' Salman məllim savet sədri işdiyəndə hasar çəkirdi (T.).

Qavırma (is.) – qovurma. – Qırx-əli qazı kökəldənnən sörəm, kəsif qavırillar sörəm bidon və küpələrə deldurullar, yağı basanatan.

Qavırma hörrəsi (is.) – yemək növü. – Unu yağnan qavıranan söra duz və su əlavə edif bir burum qaynadıllar, bu da olur qavırma hörrəsi.

Qavırmalıx (is.) – qış qovurması üçün kökəldilmiş mal, qoyun və qaz. – Soyuxlar tüşənətən qavırmalıx malı bəsdıyif kökəldıllər.

Qavıt//qovut (is.) – qovrulmuş arpa, buğda və zəyərək unu. – Xıdır Elləzdə qavıt çəkillər, söra da şirin və ya yağlı suda ovuf yeıllər.

Qavırğa//qörğa (is.) – qovrulmuş taxıl, buğda, arpa, zəyərək və s. – Arpa qörğasını bir torvuya delduruf daşa döüllər kin, qabığı çıxsın (E.Q.).

Qaynama (is.) – Çayın qırağından və ya çayırılıqdan qaynıyıp çıxan su mənbəyi. – Qaynamalara mal batıf, dünənnən çıxarammıllar hələm.

Qayışbaldır (sif.) – əyriqıç, əyri və nazik baldır. – Qayışbaldır Əvdirəhman imdi adam oluf, nə işdiyir?

Qaymaxçiçəyi (is.) – ətirli çiçək. – Qaymaxçiçəyinin çayı soyuxdəyməni sağaldır.

Qayım (sif.z.) bərk, möhkəm. – Paltarın düyməsini qayım çəx'dim, qırıdı.

Qayırmax (f.) – düzəltmək. – Babam nənəmə bir cəhrə qayırdı, hələ durur.

Qazmax (is.) – qurumuş çörək və ya plov, eləcə də cəhməcə qazarının alt hissəsində, quruyaraq bütöv halda qızarmış hissə. – Cəhməcənin qazmağı daddı olur, əmbə tiş lazımdı, onu yeəsən.

Qazmaxılamax (f.) – qurumaq. – Çörəh təndirdə qazmaxlıyıf.

Qazayağı (is.) – yabanı bitki. – Qazayağı qumlu yerrərdə çox pitir.

1. *Qazıx* (is.) – üfqi vəziyyətdə arabanın yanını-laydırım oxa bərkidən ağac. – Haravanın qazığı qırıldığına otun bir tərəfi əyilif, yerə tökülür.

2. *Qazıx* (is.) – at hörüyünün yerə çalınan mıxçası. – At qazığı qırif qaçif.

Qazalax (is.) – ikitəkərli araba. – Abbasəli kişi hər yaz Gülistan arvadı qazalaxnan Əsmincənin isti sūna aparırdı (T.).

Qazma (is.) – külüng. – Qazmayı da itiləməsən, bərk yerə girmir.

Aşiq Veysəlin belə bir deyimi də var:

Qarın yırtım qazmayınan, beliyənə

Üzün çırdım dırnağıynan, əliynən.

Yenə məni qarşıladi gülüynən,

Mənim sadıq yarım qara torpaqdi.

Qəbəllənməx' (f.) – öyünmək. – Mansırın qızı onversetə qəbul olduğuna o, çox qəbəllənir.

Qəçikəsdi (is.) – toy günündən bir neçə gün qabaq qız evinə aparılan donluq parçanın biçilməsi. – Öyünnərim bibimgilə qəçikəsdiyə gəlmişdilər, xeylax adam varıydı.

Qəçi (is.) – qayçı. – Parçıyı qəçi kəsmir.

Qəhət (is.) – yoxlux, qıtlıq. – Tükannarda ləmpə üşşəsi qəhətə çıxıf.

Qəlbi (sif.) – hündür, yüksək, uca. – Bayquş qumluğun qəlbi yerində yuva quruf (Qar.).

Qələt//qalet (is.) – peçənyə. – Tükanda kiloyu 3 manata olan qələt yoxdu, uşax onu yaxşı yər. (Ox.)

Qəltən (is.) – iri torpaq, kasal. – Əkinim qəltənini əzməsəx' toxum üzdə qalajax.

1. *Qəlif* (s.) – numerativ söz. – Tükannan 4 qəlif paltar savını aldım.

2. *Qəlif* (is.) – çörək qəlibi. – Somunu fırında qəlifdə bişirilər.

Qələyçi – mis qazan, kəfkir və digər məişət əşyalarını qalaylayan sənətkar. – Kəndə qələyçi gəlmişdi, pendir qazannarını qələylədi.

Qəməlti (is.) – iri bıçaq. – Ay uşax, qəməltiyi aparginən bir usda Mədət itiləsin.

Qəmə (is.) – hər iki tərəfi iti olan bıçaq. – Əvvəllər qəmə gəzdirməx qadağanıydı, indi tükannarda satıllar.

Qəmət (is.) – boy-buxun. – Hələm bunun qəmətinə bax, gördüyü işdən utanmır da.

Qəmrel (is.) – vəkalətnamə, etibar. – Qəmrel verif, əvi onun adına keçirif (M.).

Qənətmə (is.) – yemlik şirəsindən hazırlanan saqqız. – At yemliyinnən uşaxlar qənətmə düzəldif çiyneyillər.

Qənşər (is.) qabaq, ön tərəf. – Kəndin qənşərinnən Dərin dəriyə yol çəkillər.

Qənir (is.) – sifət. – Dadaşın qızı ölənnən anasının qəniri gülmər (B.).

Qənirsiz (sif.) – misilsiz, eyibsiz gözəllik. – Rəhmətdix' Nəcifə qənirsiz gözəliydı, əmə qara torpax onu tez apardı.

Qənfet//qəntef (is.) – konfet. – Tükəz tükannan 2 kiloy qənfet aldı kin, baca-baca günü uşaxlara versin.

Qərrahlanmaş (f.) – arxalanmaq. – A bala, sən kimə qərrahlanırsan daha böyüx'-kiçix' tanıdırırsan.

Qəral (is.) – hövsələ, səbir. – Əvdə otumağa qərəl qalmıyıf daha.

Qəral gəlməx' (f.) – dözməmək. – Qərəlim gəlmir telvizordakı pis verilişdəyə baxım.

Qərçimədəş (is.) – uşaq oyunu. – Qərçimədəşi beş daşnan oynuyullar.

Qərəmət//qaramat (is.) – qəm, kədər. – Axşam tərəfi işıxlar yanmıyanda adamı qərəmət baser (E.Q.B.).

Qərtməx' (is.) – qurumuş çirk. – Şalvarın ətəyi uzun olduğuna qərtməx bağlıyıf.

Qərəvənə (is.) – xəmir tabağı, ləyən. – A gəlin, qərəvəniyə isti su tökgünən, xamır eliyəcəm, ağrın alem (G.).

Qəşmə (sif.) – tumarlı, səliqəli. – Qəşmə kişidən heş kimin xoşu gəlmir.

Qəşməranməx' (f.) – tumarlanmaq. – Bizim bu gəlin də toydan əvvəl iki yün qəşmərrənir, heş şeyə məhəl qoymur.

Qəttəzə (sif.) – lap təzə. – İravannan özümə qəttəzə bir köynəx' almışdım, bir-iki yuatdan sōra rəngi ağardı.

Qətdəl (sif.) – qəddar, rəhmsiz. – Mustuxlu qalxozunun sədrri çox qətdəliydi (Q.N.)

Qəysəfə (is.) - quru ərikdən bişirilmiş yemək. – Qəysəfəni ən çox bayram günnərində pişirellər.

Qəzil (is.) – keçi qılından hörülmüş ip. – Qəzildən ayrılmış çatı qırılmaz ha.

Qəziyə (is.) – qəza, bəla. – Onnarın başına gələn qəziyəni hamı bilir, Allah uzağ eləsin.

Qəbli (sif.) – nanəli. – Qazağa getmişdim. 2 kiloy qəvli qənfet alıf gətdim uşaxlara.

Qıbal (z.) – üsul, növ. – Bu qıballa əvi bu il tikif qartarammırıq.

Qıci vermax' (f.) – acıq vermək. – Əvəz təzə paltarını bizə qıji verir.

1. *Qıda* (is.) – kiçik, balaca yumru daşlar. – Əv tikəndə qıda da lazım olur.

2. *Qıda* (is.) – aşıq. – Qıdağı məftilə düzüllər.

Qıdanı (is.) – üçbucaq baş ləçəyi. – Tiflisdə yaxşı qıdanı olur, əmim nənəmə gətmişdi.

Yanaxda gül, başında da qıdanı,

Fələk vursun şad günümü qıdanı (Aşiq Nəsib).

Qıdmax (f.) – kəsmək. – Tükənçi qənfeti tərəziyə qoanda qıdır.

Qığı (is.) – qoyunun peyin ifrazı. – Qığıyı yığıf çürüdüllər, sōram da qartol yerinə töküllər.

Qığılamax (f.) – qoyunun və ya dovşanın peyin ifraz etməsi. – Qounnar quru qığılyıllar.

Qıjoy (is.) – suyun daşlı yerdə sürətli axını. – Su daşanda qıjoydan keçmək çətin olur, ona yörə kin, daşdar sürüşür.

Qıxmıx (is.) – taxta yonqusu. – Kürt touğu basıranda altına qıxmıx töküllər kin, quru olsun.

Qıfcunnamax (f.) – nəyi isə səliqəli yığmaq. – Get gör Əmirov Əli otu neçə qıfcunnıyif taya quruf, qar, yağış yağsa da, otun bir dəstəsi xarav olmur.

Qıfqıvrax (sif.) – zirək, lap zirək. – Qıfqıvrax adamdır bu Camal kişi, burdan vuruf ordan çıxır.

Qıjqırmax (f.) – kiməsə hirsələnmək. – Ayağının altda ölöm, nə qışqırırsan o uşağın üstünə (X.E.).

Qılıx (is.)- bu cür. – Bu qılıx adam olmaz heş yerdə.

Qılovqabı (is.) – bülöv qabı. – Kərəntiçilər meşinnən qılovqavı tikdirillər (D).

Qılovlamax (f.) – kəsici altələrin ağzını itiləmək. – Kərəntinin ağzını qılovluyanda ehtiyatlı olmahsan, əlimi kəsər (M.).

Qıldıxsız (sif.) - namaz qılmayan, dinsiz, məzhəbsiz. – Bu qıldıxsız oğiu Kərəmin bir uşağı oluf, hələ də arvatnan zaqsa düşmüyüf (S.).

Qılıc (is.) – dağları birləşdirən iti səth. – Dağın qılıcındakı çəhiimdə porsux dəlməx'ləri var.

Qıloşə/qılovşə (sif.) – xəbərçi, yaltaq, ikiüzlü. – Qıloşə adamnan nə çıxar sana belə dər, ona elə. Həmin söz “Kitabi-Dədə Qorqud”da qılağuz formasında (12,117) işlənmişdir.

Qıloşəlanmax (f.) – yaltaqlanmaq. – Öyün baxeram bu şofer Ziyəddin direktura çox yaltaxlaner (X., B., E.).

Qılan (sif.) – incə yun. – Qılan yunu cəhrədə əyirməx' çətin olur (E.).

Qıl yazdı (f.) – az qaldı. – Qıl yazdı, uşağı dok vursun, Allah saxladı.

Qımı (is.) – taxılın içində bitən yeməli bitki. – Yazbaşı çoxları qımı satmaxla varranır. Qımıyı gavır ermənilər çox yiyir (X.).

Qımı turşusu (is.) – şoraba. – Körpə qımının turşusu yumşax olur.

Qımcırramax (f.) – atmax, tullamax. – Həməzənin iti üstümə gəlirdi, ağacı qımcırradım, qaşdı, getdi.

Qımillamax (f.) – tərpanmək. – Şəhərdən buna ağıl qoyuram, heş yerinnən qımillamır belə.

Qımxız (sif.) – turş süd. – Qımxız süddən pendir olmaz.

Qımızmax (f.) – turşumaq. – Süd qımcıyıf tamam. Görünür, qazax dilində işlənen kımız sözü ilə əlaqəlidir.

Qımqıma (is.) – zümzümə. – Allahqulu kişi qounarı qımqımaynan qırxır.

Qımır (is.) – hiss, hikkə. – Bunun qımırına baxginən.

Qınax (is.) – danlaq, məzəmmət. – Məni qınıyanın atasına nəhlət, mən gənə deyirəm, bu oğlum eşitmir məni.

Qınt (is.) – künc, tin. – Əvin qımdının suağı: quzuluyuf tökülüf, hardansa divar su çəkir.

Qıncıtmax (f.) – kəsmək. – Qapının zirzəsi əlimi qıncıtdı, qanı durmur.

Qıncıx (is.) – kəsik, əzik. – Barmağım qıncıx oluf, tamam.

Qıncıx-qıncıx (z.) – kəsik-kəsik. – Əlim daşın arasında qaluf qıncıx-qıncıx oldu.

Qındaf (is.) – pambıq və ya kətandan hörülmüş möhkəm ip. – Çualın ağzını qındafnan tikillər kin, mökəm olsun.

Qınnajıx (s.) – azacıq. – Göbələyə qınnajıx duz tökgünən, sulansın.

Qınnıqıp (is.) – Qorxudan sakit olmaq – Navaxtacı biz qınnıqıp oluf duracıx, a bala.

Qıncılı/dıncılı (sif.) – balaca, xırdaca. – Qıncılı bir uşax gəluf deyir kin, anam duz istiyir.

Qınnına girməx' (f.) – pis işlərini biruzə verməməx'. – Bu birqadır hələ qınına giruf, xırman vaxtıdı.

Qıpxıx (sif.) – qorxaq. – Uşağı da çox qıpxıx etməx' olmaz, gələcəyi pis olar.

1. *Qır (sif.)* – duzlu. – Əppəyaşımı qır duz edif nənəm.

2. *Qır (sif.)* – əlçəkməyən. – Qır Söyunalı birinnən didəşdimi, əl çəkmir tə.

Qıryat (is.) – qeyrət. – Qıryat ayrı şeydi, bazarda satılmır ha alasan, gərəx' özündə ola.

Qırbora (is.) – çox duzlu. – Arvat yeməyi qırbora edif tamam.

Qırdıqaşdı (sif.) – işdən boyun qaçıran, tənbel. – Uşağım biri çox qırdı-qaşdıdı, daısma oxşuyuf.

Qırmax (f.) – kəsmək. – Souxlar tüşüf, qazdan qırmax lazımdı.

1. *Qırma (is.)* – sazan balığının balacası. – Çayın sünü buraxmışdılar, xeylax qırma tutdum toran.

2. *Qırma/qırdırma (z.)* – kəsə. – Qışda Arpagölün üstü ele donur kin, adamlar yolnan dolanmır, qırma gedillər Xozuya.

Qırmızı (sif.) – utanmaz, şər damşan. – Qırmızı adamdı bu Şəmkir, üzünə dər hər şeyi.

Qırp (is.) – sünbül. – O vaxıtdar piçin vaxtım qalxozda qırp yığannarın dəstəsi varydı (Ox.).

Qırpım (z.) – bir an. – Gözümün qabağında bir qırpımda biliyin ikisini balığudan apardı.

Qırqıra (sif.) – gilli, su tutmayan yer. – Qırqıralı yerdə ot tez saralıf.

Qırışıf/qırıc (is.) – yazbaşı əriyərək bərkimiş qar. – Qoncalıya qırışnan gedif gəldim.

Qırın-qırtı (is.) – pay, sovqat. – Arannan qohumlar gəlmişdilər, həm də bir əz qırın-qırtı gətirmişdilər uşaxlara.

Qırıntı (is.) – yun darağının dişində və ya xalça-kilim toxunan zaman qalan yun (ip) qırıqları. – Qırıntıdan uşaxlara döşəx' salıllar.

Qırışmal (is.) – söyüş. – O, qırışmal Nəvi heş atasını da eşitmer (X.).

Qırınqıt (sif.) – xırdə-xuruş. – Uşağın tounnan bir əz qırınqıt qalmışdı, onu da qonşulara verdim.

Qıraç (sif.) – su tutmayan gilli yer. – Bizim yarımhextar çox qıraçdı, quraxlıx oldurnu, heş şey pıtmır.

Qıraşdıx (is.) – gilli, su tutmayan əkin yeri (biçənək). – Qıraşdıx yerdə ot-ələfin pıtməsi Allah umudunadı.

Qırxəyax (is.) – həşərat. – Qırxəyax irəngi qırmızı təhər həşəratdı, çoxlu da ayağı olur.

Qırxım (is.) – qoyun qırxımı. – Ağbavada iyunda qırxım olur, qoun qırxımı.

Qırxılıx (is.) – qoyunu qırxmaq üçün işlədilən iri qayçı. – Axırxələx'də yaxşı qırxılıx olurdu, müdam ordan alərdix' (E.B.).

Qırxınçı (sif.) – qırxılıqla qoyun qırxan (adam). – Qırxınçıların hər biri gündə 30 qoun qırxır.

Qırtatmax (f.) – özünü öymək, özünü çəkmək, heç kəsi bəyənməmək. – Ulduzun nişanında xalası bir qırtadırdı kin, elə bil heç kim bunu tanımır.

Qırtım (s.) – bir az. Bir qırtım çay gəti, başına dönüm maña.

Qırtım-qırtım (z.) – az-az. – Söyün kişi yatağa tüşüf, yeməx'dən kəsiliş çayı da qırtım-qırtım içir.

Qırım (is.) – təhər, görüntü. – Qırımınnan gənə içənə oxşuyur bu Dahar.

Qırnes (sif.) – iri və əyri burun (adam). – Qırnes Ayvaz qavırsannıxda ot piçirdi.

Qırcın (is.) – mal-qoyun yeyəndən sonra otun qalan çör-çöpü. – Uşaxlar qırcını damın üstə yığıf qurudullar kin, Novruzda yandırırınnar.

1. *Qırcını (sif.)* – çör-çöplü ot. – Qırcını otu qounnar yaxşı yemir.

2. *Qırcını (sif.)* – tökünük, dağınıq saç. – Qırcını Əsməri Ədilə alıflar dər.

Qısqı (is.) – hədə-qorxu. – Məllim uşağa qısqı gəlir, bəlkə oxusun.

Qısrax (sif.) – qısır at. – Çər dəymiş qısrax təpix' atıf qounun birinin *kiçini* qırır.

Qısqırmax (f.) – iti kiməsə yönəltmək. – Uşaxlar yoldan keçən birinə iti qısqırdılar.

1. *Qıyı (is.)* – lent. – Maşına qırmızı qıyı bağliyif ağəmət aparmağa getdilər.

2. *Qıyı (is.)* – sahil. – Çam qıyısında yarpız çox olur.

Qıy (is.) – zirvə, yüksəklik. – Dağın qıyınnan həmməşə daş tökülüf gəlir.

Qıyix (is.) – iri iynə. – Çuvalın ağzını qıyixnan tix'dilər.

Qıymatsız (sif.) – qiymətsiz, nadir. – Nənəmin anasının ona bir bel kəməri qalıt, indi bu qıymatsız şeydi.

Qıymaca (is.) – üçbucaq qadın başörtüyü-Qadınnar güllü qıymacanı səvillər həmişə.

Qızırğalanmax (f.) – xəsislik etmək, qiymamaq. – Bu Nuru qızırğalanır, uşaxlarını bir əməlli-başdı geyindirmir, pulu da çoxdu.

Qızılca (is.) – xəstəlik adı. – Keşmişdə qızılca çox uşağı kor edirdi.

Qızdırbas (z.) – təcili, tez. – Əlif sözümə baxmadı, əvin tufarını qızdırbas hördüdü, indi də tufar çatdıyif.

Qızmax (f.) – hirsələnək. – Ferma müdürü mal doxduruna qızdı yaman.

Qızartdax (sif.) – qırmızımtıl. – Binəli qızartdax paitarı xoşdamıram mən.

Qıvırtmax (f.) – əsas məsələdən uzaqlaşmaq, öz əməlini gizlətmək. – Mən dediyimə cavaf vermirsən, elə hey qıvırdırsan (M).

Qıvrax (sif.) – cəld, yığcam. – Toyçu Sultanəli çox qıvrax adamıydı, rəhmətdix'.

Qıvrımlamax (f.) – naxışlamaq. – Nənəm corav toxuyanda boğazını qıvrımlıyırdı.

Qıvla yeli (is.) – külək adı. – Qıvladan əsdiyinə Qıvla yeli dəllər, əmə isdi yeldi

Qıvlasız (sif.) – dinsiz. – A qıvlasız, burya gələndə mana niə demədin?

Qıdix//qıdiy (is.) – 6 aylıq keçi balası. – Keçinin çoxu iki qıdix' doğor (E).

1. *Qocunmax (f.)* – kürəyin qaşınanda çiynlərin tərpedilməsi. – Nöluf sana, yaman qocunursan, a abala.

2. *Qocunmax (f.)* – nədənsə şübhələnmək. – Düz adamsan nə qocunursan?

Qoqazdanmax (f.) – özündən zəif olan adamın üstünə qışqırmax. – Ə, a bala, o sənnən xırdadı, nə qoqozdanırsan onun üstünə.

Qol (is.) – kərənti ilə biçilib tökülən otun eni. – Mürsəl qolu çox az götürür, onça da yorulmur.

Qoltux (is.) – coğrafi termin, əkin yerlərinin sərt döngəsi, bucaq. – Mərdan kişi inəhlərini həmməşə qoltuxda otarır (Qon.).

Qol-bud eləməx' (f.) – kəsmək, doğramaq. – Cöngüyü kəsif qol-bud elədilər.

Qol-qarı (is.) – qoyunun qabaq qolunun orta hissəsi. – Qız əvinnən yengə əvlənən oğlana qol-qarı pişirif atdıllarla aparır.

Qolley (sif.) – quyruğu kəsik it (pişik). Quyruğu qısa inəyə də qolley deyərdilər. – Bir qolley inəx' almışdım Daşkörpüdən, əmə süddüydü yaman.

Qolçax (is.) – qolun dirsəyinə qədər paltarın üstündən geyinilən geyim. – İnəx'ləri sağanda qolçax geyillər kin, paltarın qolu bulanmasın.

Qomarramax (f.) – mühasirəyə almaq. – Qounnara arxaşda canavar hücum çəkmişdi, itlər canavarı qommaradılar və boğuf öldürdülər.

Qomarğa (is.) – mühasirə. – Gümrüyə getmişdix' Novruz bayramında, mallarım satmaq üçün ermənilər bizi bazarda qomarğıya saldılar.

Qom (is.) – dəstə. – Düz iki yüz qom qımı yığmışdı Ceyran, azad günü şəhərə aparıf satdı.

Qomroy (sif.) – sarıgöz qoyun. – Qomroy qoun ekiz balalarını yarıtmır.

Qondara (is.) – dikdaban ayaqqabı. – Qondara təzə çıxan illəri birini də mən almışdım, uşaxların anasına.

Qondarmax (f.) – özündən uydurmaq. – Yasın kişi özünən çox şeylər qondarıf danışır.

Qonqutmax (f.) – çömbəlib oturmaq. – Fermanın doxduru tənın yanında qonquduf.

Qonursu (is.) – yanıq iyi. – Öyünnərim Hənifə arvatgilə getmişdim, əvinnən qonursu qoxusu gəlir.

Qorğanmax (f.) – qısqaqmaq. – Cümşüd arvadımı yaman qorğanır camahata.

Qoparaq (f.) – qovmaq. – Qolxozun qoun iti Saymaz canavarın qoparağını atır.

Qoroz (sif.) – yekədanışan. – Belədi, böyüx' adamların uşaxları qoroz olur.

Qor (is.)-xırda ocaq kürü.- Ocağın qorunda yaxşı qartal pişir.

Qörğa (is.) – qovurğa. – Zəyrəyin də qorğası yağlı olur, əmə uşağı inağ eliyir.

Qorunqa (is.) – xaşa. – Yaz vaxtı arılar qorunqadan xeylax bal daşıdılar.

Qoruxmaq (f.) – qorxmaq. – Qara-qura məni basmışdı yatanda, qoruxdum.

Qoşam (is.) – ovuc. – Bulağın qurnasınan 4 qoşam su işdim.

Qoşquzu (is.) – yeməli bitki kökü. – Qoşquzu əkinənə topa-topa çıxır, özü də şirin olur.

Qoşqatım (z.) – avqust ayı. – Keşmişdə qoşqatımında əvlərdə şənnix' olarmış.

Qoşbaşı (is.) – evin üstünün basırılma forması. – Qoşbaşı basırılan əvin üsdünnən heş vaxt yağış dammır.

Qoşarbəndi (is.) – uşaq oyunu. Gedəyin “Qoşarbəndi” oynuyacağın. Bu oyun “Bənövşə” uşaq oyunu formasındadır.

Qotmel (sif.) – sınıq. – Qotmel burun Vəliş kəndin çovanıydı.

Qoyver (f.) – imkan yaratmaq. – Qoyver Ziyad ununu üyütsün, onun işi var, böün.

Qoungözü (is.) – itburnunun bir növü. – Tofdaşda qoungözü çox olur.

Qoungulağı (is.) – yeməli bitki. – Qoungulağını pencər kimi ayranaşına atellar (S.).

Qovux (is.) – suyun üstündəki şar-köpük. – Savınını suda qovux çox olur (Q.).

Qozdanmaq (f.) – lovğalanmaq. – Çox qozdanır bu qız, heş ağı da sən deən yoxdu.

Qöçüx' (is.) – ətəksiz paltar (bədən). – Qöçüyün döş tərəfinə bəzəx'li qıyılar tikillər.

Qulac (n.s.) – ölçü vahidi. – Bir qulac 150 santımdır. Bu kəlmə qol açmaq sözündəndir.

Qu (is.) – səs, söz, şaiyə. – Yığnaxda qu dərsən, qulax tutulur.

Qulqunalıx (is.) – xəbərçilik. – Onun xəsyətidi, indi də təzə sədrə qulqunalıx edir bu Həmzə.

Qullava (is.) – qapı həngaması. – Pəyə qapısının qullavaşı yeyilif, acanda cıllıyır.

Qulōşa//quloysa (sif.) – yaltaq. Gənə Urısdam irayonnan gələnə quloysalanırdı.

Qulun (is.) – atın bir yaşmda balası. – Qulunun əyağını qasılqa (otçalan maşın) kəsif.

Qullaflamax (f.) – iri tikələri tələsik yemək. – Uzun Səməd toylarda yaman qullaflıyır (Qar.).

Quluşdamax (f.) – addımlamaq. – Əvin enini qulaşdadım, görüm neçə metrədir.

1. *Qulunc (is.)* – metalın bağlanan yerləri. – Metallix dərinin quluşdarını (ayaq yerlərinin aşağı tərəfini) bağlıyannan sörəm çəçili basıllar.

2. *Qulunc (is.)* – künc, bucaq. – Mərəyin quluncunda pişix' balalıyif.

Quluc (is.) – künc, uc, qıraq. – Həsirin qulucunna tutuf çəkdim.

1. *Qulağagirən (is.)* – gildan (həşərat). – Yağışdix olduğuna qulağagirən çoxalıf.

2. *Qulağagirən (is.)* – xəbərçi. – Sədrin qulağına girməx'lə neliyəcəx', bu alağuz Ələsgər.

1. *Qulax (is.)* – ot yüklənmiş araba və ya maşının küncələri. – Maşına yux'lənən otun sağ qulağı əyilif, dəvriyəcəx'.

2. *Qulax (is.)* – cəhrənin iyini saxlayan qayış. – Cəhrənin qulağı geniyif, onça da iy dalğa vurur.

Qulax həyəni (is.) – darıxmamaq üçün yoldaşlıq edən adam. – Eşiyə çıxammıram, bir qulax həyənim yoxdu kin, danışasan, dərdini böləsən.

Qulaxlı (is.) – qulaqlı papaq. – Axısığıya getmişdim, ordan bir yaxşı qulaxlı aldım.

Qulançar (is.) – yabanı, yeyilməli bitki. – Qulançarı pişirif süzənnən sörəm yağda qızardır və sarımsaxlı qatıqla yeyillər.

Qulazdamax (fe.) – tullamaq. – Veysal kişi ağacı inəyin dalıncax qulazdadı.

Qum-quma (is.) – neft saxlanan dəmir qab. – Güllücəli Usda Vəli həm sevə, həm də qum-quma qayırdı cahamata.

Qunut (is.) – qamçı. – Qunut olmasa, zankanı (kirşəni) çəkən atdarı sürmək olmur.

Qunut və sankə rus mənşəli sözdür. Qars vilayəti rusların işğalında (1878-1918) bu sözlər dilimizə keçib.

Qurut (is.) – süzülüb kündə-kündə qurudulan qatıq. – Üzdü qatığın qurudu yaxşı olur, əmə tez acıyır.

Qurax, quraxlıx (is.) – uzun müddət sürən yağışsız havalar. – Havalar qurax keçir. Quraxlıx taxılı pitməyə qoymadı.

Qurna (is.) – bulaq suyu tökülən boru. Təqlidi sözdür. Bulağın qurnası qırıldığma çınqır doldurmaq çətin olur.

Qurdağzı (is.) – çəkiç, balta, kərki və digər ağacdan sapı olan alətlərin ağız tərəfinə vurulan ağac civi. – Qurdağzı olmasa, kərkinin sapı tez çıxır.

Qurum (is.) – sobanın hisi. – Yağartıxda sevənin buxarınsınna qurum suyu axıf tufarı batırif.

Qurumsu (is.) – kəsilməş yaraya basılan yanmış parçanın külü. – Uşağın əli kəsilməşdi, qurumsu edif basdılar yarasına, tez də sağaldı.

Qurcuxmax (f.) – narahat olmaq. – Ay İdris, yaman qurcuxursan, noluf sağa? “Kitabi-Dədə Qorqud”da qurcusmaq formasında (səh. 12) işlənmişdir.

Qurcalanmax (f.) – dinc durmamaq, çabalamaq. – Ay uşax, nə qurcalanırsan orda, nə itirifsən tapammırsan.

1. *Qurşax (is.)* – qövsi-qüzeh. – Yağışdan sora göydən qurşax sallandır (Buna el arasında qarı nənənin qurşığı da dəllər).

2. *Qurşax//quşax (is.)* – belə sarınan sırımna. – Yaşdı kişilər bellərinə qurşax sarıyılar.

3. *Qurşax//quşax (is.)* – qapının taxtaları bərkidilən ağac. – Əv damının qapısının qurşığı çürüdüyünə qullava tutmör (E.Q.). Pəyə qapısının taxtaları ağır olduğuna qurşax saxlamır.

Qurğu (is.) – qəsd, hiylə. – Bu qurğunu quran elə edif kin, hamıyı bir-birinə qaldırsın.

Qurtdanquc (is.) – kömür və ya təzək sobasının külünü qurdalamaq üçün işlədilən alət. – Qurtdanquc seviyi qurdalanmaxdan yeyilif tamam (M.).

Qurtdamax (f.) – gizli və köhnə işləri aşkar etmək. – Köhnə işdəri qurtduyan adamlar da aramızda var.

1. *Qurucanax (is.)* – külək, quru yel. – Qurucanax əsdimi, yeriyurdu tamam qurudur.

2. *Quruçanax* (sif.) – boş-boş gəzən, işsiz-gücsüz, bikar və s. – Çox quruçanax adamdı bizim Çöydar, binəli işnən arası yoxdu.

Qurmuzd etmək (f.) – hər şeyini əlindən almaq, Covvannarı qalxoz qurumuzd elədi, ölən quzuların əvəzinə, pullarını tutdular tamam.

Qurdeşənəx' (is.) – qaşınma xəstəliyi, dəridə əmələgələn və qaşınan səpki. – Əmir kişinin əyaxları qurdeşənəx' oluf, qaşınmaxdan kişi dəli oluf.

Qurdyeməz (is.) – kəsilən mal-qoyun boğazının axırını hissəsi. – Ətin qurdyeməzini yeməzər, itə atallar.

Qurt-qurt (is.) – su qabı. – Covannara qurt-qurt çox yarıyır, çölə, kəşşənə su aparıllər.

Qurs (sif.) – ağır. – Bir qurs erkəx' aldım 25 kiloy əti çıxdı.

Qurulamax (f.) – kasıblatmax. – Bu Səfər oxuyuf qurtarana qədər əvi quruladı, əvdə illaş qoymadı.

Qurutmax (f.) – inəyin süddən kəsilməsi. – İnəyimizin ikisi də quruduf.

Qurama (z.) – yalan, uydurma. – Yasin kişi çox qurama danışır, ona görə də heş kim ona inanmır.

Qurşatmax (f.) – bel bağlamaq. – Souxda belini qurşat kin, isti olsun. M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin forma və həmin mənada işlədilmişdir (IV.348).

Quşquşu (sif.) – yüngül xasiyyətli adam. – Quşquşu adamlar hər yetənə inanıf qalmağal çıxardıllar.

Quşdaban (sif.) – dikdaban. – O vaxıtdarım quşdavan əyaxqavı yoxuydu, sōram çıxdı.

Quşəppəyi (is.) – kənd həyətlərində və hasarların dibində yaz vaxtı bitən yarpaqlı, yeməli bitki. – Quşəppəyidən çilvıra pişirər, sarımsaxlı qatıxnan yeyellər (B.).

Quşqun (is.) – atın quyruğunun altından keçən qayış. Yəhəri irəli sürüşməyə qoymayan bu qayış quşqun sözüdür. – Yəhərin quşqunu qırılıf, onça da irəli sürüşüf.

Quşdux (is.) – səhər yeməyi. – Sahat altıda bir quşdux edif, irayona getdim. M.Kaşqarlının “Divan”ında həmin söz, həmin mənada işlədilmişdir (IV.351).

Quvat (is.) – qüvvət, güc. – Uşax yaman quvatdanıf, böün yerin otunu pişdi tamam.

Quyruğastarı (is.) – qoyun quyruğunun altı, tüksüz hissəsi. – Quyruğastarını yaxı kimi belə sahıllar.

Quymax (is.) – qaymaq və unla çalınaraq bişirilən yemək növü. – Üznən quymax çalmağı hər arvad bacarmır.

Quzulamax (f.) – divarın rütubətdən ovulub tökülən suvağı. – Tufarın suvağı quzuluyuf tökülüf.

Quzuqulağı (is.) – turşəng. – İkiqatda çoxlu quzuqulağı olur.

Qüzdühlü (sif.) – qozbel. – Öyünnərim Qüzdühlü Məmmədi gördüm, yasa gəlmişdi.

- L -

Laf (is.) – mənasız, danışıq. – Boş laf nəə lazımdı, iş olmasa ortada.

Laf etmək (f.) – mənasız, boş-boşuna danışmaq. – Gənə nə laf edir Bilix' Salman.

Lafazan (sif.) – özünü öyən (adam). – Lafazan adam nə iş görəcəx'.

Lağım (is.) – yeraltı yol, tunel. – Bir-iki dovşan almışdım, evin altına lağım vurdular bütün.

Lağama (is.) – ayama, ləqəb. – Kət yerində işinə-gücünə görə həriyə bir lağama qoşullar. Məsələn Toyçu Xəlil, Zurnaçı Əhməd, Dəmirçi Nəsif, Qozbel Şərif, Komsökən Müxtər, Kor Qəmər, Kar Vəli və s. (A.)

Lağar//lağart (sif.) – iri, böyük, gen (paltar). – Lağart paltar adamı yekə görsədir.

Lağlağı – hər şeyə qulp qoyan. – Toyçu Xəlil çox lağlağı kişiydi, gözünən heş bir şey qaçmazdı onun.

Laxanqa//lahanqa (is.) – böyük ləyə. – Ayağınm altda ölöm, bir laxanqa su gəti, nənən yünsun (X.E.B.)

Laxlamax (f.) – boşlmax. – Haravanın təkəri laxlıyif, səkgiz yazer (B., X., E.).

Lalanqa (is.) – təzə doğmuş ineyin ağız südü ilə unun qarışdırılıf yağda qızardılması. – Lalanqa çox daddı olur, uşaxlar çox xoşduyur (İ.).

Arvad dedi: daha bəsdı, a kişi,
Lazım döyül kətə, lalanqa piş,
Yusif, ud qəhəri, unut keçmişı,
Gər mən nə əcayib rüzgara düşdüm.

(Aşıq Heydər)

Lala (is.) – lampanın fitil və şüşə keçən hissəsi. – Lampanın lalası bərkimır, xarav oluf.

Lalalanmax (f.) – çiçəklənmək, güllərin açılması. – May ayında Ağbabadə dağın-daşın gülləri tamam lalalanır (Gül.).

Lalix (sif.) – key, huşsuz. – Qəfərin iki oğlu var, ikisi də lalixdı, əllərinənən heş bir iş gəlmır.

Lalixqa (sif.) – bacarıqsız, fağır. – Lalixqa uşağa nə diəsən?

Lapdan/lafdan (z.) – birdən, qəflətən. – Guya ki, Arpa gölünənən xəlvətcə balıx tuturdux, idarənin müdürü Xıdırov Mehralı lafdan bizi yaxaladı.

Ları (sif.) – toyuq növü. – Ları xoruzun pipiyi gödəx' olduğuna yaxşı döüşür.

Lateyir (is.) – ədəbsiz sözlər. Hər hansı bir şəxsin pis bir işini el içində söyləmək. Böhtan da ola bilər. – Öyünnərim gənə uşaxların üstə Müşgünaznan Surayə bir-birinə o xartana lateyir dedilər kin, ta demə.

Las (is.) – kərənti və ya otçalan maşınla biçilən otun sırası. – Sarı çayırdakı biçilən otun lası quruyuf, bulullamax lazımdır, yağış gələcəx.'

Lavaş (is.) – irəfətədə təndirə yapılan yuxa çörək. – Təndirin lavaşınnan hamı pişirə bilmer.

Lehmə (sif.) – duru palçıq. – Bayramağzı qar əridimi, hər yeri lehmə basır.

Lej (s.) – çoxlu, bol, xeyli. – Payızda hər şey lej olur.

Lejan (is.) – çoxlu, bol. – Toyda hər şey lejanıydı, uşax da, böüx'də yeyif işdi.

Ləçər (sif.) – həyasız (qadın). – Əmirin oğlu Bayram qonşu kətdən bir ləçərini gətirif, inan heş kimi saymır. Ona görə də deyiflər, elini ölküt, axsağınnan yapış.

Ləçərrix (is.) – həyasızlıq. – Qaragilə ləçərrix' eləməx'nən savet sədrini qorxudur.

Ləç/ləçiy (sif.) – davakar. – Uşax vaxtı Bilalın oğlu Tafdıx çox ləçiydi, əsgərrix'dən sərə kamallaşif.

Lədim (sif.) – avara. – Gərəx uşağı lədim örgətmıyəsən, lədim oldumu, böyüyəndə lədim olacax.

Lədim-lədim (z.) – avara-avara. – Bəsdinin oğlu Tofik hara gəldi, lədim-lədim danışır.

Ləjim gəlməx' (f.) – özünü göstərmək. – Əsgərrix'də Qulunun oğlu Fərmannan bir idix, ilk vaxtdar qamandırə ləjim gəlməx istədi, əmə xeyri olmadı.

Lələ (is.) – baba. – Axşam lələm Bocalıya toa gedəcəx', əməğlumun touna.

Lələş (is.) – lələ sözünün əzizləmə forması. – Gör lələşin onun dərsini necə verəcəx'.

Lələhuy (sif.) – küyəgedən, küyü. – Murat kişi lələhuy adamıydı.

Lələdağ (is.) – dağ çəkmək. – Bu kafir ermənilər yurd-yuvamızdan bizi lələdağ etdilər ediflər.

Ləliməx (f.) – yalvarmax. – Uşax da ləliyir kin, ona yelsapet alsınnar.

Ləlix' olmax (f.) – yorulmax, əldən düşmək. – Danıyı gəzib tapana kimi ləlix' oldux laf.

Lələün (sif.) – acgöz. – Ə, bayram da oldu, bu uşaxların qarnı doymadı, laf lələündülər.

Ləmpə (is.) – lampa. – Dok ləmpəsini Ağbaba kətdərinə. 1957-ci ildə çəkdlər, onnan sərəm gözümüz ışıx gördü, hisdi ləmpədən qurtuldux.

Ləngər (is.) – müvazinət. – O ağır olduğuna ləngərini saxlıyanmır.

Ləpix' (is.) – yastı, yuxa daş. – Güllünün yanındakı ləpixlix'dən lələm xeyləx ləpix gətirif həm malın altına döşədi, həm də həyətə.

Lərgə getməx' (f.) – qarışmaq. – Əv elədi kin, toydan sōra lərgə gedir, böün ancax yığıf yığışdırram.

Ləstix' (is.) – parça. – İki metrə qara (qırmızı, göy). Ləstix' alıf verdim dəriyə, şalvara astar qoysun.

Lət (is.) – xəstəlik. – *Lət pis şeydi, gəldimi çıxmır.*

Lətti (sif.) – xəstə adam. – Lətti Həmzə hələ də yaşayır, düz doxsan yaşı var.

Ləvərə (is.) – iri dodaq. – Toyda bir ləvərəsi vardı, bir atılıf düşürdü, gəl görəsən.

Ləvin//ləyün (is.) – növ. – Nouruzda yeddi ləvin pişirillər.

Ləvin-ləvin (sif.) – növ-növ, cürbəcir, çeşid-çeşid. – İndi toylarda ləvin-ləvin yeməxlər verillər, yeməx'də olmur.

Ləvənd (sif.) – qoçaq, igid. – Ləvənd uşaxları kərəntiçilər axşama 5 hektar çayırığı pişdilər qutardılar.

Lığ (is.) – gilli palçıx. – Quzular qanaldan su içəndə liğa bulaşılflar tamam.

Lığlığa (is.) – batdax. – Uşaxlar mədix yığanda liğlığaya tüşüf bulanıflar.

Lığlığalıx (sif.) – bataqlıq. – Müslüm kişinin əvinin altı liğlığalıxda mal batıf, onu çıxarıllar.

Lix//lax (sif.) – boş, xarab olmuş (yumurta). – Kürt touğun altındaki murtdalar lix çıxıf.

Lixçım (z.) – dopdolu, ağzına qədər. – Boşquyu lixçım doldurdum suynan.

Lix'ləməx' (f.) – ağzına qədər doldurmaq. – Bardana yunu o xartana lix'liyif kin, çəkif çıxartmaq da olmur (E., Q.).

Limhalim (sif.) – ağzına kimi dolu. – Zinyət arvad boşquya limhalim turşu qoyuf, gülkələm turşusu.

Lirt (sif.) – boş. – Gejə inəx' itmişdi, onu gəzirdim yekdən ayağım lirt quyya tüşdü.

Loda (is.) – çəkisi 100-150 kq olan yığılmış ot topası. – Yardarığa ot piçmişdix', hərəmizə 20 loda tüşdü.

Lodalamax (f.) – zoğ və ya lasda olan otu topa şəkildə yığmaq. – Yolun qırağındakı piçilmiş xirpiyi lodaladırlar.

Lodur (sif.) – tənbel. – Uşağı lodur öyrətdin, yekələndə də lodur olacaq.

Lopux (is.) – oyun zamanı uduzan uşağın şişirdilmiş ovurduna vurulan zərbə. – Uşaxlar uduzanın avirdina lopux vurullar.

Lopbaz//lofbaz (sif.) – eqoist, lovğa. – Rəhmanın yeznəsini gördün, loppazın biridi, adamnan salamlaşmaq da istəmir.

Lopbazdanmaq (f.) – lovğalamaq. – Görürəm kin, Həmid bulağın yanında arvaddara lopbazdanır.

Lopa (is.) – məşəl. – Qaydadı, oğlan əvinnən də, qız əvinnən də şaxı, lopyaynan gətirəllər.

Lor (is.) – pendirin suyunun yenidən qaynadılıb ağartılması. – Loru, toux cüciyə verillər kin, tez kökəlsin.

Sultanabad (Şurabad) süd zavodunda loru quruduf süd şəkəri düzəldir, onu da Saranskidəki farmaseft zavoduna göndərirdilər.

Lort (sif.) – löhrəm yeriş. – Lort yerışı hər at yeriyyəmmir.

Loxma (is.) – tikə. – Ağızdan çox əmməzdi bu Namaz, gündə bir loxma çörəx' yemir belə.

Lokqar (sif.) – qarınqulu, hər yeməyə tamah salan. – Bu Knyaz ki var lokqardır tamamı, toyda da, vayda da doymur.

Loğalax (is.) – bir büküm. – Məhərrəmlix'də əmimgil hər əvə bir loğalax halva payladılar, imam ehsanı kimi.

Loğalanmaq//lovğalanmaq (f.) – öyünmək. – Çox loğalanır bu dıxeturun oğlu, axrı nə oldu, heş şey.

Loş (sif.) – tənbel. – Kazımın oğlu Qasım çox loş uşaxdır.

Lölüx' (f.) – iş bacarmayan. – Lölüyün biri, lölüx, tafsırmışam kin, quzunun yanında dur, mənnən qavax qaçıf gəlif.

Lumbutmaq (f.) – tez yeməx'. – Qısa bir cöngə kökəltmişdi Mürtüz. Elə payızdan onu lumbutdu (M.).

Löyünbəlöyün (sif.) – cürbəcür. – İrelüyün Qara Namaza nişana getmişdix, löyünbəlöün yeməx' pişirmişdilər.

Lümbüt (sif.) – lüt, çıpaq. – Getmişdim Nəsirgilə, o içif lümbüt uzanmışdı taxtın üstünə.

Lümbüllətməx' (f.) – yemək. Bu Qəfərin uşaxları bir oturma bir qarayı lümbüllətdiyillər.

Lürtü (sif.) – yoxsul. – Lürtü adama hamı gülər.

Lütdəmex' (f.) – var-yoxdan çıxmaq. – Bu uşax 5 il Urusetdə oxudu, əvi təmiz lütdədi.

Lüt-üryan (sif.) – çılpaq, tam paltarsız. – Bu nədi lütüryan geyinif kəndin içində gözillər uşaxlar.

Lülüx' (sif.) – avara, qanmaz. – Bu şofer Qasımın oğlu lülüyün biridi, heş anasına da qulaq asmır.

Lül (sif.)- uca, dik.- Tayanın başını binəli lül yığıllar kin, su keşməsin.

- M -

Maa (əv.) – Maa demillər kin, qardaşım oğlu ağır xəstədi (T).

Macal (is.) – vaxt. – Əcəl macal vermədi kin, Usuf kişi vəsiyyətini eləsin uşaxlarıma.

Mac/umac (is.) – ovulmuş xəmir. – Souxdəymədə macaşı xəsdiyi yaxşılandırır.

Madar (sif.) – tək (oğlan). – O madarımın başı üçün savağatan ağrıdan yatammamışam.

Madyan (is.) – dişi at. – Madyanın kürüyü xəstəliyif, anasını əmmir heç.

Mafrax (sif.)- tezsınan bir şey. Çaytabaxları çox mafraxdı, əl dəydimi, qırılır.

Mafış (is.) – kəsilərək yağda qızardılmış xəmir parçaları. – Dınqılı uşaxlar mafış yeməyi səvillər.

Mağar (is.) – toydanı. – Mağarın ışıqları sönmüşdü, mantyoru tapıf gətdilər, düzəltdi.

Mağaza (is.) - əsas arı kötüyünün üstünə qoyulan əlavə şanalar. – Mövsüm vaxtı arı kötüyünün (yeşiyin) üstünə daha bir mağaza qoullar.

Mağıl (sif.) - ehtiyatla, ehmalca. – Mağıl getsən, gecə Arpaçayın körpüsünən keçə bilərsən *qtā*. Təpəköylülər düz 20 il şikat yazdılar Maskviya, İravana, əmə yenə körpüyü düzəldəmmədilər.

Mağmun//mağmun (sif.) – fağır, yazıq, iş bacarmayan. – Oğul kin mağmun oldu, vay atanın halına.

Mağzal//mazğal (is.) – tövlədə malın peyini yığılan yer. – Mağzala yığılmış peyini qartol yerinə töx'dülər.

Mağallax aşmax (f.) – irəliyə və ya geriyyə doğru başüstə hellənmək. – Yol buzdamışdı, Səlim mağallax asdı.

Mahna (is.) – bəhanə. – Elə bu uşax mahna gəzir kin, ağlasın. Bu sözdə yerdəyişmə və *b > m* əvəzlənməsi vardır.

Malaqondu (is.) – qaynata himayəsində yaşayan. – Qaynatasıgildə yaşayan oğlana malaqondu dəllər.

Malyeməz (sif.) – qazancını yeməyən, xəsis. – Malyeməz adamlar ailəsinin boğazınnan kəsif pul yığır, axırda da ona buna qismət olur onun var-dövləti.

Malxor (sif.) – yastıburun. – Malxor Cənnət çox fağır adamıydı, nə çərtənə desən.

Malcanı (sif.) – ev-eşiyə canyandıran (adam). – Bu Süleyman çox nə xərtənə desən malcanıdı.

Malaşərik (is.) – kinayə ilə evdə doğulan oğlan uşaqlarına deyilir: - Xavar gəldi kin, bir malaşəriyimiz gənə oluf.

Maimadix (sif.)- aciz. Allah heş kimi malmadix eləməsin.

1. *Malalamax* (f.) – eyibli bir şeyi camaatdan gizlətmək. – Anası qızının eybini həmməşə malalıyır.

2. *Malalamax* - əkin yerinə səpilən toxumun üstünün örtülməsi. – Əkin yerini tapannan malaladılar (C.).

Maliyyət (is.) – dəyər. – Onun maliyyəti nədi kin, umu-küsü edillər (Ox.).

Mama (is.) – bibi. Ağbavada atanın bacısına mama dəllər.

Mampax//pampax - əlküt, bacarıqsız. – Əlişin oğlu mampax uşaxdı, onun tayları yekələniflər, həyət-bacada qaçılar.

Mancanax (is.) - əzilmiş zəyərəyi çıxıb yağını çıxaran dəzgah. – Belə bir ata sözü var: - Zor zəyərəkden bəzir çıxardır; Zəyrəx' qara torpaxda yaxşı pitir.

Manqo (sif.) – burnunda danışan. – Manqo Sirəfil buralarda hərrənirdi, nə dedi başa düşəmmədim heş.

Maña (əv.) – mənə. – Ayda-ildə mana bir iş tapşırıllar, o da belə. M.Kaşqarlının: “Divan”ında həmin mənada sağır nunla (mañqa) daha çox işlədilmişdir (IV.365).

Manşır (is.) – nişan. – Axşam çarırxda arı yuvası tapbışdıx, yerini manşır qoydux, savaxlarım qazıf çoxlu bal çıxartdıx.

Manşırramax (f.) – bəlləmək, nişanlamaq. – Xırmandakı taxıl tığlarını manşırradılar.

Marıt/marix (is.) – pusqu. – Qolxoz sədri işə gecikməyə bir marıt qurmuşdu.

Marıtdamax (f.) – pusmaq. – Səhərdən pişix' marıtdıyır kin, quşu tutsum.

Masatdamax (f.) – bülövləmək, itiləmək. – Kərəntiyi qolun başında masatdamasan kəsmir (A.).

Masat (is.) – kərənti itiləmək üçün işlədilən daş. – Yadımnanca çıxıf masat evdə qalır.

Maş (is.) – xırda və qırmızı lobyə. – Bazardan 3 kiloy maş aldım.

Maşqi (is.) – balaca it cinsi. – Maşqi böüx' itdən çox səsamarta salır.

Matrax (is.) – qamçı. – Məhərrəm kişi atı matraxlıyif qavırsanmığa doğru getdi.

Matan (sif.) – ağbəniz, gözəl qız-gəlin. – Sənəm matan bir arvaddıydı.

Belə bir oxşama da var:

Matan-matan,
Mamılı matan,
Qapıda yatan
Qaş-göz atan.

Matara (is.) – su qabı. – Çovan Əhməd məəldə qoyunu sağannan sora südü matarıya dolduruf bulağın içinə qour, sörəm da içirdi

1. *Maya* (is.) – xəmir və südə qatılan maddə. – Çəçilin mayası çox oduğuna bərk oluf.

2. *Maya* (is.) – dırnağın dibi. – Dırnağın mayası çoxlu su çəkif, şişif.

1. *Mayıf* (sif.) – zəif. – Nəvəm 5 aylıxdı, ama çox mayıfdı nədənsə.

2. *Mayıf* (sif.) – şikəst. – Qərivin bir gözü əsgərix'də mayıf oluf.

Maymax (sif.) – sadələvh, ağılsız. – Maymax adam hər şeyə inanır, bijdix zad bilmir.

Mayıamax (f.) – axsamaq. – Kişi səhərrərim işə gedəndə salamatıydı, indi nolufsa, mayıtır.

1. *Mayalandırmax* (f.) – yumurtadan təzə çıxan cücə, ördəx balası, bilik və s. quş balalarına bir neçə gün yumurta yedirtmək. – Bilix'ləri mayalandırannan sora cana gəldilər.

2. *Mayalandırmax* (f.) – təzə doğulmuş buzov və ya quzunu ilk dəfə əmizdirilməsi. – Buzoy mayalanmasa, ölə bilər.

Mavri (is.) – pişik balası. – Pişiyin mavrıları tez böyyür.

Maz (is.) – araba oxu. – Haravanın mazını yağlamax vaxtıdı, səsdəmi. Belə bir atalar sözü və bayatı da var: Harava cırlılamaxdan mazısı cırlıyır (D.).

Harava mazılıdı,
Ağ qoun quzuludu.
İsdər gəl, isdər gəlmə,
Alına yazıldı.

Mazax (is.) – zarafat. – Axşamatan məhlə uşaxları mazax təpillər.

Mazarrat (sif.) – dəcəl. – Çox mazarrat adamıydı Əmir kişi, əmə qaçqın kimi düz 100 yaşında Quşçuda rəhmətə getdi.

Mazaxlaşmax (f.) – zarafatlaşmaq. – Bu uşaxların işi nağıldı, mazaxlaşılalar, sörəm da döyüşüllər.

Mazix (sif.) – iri quyruqlu qoyun növü. – Mazix qounun qışa davamı yoxdu.

Mehrini salmax (f.) – meyl salmaq. – Quzunun anası oluf, mehrini o biri qouna saler, o da almer (B., E., Q.).

Mehirri (sif.) – mehriban, güləruz. – Gəlin kin mehirri oldu, ta bəsdı (Gül.).

Merət (is.) – sahibsiz əşya, heyvan. – O merətə qalmış inəx' qonşurun hasarını aşırif genə.

Merəsə (is.) – ölmüş adamın paltarı. – O köhnə paltarrarı ki satıllar, hamısı merəsədi.

Meyxoş (sif.) – turşməzə. – Quzuqulağının meyxos dadı olur.

Meşcy (is.) – kisə. – Qalxozun taxıl bölgüsündə 20 meşoy taxıl aldım.

Meş (z.) – aşığın dik durması. – Qurvanın attığı aşığı həmməşə meş durur o'nca da udur.

Məçgal (is.) – öküz kotanını idarə edən, əkin zamanı kotanın məcindən tutan adam. – Məçgalın işi çox çətin olur, əkinin başında kotanı çevirir, şapakelnən zığıni təmizdiyir, hodaxları haylıyır, o xartana çavıyır kin, axşam evdə xurt düşür (Q.).

Mədəd (is.) – kömək. – Allah sənə mədət eləsin.

Mədik (is.) – çayırıda bitən, yerləkə bənzər yeməli bitki. – Göllünün qavağında əkinlərdə yaxşı mədix' bitir.

Məfrəş//mafrəş (is.) – yorğan döşəyi içinə yığmaq üçün toxunma ev əşyası. – Keşmişdə qaravat yoxuydu, əmə məfrəş varıydı, yükü yığmağa.

Məhmizdəməx' (f.) – çəkmənin dabanı ilə ata toxunub tələsdirmək. – Alpaşa atı məhmizdədi.

Məlimləməx (f.) – sahib olmaq, mənimsəməx. – Qalxozun ambarında toxumlux taxılı məlimlədiyinə görə şaxələd kişiyi tutmuşdular.

Məəl (is.) – isti vaxtı qoyun-quzunun axşamada dincəldiyi yer (su ətəyi, çay qırağı bulaq başı və s. təqlidi söz). – Dərmanın qavağı həm genişdix, həm də su çox olduğuna binədən ora Məəl dəllər.

Məmə (is.) – ana arının yumurtası. – Arı məmə bağlıyanda təzə ana çıxır və arıyı bölüf aparır.

Məngirməx//manqırmax (f.) – bərkədən ağlamaq. – Uşağın tişi ağrıdığına səhəretən manqırif.

Mənşirəmək//manşirnamax (f.) – bəlləmək, nişanlamaq. – Əkəndə qartolnan kələmin arasını mənşirəməşəm kin, bəlli olsun.

Mərtəx' (is.) – evin əsas atmasından divara atılan qoşa gontların üstünə döşənən taxta və ya yarma ağaclar – Əv damının üstünü həm mərtəx'lədim, həm də avarradım.

Mərakə (is.) – yığıncaq. – Əyə, bu İmran mərekədə binəli özünü aparammır.

Mərax' (is.) – iri, böyük və hündür ev. – Məreyi tikillər kin, içinə ot-ələf, saman yığsınar.

Məxləs (mod.söz) – xülasə, nəhayət. – Məxləs, gecə gəlif evə çətdix.

Qeyd edək ki, bu söz Ağbaba şivəsi üçün xarakterik deyil. Amma 1920-ci illərdə Talin rayonundan qaçqın düşənlərin danışıqında işlədilirdi.

Məs//məst (is.) – yumşaq və zərif dəridən hazırlanmış çəkmə. – A Kazım, al bu pulu Hamasadan maña 1 cüt məs al.

Məzərsənnix' (is.) – qəbirstanlıq. – Dəllər ermənilər məzərsənnix'ləri dağıd: f töküflər. Allah onların balasını versin.

Mızı (sif.) – dodağında danışan adam. – Mızı adamları başa düşmək olmur ha.

Mızımız (sif.) – hər şeydən küsüb ağlayan uşaq. – Tərlandı dindirməginən, mızımız biridir, hersdənif.

Mız qoymax (f.) – hər şeyə bir qulp qoyan (adam). – Kəndin doxduru əvləri gözəndə hər şeyə bir mız qoyur. Bu belədi, o elədi.

Mığı/mığmığa (is.) – Çivininin çayırında axşamətərfi çoxlu mığmığa olur (Civ.).

Mıncılıx (sif.) – əzik. – Pəndirin duzu az olduğuna mıncılıx oluf (S.).

Mıncılıxlanmax (f.) – əzilmək. – Duzsuz olduğuna qazayağı turşusu mıncılıxlanıf.

Mırtı (is.) – çirk. – O xartana qonax gəlmişdi kin, qavların mırdını ancax yuf qutardılar.

Mırtıdı (sif.) – çirkli. – Mırtıdı qav-qacağı gərəx' qumnan bulax başında sürtəsən.

1. *Mırtıx* (sif.) – divardakı palavar daşın(küncdəşi) altdakı daşın üzərinə düzgün qoyulmaması. – Pələvər daşının mırtığı qalif, pis görsənir.

2. *Mırtıx* (sif.) – dodağı çapıq, dovşandodaq. – Mırtıx Şahlar buralarda nə hərrənirdi? (T.)

Mırçix (sif.) – kirli, pinti. – Mırçix uşax, elə yekələyəndə də mırçix olacax.

1. *Mırçalıx* (is.) – bitki. – Mırçalıx bir əz sulu yertərdə bitir.

2. *Mırçalıx* (sif.) – üzlü adam. – Bu Vəli adama yapışdımi, mırçalıx kimi yapışır, əl çəkmir.

Mirroy (is.) – pişiklərdə cütləşmə həvəsi. – Xıdır Elləzdən sōram pisix'lərin mirroy vaxtı yetişir.

Mirroya gəlməx' (f.) – pişiklərin cütləşməsi. – Mart ayında pisix'lər mirroya gəlir.

Mırdamax (f.) – deyinmək. – Gülsənəm qarı kimi görse, uşaxlarınan mırdandır.

Mırdamax – qaş-qabaq. – Öyünnərim getmişdim əmimgilə, əmimarvadı mırız-damax etdi.

Mısmırx (is.) – qaş-qabaq. – Gənə nolufsa, gəlin məsmırxını sallıyır, dinif danışmır.

Belə bir bayatı da var.

Arxalığın mısmırx
Büzməsi beldən burux.
Kim səvdi, kim apardı
Kim qaldı boynuburux.

Mıy-mıy (sif.) – əlindən iş gəlməyən, fağır. – Öünnərim mıy-mıy Şərəf bizə gəlmişdi.

Mırxlanmax (f.) – özünü öymək. Dəxdur Əlinin oğlu Nədir əsgərrix'dən gəlir, əmə yaman mırxlanır.

Milçəx' (is.) – əkin sahəsinin kənarından içəriyə doğru şumlanması. – Sallama yerrəri milçəyə əkillər həmməşə.

Mındərəcə (is.) – kiçik döşəkə. – Güllü parçalardan nənəm çoxlu mindərəcə düzəlirdi yükə yığıf, yığnax olanda töküür palazın üstünə qonaxlar oturlar.

Minəx' (is.) – üçyaşar at. – Mürsəlin bir minəyi vardı, axırda yaylıya gələnər oğurruyuf gürcüyə satdılar bildirərəm.

Minix' (is.) – minik vasitəsi (at, ulaq, dəvə və s.). – Keçənnərdə miniyi olmuyan yeyax gedif gəlirdi Gümrüyə.

Mitil (is.) – yorğan-döşək. – Hamasada enkevedinin sədri Yediyar oluf, davadan qavax, yaxşı kişiləri xalx tuşınanı kimi mitilini dalına yux'luyuf Sibirə göndərir.

Muruz (is.) – qaş-qabaq. – Sədri irayonda o xartanna dannıyıflar kin, muruzu yemən gedirdi gələndə.

Murğuz (sif.) – sarı, təhər – Çovan İsanın özü kimi uşaxlarının hamması murğuzdu.

Murzu (is.) – bığlı və sümüksüz balıq. – Dərmanın qavağında qıjıyın daşdarının altı murzu çox olar (B.).

Muçux (is.) – səpki. – Nədənsə uşağın üzündəki muçuxlar sağalmır.

Muçuxlamax (f.) – səpmək, səpişmək. – İsdiliyi olduğuna bələxdəki uşağın dodaxları muçuxluyuf.

Mundarça/murdar (sif.) – pinti, səliqəsiz, pis. – Cəlilin o arvadı mundarçanın biridir.

Musuxlamax (f.) – musux olmaq, yeməkdə gözü qalmaq. – Gərək uşağın gözünü bir yeməkdə qoymuyasan, musuxluyar.

Musux/umsux (is.) – nədənsə gözü qalmaq. – Musux olmaq pis şeydi.

Mustux (is.) – daşdan yonulmuş və ya taxtadan hazırlanmış üstü açıq su çəni. – Arpagölün qırağında, Əşrəf ağanın bulağının altında (Mustuxlu kəndində) qədimdən qalma 2 daş mustux vardı, traxtıran sürüyüf götdilər Təpəköyün fermasına.

Muşqurmax (f.) – uşağın səslənməsi. – Körpə uşağa muşqurursan, o da sana muşqurur.

Müdəm (z.) – həmişə. – Görürsənmi bu bir sınaqdı, Xıdır Elləz vaxtı müdəm qar yağır, boran əsir.

Müləli (z.) – şübhəli. – Əsgərrix'dəydix Sultannan, bir gün gördüm özünü çox müləli aparer, demə qaçmaq istiyirmiş, ağıl qoydum ona, tə qaçmadı (Q.).

Mürçüm (is.) – ot püskülü. – Omarın çənəsində bir mürçüm var.

Mürçümlü (sif.) – püsküllü. – Qounumuzun iki mürçümlü quzuları var.

Müşnə (is.) – zərabının oxunun ucundan laydırə-yanova bərkidilən ağac. – Haravanın müşnəsini bərk ağaşdan qayrılar kin, qırılmasın (Ö.).

Mütəkkə (is.) – yumru yastıq. – Nənəmin iri mütəkkələri vardı, taxtın üstünə qoyurdu kin, oturannar dirsəx'lənsinlər.

Mütrüf (sif.) – kasıb, yoxsul. – Mütrüfün biridi Haxverdi, əmə mana ağıl qoyur.

Modux (is.) – öküz kotanının oxunun üst hissəsi. – Kotanın moduğu da çox vaxıt sürtünməx'dən xarav olurdu.

Modyam (is.) – ortağ, şərik. – O vaxtdar hərə bir öküz qoyuf əkində də modyamı olurdular, piçində də (Qar.).

Mollabaşı (is.) – ip yumağı. – Şəhərdə irəx'bərəx mollabaşı saflar varıydı, alıf uşaxlara fayka toxuyurdux.

Molla-molla (is.) – uşaq oyunun adı. Əsasən yaz aylarında çəmənlıkdə oynayırdılar. – Molla-molla oynunda tullanmax əsas şərtıdı.

Motal-motal (is.) – uşaq oyunu. – Təpənin yastanasında uşaxlar motal-motal oynuyullar.

Mot-motuya qoymax (f.) – lağa qoymaq. – Kənd yeri belədı, bırı eldəncıxarı iş gördümü, mot-motuya qoyullar.

Mor (sif.) – qəhvəyi rəng. – Mor rəngində bırı qondara almışdıım gəlinə şəhərdən, çox dayanıxlı oldu (Çax.).

Moyda (sif.) – əxlaqsız, pozğun. – Moyda Nazpəriyi kətdən çıxartdıllar.

Möçüx' (is.) – büzdüm. – Əmlıh quzunun möçüx'ü çox daddı olər pişəndə (Q.).

Mözələx' (is.) – mozalan. – Yayda danıyı mözələx' tutdumu, təzıf kəndə tərəf qaçır, soxulur pəyyə (Q.).

Mözələnnəməx' (f.) – yayda mozalan dişləməsındən mal-qaranın hürküb qaçması. – Gənə danalar mözələnnənf qaçəllar (G.).

- N -

Naçax (sif.) – xəstə. – Bırı naçağı gəlmişdı doxdura, Allah göstərməsın əyağüstə dura bılmırdı (Q.).

Balaca cib pıçağı

Oldum yarın naçağı.

Açıldı beldən kəmərım,

Bırı də günorta çağı.

Naçaxlamax (f.) – xəstələnmək. – Boz ayda pütın uşaxlar naçaxlıyır.

Naxır (is.) – mal sürüsü. – Naxır kəndə gıreədə toz qaldırır.

Naxır yolu (is.) – mal-qara və qoyun-quzunun yığıldığı yer. – Kışılər naxır yoluna yığılıf dərddəşılilər.

Naxıs (sif.) – tərs, bəduğur, pis. – Naxıs adam tezdənnən qabağımnan çıxdımı, işım düz gətımır (Gül.).

Şura el-obanı beybec eylədı,

Naxıs adamların zamanı gəldı.

(Aşır Nəsıf)

Naqolay (sif.) – səmtsız, yöndəmsız. – Elə bınədən mənım naqolay adamdan xoşım gəlımır.

Naxönəx'cı (is.) – boş-boşuna bırınin yanında gəzən adam. – Bu Bəşır də Nəsıvın naxönəx'cisıdı, heş bırı iş görmür, elə onun yanında gəzır.

1. *Nal* (is.) – vəlın altına vurulan dəmır və ya bərk daş, qranıt daş parçaları. – Vəlın nalları tökülüf, çox seyrəlıf.

2. *Nal* (is.) – evın atmasını bırı-bırınə bırleşdırmək üçün onların altına, calaq yerınə qoyulan ağac yastıq. – Ağaşdarın başını nalıı üstündə bırleşdırif, nalıı altına isə dırex' vurullar.

Nanay (is.) – şıfahı xalq ədəbıyyatının bırı janrı. Halay (yallı) zamanı xüsusi zümzümə ilə oxunan rıtmık xalq mahnları. – Yallı oynuyan vaxıt zurmanın səsiynən nanay oxuyullar (T.).

Nanay nanaydan gəlır,

Səlvım saraydan gəlır.

Andır qalsın nanayı,

Hamsı da yardan gəlır.

Napzar (z.) – kəndın önündəki pay torpaqları. – Kəndın qounnarı Napzarrarda otduyur (Qon.).

Narış (sif.) – sarı təhər rəng. – Narış qoun balasını almer, küzə salgınən (X., B., E.).

Nat (is.) – dırmıx, kərəntı və yabanın sapı. – Bırqadı Nərman Başkeçıdə gedıf nat gətıməyə.

Natarəz//nataraz (sif.) – tərs, gөрkəmsız adam. – Bırı nataraz erməni gəlıf yun alırdı arvadınnan (D.A.).

Belə bırı bayatı da var:

Eləmi nə tarazı,

Nə daşdı, nə tarazı.

Kişini tez qocaldar,
Arvadın natarazı.

Nav//nov//navalca (is.) – yağış suyunun axması üçün kirəmidin ələyinə bərkidilən boruvari tənəkə. – Əvin navı əylif, himə su tökülər (Q., E., B., G.).

Navalix (sif.) – başdanxarab, ağılsız, dəli. – Sədinin oğlu Qurvan laf navalıxdı, nə qanır, nə qandırır.

Navaxıtdan//havaxtdan (əv.) – nə vaxtdan. – Navaxıtdan babamı görmürəm, Gəncədə yaşayır, düz 100 yaşı var.

Navax//havax (əv.) – nə vaxt. – Navax gəlirəm, bu uşax yatır ki yatır.

Nay (sif.) – comərd, əliaçıq. – Nay adam imdi az olur.

Nayqara (sif.) – zarafatçıl. – Rəhmətlix', Qara Namazdı Dərvişov Qurvan çox nayqara adamıydı. Onun çox dərin sözdəri var (Q.N.).

Neyvət (sif.) – çirkin, kifir. – Orucun qızı Dəsdıyi bir neyvətin birinə veriflər.

Nəfit//nöyüt (is.) – neft. Otuzuncu illərin əvvəlindən kəndin tükənində nöyüt satılır (T.).

Nəqolay (z.) – babat, birtəhər. – Tufarı nəqolay tikif qurtardıx bəün.

Nəm (sif.) – yaş. – Nəm yerdə oturanda baldırım sızılıyır.

Nəmişdix (is.) – rütubətli hava. – Hava nəmişdix olanda canım sızılıyır.

Nəmlənmax (f.) – yaş olmaq. – Əvin kirəmidi qırıldığına yağış tufarı nəmləndirif.

Nəm-num (z.) – naz-qəmzə. – İsmeyilin qızı elçilərə nəm-nüm edirdi, axırda noldu, əvdə qalif.

Nəmər (is.) – hədiyyə, sovqat. – Qaraçənteyə toya atdı getmişdix', hamımıya nəmər verdilər (D.).

Nərdivan (is.) – pilləkən. – Nərdivanın ucu qırılıf.

Nəs (sif.) – nəhs, tərs, bəd. – Belə nəs uşağı Allah heş kimə qısmat eləməsin.

Nəsdix' (is.) – tərslik, bəduğurluq. – Bayram nəsdix edif, tə peşə məx'təvində oxumur.

Nəzix' (is.) – südlə yoğrulmuş xəmindən bişirilmiş çörək. – Təndirdə pişirilən nəzix' isdi-isdi yaxşı olur.

Nırx (is.) – qayda-qanun. – Təzə gələn solxoz direkturu təzə də nırx qoydu.

Nıxt (is.) – nitq. – Onu bu vəziyyətdə görəndə nıxtım kəsildi, qaldım (Gül.).

Nıxtı qurumax (f.) – nitqi qurumaq, susmaq. – Piçin yerinə gələn iraykomu görəndə sədrin nıxtı qurudu.

Nıx deyincən (f.) – axıra qədər. – Toyçular atdılarınan baravar nıx deyincən işdilər.

Nıx durmax (f.) – doyana qədər. – Nıx durana qədər qonaxlar yeyif içdilər nişanda.

Nıxqız (sif.) – xəsis. – Nıxqız adamlar qonağa da yeməx' vermir, elə özü də yemir.

Nıxqızdix (is.) – xəsislik. – Nıxqızdix eləmə, özünə əyin-baş al, oğlunun toyu olacax (Gül.).

Aran yox kavavnan, yağlı ətiynən,

Nıqqızdix yoluynan görürsən karı.

(Aşıq Nəsif)

Nınıx//nünüx' (sif.) – əlindən bir iş gəlməyən. – Nınığın biridi Gülməmmədin oğlu, əvlərinə bir xeyir vermir.

Nıyaz (is.) – nəzir növü. – Nəvəm yerimirdi, niyaz demişdim ona, təndirdə kətə pişirtirif niyaz kimi qonşulara payladım.

Novat (is.) – növbə. – Paşa kişi su dərmanında nobatını saxlıyif gəlif. Belə bir bayatı da var:

Olmaz, xamm, olmaz

Su gəlib harxa dolmaz.

Hamıya nobat olsa,

Gəlinə nobat olmaz.

Noyruz bayramı (is.) – milli bayram. – Ağbavada mart ayının 21 və 22-də Noyruz bayramı olardı.

Numuş (is.) – nümunə. – Qışda irayonun toxumçulux idarəsinnən gəlif, qalxozdarın toxumlux taxılınnan numuş aparıf cücərmə faizini yoxluyurdular (Qon.).

Numut (s.) – dəqiqə. – Uşax bir numuta qonşuya gedif gəlmiş

Nünü (is.) – ağcaqanad. – Nunu da ağcaqanadın bir cürüdü, çayırıxdə və su başında olar (İ.).

- O -

Obaşdanna (z.) – səhər tezdən. – Ferma müdrü obaşdanna çovannanna sürüləri yaylıya aparıf.

1. *Ocax//ojax* (is.) – təndirdən başqa, daha kiçik bir soba kimi horülmüş kiçik təndir. – Ocaxda balaca qazan asıllar, çay qoyullar.

2. *Ocax* (is.) – tayfa, nəsil, tirə. – Məmmədəli kişinin ocağına düşən gəlinnər rahat yaşayıllar.

3. *Ocax* (is.) – ziyarət yeri. – Öysüzün ocağında kafir ermənilər də qurvan kəsərdilər (B.).

Odana//oduxaa (əv.) – odur. – Odana ey, mal çeşdiyə gəlir atan harda qaldı?

Oddamax (f.) – yandırır yaxmax. – Sədrin sözü yox, məni savet sədrinin dedixləri oddadı.

Odaha//odahana (əv.) – odur. – Odahana postun müdürü Bayram radyonun, həm də telfunun pulunu istiyir.

Oda (is.) – otaq. – Məllimlər odasında iclas gedir hələm (G.).

O gedən (z.) – o vaxt. – Güləvatın arvadın üç oğlu Məhəmməd, Cibreyil, İsmeyil nemesin davasına o gedən getdilər. gəlmədilər.

Oğursax (sif.) – balası ölmüş, lakin sağılan qoyun. – Oğursax qounun südü yağlı olar (Q.,B.).

Oğlaxqıran//ölaqqıran (is.) – Yazın ilk ayı. – Nöruz bayramınnan söram oğlaxqıran gəlir, havalar qarışır.

Mərasim folklorunda belə bir rəvayət - deyim də var. Oğlaqları yaza salamat çıxan qarı belə deyir:

Mart gözünə barmağım

Dingilləşir oğlaxlarım.

Oxranmaq (m.) – atın alçaqdan kişnəməsi. – Sahibinin səsinə eşidif at oxrandı.

Oxartana (əv.) – o qədər. – Uşaxlığımızda oxartana qaz, quzu otarmışix kin, ayaxlarımız da qavar oluf, indikilər kimi əziz olmamışix ha.

Oxarramma (f.) – itiləmək. – Ay uşax, apar bu kərkiyi ver dəmirçi İvrahıma qoy bir yaxşı oxarrasın (Gül.).

Oxarrı (sif.) – iti. – Hacat oxarrı olanda usda da rahat işdiyer (Q., E.).

Oxşatma (is.) – qoyun və ya malın sağılması zamanı oxunan mahnı. Buna eydirmə də deyirlər. – Elə inəx' var kin, oxşatma deməsən, yaxm qoymur sağasan.

Nənəm, a bəkil inəx',

Dolayda səkil inəx'.

Südünü qava sərim,

Çəkim bir çəçil inəx'.

Oxloy//oxley (is.) – oxlov. – Baxdım bu uşax sözümə baxmır, oxleynən bir-iki çırpıdım.

Olacax (is.) – qismət. – Eh, a bala, olacağa çara yoxdu.

Oralix olmax (f.) – narahat olmaq. – Toun vaxtı-vədəsi gəlif çatıf, heş oralix olmur daim.

Onca da//oncum (b.) – ona görə də. – Səlminin nəvəsi xəstəydi, onca da əriştə kəsməyə gələməmişdi. – Çox işdiyinə, oncum Həşimi qohumları da səvmir.

Oturum (is.) – bir dəfə. – Oxçuoğlunda Başmaxçılar məhəlləsinin arvaddarı bir oturma Göyçəxgildə bir meşoy onun əriştəsini kəsif getdilər (Gül.).

Otdağa (z.) – otlaq yer. – Dörd aydı yağış yağmır quraxlıx quruduf otdağayı.

Otkəsən (is.) – alət. – Tənin bir harını otkəsənnən kəsdim, əmə bərt yoruldum.

Otdux (is.) – otluq. – Yaz aylarında otdux yer ola kin, mal-heyvannan mənsil götürəsən.

Oturğa (sif.) – oturaq. – Əvdə oturğa qalmaxdan pis şey yoxdu.

1. *Otbaşı* (is.) – hər bir ota. -Kəndin sürüləri elə çoxahf kin, othasına bir qoun çatır (D.).

2. *Otbası* (is.) – keçmişdə vergi növü. – Babam söylüyürdü kin, keçmişdə, Niqalay vaxtı kətdə mal-qouna yöre otbası vergi alıllarmış.

Otuxmax (f.) – ot yeməyə öyrənmək. – Mayıda quzular və buzoylar otuxur.

Ovsanata keçmax' (f.) – xeyirxahlıq sayılmaq. – Kimsəsizlərə edilən köməh, yardım ovsanata keçir.

Ovurtdax (sif.) - ətli üz. – Avurtdax Fazil elə uşaxlığında neçəydisə, elə də qalif.

Ovdux//avdux (is.) – qatıqla suyun qarışığından ibarət sərirləşdirici içki. – Kərənti çəkəndə ovdux olmasa işləmək olmaz (Daş.).

1. *Ovandır//avandır* (is.) – rahatlıq. – İşin ovandır olsun, a Səməd da.

2. *Ovandır* (is.) – parçanın əsas üzü. – Bu parçanın tərsi ovandırın yaxşıdır.

Oymadərən (is.) – yeməli bitki. – Bacoğlu kəndinin dərəsində yaxşı oymadərən olurdu.

Oyxalamax//ovxalamax (f.) - əlin içi ilə nəyi işə oymaq. – Nənəm məni irahatdamaxçün kürəyimi oxxalıyırdı həmməşə (D.).

Cyxarramax//ovxarramax (f.) – itilmək. – Kərəntinin ağzını zindəndə döydüm, həm də bülöylə oxxarradım.

Oyma (is.) – naxış. – Güllübulaxlı Usda Bəhlul qapı-pencərələrin qırağına bəzəxli oymalar salırdı.

Oyüz//oyüz (z.) – o üz, o tərəf. – Dağın o yüzü Türkiyənin sınırdı, Çıldırım kətdəridi.

Oyxurmax (f.)- üfürmək.- Ay uşax, souxdan gəlirsən, gə əlini oxxurum, qırışsın.

Oysanmax (f.)- bezmək. Bu iş oxartana urandı kin, biri iaf oysandırdı.

- Ö -

Öc almax (f.) – heyif almaq. – Öc almax kətdə-kəsəkdə pis işdi, nəslə keçir, bə axrı nə nolur, adam ölür, qan tökülür (İb.).

Öcəşmax' (f.) – sataşmaq, mübahisə etmək. – Qara Xəlid də həmməşə maña öcəşir.

Öcəşdirməx' (f.) – kiməsə, nəyəsə sataşmaq. – İti də öcəşdirsən, səni görəndə zinciri qıracaq, harda qalif adam ola.

Öcəşix (sif.) – dəcəl, şitəngi. – Bir dəfə bu Nəviyənin Bakıya gəlirdix, yol yoldaşı oldux, gördüm çox öcəşix adamdı, tanımadığı adama da öcəşir.

Öddəx//öddəh (sif.) – qorxaq. – Çox öddəx' adamdı Ramazan, hər şeydən ehtiyat edir.

Öddəx'lik (is.) – qorxaqlıq. – Öddəhlix də pis xəsiyədi.

Öəş (is.) – üçillik erkək qoyun. – Öəşi yaxşı bəsdəsən 50 kiloydan çox ət verir (E.).

Öfkə (is.) - ağciyər. – Qounun öfkəsində qurt var, içini çəkir. M.Kaşqarlının “Divan”ında da bu söz həmin formada və həmin mənada işlədilmişdir (IV.410).

Öfkə bağlamax (f.) – qoyunun ciyər xəstəliyinə tutulması. – Qounnar yatmaxdan öfkə bağladılar.

Öfkələmək' (f.) – ovuşdurmaq. – Bibim bizdə sıxılmışdı, nənəm kürəyini öfkələdi, cana gəldi.

Öküz möcüyü (is.) – yeməli, özəkli bitki. – Çaldaşın xamlarında öküz möcüyü bitir çox (Qon.).

Ölət (sif.) – zəif, gücsüz. – Ölət uşax tez naçaxlıyır, ağrıya da dözəmmir.

Öləziməx' (f.) – zəifləmək. – Bozqaladakı Tünlü bulağın suyu yay olanda bir əz öləziyir.

Ölüm-zülüm (z.) – çox çətinliklə. – Ovaxıt pul yoxuydu ha, ölüm-zülüm uşağa yol pulu düzəldif Bakıya oxumağa göndərdix', yaxşı kin oxudu.

Ölüvay (sif.) – zəif, aciz, tənbel, bacarıqsız. – Çox nə xərtənə desən, ölüvay adamdı bu Səlvər 2 uşağını dolandıra bilmir.

Ömürbillah (z.) – həmişə. – Ömürbillah bu uşax işə gecikir.

Örüş (is.) – mal-qoyunun daim otlaq yeri. – Qounnar örüş qurduğuna bir şey otduyammır. M.Kaşqarlının “Divan”ında görünən yer mənasında işlənmişdir (IV.415).

Örənə (is.) – otlaq yeri. – Quraxlıx olduğuna örənə quruyuf tamam.

Örən (is.) – çox otarılmıqdən otu olmayan otlaq sahəsi. Müasir türk dillərinin bir çoxunda örən “torpaq” mənasındadır. Qızılörən kənd adında örən sözü mühafizə edilmişdir. – Qoun tafdənmaxdan otdax örən oluf.

Örtmə (is.) – evin qabağında tikilən daldanacaq. – Örtməni tikellər kin, qar, su əvə dolmasın, bir əz də soux havanı qırsın (S.). M.Kaşqarlının “Divan”ında bu söz ev, dam mənasında “örtmək” formasında qeyd olunmuşdur (IV.413).

Örtü (is.) – yataq, yatağın örtüyü. – Ay arvad, örtünü açğınən uşaxlar yatsın.

Örkən//urğan (is.) – kəndir. – Maşmdakı otu örkənməməsən, tökülüf dağılacax.

Örük//hörüük (is.) – Attarı örük'lədim Arpagölün qırağındaqı çaira.

Örükçü//hörüükçü (is.) – daşustası, bəna. – Örükçülər də tufarı çox baha tikillər indi.

Örgənmək (f.) – öyrənmək. – Get örgən, gör işıxlar nə yanmər? (B.)

Övsəməx' (f.) – üfürə-üfürə və ya küləyə verərək yuxarı tullaya-tullaya sinidəki düyü, yarma və s. təmizləmək. – Bulğuru övsüyəndə daha təmiz olur, içində heş bir şey qalmır.

Öy (is.) – ev. – Qonşunun öyündə iki yünnən sōra toy olajax (X.). Uyğur ədəbi dilində də “Öy” ev mənasında işlənir.

Öyə (sif.) – ögey ata və ya anabir bacı-qardaş. – Öyə bacı-qardaşdar yekələnəndə mehriban olullar:

Orxon-Yenisey abidələrində ana mənasında ög sözü işlənir. Ögsüz kənd adında da ög leksemi qorunub saxlanılmışdır.

Öynə (z.) – vaxt, dəfə. – İnx'ləri 2 öynə sağıllar, çeştə gələndə isə 3 öynə.

öyün (z.) – o gün. – Qonşunun qızını öyün daşkörpülülər qaçırıflar

Öysüz (sif.) – yetim, kimsəsiz. – Öysüz uşax hər yerdə utanır, həm də hər şeydən çəkinir. “Kitabi-Dədə Qorqud”da ögsüz formasında işlənmişdir (12,34).

Öysürük' (is.) – öksürək. – Bu uşağın üstündə göy öysürük' qalif, payızdan qışa, qışdan yaza keçəndə başdıyır (S.).

Özələnəmx' (f.) – təəssüflənmək. – Səhərrərim yaman özələnirdi bavam, bibimin yanına atam getmədiyinə görə

Özvadına (z.) – özgücünə, öz ümidinə. – Vallah, uşağı özvadına qoysan, axırı heş olar. Belə bir atalar sözü də var: – Qızı öz vadına qoysan, ya aşığa ərə gedər, ya da toyçuya.

- P -

Paça (is.) – iki ayağın arası. – Uşağın paçasına çivan çıxıf qurtarmır.

1. *Paxır (is.)* – nöqsən. – Həmməşə belə oluf, sözün düzü acı olur, birinin paxırını açanda inciyir.

2. *Paxır (is.)* – mis. – Qazanın paxırını çıxıf, gərəx' qələylədam (Gül).

Qalif içində paxırın,

Hara çıxacax axırın.

(Aşiq Nəсіб)

3. *Paxır (is.)* – pas. – Ətmaşnası paxır tutuf.

Palambaş (sif.) – tənbel, bacarıqsız. – Bu mantyor da palambaşın yekəsidi, iki gündü işıxlarımız yanmır, onun heş vecinə döl.

Palazqulax (sif.) – iriqulaq. – Calalı görmüşdüm, palazqulax bir kişiydi.

Belə bir məsəl də var:

Palazqulax, palambaş

Heş görüfsən, yeriyə daş.

Paltarkəsdi (is.) – toydan əvvəl, qız evinə pal-paltar gətirilən gün keçirilən mərasim. – Şammanın paltarkəsdisi savax olajax (B.).

Göründüyü kimi, sadə cümlə tipində olan bu predikativ birləşmə (paltar kəsdi) leksikləşərək mürəkkəb sözə çevrilib.

Palavar/pələvar (is.) – küncaşı. – Əvi tikəndə palavar daşdarını düz qoymax lazımdır kin, tufar da düz olsun (S.).

Pambılı/bambılı (sif.) – yüngül xasiyyətli, hər şeyə inanan (adam). – Solxoza bir zotexnik gətiriflər, laf bambılının biridi, heş bir şey də bilmir.

Pambax (sif.) – əlsiz-ayaqsız, bacarıqsız. – Daşdəmirin 70 yaşı olsa da, elə pambaxdı gənə. Tufara bir mix çalamdır.

Pambıxlı (is.) – sıyrıqlı pencək, şalvar. – Dərin dəriyə yaylıya gedəndə gərəx' pambıxlı aparasan, yoxsa donarsan.

Panpal (is.) – kərəntini nata bərkidən paz. – Panpal boş olanda kərənti halqasının oynuyur, ağzı açılır (G.).

Papax (is.) – lampa şüşəsinin geydirildiyi hissə. – Ləmpənin papağı qırılıf, üşşüyü saxlamır (T.).

Papax etmək (f.) – kar etmək, xeyir görmək. – Qolxozun şoferrəri işdən sora papax eliyillər. Gedif Qannıcadan hörux' daşı gətirif satıllar əvtikənnərə.

Papış (is.) – ayaqqabı. – Nənəm ayaqqabıya binəli papış deyir (M.).

Papıştikən – ayyaqabıtikən. – Gümrüdə, bazarın yanında papıştikən vardı.

Parpılamaq (f.) – ovsunlamaq, müalicə etmək. – Uşağa göz dəyrnişdi, dəsən, apardım təkəköylü Gülavatın arvadın yanına, o uşağı parpıladı, sörəm uşax yaxşı oldu (T.).

Partdama (sif.) – dəcəl. – Loğmanın məx'təvə gedənnəri elə bil partamadı, adılı bir yerdə bənd olmuullar ha.

Parç (is.) – dolça. – Babam hər səhər 2 parç çiy süd içərdi. ona görə də 90 yaşında dünyasını dəyişdi (Q.N.).

1. *Para* (n.s.) – hissə. – Arpa gölünün qırağında 5 para kənd vardı.

2. *Para* (is.) – pul. – Qolxoz paramızı versəydi qışdix alardix əvə.

Partdamış (sif.) – ölmüş. O partdamış Nəcəf gənə nə şulux edifse, nənəsi onu gəzir.

Partdamıya düşməx' (f.) – xəstəlikdən ölmək (qarğış). – Partdamıya tüşmüş o Tamamın yekə oğlu bizim gədiyiyi döüf.

Parsa (is.) – köhnə-külüş. – Küllüx'lərdən parsə yığannara oxşuyur bu Torun.

Parto/partoy (sif.) – danışığında söyüş işlədən adam. – Ağızdan partoy adamın yanında durmasan, yaxşıdı.

Pasdan (sif.) – çoxoturan, ağır, tənbel. – Bir pasdan arvadıydı Qəmər, getirdin onnara əvi-eşiyi zibilin içində itif, əmə o oturur.

Pasax (is.) – çirk. – Uşaxları pasaxın içindədi Güllünün, əmə onun heş vejinə döl.

Pasaxlı (sif.) – çirkli, səliqəsiz, kirli. – Pasaxlı arvadın qızı da pasaxlı olar.

Pas kəsməx' (f.) – taxıl xəstəliyi. – Yağartıx oldumu taxılı pas kəsir.

Pat-pat (is.) – tərkibində narkotik maddə olan heroinli bitki. – Pat-pat hasarların divində pitir, əmə uşax bilmədən çiyinə əqlını itirir. Belə bir bayatı da var:

Qaya başında pat-pat

Kasıfsan get öküzün sat.

Öküzünə qiymirsən,

Canın çıxsın yarsız yat.

Pausqa (is.) – ağ parça. – Şərdən 10 metrə patusğa aldım yasdıqların kəftəmi üçün.

Patava (is.) – çəkmə geyərkən ayağa dolanan bez. – İmdi təx'tüx' adamlar patava sarıyıllar kışdarına.

Pazı (is.) – çuğundur. – Güllübulax, Oxcuoğlu, Mağaracıx və Qaraçənteydə şəkər pazısı becərilirdi.

Pazıbaşı (is.) – çuğundur yarpağı. – Pazı yığımında pazıbaşını becərənin özədi aparıf qurudar, qışda mala verərdilər.

1. *Pazax* (sif.) – çox arıq. – Çox arıx adama pazax dəllər Ağbavada.

2. *Pazax* (sif.) – yağsız. – Qonşunun inəyi xəstəliyif, o da kəsif, bizə də ziyannıx kimi ət göndərmişdi, əmə pütün pazağıydı (Qa.).

Pay-pülüş (is.) – hədiyyələr. – Qızdarıma o vaxıt bir əz pay-pülüş almışdım İravannan.

Pay-pülüş etməx' (f.) – paylamaq, bölmək. – Qızdar aldığıım hədiyyələri pay-pülüş etdilər.

Pencə (is.)- 20-30 dərdəndən ibarət olan tay-Haraviya 40 pencə arpa küləsi yüklədilər.

Pencər (is.) – hər cür göy-göyərtili. – Yaz oldumu qız-gəlin çölə tökülərdi, pencər yığmağa.

Perti (sif.) – yekə, qanmaz. – Pert Vəlinin böüx' oğlu oxumaxdan qayıdıf.

Peydah olmax (f.) – qəfil görünmək. – Kərmə qalağının içində bir siçoyul peyda oluf, cüceləri boğuf ora daşıyır.

Peşkir (is.) - əl-üz dəsmalı. – O vaxt Tiflisdən çoxlu peşkir almışdım.

Peşkirbağı (is.) - əl-üz dəsmalını saxlayan üçbucaq asılqan. – Bəzəkli çitdən hazırıyıllar, peşkirbağını.

Peşkun (is.) – üstündə xəmir kündələmək və yaymaq üçün bir-birinə bərkidilmiş taxtalar. – Peşkunun ayağını alçax edillər kir, oturuf yaysınlar.

Peydarpey (z.) – aravermədən, dalbadal. – Şəhərin aftobusları peydarpey kətdən gəlir keçir.

Peydar (z.) – həmişə. – Bu k'iş işıqlar peydar yandı, heş kəşmədi.

Pələ (sif.) – qulaqları iri olan ev heyvam. – Qalxozun bir pələ öküzü vardı, o vaxıt.

Pəçəvət (is.) – pərçim. – Usda Abbas tənəkiyi bir-birinə pəçəvət elədi (Gül.).

Pələsəng olmax (f.) - əziyyət çəkmək. – İrayona gedif gəlməx'dən Xosroy kişi pələsəng oluf.

Pələpötür (sif.) – gobud, çirkin sifət. – Xançoban pələpötür bir kişiydi.

Pələağız (sif.) – yekəağız. – Pələağızdix yaxşı şey döül, elə də.

Pələş (sif.) – kök. – İki pələş cöngəsi vardı Ənbərin, aparıf ətə verdi.

Pələmbiğ/pələbiğ (sif.) – yekə, uzun və şeşə biğ. – Onu deyim kin, gözəldərəli Məhəmmədəli kişi də pələbiğ kişilərdəniydi.

Pəl vurmax (f.) – mane olmaq. – Müdam mənim işimə pəl vurur, qohumum İsrəfil, indi də uşaxnan cidəşir.

Pələbaş (sif.) – ağılsız, yekəbaş. – Pələbaş adam düşünmür ha, axlına nə gəlir onu da eliyir.

Pələmpötür/pələpötür (sif.) – kobud, sifət. – Urşan bir pələmpötür kişiydi, təhrinnən adam qorxurdu.

Pəlisgar (z.) – əzab-əziyyət. – Uşaxları ata-analarını pəlisgar etdilər.

Pəlisgar olmaq (f.) – ora-bura qaçmaq. – Axşamatan Təfdix qounun dalında pəlisgar oluf.

Pəmpəçə (is.) – qapaz, pəncə. – Yanımda uşağın başına bir pəmpəçə vurdu Oruc, mən də onun abırını tökdüm.

Pəmbəcəli (sif.) - əlli-ayaqlı. – Sultanəli pəmbəcəli kişiydi, özü də çox rəşbər adamıydı.

Pəndəm (sif.) – dölə yaramayan erkək dana (cöngə). – Pəndəm cöngədən buğa olmaz (Q.N.).

Pəndəmlix (is.) – dölsüzlük. – Heyvannarda pəndəmlix xəstəliyi var.

Pəpə (is.) – çörək (uşaq sözü). -- Uşağın dili açıldımı pəpə istiyəcəx'.

Pərdə (is.) – toyuğun bərkiməmiş yumurtası. – Touxlar pərdə tökür.

Pərdi (is.) – evin üstünə atılan yoğun ağac. – Əvin üstünnən oxartana damıf kin, pərdi çürüyüf tamam.

Pər (is.) – dəyirman daşını işlədən qurğu. – Holuğun suu pərə töküləndə daş hərərir.

Pərçim (is.) – dəmir hissələri bir-birinə bərkitmək. – Qazanın qulfu qırılmışdı, apardıım Usda Qəmbərəlinin yanına pərçim elədi.

Partoy/partov (sif.) – ağızı söyüslü adam. – Kəndin çovanı İse ağızdan pərtöydü (partoydu).

Pərpətöyün (sif.) – yabanı, kövrək və yeməli bitki. – Pərpətöün də elə pəncərdi kin, bitdimi hər yanı basır.

1. *Pərsəx'* (is.) – tərəzinin tərəflərini düzəltmək üçün işlədilən daş. -- Qantarın pərsəyi pozuluf (Qa.).

2. *Pərsəx'* (is.) – kiməsə yan durmaq. – Ə, bu Qulu laf pərsəx'di kin var.

1. *Pərix'məx'*//*pərihməx'* (f.) – ev quşunun yuvasından qaçması. – Toux kürk yatırdı, indi pərikif.

2. *Pərix'məx'*//*pərihməx'* (f.) – evdən-əşikdən uzaqlaşan adam. – Bu İsoy əvdən perixif.

Pərtəgöz'//*pörtəgöz* (sif.) – dombagöz. – Pörtəgöz İrəhman gənə nə qarışdırıf.

Pəzəvəx' (sif.) – yekəpər. – İrayonnan gələn bir pəzəvəx' ermənidi, qolxoza yoxluyurdu (İb.).

1. *Pirtım-pirtım* (z.) – yorğan-döşəyin cırlması. – Yorğan-döşəyin üzü pirtım-pirtım oluf.

2. *Pirtım-pirtım* (sif.) – kök. – Heydarəlinin oğlu kökəlməkdən pirtım-pirtım oluf.

Pərəx' (is.) – baş bəzəyi olan dingənin qabağına düzülən qızıl pullar. – Pərəyi ucuz qızıldan düzəldirdilər.

Pəsinməx' (f.) – qorxmaq, çəkinmək. – Alı kişinin 90 yaşındaydı, əmə hələ də gəlinnəri onnan pəsinirdilər.

Pıçılğan (is.) – insan və ya heyvanın bədəninə qapalı yerlərinin sürtünərək yara olması. – Uşağın xayası pıçılğan oluf, heş qutarmır.

Pırpız (sif.) – dağınıq, səliqəsiz saç. – Bu Şərəfnisənin uşaxlarının hamısının saçları pırpızdı.

Pırpızdı (sif.) – biz-biz olan saç tükləri. – Ay uşax, get saçınm pırpızını dəra bir.

Pısdamax (f.) – cütləşməx'. – Xoruz touğu pısdadı.

Pısdılım (sif.) – balacaboy, kök. – Pısdılım Nüsrət gənə nə iş qaynadıf, görəsən (Çiv.).

Pıxmax (f.) – doymaq. – Touxlara o xartana dən verdiniz kin, artıx hesab pıxıflar, yemillər, eşəliyillər.

Pırcım'//*pırcım* (sif.) – gilə-gilə. – Uşax nənəsinə yörə pırcım-pırcım yaş tōx'dü.

Pırtmax (f.) – kökəlmək. – Cəhəngir oğlunun toyuna bəsdədiyi cöngəni o qədrə kökəldif kin, mal pırtıf tōkülür, yeriyəmmir.

Pırtəşix (sif.) – dolaşiq, səliqəsiz. – Pəri də o pırtəşix saçıynan gəlmişdi Səfərin touna.

Pıtraq (is.) – yabanı ot. – Pıtrax quruyanda paltara, coraba yapışır. Belə bir bayatı da var:

Bulax başı pıtırax
Gəlin qızdar oturax.
Otumaxdan nə çıxar,
Subaylıxdan qutarax. (A)

Pışqı'//*bıçqı* (is.) – kiçik mişar. – Dəmirçi Eyif pışqının ağzını çarpzadədi.

Pin'//*hin* (is.) – toyuq daxması. – Touxları gecə pinə salellər (E.).

Pilə (sif.) – yumşaq. – Əriştəyi yaxşı kəssələr, pilə kimi ployu olur.

Piltə (is.) – daranmış yun. – Piltəni cəhrədə əyirif ip edillər.

Piltix-piltix (z.) – ərik-əzik-Pencərənin pərdələri piltix-piltix oluf.

Pirçəx' (is.) – saçın sifətin hər iki tərəfində bükülməsi. – Saçın qavax hissəsini yumruluyuf pirçəx' edirdilər (G.).

Pirçəx'lix' (is.) – baş bəzəyinin bir hissəsi. – Saçın bir hissəsini yumruluyuf pirçəx'liyə keçirillər.

1. *Pısdix'* (is.) – yara. – Uşağın üzünü pısdix' basıf, doxdur da baş çıxarammır.

2. *Pıstix'li* (sif.) – çirkin. – O, pıstix'li Ramazan, əmmın qızına elçi tüşüf, düz də eliyif vermillər.

Pisərəx' (sif.) – dağınıq (yağış). – Şərqəvişanda bir pisərəx' yağış yağdı.

Pisixməx (f.) – diltxor olmaq, ruhdan düşmək. – Uşağa məllim əlləmayaxlığına görə 2 yazıf, indi o çox pisikif.

1. *Pışqa* (is.) – kibrit. – İndi tükannarda olan pışqanın dənələri azalıf, həm də yaxşı yanmır.

2. *Pışqa* (sif.) – balacaboy. – İse pışqa bir adamıydı, əmə hirsəndimi, qutardı.

Pişi (is.) – yağda qızardılmış yuxa. – O vaxtım əsgərriyə gedənnərin çantoyuna ya şəkərlə avılmış qavıt, yā da pişi qoyardılar.

Piş-düş – xörək. – Bu piş-düş də arvaddarı laf bezix'dirif.

Pişməcə (is.) – büküklərdə istidən və sürtünmədən əmələgələn yara. – Əyaxların arasında pişməcə olur.

Pompul (is.) – kəkil, püşkül. – Nənəm uşaxlara ətəyi pompullu basdıx toxuardı.

Pompullanmax (f.) – dirçəlmək, böyümək, iriləşmək. – Uşax 6 aylıxdı, ta pompullanıf, maşallah!

Pompullu (sif.) – kəkilli, püşküllü. – Pompullu fərə kürt yatır.

1. *Porsumax* (f.) – ətin iylənməsi, İsdı havada ət tez porsuyur.

2. *Porsumax* (f.) – qızarmax. – Arvada hirsəndiyindən Məmmədveli kişi porsumuşdu yaman.

Ponçax (is.) – qotaz. – Kirşiyə qoşulan atdarın boğazının gənnən hazıranmış ponçoxlar olordu (E.).

Porannamax//Poralamax (f.) – acılamaq, danlamaq. – Uşaxları poraladım möhkəm, qonşunun uşağını vurmuşdular.

Postal (is.) – ayaqqabı. – Şəhərdə bir postal tikdirdim. Təpəköy kəndində postalçılar addı tayfa varıydı.

Posalax/pasalax (sif.) – bacarıqsız. – Nə posalax uşaxdı Mirinin Nəsiri, öyünnərim quzuları qatdım qavağına aparıf sürüyə qatammadı.

Postalçı (is.) – ayaqqabı, çust, başmaq tikən və təmir edən sənətkar. – İrayonda bir postalçı Ağənik varıydı, türk ermənisiydi.

Poşa (sif.) – həyasız, üzülü adam. – Çox poşa adamıydı sığorta yığan erməni Aram (Cax.).

Pota (sif.) – kök. – Pota İslam yannı basa-basa gəlif toya çıxıf.

Potun (is.) – yarımboğaz ayaqqabı. – Uşağın kış potununun davanı qopuf.

Pozmax (f.) – yığmaq. – Oxçuoğlundu pazıyı hələm poznullar.

Pölüx' (is.) – sünnət dərisi. – Uşağın pölüyünü - sünnət dərisini uşax sağalana dein anası saxlıyır.

Pörənnəmax//porannamax (f.) – danlamaq. – Dayımgilə hərrəni getmişdim, yengəm məni yaman pörənnədi.

Pörtəmə (sif.) – ət xörəyi. – Əti pörtəmə pişirəndə içinə həş bir şey qatnullar.

Pörtəmax (m.) – qızarmaq. – Uşaxların sufatını ayaz yaman pörtədif.

Pötpötü (is.) – quş pətənəyi, dənçik, pətənə. – Qazın pötpötüsü iri olur. Pətənəyə aid bir tapmaca da var: O nədi içi dəri, üstü ətdi.

Pösüləmax//pöşələmax (f.) – qaynar suya basıf çıxarmaq. – Kəsilməş malın k'icini qaynıyan suda pöşəliyif tez də çıxarıllar kin, tükü tez yolunsun.

Puçur (is.) – günah, səhv. – Bir puçuru var kin, Urqıyyə xaxın içinə çıxammır, utanır.

1. *Ful-pul olmaq* (f.) – utandığınan qızarmaq. – Öünnərim nəvəm Gəncədən gəlmişdi, bizi görüf pul-pul oldu.

2. *Pul-pul olmaq* (f.) – iri səpişik. – Uşağın canı pul-pul oluf pütün, nəşə yeyif onnandı.

Puşqax//puşqax (is.) – künc, bucaq. – Divanı əvin paxcağına qoyginən (Ö).

Put (num.söz) – ölçü vahidi. – Bir putun 16 kiloydur.

Putax (is.) – qoi, qanad. – Oğlun min putax olsun ay Minə, gə bulğur qaynatmağıma köməy elə.

Püx'dərmək (f.) – bir neçə ipi birləşdirib təşidə əyirməx. Püx'dərməx bükmək//pükmək sözündəndir. – Kışda nənəm təşiyənə ip püx'dərdi.

Püf (is.) – qovudun kəpəyi. Buğda qavırğasının qavıt çəkmişdim, əmə hüfü çox çıxdı.

Pürçüm//mürçüm (is.) – qoyun və keçinin boğazında olan ətli püşkül. – Qounun boğazında 2 pürçüm var.

Pürçümlü//mürçümlü (sif.) – boynunda püşküllü olan qoyun. – Pürçümlü qounun balaları da pürçümlü olur.

Pürçüxlü (is.) – yerkökü. – Qara torpaxda bitən pürçüxlü şirin, həm də qırmızı olor (Q.).

Püx' (sif.) – boş, çürük. – Gətirif cəviz satırdılar, bir-iki kiloy da mən aldım, içi püx' çıxdı.

Püş (is.) – qoyunun quru peyini. – Komun bir küncünə püşü yığıf çürüdülər, sörəm qışda malın altına səpillər.

Püşdəməx' (f.) – mal-qoyunun altına peyin səpmək. – Pəyədə malın altını püşdədilər.

Püştə (is.) – taxta çəkilen ağacın üz hissəsi. – İrayonun bazasının əvin üstünü örtməx' üçün 2 kub püştə alıf gətirdim məşinnan.

Püştələməx' (f.) – evin üstünü püştə ilə örtmək. – Mal-qoun üçün tikdiyim əvin üstünü püştələdim.

- R -

Ras/ıras (bağ.) – o ki, indi ki. – Ras ki belə oldu, qoy özü gessin əvə.

Raqqı (is.) – əl-üz sabunu. – Gəncədən raqqı gətirif satırdılar, oranın raqqısı yaxşı olur (E.).

Ramka (is.) – arı şanının çərçivəsi. – Arının ıramkalara balnan doluf.

Rəd/rənd (is.) – sərhəd, nişan. – Yerin irəndini pozuf bir-birinə qatdılar.

Rəfətə (is.) – təndirə çörək yapmaq üçün içinə ot doldurulmuş yastı, meşin torba. – Rəfətəynən təndirə çörəx' yapanda arvaddar qollarına qolçax geyillər kin, qolları yammasin (Ox.).

Rizq (is.) – qismət. – Allah onun rizqini versin, bizə çox köməyi dəir.

Rizə (is.) – qapı cəftəsi. – Qapının zirəsi qopuf tüşüf, bağlanmır.

1. *Ruf/uruf* (is.) – ruh. – Allah Qəmbər əmmın urufunu şad eləsin, tez rəhmətə getdi.

2. *Ruf* (is.) – sir-sifət. – Nolufsa Salatın qarımın rəngi-rufu qızarıf.

3. *Ruf-ədət/uruf-ədət* (is.) – qayda-qanun. – Bu televizor da çıxannan uruf-ədət əldən gedir tamam.

- S -

Sā/saşa (ə.) – sənə. – Saşa canımı desin, məni bu nəvəm bezdirif, çox naxartana desən şətəldi; Qızım, sā dərəm, gəlnim sən eşit (atalar sözü).

Sacarası (is.) –ət və ya ıçalatın sacda vəm odun üzərində bişirilməsi. – Sacın içinə ət qoyuf üstünə də daha bir saş çevirillər, ona yörə də buğda pişən bu yeməyə sacarası dəllər.

1. *Sac//saş* (is.) – kotanın torpağı çevirən hissəsi. – Kotanın saşı əyri olanda torpağı yaxşı çevirir.

2. *Sac* (is.) – üstündə çörək və yuxa bişirilən tənəkə. – Sac yuxa olduğuna yuxuyu yandırır.

1. *Sacayağı* (is.) – sacın və ya qazanın altına qoyulan üçayaqlı dəmir. – Qazanı sacayağının üstünə qoyannan sōram ocağı çatıllar (G.).

2. *Sacayağı/sajayağı* (z.) – şahmat şəkilli əkin. – Qartolu, kələmi sacayağı əkəndə yaxşı pıtır.

Sacuzadan (is.) – malın ətində olan enli damar. – Qız uşaxları saşuzadanı yeyillər kin, saşdarı uzansın (Gü.).

Sadır (is.) – yaz aylarında, yağışlı günlərdə qoyunların yatdığı komda bərkiyən peyin qatı. – Sadırı kəsif qurudanda çox quvatdı yanır k'ışda (D.).

1. *Sadırğa* (is.) – qabırğa. – Dirgan qaldırmaxdan sadırğam bətef (Q.).

2. *Sadırğa* (is.) – qoyunun yunna sallanan qurumuş peyin. – Yağışdix olduğuna qoşdarın yununda sadırğa yapışif.

Sada (sif.) – tamamilə. – Bu Ələmdar sada yalan dər, həmmısını bilir işin (Q.).

Sadaca (is.) – tamamilə, təmiz. – Bir əz ət almışdım ambardan, sadaca/sadaja piyiydi (Q., E.).

Sadır bağlamax (f.) – çirk tutmax. – Şalvarın ətəyi sadır bağliyif.

Sahman (is.) – səliphə. – Noyruzdan qavax əvi sahmana salıllar

Sahmannı (sif.) – səliphəli. – Ənbər çox sahmannı adamdı.

Saxlanş/saxlaş (is.) – ehtiyat üçün saxlanılan şey. – Əvəllərim yaşdı arvaddarın öz saxlaşdarı olardı, indi bu yoxdu.

Saxlaşdı (sif.) – ehtiyatlı. – Mürtüzəli saxlaşdı adamdı, həmmənəşə ehtiyatını əvəldən görür.

1. *Sağır* (sif.) – kasif. – Bu poştalyon Heydar çox sağır adamdı.

2. *Sağır* (is.) – yetim. - Quranda da yazılıf kin, sağırın malını yeməy olmaz.

Sağmal (sif.) – sağılan inək. – Üç sağmal inəyimiz vardı, birinin südü quruyuf ta sağılmır.

Sağdış/sağdış (is.) – evlənən qız və oğlanın toy yoldaşı. – Toy sahibi həmməşə qız və oğlanın sağdış və solduşuna hörmət görsədir.

Sağın (is.) – mal-qaranın sağıldığı vaxt. – Sağın vaxtı çatdı, hələ də işdən qutarammamışam.

Sağın yeri (is.) – çöldə mal-qoyun sağılan yer. – Odu, aftobus arvatdarı sağın yerinə aparır.

Sağanax/sağnax (is.) – Ələk xəlbir və şadaranın fanerdən hazırlanmış yan taxtası. – Sağanax dayaz olanda taxıl tökülür yere.

Sakitqa (is.) – qoyunda olan gənə. – Sakıtqa qounun canına elə yapışır kin, laf ətə keçif onu illaşdan salır (E.).

Sakqa (is.) – “sakqa-sakqa” uşaq oyununda istifadə olunan yastı daş. – Əlişin sakqası şumaldı yaman sürüşür.

Sakqat (is.) – şikəst. – Fağır Qurvan ovaxtdarım davıya getdi, əmə sakqat qayıtdı geri.

Sakqar (sif.) – qaşqa at, keçi, qoyun-quzu və s. – Sakqar keçinin balası da sakqar oluf.

Sal (is.) – yastı daş. – Güllücənin yanındakı sallıxdan sal çıxarıf apardım və qarıya döşədim.

Sala getməx (is.) – ayaqyolu xəstəliyi. – Danalar sala gedirdi, Elbəyi doxduru gətdim, iynə vurdu.

Salma (sif.) – şirin çay. – Səhərrərim bir iskan salma çay içmişdim.

Salaxanta (sif.) – avara, kimsəsiz. - Kəndin içi salaxanta itdərnən doluf, baxan da yoxdu.

1. *Sallama* (is.) – həyəət-bacanı və mal-qara salınan yerlərə sal döşənməsi. – Sallama işdərinən usda Qurvanəlinin başı yaxşı çıxır.

2. *Sallama* (is.) – dağ döşündə düzəldilən əkin yerləri. – Sallamalarda səpin edillər.

Sallaxana (is.) – ət kəsilən yer. – Sallaxanada hər gün mal kəsilir.

Salix (is.) – xəbər, soraq. – Umudun oğlunun da bir salix yoxdu öldüsünənə qaldısınan, o vaxıtdan urusetə gedif (B.).

Salım (is.) – zökəm xəstəliyi. – Uş gündü, salım olmuşam, hələ də burnumnan su axır (Daş.).

Salğar (is.) – dibəkdəki yarma və bulğuru döymək üçün uzun sapı və ucunda dibəyin oyuğu ölçüsündə sivri ağacı olan alət. – Biri yarma döyəndə qızdar gəlif sıraynan salğar vurardılar.

Salqarri (sif.) – ağır, səliqəli, sözüne əməl edən adam. – Salqarri kişilər oluf Ağbavada. Qış çox sürdüynə yazdan hər şeyin ehtiyatını görüllərmiş.

Samı (is.) – öküzü boyundurğa qoşmaq üçün işlədilən dəmir. – Samı gödəx' olanda çənəaltıdan çıxır (Gü.).

Samıbağı – qaysıdan hazırlanmış bağ (köşə). – Samının tüşməməsinən ötrü bağı samının halğasına keçirif boyundurğa bağlıyeilər (G.).

Sambamaq (f.) – hərləmək. – Qoruxçu qəmçiyi sambıyif naxırçının boğazına doladı.

Samılamax (f.) – öküzləri boyundurğa qoşmaq. – Məcgal hay verəndə hodaxlar öküzdəri samılıyardı tez.

Santım (n.s.) – santimetr. – Uşağın boyu 1 metrə 20 santımdır.

Sap (is.) – balta, çəkiç, kərki və digər alətlərin dəstəyi, tutacağı. – Kərkinin sapı çıxmasın deyın ucuna qurdağzı vurullar.

Sapakel (is.) – əkin vaxtı kotanın sacına yapışan palçığı təmizləmək üçün işlədilən ucu iti alət. – Məjgal sapakelnən kotanın sacına yapışan palçığı təmizdədi (Qar.).

Sapılca (is.) – uzun qulpu olan qab. – Sapılcanın qulfu qırılıf, tutməx da olmor.

Sapax (is.) – çuğundur yarpağının soyulmuş özəyi. – Hamasada sapaxdan turşu qöllar.

Sapant (is.) – daş atmaq üçün işlədilən alət. – Uşaxlar sapantnan k'uş vurullar. “Kitabi-Dədə Qorqud”da sapan formasında işlənməşdir (12, 151). Belə bir bayatı da var:

Əzizim, diyarbadiyar,
Dolandım diyarbadiyar.
Qoydular sapant daşına,

Atdılar diyarbadıyar.

Sapıtmax (f.) – aldatmaq, sözündən qaçmaq. – O vaxt gərdaşım deyirdi kin, əvin hörgüsünü çəkəndə m̄a d̄əərsən, İndi sapıdır.

Sapba//sapba-supba (z.) – əyri-üyrü hərəkət. – Tülkünün dalına it tüşəndə sapba vurur kin, it yorulsun.

Sarıyağ (is.) – əridilmiş kərə yağ. – Ağbava kətdərində mayılda hazırlanmış kərə yağın irəngi sarı olduğuna sarıyağ dəllər.

Sarı arı (is.) – çöl arısı. – Çayırtıxdə yuva qurur, ballı pətəyi olur sarı arının.

1. *Sarp* (sif.) – sıldırım, uçurum. – Qum dağındakı Qumluğun sarp bir yerində qartal yuva quruf bala çıxardardı.

2. *Sarp* (is.) – smağ. – Dostumu həmməşə sarfa çəkmişəm, əmə o mağa etibarlı çıxıf. “Kitabi-Dədə Qorquda”da sarp formasında işlənmişdir (12, 118).

Belə bir deyim də var:

Əzizim arpa səni
At yeyə qarpa səni.
Bilseydim vəfasızsan
Çəkəydim sarpa səni.

1. *Sarma* (is.) – badalaq, güləş fəndi. – Dəllər, Mürsəl uşax vaxtı sarmaynan hammıyı yıxırmış.

2. *Sarma* (is.) – arxalığın ətəyinə və döşünə tikilən bəzək, naxış növü. – Həsyə arvat yaxşı sarma vurardı arxalığın yaxasına, bir də ətəyinə.

Sarısını udmax (f.) – qorxmaq. – Qara kahyada maşın dəvriilmişdi, laf sarısını uddu şofer.

Sarıyanız//sarıyağız (sif.) – sarıbənz. – Xeyrənsə sarıyağız bir arvadıydı (Qa.).

Belə bir deyim də var:

Təx'nədən əppəx' qutardı
Vay qarayanızın halına.
Haviya bulud gələndə
Vay sarıyağızın halına.

Satıl (is.) – vedrə. – Sətdar kişinin bir ala inəyi varydı, bir satıl süd verirdi öynədə.

Saşma//sacma (is.) – təzəyin kiçik qırıntısı. Saşma “seçmə” sözündəndir. – Təndir yanıf qızışannan sörəm saşma töküllər kin, səngii yansın.

Savılmax (f.) – sovub getmək, qurtarmaq. – Xırman da savılıf getdi, işdər azaldı.

M.Kaşqarının “Divan”ında savılmax formasında göstərilən mənələrdə işlədilmişdi (IV.445).

Savırğa (is.) – qabırğa. – Savırğamın altı ağırıy öyünnən.

Savaxlıx (sif.) – sabah üçün. – Qar da əriyif getmədi, bir savaxlıx qounnarın otu qalıf.

Savaxlarım (z.) – sabah. – Savaxlarım Çopur Kərimin oğlunun ağamətini aparacaxlar.

Sāv//sab (is.) – sahib. – Ə, a bala, gə burya onun sāvı yoxdu.

Savaxüzü (z.) – səhər tezdən. – Savaxüzü Məhəmmədəli kişi Arpaçaya balığa gedərdi. Soruşanda deyərdi kin, balıx savaxüzü oynuyur.

Saya (sif.) – sadə, bəzək-düzəksiz. – İraykomun arvadı çox saya arvadıydı.

Saya salmamax (f.) – hörmət etməmək. – Gəlin qaynəniyi heş indidən saya salmır.

Sayalanmax (f.) – yaxşılaşmaq, sağalmaq. – Atın budunu dəmir cırmışdı, 2 həfdədi ancax sayalanıf.

Say qoymax (f.) – başqasının xoş gününə sevinmək. – Qonşunun yaxşı işinə say qoymalısan, o da sana say qoya.

Sazdamax (f.) – hazırlamaq. – Kəndin dərmanı çoxdu işdəmir, d̄əsən İndi sazdiyılar.

Sazax (is.) – soyuq, şaxtalı külək. – Sazaxda yol gedəndə qulaxlarını avışdamasan odakqa donar.

Saz (is.) – qamış. – Saz çox uca olur, özü də çay qırağında bitir.

Sazdix (is.) – qamışlıq. – Qaraxan çanın durğun yeri sazdxıdı.

Sazgil (is.) – kotana qoşulan öküzün üçüncü cütü. – Sazgillər yaman yoruluf, çəkəmillər (Qar.).

Silləmə (sif.) – ağzmacan dolu qab (kisə). – On kisə silləmə taxıl apardım dərmana.

Seloy (is.) – sel suyunun ovduğu yer. – Göllü yoiunun altına Seloylar dəllər.

Selav//selaf (is.) – sel suyunun axdığı iz, cığır. – Selavda həmməşə qalın ot biter (S.).

Selinti (is.) – selin yığıb gətirdiyi çör-çöp, zir-zibil. – Yağışdan sōram yolda çoxlu selinti yığılıf qalif.

Seşkin (z.) – seçkin. – Seşkin qalsın Muradı, uşağı basıf dōuf, dünənnərim.

Sevə (is.) – soba. – Ağbavada bir kömür sevəsi yananda k'ışda 2-3 otax qızdırırdı.

Seyrana çıxmax (f.) – may ayının güllü-çiçəkli vaxtında kəndə təzə gələn gəlinin təbiətə çıxarılması. Bu ənənə Qars və Çıldır kəndlərində bu gün də qalmaqdadır. – Bōün Ceyranın gəlini Solmazı seyrəngaha çıxartdılar.

Seyiz (is.) – sürünün qabağında gedən, boğazında zmqrov olan yaşlı erkək keçi. – Seyiz həmməşə qavaxda gedir. Belə bir sayacı sözü var:

Çörəh tabaxda olar,
Xeyir sabahda olar.
Sürünün əvəlinə
Seyiz qavaxda olar.

Sədəmə (is.) – zərər, ziyan. – Uşağı qarannuxda eşiyə çıxartmazdar, sədəmə toxunar.

1. *Səki* (is.) – təndirin basdırıldığı yer. – Təndirin səkisinin üstə iri cıncıl döşüyüllər kin, eşilməsin.

2. *Səki* (b.) – sanki. – Səki onun oğurruxdan xavarı yoxdu, əmə o oğurruyuf.

1. *Sədəf* (is.) – düymə. – Baldonun 2 sədəfi qırılıf itif, o irəyde sədəf də yoxdu, gərəx' hamısını dəyişdirəm.

2. *Sədəf* (is.) – dırnaq. – Baş barmağımın sədəfi qaralif, daşın atda qalmışdı.

Səfər (num.söz) – dəfə. – O səfər elçi gələnnər bōün gəlmədilər.

Sələ (is.) – söyüd çubuqlarından hörülmüş aşsüzən. – Sələ çox quruyanda seyrəlidir.

Səllimi (z.) – sahibsiz, özbaşma, yabanı. – İvişdə cavan, sıvoy mallar səllimi otduyur, onçun da tez kökəlidir (İb.).

Sərniş//sərnici (is.) – ağzi iri qab. – Sərnici qulfu qırılıf tüşüf.

Sərgi (is.) – qurudulmaq üçün palazın üstünə sərilen taxıl, bulğur, əriştə və s. – Sərginin yanında durmasan, kuşdar qonuf dağıdır.

Səmə (sif.) – boş-bikar, avara gözən. – Bu Sərkər elə səmə gözir, heş bir işin də qulpunuan yapışmır.

Səjəx'lix (is.) – oma sümüyünün başı. – Bōün iki maşın otu tayya vermişəm, indi səjəhliyim ağrıyır. İndi çox adamın sənəx'liyinə duz yığılır, bu da bir xəstəlihdı.

Səjəx' (is.) – su gətirmək üçün qab. – Səjəyin altı dəlinif, su axır.

Səngin (z.) – zəif. – Təndir çox səngin yananda çörəh də pis pişir.

Səngiməx (f.) – zəifləmək. – Yağış da heş səngiməx' bilmir ha, elə bil göydən su töküllər.

Sərnə (is.) – əkilən yerlər. – Qolxozun traxtırrarı sənədə əkin edillər.

Sərmə (sif.) – yuyulmuş paltar və kəsilməmiş əriştənin kəndirə və ya ipə düzülməsi. – Zərnişan xala sərmədən ərişdiyi yığıdı, indi də onu təndirdə, səjə qavıracax (T.).

Səvi (is.) – balaca, kiçik uşaq. – Anası ölmüş səvinin barmağı qapının arasında qalif əzilif.

Səvişməx' (f.) – sevişmək. – İndi cavannarın hamısında telfun var, onça da telfunnan sevişillər.

Səvərməx' (məs.) – arxaüstə uzanmaq. – Uşaxlar göylüyün üstə səvəriflər.

Səyirtməx'//Səyirtməx' (f.) – at çapmaq. – Əmir kişi bu yaşda at səyirtməx'dən xoşduyur.

Səy (sif.) – ağıldan kəm. – Səyin biridi bu İdrisin oğlu, Arpa gölün ortasında lotkuyu saxlıyif çimir, demir boğularam.

Səyriməx' (f.) – toyuğun səs çıxararaq vurnuxması. – Toux yaman səyriyir, dəəsən murtduyajax (Q.).

Səyəllənməx' (f.) – başı fırlanmaq, gicəllənmək. – Hörgü hörəndə Şapbazın başına daş tüşdü, o sahat səyillənif yıxıldı.

Səydaş (sif.) – əyri, tərs. – Zəkyə qarı əyaxqabılarını səydaş geyif.

Sıçaxlaməx (f.) – duru ifrazat. – Buzoy sıçaxlıyır yaman.

Sıçax (sif.) – isti. – Cıncırdakı su sıçaxdı.

Sığır (is.) – mal. – Sığır gələn vaxıt işıxlar da yanmırdı.

Sirt (is.) – arxa. – Oturanda sırtını xaxa çəvirməx' olma.

Sıxma (is.) – çuğundur, əməkköməci, gicitikan, pərpətöyün və s. bişirilərk sıxılması. – Pazının sıxması yaxşı olur.

Sıxtaməx (f.) – ağlamaq, gözyaşı tökmək. – Ay uşax, noluf nə sıxdıyırsan.

1. *Sırıməx* (f.) – yorğan və döşəyə kəfrəm tikmək. – Hər arvad yorğan-döşəx' sıryammır ha.

2. *Sırıməx* (f.) – nəyisə dəyəmindən baha satmaq. – Qardaşım yekə kişidi, əmə **Öyün** qısır bir malı boğaz adına ona sıryıflar.

Sırtıx (is.) – boş-boşuna deyib gülən. – Sırtıx adamlar həyasız olur.

1. *Sıra* (is.) – növbə. – Kəndin çovanı çounarı töküf, indi sırya salıflar otarmağı.

2. *Sıra* (n.s.) – dəfə. – Mən İravana 4 sıra getmişəm, 2 sıra qızımı aparmışam texnikoma imtahan verməyə, 2 sıra da doxdura.

Sırağagün//sırağagün (z.) – Sırahayün doxdura yoxlanmağa getmişdim.

1. *Sırsıra* (is.) – evin kirəmidinnən, telefon və elektrik tellərindən sallanan buz salxımları. – Əvin kirəmitinnən sallanan sırsıralar təhlükəli olur, kiminsə başına tüşər.

2. *Sırsıra* (is.) – suyun üzünün nazik təbəqə ilə donması. – Gölün üzü sırsıra bağlıyif tamam.

Sırğa (is.) – arabanın laydırına bərkidilən və hərələnən dəmir. – Laydırın sırgasını gücnən müşnüyə saldıx (Q.N.).

Sırx (is.) – torun ağacı. – Balıx torunun sırxı 4-5 metrə olur (G.).

Sırxməx (f.) – gizli aradan çıxmaq. – Görürsənmi, Mürsəl neçə sırxıf getdi?

Sırtı sıryılma (f.) – inamı itmək. – Qulu bacım qızını incidənnən onnan sırtımı sıryıldı.

Sımarış – xəbər. – Sumqayıtdakı qohumum sımarış göndərif kin, ona 3 kiloy Ağbava balı yolluyum.

Sımarıməx (f.) – tapşırıq göndərmək. – Əsgərrix'dən uşax sımarıməyif kin, ona basılka göndərim.

Sıçandışi (sif.) – taxtanın qırağına açılan fərqli cızlar. – Qapının yanoyuna sıçandışi salanda yaraşılı olur.

Sısqə (sif.) – arıq. – Biz onnarda olannan 5 il keçif, Əzim onda sısqə uşağıydı.

Sısqaməx (f.) – taleyindən şikayətlənmək. – Çox sısqıyırđı Qızdarbəyi yengə, cavan əri davadan qatmamışdı. "Kitabi-Dədə Qorqud"da sıqladı formasında (s.44) işlənmişdir.

Sıvoy (sif.) – subay. – Sıvay mal-qaranı Dərin dəriyə apardılar, yaylağa.

Sıyrıtməx//sıyrımaş (f.) – düyünsalma forması. – Malın çatısını sıyrıtməş salsan o boğular, kürməx' usulunda bağlamalısan.

Sıyrıtmə (is.) – qapı cəftəsi. – Ay uşax, getginən qapınım sıyrıtməsini aşsağı sal bağlansın.

1. *Sıyrırx* (is.) – əyriilmiş ipdəki tükləri təmizləmək üçün işlədilən alət. – Sıyrırxnan ipi nəzildif çox incə edillər.

2. *Sıyrırx* (is.) – sivri ağacı yonmaq və ya taxtada müxtəlif fiqurlar açmaq üçün işlədilən dülgər aləti. – Əvin üstünə atılan yumru ağacın qavıgını sıyrırxnan yonuf təmizdöllər (E., B.).

Sızdırmaq (f.) – xəbər vermək. – Kimsə irayona sızdırıf kin, Əliqulu qolxozun çarını piçif öz otuna qatıf.

Sızqı (is.) – zəif axan su. – Qayqulu bulağınnan bir sızqı gəlir, yay oldumu o da quruyur.

Sicim (is.) – keçi qəzilənnən toxunan ip. – Sicim çox gec üzülür.

Sicilləmə (is.) – uzunçuluq. – O vaxıt qonşumuzun oğıu mana - əsgərriyə sicilləmə bir məhtuf yazmışdı, düz 5 səhifəydi.

Siftə (z.) – ilk dəfə. – Siftə anadan olan uşax bir əz ərköyün olur.

Siftəməx – səliqə ilə əti doğramaq. – Xəlid əti yaxşı siftiyir, onu çağırın doğrasın.

Silə (sif.) - dolu. – İki silə meşəy qartol aldım tükannan.

1. *Silgi* (is.) - əl-üz dəsmalı. – Beş silgi almışdım Qızılqoçun unverməğinnan.

2. *Silgi* (is.) – məktəb lövhəsini silmək üçün dəsmal. – Yazı taxtasını silgiyə nəm təmizdiyəllər.

Silənc (is.) – qab-qacaq və ya stolun üstünü silmək üçün dəsmal. – İmdi yaxşıdı, tükannarda silənc satıllar (A.).

Silməx' (f.) – silkələmək, çırpmaq. – Ramkanı silkəməsən arılar pətəx'dən tökülən döl ha.

Simsar (is.) – qohum-əqraba. – Şükürün simsarı çoxdu, tou yaxşı keçər.

Aşiq Nəşif axı necə yarısın,
Simsar yoxdu, bəs hayana gedəlim (Aşiq

Nəşib).

Sim (is.) – hovlanmış yara. – Sim pis şeydi, axırda ürəyə vurur.

Simləməx' (f.) – hovlamaq, irinləmək. – Yara simliyəndə onu qutarmaq da çətin olur (Q., B., E.).

Simic (sif.) – xəsis. – Görüf eşitmişik pulu-parıyı həmməşə simişdər yığır (Gül.).

Özünü ha öldür pul-para deyə,
Simicin malına yad olar yiyə.

(Aşiq Nəşif)

Sinirsiməx' (f.) – vərmiş etmək. – Əsnəkli Cavad kişi sırtıx adamlara dəərdir: Ə, bu sinirsiyif, üzünə tükürürsən, elə bil gulaf sü səpirsən.

1. *Sinməx'* (f.) – yeməyin həzmi. – Yeməhdən sörəm bir əz gəzəsən kin, yediğin canına sinsin.

2. *Sinməx* (f.) – aşağı əyilmək. – Aşağı sinməsəm, başım darvaziya dəyəcidi.

Sinəx' (is.) – milçək. – Ay uşax, qapıyı örtgənən sinəx' çəri oldu. M.Kaşqarlının "Dıvan"ında singək formasında həmin mənada işlədilmişdir (IV.463).

Singir (is.) – ətin iri, cınaq sümükləri. – Ətin singiri çoxdu əmə.

1. *Sinjirməx* (f.) – həzm etmək. – Onun dedix'lərini sinirə bilmirəm.

2. *Sinjirməx'* (f.) – qəbul etmək, dözmək. – Çox qaba kişidi Suranın əri yaxşı kin, Sura onun dedix'lərini sinirir.

Sitmax □ (f) – üşümək. – Esixdə nə sitirsiniz, çəri gəlin.

Sitəm (is.) – zülm, əziyyət. – Uşaxları Məhəmmədə sitəm etdilər kişi tez öldü.

Sivişməx' (f.) – sürüşmək. – Uşaxlar axşamatan tərənin başınan sivişillər.

Siyilcim//sivilcix' (sif.) – arıq, zəif. – Çox ağılsız uşaxdı, yemir, içmir siyilcimi çıxıf.

Siyirdəməx//siyirdəməx (f.) – təmizləmək. – Arpagöldən tutduğum sazannarın ordaca pullarını siyirdəmədim.

Soğulmax (f.) – qurumaq, kəsilmək. – Yayda Məşədi Hasan bulağının sü soğulur tamam.

Soğanax – çöldə bitən yabanı soğan. – Soğanax yeməx' tişdəri möhkəmlədir.

1. *Soğança* (is.) – soğanın yağla dağlanması. – Soğançanı duru yeməyə töküllər.

2. *Soğança* (is.) – soğan və onun yağda dağlanaraq məlhəm hazırlanması. – Soğançanı havı olan yarıya bağıyılar, yara yetişir.

Solux (is.) – nəfəs. – Xizəx'nən bir soluğa Balıxlıya getdim (İ.).

Solux almax (f.) – nəfəs almaq. – Arpagöldə çimirdix', Qələndər sün üstündə bir-iki solux alannan sōra sün altma cumdu.

Solax (is.) – aşığın sol tayı. – Aşığın solağı iri olsa, yaxşıdı.

Soluğu gen (sif.) – səbirli. – Murad kişi çox soluğu gen adamdı.

Somun (is.) – qəlibdə bişirilmiş çörək. – Sultanavadın firmında somun pişirillər (S.).

1. *Somar* (n.s.) – 20 put (300 kq.) – Yarımhektardan 20 somar taxıl çıxdı. A bala, ala bu pulu fırınnan iki somun al gət.

2. *Somar* (s.) – çox. – Məvlidin bir somar uşağı var.

Qırğız dilində pul vahidi kimi som işlənir.

Somurmax (f.) – sormax. – Səvi xəstəydi, indi anasının döşünü bir somurur, gəl görəsən.

M. Kaşqarlının “Divan”ında sömürməx’ formasında həmin mənada işlədilmişdir (IV.473).

Sonulamax (f.) – hər şeyi bəyənmemək, diqqət yetirmək. – Elə adam var kin, hər şeyi sonuluyur.

Soncuxlamax (f.) – mal və ya atın dal ayaqlarını göyə atması. – Atı minməyə örgədirəm, əmə minən də yaman soncuxluyur, mən də boynunnan tuturam kin, yıxılmıyım.

Sorsor (şif.) – uzun danışan uzunçu. – Sorsor adama ilişəndə, işdən-güjdən olursan.

Sortuxlamax (f.) – əmmək. – Buzoy inəyi yamanca sortuxluyur.

Sortux (n.s.) – bir udum. – Uşax bilmədi, bir sortux papros çəkdi, uğundu getdi.

Soraşix (is.) – xəbər tutmaq, soraqlaşmaq. – Soraşix eləməknən iş görməx’ olmaz, gərəh özün gedəsən işinin dalıncax.

Sovrux (is.) – taxılın zibilinin küləklə təmizlənməsi. – Dədəngil xırmanda sovrux atellar (B., E.).

Sormağı çıxmax (f.) – incəlmək, arıqlamaq. – Ağəmirin laf sormağı çıxıf, xəstədi.

Sormax (is.) – nektarlı çiçək. – Sınığın dərəsində sormax çox olur, uşaxlar yığıf sorullar.

Sosur (şif.) – adama yovuşmaz, vasvası. – Elə sosur qonşu var kin, əvinə gedəndə üst-büşinə əyaqqabına baxır, sora da sözə qour.

Soysuz//sonsuz (şif.) – övladsız ailə. – Eşitmişəm kin, Abbasəli kişinin əvladı yoxdu – soysuzdu.

Soyxa//söxa (şif.) – miras şey. – Soyxuya qalmış touxlar əkdiyim pencəri eşəliyif çıxardıf (M.).

1. *Sozalmax* (f.) – halsızlaşmaq, xəstələnmək. – Urustam kişini gördüm sozalır dəsən ağır xəstədi.

2. *Sozalmax* (f.) – zəifləmək. – Uşax yeməxdən tüşüf, sozalıf gedif.

Söz-sov (is.) – söz-söhbət. – Məhlədə söz-sov (söz-soy) gəzir kin, Hasanın oğlu urusetdə əvlənif qalıf.

Sucax (şif.) – sulu yer. – Sucax yerin otu havalar qurax gedəndə də solmur, göy qalır.

Sucuxmax (is.) – günahını hiss etdirmək. – Görmürsən, nə sucuxur, yəqin kin, günahı var.

1. *Sudur* (şif.) – sulu yer. – Sudur yerdə pitən ot yaxşı olmur.

2. *Sudur* (şif.) – kartof növü. – Çox suvarılan qartola sudur dəllər, həm də dadı olmur (Qon.).

3. *Sudur* (is.) – yaranın tuluxlanması. – Yanıxdan sōram yara sudur oluf.

Suat (is.) – çayın qırağında daşlı yer. – Kənd arvatları həmməşə suatda palaz yuyullar.

Suadax//suvadax (is.) – Anılar ramkanın üstünü mımnan suadax ediflər (Q.N.).

Sucax (şif.) – sulu yer. – Sucax yerin otu heş qora pişirəndə də solmur, elə göy qalır, əmə quvatı olmur.

Sudurğa (is.) – bayılma xəstəliyi. – Xalixverdinin oğlu sudurğa xəstəliyinə tutuluf.

Sufat (is.) – sifət. – Bunun sufatına baxanda nə quşun yuvası olduğunu bilirsən.

1. *Sulux* (is.) – mal-qoyun doğarkən bala ilə birlikdə gələn ət pərdəsi. – Qounun suluğu gəlif, dəsən doğacax.

2. *Sulux* (is.) – suvarmadan sonra mal-qoyuna verilən yem. – Suvarannan sonra mala sulux verillər.

3. *Sulux* (is.) – yaralanan bədənin və ya yanan bədənin hissəsinin köpməsi. – Uşağın əli yanmışdı, suluxluyuf yaman.

Sulaxlıx (is.) – mal-qoyuna suvarandan sonra verilən ot-ələf. – Mala sulaxlıx vermədim böün.

Sulax (is.) – çay və bulaq ətəyində mal-qara və qoyun-quzunun suvarıldığı yer. – Çayın qırağına boran şəpə yığıf, mal-qoun sulağa girəmmer (X., B., E.).

Sum qalmaq (is.) – tamamilə, lap yorulmaq. – Uşax böün qouna getmişdi, gəlif sum qalif hələ də yatır.

Sum tüşməx (f.) – yorulmaq. – Nəvəm toyda oxartana oynuyuf kin, gecədən sum tüşüf.

Sur (is.) – hökm, ixtiyar, imkan. – Allah suru ona verif, dərdi bizə...

Sur vermək (f.) – imkan vermək. – Allah erməniyə heç sur verməsin, nə qannar töx'dü.

Surfa/süfrə (is.) - stol örtüyü. – Getmişdim İlanıya Bəhlul kişi bizə surfa saldı.

Suya tüşməx (f.) – çimmək. – Gedim əvə, suya tüşəcəm, arvat su qızdırıf.

Suyu axmaq (f.) – tamah salmaq. – O, əvi tikilmiş Haşxalıl da nə görsə, uşax kimi suyu axır.

1. *Suyux* (sif.) – hər şeyə tamah salan, acgöz. – Naxartan dəsən suyux adamdı, Qara kişi.

2. *Suyux* (sif.) – iradəsiz. – Dözümsüz adama da suyux dəllər.

Suya çəkməx' (f.) – yuyulmuş paltarı axırncı dəfə su ilə yaxalamaq. – Arvatdar çaym qırağında paltarı suya çəkillər.

Südəcər (sif.) – doqquz aydan bir doğulan uşaqlar. – Tükaz xalanın 10 uşağı var hamısı da südəcər oluflar.

Süddü çəx'məcə (is.) - Təndirdə süd və yarma ilə bişirilən çəkməcə. – Süddü çəx'məcəni qışda yəllər.

Sülü (is.) – uzun mil. – Tükazban xala, anam sülünü istiyir, basdıx toxuacax.

Sülüx' (is.) – zəli. – Sülüx bulannıx sularda olur, orda çiməndə görürsən kin, qıçına yapışıf.

Sülənməx' (m.) – avara dolanmaq. – Gənə melisələr nə sülənillər kəntdə.

Süləx' (sif.) – gözəyən. – Süləx' uşağın da axrı pis olur.

Sümsü (is.) – tütək. – Uşax vaxtı pütün uşaxlar qarğıdan sümsü düzəldif çalılar.

Sümsünməx' – sırtıq, qapıları gözən. – Qapıya anaxdar vuruf harda sümsünür, görən Güllü.

Sümbə (is.) – sobanın külünü qurdalamaq üçün işlədilən ucu ayrı şiş. – Kömür sevəsini sümbəynən qurdalamasan, yanmer (X., B.).

Sümsüx' (is.) – gözən adam. – Sümsüx' it kimi tapbaq olmur Məsimi əvdə.

Sümsüburun (sif.) – uzunburun. – Sümsüburun Nağı gənə nə axdarırdı qənsələrdə.

Süpürgə (is.) - kötücədən sonra gələn uşaq. – Süpürgəni hər adam görəmmir ha, mində bir adam görür.

1. *Sürə* (q.) – tərəf. – Kəndə sürə bir atdı çapır, hələ tanıyamıram.

2. *Sürə* (z.) – müddət. – Bir sürə Kəhliyi görəmmədim, harda itif batıf.

Sürüngəl (is.) – kotanın hissəsi. – Kotanın sürüngəli qırılıf, dəmirçidə düzəldillər (Qar.).

Sürəx' (is.) – at yarışı, cıdır. – Gənə öyün Yəvərnən Alpaşa sürəyə çıxmışdılar (B.).

Sürəx'çi (is.) – at yarışının iştirakçısı. – Sürəx'çilər sıralandılar üzübəri.

Sürütdəməx' (f.) – özünə götürmək, mənimsəmək, aparmaq. – Məxtəvin direxduru işdən çıxanda supurduyuf hər şeyi aparıx əvinə.

Sürütdəmə (is.) – köhnə ayaqqabı. – Əvdə hərənin bir sürütdəməsi var, əvdə-əşikdə əyağımıza taxırıx.

1. *Sürmə* (is.) - taxıl xəstəliyi. – Yağışdıx olanda binəli taxıla sürmə xəstəliyi tüşür.

2. *Sürmə* - cəftə. – Qapının sürməsi qırılıf, heş kimin də xavarı yoxdu.

1. *Sürməx'* (f.) – sürgün etmək. – Bavamgili Qazağıstana sürüflərmiş müharibədən əvəl (S).

2. *Sürməx'* (f.) – heyvanın cinsi əlaqədə olması. – Buğa inəyi sürdü.

Sürçütməx (f.) – sürüşdürmək. – O karanın başını tufardan sürçüt buana, düz olsun.

Sürtüx (sif.) – abırsız, həyasız. – Çox sürtüx' arvaddır Şabanın arvadı Tükaz.

1. *Sütül* (is.) – dənələnmiş buğda sünbüllərinin odda bişirilməsi. – Buğdanın sütülü şirin olur.

2. *Sürül* (sif.) – cavan. – Yadımdadı, o vaxıt sütül bir oğlanıydı bu Miseyif.

Sürçəx' (sif.) – sürüşkən. – Yoxuşa uşaxlar su töküf sürçəx' ediflər.

Süysün (is.) – boynun dalı, peysər. – Bayramın süysünü dönmür, əmə ağır işdəri arvadı görür (Gül., Ox.).

Süyüllənməx (f.) – veyil-veyil gəzmək. – Ə, bu Cənnətin işi yoxdumu, axşamatan süyüllənir, kəndin arasında.

Süzülməx' (f.) – paltarın sürtülərəx cırılması. – Baldonun ətəyi süzüluf tamam.

-Ş-

Şadara (is.) – taxılın sar-samanını əliyib çıxarmaq üçün işlədilən və iri gözləri olan əl aləti. – Xırmandakı taxılı ilkinəm şadara ilə əliyillər. Sadara hibrid sözdür: (şad – çox (farsca) + ara (türkcə).

Şadara-şadara (z.) – deşik-deşik. – Köynəyin ətəyi şadara-şadara oluf.

1. *Şahad* (is.) – dəyirməndə taxıl üyüdəninin ödədiyi pul. – Dərmana on beş manat şahad pulu ödədim.

2. *Şahad* (is.) – şahid. – Navrızın oğlu Müslüm melisədə ambardara şahad oluf.

1. *Şax* (is.) – toydan qabaq qız və ya oğlan evinə aparılan şirniyyat. – Şaxa ağaşdan bir neçə qol düzıldillər, sörəm da şirniyənin bəzəyillər.

2. *Şax* (is.) – asma tərəzi. – Şaxın qolu qırılıf, düz çəkmir.

Şakqanax (is.) – qaqqıldayıb gülmək. – Onu eşidəndə bi şakqanax çəkdi, gəl görəsən.

Şakırramax (f.) – qaynamaq. – Əlli olginən, su şakqırrıyif, qazanı qırağa qo.

Şakqıldax (is.) – qoyunun quyuğu və yançağına yapışan qurumuş peyin (təqlidi sözdür). – Şakqıldığa çox ucuz qiymətə alıllar.

Şakqarramax (f.) – bərk döymək. – Atası oğlunu şakqarradı məxtəfdən qaşdığına.

Şalğam (is.) – turp. – Şalğam qara torpaxda yaxşı pitiir.

Şalax (sif.) – yetişməmiş mer-meyvə. – Yaz oldumu şalax-sulaxı daşıyıllar arannan dağa.

Şamo (is.) – erkək keçi. – Şamo həmməşə sürünün qavağmda gedir.

Şamarta (is.) – səs. – Nəvələrim bir şamarta salıllar kin, əv yerindən oynuyur.

Şana (is.) – ağac yaba. – Xırmandə taxılı şanaynan sovrullar

Şellənməx (f.) – kef edib dolaşmaq. – Əzimin oğlu axşamatan bu arada şellənir.

Şen (s.) – çox. – Ağbaba yaxınlığında Arpaşen və Buğdaşen kətdəri oluf (A.).

Şen olsun – həmişə evdə var-dövlət olsun, şənlik olsun. – Ay Qaraş, əvin şen olsun, biz getdix'.

Şennəndirməx' (f.) – abadlaşdırmaq. – Allahqulu kişi Gəncədəki həyət-bacasını şennəndirif.

Şennix' – camaat, yığınaq, toplum. – A bala, a Gözəl, gə burya, orya toplanan o şennix nədi belə (T.).

Onamastikada şənlik həm də ad kimi işlənir. Bütün Qafqaz, İran və Türkiyədə çox məşhur olan ulu ozanlardan biri Aşıq Şenlik olmuşdur. Qarsın Suqara köyündə yaşamış, 1912-ci ildə vəfat etmişdir. O, gəraylısının birində belə deyir:

Səfil Şenlik ağlar, gülməz

Naxələflər dostu bilməz.

Fani dünya sana qalmaz

Altun verib alasan da.

Şennix'li (sif.) – həmişə qonaq-qaralı, yığnaqlı. – Şennix'li əvdən heş vaxt bərekət əysix' olmaz.

Şennətməx – bir yerə yığılmaq, abad etmək. – O vaxtdarım erməni qırğınının qaçan adamlar geri qayıdıf kətdərini şennətdilər.

Şeş (sif.) – dik. – Atdığım aşix şeş durur müdam.

Belə bir atalar sözü də var: - Nərd oynuyan neyləsin ki, vaxtında bir şeş də vermir.

Şeşələnmax' (f.) – özünü yüksək tutmaq. – A bala, uşağın üstünə nə şeşələnirsən, o sənin tamdı bəyem?

Şeşmərənmax' – kiminsə üstünə kişilənmək. – Ə, a bala, maña nə şeşmərənirsən, get atana şeşmərən.

Şeşə (sif.) – dik. – Məhərrəm əmmin 3 şeşəbuynuz inəyi varydı.

Şəlit/şələ (is.) – arxada aparılan yük, bağlama. – Qouunar üç şələ ot yedi; Otu şəlitnən daşımaq çox ağır işdi (İ.).

Şeytannix – xəbərçilik, araqarışdıran. – Şeytannix piş işdi, əmə elə adamlar da olur.

Şeytannix eləmax' (f.) – xəbərçilik etmək. – İrayonnan ispalkom adamları ilə gəlmişdi, İmran kişi xəlvətə salıf sədri onnara şeytannadı.

Şəhrə (is.) – ərimiş yağın üzərinə yığılmış şirəsi. – Mayıs yağını əridəndə sarı şəhrəsi üstə çıxır.

1. *Şəltə (is.)* – yorğan-döşək. – Dəşən müdürün şəltəsini maşına yux'lüyüllər.

2. *Şəltə (is.)* – həyasız. – Şəltənin biri gəlif mana ağıl qour.

Şəlpə (sif.) – iri qulaq. – Bir şəlpə qulax inəyi varydı Xıdırın, çox süd verirdi.

Şəngi (is.) – balaca it. – Usufun səngisi gecələri də dincəlmir, elə hürüyür.

Şəpə (is.) – boranın yaratdığı qar təpəsi. – Məhtəvin yoluna boran şəpə yığıf, balacalar gedəmillər (D.).

Şərcil (sif.) – şəratan, nahaqdan dava-dalaş salan. – Şərcil adamnan hökumət də qorxur.

Şərxata/şarxata (sif.) – nadinc, dəcəl. – Çox şərxata uşaxdır bu Həşim duruf dincəlmir.

Şərqovuşan (z.) – qaranlıq düşən vaxt. – Şərqovuşanda qonaxlar gəlif çıxdı.

Şərit (is.) – şələ, yük. – Gördüm, qarannıxda budu, ot şəriti də dalında Xudaverdi qanalın içinnən çıxdı.

Şəritdəmax' (f.) – bağlamaq. – Ziveydə uşağını dalına şəritdiyif təzəyi zincirriyir.

Şətəl törətməx' (f.) – xəta törətmək. – Kor Mehbalı dayanıf orda, getməx' istəmir, işimizə şətəl törədir.

Şətəl (sif.) – xatakar. – Şətəl uşaxlar qapıyı Dilbar arvadın üstünə bağlyıf gediflər.

Şətəl kəsilməx' (f.) – mane olmaq, xəta törətmək. – İndi də bu mexanix' gəlif bizə şətəl kəsilib.

Şətə (is.) – yerdən qazıyıp pencər çıxarmaq üçün işlədilen dəmir alət. – Şətənin uju kəsərri olmasa, qımı yığılmaz.

Şəvədə (is.) – məsxərə, rişxənd. – Ötün uşaxlar quluf müdürünü şəvədiyə qouflar.

Şıdırği (z.) – araverməyən. – Bu həftələrim şıdırği yağışdar çox yağdı.

Şinqroy qoşmaq (f.) – kiminsə dalınca maraqlı söz-söhbət qoşmaq. – İndi də bu təzə işdiyən kitabxana müdürinə şinqroy qoşuflar.

Şinqroylu (sif.) – zınqrovlu, bərli-bəzəkli. – Bir şinqroylu gəlin gəlmişdi doxdura.

Şirtix (sif.) – şən, deyib-gülən. – Şirtix adama nə var, nə desən, vecinə qoymuyajax.

Şirat (is.) – qaymağı süd maşını ilə çəkilməmiş üzsüz süd. – Şirata bir əz üzdü süd qatıf üzsüz pendir, ya da kin çəçil düzəldillər (A.).

1. *Şırvanmax (f.)* – yaltaqlanmaq. – Birqadir Taryel iraykoma yaman şırvanırdı.

2. *Şırvanmax (f.)* – itin sahibinə yaltaqlanması. – İt səsinə yeyəsini tanıyıp hüryə-hüryə ona sarı şırvandı.

Şırnax/şırran (is.) – şələlə, qıjov. – Uşaxlar şırranda çimellər (E.).

Şıvırtəx (sif.) – uzun, arıq – Şıvırtəx bir kişiydi Məhəmməd, əmə hayıf irəhmətə getdi.

Şikat-şəfkə (is.) – şikayət. – O vədə Maskviya kətdən şikat-şəfkə çox olardı.

Şikil (is.) – şakil. – Qolxoz quruluşunna əvəl şəhərdə şikil çəkdimişdim, hələ qalır. İndiki çəkilən şakillər tez xarav olur (S.).

Şilə (is.) – yarma aş. – Siləni kışda çox pişirillər.

Şilə aş (is.) – yarma, yağ, soğan (ət də ola bilər) qarışığından bişirilən duru aş. – Nənəm gənə şilə pişirmişdi.

Şilxor (sif.) – ariq at. – Əminin bir şilxor atı varıydı, sən deyən bir işə də yaramırdı.

1. *Şiltiyini atmax* (f.) – döymək. – Atasın Sərdərin şiltiyini atdı, nənəsinin üzünə durduğuna.

2. *Şiltiyini atmax* (f.) – cırlmaq. – Yorğanın şiltiyini uşaxlar atırlar.

Şimşət/şümşət (sif.) – sürüşkən, hamar. – Bulağın yolu donuq şimşət kimi oluf, adamın ayağı sürçüx'lüyür.

Şin (is.) – araba təkərinin çevrəsinə çəkilən dairəvi qalın dəmir. – Haravanın təkərinə şin çıxdı, əmə təkər dağılmadı.

Şingilim (is.) – mazax. – Toy damının bir tərəfində uşaxlar şingilim təpillər.

Şinəmax' (f.) – təkərə şin çəkmək. – Dəmirçi Abbas təkərə şin çəx'di (Gül.).

Şirət (sif.) – həyasız, dalaşqan. – Şirət adam heş şeydən utanmır.

1. *Şirə* (is.) – evin suvağına çəkilən gilli horra. – Əvə şirə çəkiləndə havalı olur.

2. *Şirə* (is.) – payızın sonunda zəif arı kötüklərinə verilən şərbət. – Dört kötüyə şirə verdim (G.).

Şitəngi (sif.) – öcəşkən uşaq. – Qardaşım çox şitəndi olduğuna müəllim onu həmməşə dənmiyirdi.

Şitix' (sif.) – dəcəl. – Şitix' uşaxdan hamı xoşdanmır.

Şişkin (sif.) – lovğa, eqoist. – Nurunun Bakıda oxuyan oğlunu gördüm, şişkinin biridi, tay-tuşdarına yuxarıdan aşsağı baxır.

Şivərək (sif.) – nazik. – Əsgəriş'dən qavax bir şivərək' uşağıydı Qurvan, indi yekələlif, həm də cannanıf.

Şivil (sif.) – uzun. – Təpəköylü Şivil Mikeyilin 4 oğlu varıydı, üçü nemesin davasınan qayıtmadı.

Ağbaba və Qarsda Şivilər adlı eyni tayfa var. “Qars tarixi”ndə göstərilir ki, Türkiyədə şivillərdən bir neçə millət vəkilisi olub. Təpəköydə həmin tayfaya Şivilov formasında fəmiyyə yazılmışdır.

Şortu (sif.) – həyasız. – Bir şortunun biri irayonnan gəlmişdi, guva şenniyyə dava-dərman öyrədirdi.

Şorlamax (f.) – tökülmək, calanmaq. – Başının qanı şoralanıf töküldü.

Şorratmax (f.) – tökmək. – Gəlin bilmədi, büdrüyüf yarım cıncır ərimiş yağ yərə şorratdı. “Kitabi-Dədə Qorquda”da şorlamax (12, 14) formasında işlənmişdir.

Şoş (is.) – şosse. – Qolxozun ot gətirən maşını qulıf şoşda qalıf (Daş.).

Şumal (sif.) – düz qamət. – Bir şumal oğlanıydı Binəli, əsgər getdi, qamandır çasta qədər vəzifə tutmuşdu.

1. *Şülən* (is.) – talan. – Bu bizə oğul olmadı ha, əvi sülən etdi tamam.

2. *Şülən* (is.) – hay-havar. – Bir sülən etdi kin, hamı kor-peşman oldu.

Şülüngü (sif.) – işi, peşəsi olmayan. – Hübətənin Bəhrəmi çox şülüngü uşaxdı.

1. *Şümür* (sif.) – göy-göz. – Şümür Avdı buralarda nə hərrənirdi gənə.

2. *Şümür* (sif.) – insafsız. – Şümür kimi suyun qavağını kəsif Paşa. Sū məhlənin harxma buraxmır.

Şümşət (sif.) – hamar, sürüşkən. – Körpünün daşları şümşət olduğuna, ordan keçənlərin ayağı sürüşür.

Şütüməx' (f.) – boş-boşuna gəzmək, veyillənmək. – Çoban Qulunun oğlu dərəcə də getmir, elə ora-bura şütüyür.

Şüvən/şivən (is.) – ağlaşma. – Allah heş kimə göstərməsin, qonşunun əvinnən şüvən səsi gəlirdi.

Şürbü (sif.) – həyasız, gəzəyən. – Şürbü arvadın hər şey gözdeməx' olar, adama şər də atar.

- T -

Ta//tay (z.) – daha. – Ta mən nə dēm bu işə, siz ki hər şey bilirsiniz.

Tabürsüyün (z.) – səhər, yox, o birisi gün. – Tabürsüyün mənim 90 yaşım olacax (Qa.)

Taban//tavat – taqət. – Oxartana işdiyif kin, ta tabam qalmıyif Qardaşxanın.

Tağar (is.) – ölçü vahidi. – İki tağar qorunqa aldım yerə səpbəx' üçün.

1. *Tafdax* (is.) - tapdalanan yer, bərkimiş ərazi. – Yer tamam tafdax oluf.

2. *Tafdax* (is.) – yetim. – Tafdaxlarda qalmış Nəsir məhtəvdə uşaxnan döyüşüf.

1. *Taftamax* (f.) – döymək. – Bu arada yanımdakı uşağı anası tafdadi.

2. *Taftamax* (f.) – döyüb bərkitmək. – Tufarın içinə tökülən torpağı taftamasan, tuvar bərkiməz.

1. *Tafdaxlarda qalmaq* (f.) – yetim qalmaq. – Ay səni görüm tafdaxlarda qalasan (qarğış).

2. *Tafdaxlarda qalmış* (sif.) – atasız, anasız, yetim (qarğış). – Bu tafdaxlarda qalmış uşağı quzuya göndərmişdim, aparıf quzuları qoruğa dolduruf, bizi xatıya qoyuf.

1. *Tağalax* (is.) – cəhrə iyinə keçirilən girdə ağac. – Cəhrənin tağalağı düz olmuyanda iy əyri fıranır.

2. *Tağalax* (is.) – sap çarxı. – Sapın tağalağı çıxıf.

3. *Tağalax* (is.) – təzə doğulan körpənin göbəyinə qoyulan dairəvi əski. – Uşağın göbəyinə tağalax qoyulıar kin, göbəyi bərkisin.

1. *Taxda* (is.) - dağın döşündəki düzən yer (coğrafi termin). – Şiş dağın günöy taxtasında qar əridiyinə orda gül-çiçəx' açıf.

2. *Taxta* (is.) – donun qatları. – Ənbər arvad həmməşə üş taxtalı don tix'dirərdi özünə.

Taxtası əskik (sif.) – dəlisov, ağılsız. – Ramazanın oğlu Dursunun taxtası əsisx'di, elədiyi işi bilmir (M.).

Taxtasız (sif.) – danışıq və hərəkətini bilməyən. – Ay taxtasız, sən nə danışdığını bilmirsən?

Taxça (is.) – evin divarında hazırlanmış boş yer (şkaf). – Köhnə əvlərdəki taxçalara qav-qasıq, paltar, yorğan-döşək yığdılar. Bu baxırdı taxçanın böüklüyünə.

Tap (is.) – düzən sahə (coğrafi termin). Ağbabada Xatınoğlunun tapı, Kəblə Salmanın tapı ad əkin yerrəri var idi. – Traktırrar Bacoğlunun tapında əkin edillər (Q.).

Tapın (is.) – toxumu torpağa basıran, həm də yeri düzənləyən əkin aləti. – Ağac budaxlarını eyni boyda kəsif, odda qızdırıb əyərək sıra ilə ağaca sarıyır və tapan düzəldillər. Onu da qoşullar toxumsəpənə.

Tapannıx (is.) – ağac budaqları. – Qolxoz Başkeçitdən tapannıx gətdi (Çax.).

1. *Tapannamax* (f.) - əkin sahəsini düzənləmək. – Ziyaratın altım tapannadılar.

2. *Tapannamax* (f.) – bixərclik etmək. – Bu uşax əvi tapannadı, illəş qoymadı.

Tapqır (is.) – atın yəhərini tutan qayış kəmər. – D̄sən tapqır atın qarnını sıxır.

Tapaşdamax (f.) – döyərək, tap düzəltmək. – Əkilən qartolun divini tapaşdamalısan, yoxsam geç cücük verər.

Tarım (z.) – bərk. – İpi tarım çəkəndə ərişdəni sərməx'də yaxşı olur.

Tarakçıya minməx' (f.) – mənəbə çatmaq, tərəqqi etmək. – İmran indi-indi tarakçıya minif, adam bəyənmir əmə.

1. *Tar* (is.) – qış aylarında küləyin-boranın yığdığı qar yığını. – Əvin qavağına boran hündür tar yığıf, gəl imdi bunu təmizdə (M.)

2. *Tar* (is.) – toyuqların gecə üstündə yatdıqları ağac. – Tarı yuxarı vurullar kin, əl-ayağa ilişməsin.

Tarraşmax (f.) – toyuqların tara çıxması. – Qarannıx tüşdümü, touxlar tarraşır.

Tarp (is.) – ziyan, zərər. – Mehralıydı dayandı, uşaxların bu tarpına.

Tamsımax (f.) – dadmax. – Xəlil yeməkdən bir əz tamsıdı, əmə b̄n̄mədi.

Tas//taz - əl-ayaq yumaq üçün iri qab. – Ay uşax, bir tası qəti, əyaxlarımı yüm.

Tasası yatmax (f.) – sakitləşmək. – Hə, indi tasan yatdımı?

Tasalanmax (f.) - əsəbləşmək. – Yamanca tasalanıf Məmmədin nəvəsi.

Tasatdix (f.) - nəzir-niyaz. Qəmər arvadın nəvəsi maşında qəriyə tüşmüşdü, ona görə də tasatdix paylıyurdu qonşulara.

Tava (is.) – balaca qazan. – Şərdən ağzı dar bir tava aldım.

1. *Tavax (is.)* – xəmir yoğurmaq üçün taxta qab. – Tavaxdakı xamır acıyır.

2. *Tavax (is.)* – dəyirmanın un yığılan qutusu. – Tavax doluf, unu meşəyə boşaltmaq lazımdı.

1. *Tavlamaq (f.)* – dözmək. – Tərhan qarının əzav-əziyyətinə hər gəlin tavlamaz, əmə Əsmər tavlıyır.

2. *Tavlamaq (f.)* – təzə əti qızartmaq. – Təzə ət tez tavlınır.

3. *Tavlamax//tovlamax (f.)* – yoldan çıxarmaq. – Sarı İsoyun qızını qonşusunun oğlu Kazım tovluyuf qaçıdır.

Tavlamix (is.) – atm hörüyünün bağlandığı mıxça. – At tavlamıxı çıxarıf qaçıf.

Tav gətirmək (f.) – dözmək. – Hər adam davanın hər bə-zorbasına tav gətirmir ha.

Tavot (is.) – fərq. – Nə tavotu var, qoy böün də Əsgər gessin quzuya.

Taytıya-taytıya (f.) – axsiya-axsiya. – Navrız taytıya-taytıya kərəntiyən ot da piçirdi.

Taytımax (f.) – axsamaq. – Qaranamazdı Telli arvad taytıyırdı.

Tayqulp (is.) – tək qulpu olan su qabı. – Tayqulpun qəleyi tökülüf, paxır dadır (G.).

1. *Tay (is.)* – bərabər. – Şahbuza tay cavan olmazdı, hayıf. Fizulidə ermənilərlə döyüşdə şəhid oldu.

2. *Tay (ədat)* – daha. – Tay nə dēm sənə, yekələnifsən, adamı eşitmirsən.

3. *Tay (is.)* – yük. – Atın üstünə 2 tay buğda qoyuf Şuravadın dərmanına aparılmışdım üyütməyə.

Taykeş (sif.) – dəyişik. – Bu nəvəm də həmməşə əyaxqabıyı təkəş geyinir.

Tayqanat (sif.) – arıq, zəif, çəlimsiz. – Tamışın tayqanat bir oğlu var, zorman yeriyr.

Tejan (sif.) – çoxlu. – Əmətdinin çairından tejan ot çıxdı.

Tej (sif.) – dik. – Buğda tejinə manşıraddılar xırmanda.

Belə bir ata sözü də var: Buğduyu tejdə sayallar.

Tejdəmax' (f.) – toplamaq, təpələmək. – Buğduyu xırmanda tejdədilər, yağış gəldiyinə.

Tejgirə (is.) – yük daşımaq üçün xərək. – Usda Nəviyə tejgirə düzəltdirmişdim, əmə ağırıydı.

Telan (is.) – aşıq oyununda aşığın durusu. – Telan aşıx oyunda çox udur.

Telməx' (is.) – sacaq. – Şalın ucunu telməx'ləməsən, pis görünər.

Teləx' (is.) – qazın, toyuğun lələyi. – Qazın teləyini yoluf tükə qarışdırıllar.

Teləməx (f.) - isinişdirmək. – Qonnu balasına teləşdirdim (X.).

1. *Tel (is.)* - sazın simi. – Sazın teli pastananda səsi də çıxmır.

2. *Tel (is.)* - sap. – Tükənnən iki mağara tel aldım.

3. *Tel (is.)* - məftil. – Hasarı telnən bağladım, əmə naxır qayıdanda uçurajax..

Telqraf (is.) – məftil. – Ay uşax, bir əz telqraf gəti bu ağacı bağlıyım (S.).

Ten (is.) - nəm, yaş. – Tufar yalınqat olduğundan əvi ten basıf.

Tennənəmx' (f.) - su cəkmək. – Əvin üstü yuxa olduğuna tennənəf.

Tenni (sif.) – nəmli. – Tenni paltarı geyməx' olmaz.

Termaş (si.) - andıra qalmış. – Termaş kərkiyi harya qoymuşam, yadımnan cıxıf.

Tesi (is.) - əldə ip əyirmək üçün işlədilən alət. – Tesinin başını uşax qırıf.

Teşt (is.) - ləyən. – Şəhərdən bir teşt almışdım, düz on il işdətdim.

Teştəy (sif.) – çiyi əyri. – Bu Teştəy Əhməd həmməşə qoruxcu olur.

Teşibaldır (sif.) - əyriqıç. – Teşibaldır Gülsümün söyüşü gənə məhliyi ağzına götürmüşdü.

Tey (z.) – tamamilə. – Bir erkəx' kəsdix' nişanda, tey yağıydı, yeyilmədi ha.

Təfçiməx' (f.) – sapla nəyisə tikmək. – Nənəm elə axşam-savax uşaxların corafların təfciyir (E.).

Təkəmbir (s.) – tək-tük. – Axşamətərəf təkəmbir qar atdı

Təkəmseyrəx' (sif.) – çox seyrək. – Taxıl təkəmseyrəx' pitif.

Tələf olmaq (f.) – ölmək. – Qızxanımın 3 uşağı tələf oluf.

Təlisbənt (sif.) – amanat. – Qapıyı təlisbənt bərkidif ustalar gediflər.

Təlləməx' (f.) – aldatmaq, kələk gəlmək. – Bizim uşağı Xırça Söyünün yetimi təllifif.

Təhnə (is.) – ağacdan düzəldilmiş iri qab. – Südü ağaş təhnələrə sərif, üzünü yığıllar; Süd maşnası olmuyan əvlərdə südü təhniyə sərillər.

Uyğur, özbək, qaraqalpaq dillərində də həmin mənada işlənir.

Belə bir acıtma var:

Bajadan baxdım işıxdı,

Təhnə dolu qaşıxdı.

Gülsüm xala, acıma,

Qızın maşa aşıxdı.

Təhlim (is.) – təlim. – Əsgərrikdə təhlim vaxtı çox uşax dözmür çətinniyə (Ox.).

Təhrinnən (z.) – görkəmindən. – Əhmədخان kişinin təhrinnən görünür kin, nəyəsə acığı tutuf.

Təkin (q.) – məsafə qoşması. – Əvə təkin qaşdım.

Təkyələməx' (f.) – sökənmək. – Vəli tufara tərəf təkyələnif.

Təx'qulp (is.) – tək qulpu olan su qabı. – Əvimizdə nənəmnən qalma iki təx'qulp vardı.

Təl (is.) – yalan, fənd, hiylə. – Oğlum maşa təl gəlir, dəsən, inistutdan çıxarıflar, əmə mana demir.

Təlisbənd (z.) – amanat, amanabənd. – Arpa qusunun ağzını təlisbənd düzəltmişdim, su keçirif.

Təlləməx' (f.) – tovlamaq. – Əbilin o yekə oğlu uşaxları təlliyif gölə çimməyə aparıf, yaxşı kin, salamat qayıdıflar.

Tən (is.) – dişi heyvanın cinsiyyət üzvü. – İbəyin tənı şişif, dəsən doğacax.

Tənziif (is.) – cuna. – Qounnarı sağannan sora ikiqat tənziifnən südü süzüllər.

Tənə (is.) – sırğa. – Heydarın qızının bəlgəsiydi, iri qızıl tənələr gətimişdilər.

Tənbəki//təmbəki (is.) – tütün. – Qaraçənteydə qolxoz tənbəki əkirdi, əmə xeyir vermədi.

Belə bir bayatı da var:

Həsən də qalyan çəkir

Söyün də qalyan çəkir.

Tənbəki bol olanda

Bağır da qalyan çəkir.

Təntix' (sif.) – tələsik. – Mürəsdənin qızı təntix' bizə gəlmişdi, dər babası can verir.

Təntix'lix' (is.) – tələskənnix'. – Təntix'lix' eləsən, bu iş alınmıyacax.

Təntiməx (f.) – tələsmək. – Axşam çox təntidim, uşax Bakıdan gələciydi gəlif çıxmırdı, şükür gəldi.

Təpitməx' (f.) – qurutmaq. – Corafları təndirdə təpitdım (İ.).

Təpəl (sif.) – qaşqa qoyun və ya keçi. – Təpəl quzu naçaxlıyır.

Təpələmə (sif.) – dolu. – Hər səhər bir təpələmə cıncır qounlara arpa verirəm.

Təpəcəx (is.) – küflənin ağzına təpilən cır-cında. – Ay uşax, təpəciyi küflüyə bas, təndir soudu.

Təpər (is.) – dözümlü, davam. – Bu əvi tikilmiş Bədəlin heş söğa təpəri yoxdu.

1. *Təpitmə* (is.) – xamrasız çörək. – Uşaxlar üçün sacın üstünə təpitmə saldım.

2. *Təpitmə* (is.) – xəmir və yağdan ibarət məlhəm. – Biləyimə təpitmə saldırdım, çox ağrıyır.

Təpiməx (f.) – qurumaq. – Dünənnən piçilən ot təpiyif, bulullamax lazımdı.

Təpinməx (f.) – acıqlanmaq. – Getmişdim Musuyu çağırmağa, lələsi mana yaman təpindi.

Təpgi (is.) – zor, mane. – Ermənilər həmməşə türklərə təpgi göstərməx' istiyillər, əmə bacaramıllar (Qar.).

1. *Təpməx'* (f.) – geyinmək. – Əyyaqqabılarını uşax bir ildiyə təpir.

2. *Təpməx'* (f.) – uzaqlaşdırmaq. – Toux cüclərini təpif, ta yaxın durmur. İneyin südü qurduğuna, danıyı təpif və s.

3. *Təpməx'* (f.) – soba borusunun evin içinə tüstü buraxması. – Sevə təpir, tüstüyü çəx'mir ha (A.).

Təsif (is.) – qeyrət. – A bala, təsifin olsun bir, moşoyun ucunnan tut (S.).

Tətəlabaz – (si.) – fıncıdaqçı/dələduz. – Tətəlabaz Əsrəf bir işin qulpundan yapışmır, onu bunu yalladır, həriyə bir yalan danışır.

Tərəx (is.) – qab – qacaq düzmək üçün divara bərkidilən taxta. – Görərdin, gözəldərəli Dilbar arvadın qab – qacağı tərəxdə düzülürdü.

1. *Tərrix'* (is.) – alt paltarı. – İndi yaxşı tərrix' tapbax olmur.

2. *Tərrix'* (is.) – yəhərin altından atın belinə qoyulan keçə. – Atın tərriyini qurutmaq lazımdı (Qon.).

Tərsməssəb (z.) – tərsinə görülən iş. – Bu nalbənd çox tərsməssəb iş görür.

Təsdəməx' (f.) – atın peyin ifraz etməsi. – At yola təsdədi.

Təs (is.) – at peyini. – At təsini çürüdüf əkinə verillər.

Təjərə (is.) – mal-qaranın altından kürənib çölə qalaqlanmış peyin yığılı. – Təjərənin yaz vaxtı yerə verillər.

Təvgir qılmaq//təvgir tökmək (f.) – nəyəsə tədbir görmək. – Uşax tələbəliyini qutardı, toya təvgir görməx' lazımdı.

1. *Təvər* (is.) – xizəyin əl ağacı. – Təvəri qamışdan düzəldillər.

2. *Təvər* (is.) – balıq tutmaq üçün balta ilə sındırılan buz deşiklərini döymək üçün alət. – Buz deşik'lərini təvərən döəndə tora çox balıx gəlir.

1. *Təvərə* (is.) – su dəyirmanının oxunun başına keçirilən dəmir. – Təvərə dərman daşının ortasına keçir.

2. *Təvərə* (sif.) – iridodaqlı adam. Təvərə dodaq bir kişiydi rəhmətdix'.

1. *Təvərrix'* (is.) – əziz. – Gör bir, biri qadın təvərriyi işə çıxıfıdı?

2. *Təvərrix'* (is.) – matah. – Meyva çıxana qədər təvərrix olur.

Təvəkəli (sif.) – şübhəli, maraqlı. – Çox təvəkəli danışır bu Murat (X.).

Təzməx' (f.) – sürətlə qaçmaq. – Dana təzif, az qaldı çatdasm.

Tığ (is.) – topa. – Arpıyı xırmanda tığ vurdular.

Tıqlamaq (f.) – tərə şəklində taxılı yığmaq. – Yağış gələr, xırmandakı taxılı tıqladix.

Tığın (is.) – top. – Məx'təf uşaxları əkinən 2 tığın daş yığıflar böün.

Tıqqı (sif.) – düz, tamamilə. – Tıqqı atasına oxşuyurdu bu Bəhrəm (B.).

1. *Tıncıxmaq* (f.) – bezmək, darıxmaq. – Anam çox ağır xəsdəydi, tıncıxıf qalmışdıx.

2. *Tıncıxmaq* (f.) – boğulmaq, darıxmaq, təngnəfəs olmaq. – Qızdırmadan uşax tıncıxır.

Tın-tın (sif.) – kinli. – Abbasəli kişi çox tın-tın adamıydı, hər şeyi də yadında saxlərđi (G).

Tırpan gəlməx' (f.) – əziyyət vermək, dağıdıb tökmək. – Bu gədiyi böyüdənə qədər maña bir tırpan gəldi, gəl görəsən (Çiv.).

Tırnqı (is.) – zümmə. – Ağbavada çoxlu tırnqı oxuyannar varıydı.

Tiftik (is.) – keçi qılı. – Keçinin tiftiyinnən bizə nənəm əlcəx toxuyurlar, çox da yumşax olur.

Tikmə (is.) – kətan və ağ parça üzərində müəyyən rəsmi rəngli saplarla tikilməsi. – Sənbər çox gözəl tix'mələr tikərđi.

Tix'dir (z.) – hündür yer. – Naxır dağın tix'dirində otduur.

Til (is.) – daşın iti tərəfi. – Palavar daşının tili düz olmasa, tufar da əyri olar.

Tilişkə (is.) – ağacın və ya taxtanın iti yonqusu. – Əlimə tilişkə batmışdı, bilmədim su çəkdi, nədi, əlim şişdi.

Tipi (is.) – boran. – Bu tipidə yola çıxmaq olmaz ha.

Müasir türk dilində də tipi boran mənasında işlənməkdədir.

Tirbaş//tiribaş (sif.) – özünü hər yerdə yekə aparan. – Yüz dəfə dedim kin, ay uşax tirbaşdix eləmə.

Tirəlix (is.) – ayrılıq. – Bu gəlin də belədi, gəldimi, qardaşların arasına tirəlix salər (Q.E.).

Tisbir (sif.) – bu cür, belə. – Bu tisbir böyüən uşaxlar hər şeyə qatdaşılar.

Tişəx' (is.) – dəyirman daşının dişi. – Dəyirman daşı tişəx'dən tüşüf, unu yaxşı üyütmür, iri eliyir.

Tişəməx' (f.) – kirkirə və dəyirman daşına dişlər açmaq. – Kirkirənin daşını usda Şaban tişədi.

Titiz (sif.) – tələsik, kəmhövsələ. – Bu İskəndər çox titiz adamdı, tez özünən çıxır.

Tiyə (is.) – bıçağın kəsən hissəsi. – Pıçağın tiyəsi çatdıyif.

Tijan (is.) – böyük qazan. – Tijanın paxırı çıxıf, dad verir, qəleyçi gəlsəydi, qəleyliylətdirərdix'.

Toba (is.) – tövbə. – Toba, qardaşımın bu işdən xavarı yoxdur

Toxa (is.) – əl aləti. – Dədəm dəmirçiyə bir toxa düzəldirdi, əmə çox ağırdı.

Toxalamaq (f.) – toxa ilə işləmək. – Ay bala, bir boş vaxtın olanda o qartolun divini toxala.

Toxan (is.) – aşığın yanı üstə durması. – Ha atıram aşix alçı durmor, toxan duror (E.).

Toxma (is.) – çiling-ağac oyununda çilik vurma. – Çilix' ağac oynunda toxma vurullar.

Toxmax (is.) – taxta çəkic. – Bavam gönü toxmaxnan dōərəx' hasil edirdi.

Toxtamax (f.) – sakitləşmək. – Murtuz atı o qərtənə sürmüşdü kin, at toxdamırdı.

Toxanba (is.) – kinayə. – Öyün yığnaxda sədir, Osman kişiye toxanba vurdu.

Toxanbalı (sif.) – kinayəli. – O nəydi, mana yığnaxda birqadir toxanbalı sözlər dərđi (Q.N.).

Tolazdamax (f.) – tullamaq. – Yaman acıxlanmışdım, uşağın dalınnan bir ağac tolazdadım, ama tutmadı.

Tomar (sif.) – top, çox. – Tomardaşda bizimkilər piçin edillər, sədir su aravasını orya göndərdi.

Tomarı (z.) – bütövlükdə, hamısı. – Bir əlli kiloy uzsu pendirim vardı, tomarı verdim gürcüyə.

1. *Top* (is.) – araba təkərinin çağları birləşən orta hissəsi. – Haravanın topu çatdıyif.

2. *Top* (is.) – süd maşının qaymaq seçən mexanizmi. – Südü çəkənnən sōram topun tavaxlarını yuullar.

Toparramax (f.) – toplamaq. – Böün Ələsgərin mal novatıydı, axşam olmamış oğlu naxırı toparıyif kəndə tökdü.

Toran (is.) – alaqları. – Toran düşəndə yaxşı balıx tutmaq olur.

Torun (is.) – nəvə. – Həsyə arvadın torunnarı çoxalif. “Kitabi-Dədə Qorquda”da işlənmişdir (12,73).

Toranqı (z.) – qaranlıq düşənə yaxın. – Axşam toranqı düşürdü, hələ də işıqlar yanmerdi.

Torannıx (z.) – qaranlıq. – Torannıyıydı, həm də bərk yağış yağərdi (E., B.).

Torpaxlıx (is.) – divarın sonuncu sırası (atmaların başını örtən və torpağı saxlayan sıra). – Böün əvin torpaxlığını da hōrūf qurtuldux, Allaha şükür (A.).

Torvasallama – Novruz bayramı günündə uşaqların təndir damının bacasından torba sallaması. – Böün uşaxların torva sallama günüdü, yaman səvinillər.

Tosun (sif.) – qısa boy, kök adam. – Omar tosun bir kişiydi, bir əz də axsiyirdi.

Tosmar//tosmel (sif.) – qısa boy. – Sədir bir tosmal adamıydı, əmə tez acıxlanırdı.

Tosalax (sif.) – qısa boy, gödək. – Tosalax adamın xəsiyyəti pis olur, tez hersdədir.

Tovalatma (is.) – tövbə etmə. – Arax içif yıxılannan sōra bu Əsədə bir tovalatma oldu.

Tova (is.) – tövbə. – Tova, məni bu oğurrux işnə qəsdən qatıllar, xavaram belə yoxdu.

Toyçu (is.) – nağara çalan. – Toyçu Sultanəli gənə qapıyı basıf nəmər istiyir.

Toybaşı//toybavası (is.) – toya rəhbərlik edən. – Qurbanəli kişi elə cavannıgının toybaşılıx edirdi. Əmə arabir də uşaxları yünülçə çubuxluyurdu, heş kim də incimirdi.

Toydanı (is.) – toy çalınan ev. – Toyadamında bir vurhavur var kin, gəl görəsən.

Tozanqı (sif.) – toz halında yağan narın qar və ya yağış. – Gejə tozanqı yağış yağıf, əmə heş yer istan mıyıf.

Tozanax (is.) – tozlu külək. – Uzaxdan bir tozanax qaxdı, əmə bir şey görəmmədim.

Törəlçə (sif.) – həyasız. – Bu Qəfər də utanmır, törəlcəsinin hərəkətdərinnən.

1. *Törpü* (is.) – ağacı hamarlaməq üçün işlədilen dülgər aləti. – Usda törpüynən kərəntinin natını yumurladı.

2. *Törpü* (is.) – tərbiyə. – Belə bir misal var: Ə, bu heş törpü görmüyüf.

Törpüsüz (sif.) – tərbiyəsiz, qanacaqsız. – İmdi törpüsüz uşaxlar çoxalıf.

Tös//tösəvər (sif.) – qısa boy, gödək. – Safa tösəvər bir arvadıydı.

Tösvarək' (sif.) – gödək, kök. – İlanından bir tösvarək' inəy almışdım, südü-zadı pis olmadı (D.).

Tövr (sif.) – cür. – Bu tövr uşaxnan danışmazdar, onun axlı kəsmir.

Tubulğa (is.) – dağda bitən kol. – Tubulğuyu yığıf çalğı düzəldillər.

Tufar (is.) – divar. – Tufarın himini dərin eləməsən, tez çatdıyr.

Tulum (is.) – qoyun dərisindən tikilmiş iri kürk. – Tulumu bürün, qorxma, qarın üstə yatsan da, bir şey olmaz.

Tulamazdamaq (f.) – atmaq, tullamaq. – Baba kişi nəvəsinin dalıncax çəliyini tulamazdadı.

Tulaçəzməzdən (sif.) – tez. – Gedirsən, Kərəm kişi tulaçəzməzdən yatıf.

Tumo//tumoy (is.) – zökəm xəstəliyi. – Tumoy xəstəliyi istilix' verir.

Tuncu (sif.) – cavan, kök və dişi mal. – Bavamın xeyratına bir tuncu mal kəsif esan kimi kəndə payladıx.

Turşalıx (is.) – yeməli bitki. – Qara Kahyanın başında çoxlu turşalıx pitir.

Tutma (is.) – xəstəlik. – Xanımın tutması var, tutdumu, bir günə ancaq düzəlir.

Tutumcul (sif.) – qənaətcil. – Çox nəxartana desən tutumcul arvatdı Zöhrə qarı.

Tutğal (is.) – ağac yapışqanı. – Şəhərdən tutqal almışdım, əritdim kin, ışkafın taxtasını yapışdıram, əmə yaxşı tutmadı.

1. *Tutğac* (is.) – qabları ocaqdan qaldırmaq üçün istifadə edilən parça. – Köhnə-külüşdən tutğac tikif düzəldillər.

2. *Tutğac* (is.) – dəmirçi aləti. – Dəmirçi Şaban ocaxdakı dəmiri tutğacnan qaldırıf qoydu zindanın üstə.

Tutalğa (is.) – kömək, arxa, qohum-qələbə. – Durarın tutalğası çox olduğuna, anasının dəfninə çox adam gəlmişdi.

1. *Tuş* (z.) – qabaq, ön, qarşı tərəf. – Bax kəndin sürüsü o tüşdə otduyur.

2. *Tuş* (is.) – yuxu. – Tuşunu nənəm bizə danışdı, əmə pis yuxu görəndə suya danışardı (Q.).

Tülü (sif.) – oğru, əliyəri. – Tülü adamın el içində hörməti olmaz.

Tüləx' (sif.) – bic, hiyləgər. – Tüləh adamnan hər şey gözdəməx' olar.

Tülüngü (sif.) – əlinə nə keçdi oğurlayan. Yüz dəfən dedim, ay uşax, Namaznan oturuf durma, o tülüngünün biridi, mənə eşitmədi.

Tülküsfat//tülküyosun (sif.) – hiyləgər. – Tülküyosunnu Güləhməd buralarda firranır.

Tülküdurmazdan (z.) – səhər tezdən, hava işıqlanmamış. – Nəsimən şəhərə gedəcix, tülküdurmazdan qapıyı kəsif.

Tüləngə (sif.) – həyasız. – O, çox tüləngə adamdı, onnan gen gəssən yaxşı olar.

Tüng (is.) – saxsı boru. – Tüng boruynan gələn su soyuğ olur.

Tünnüx' (is.) – qarışıqlıq. Tünnüx' yerdə adam bezir.
Türpəx' (is.) – yabanı, yeməli bitki. – Türpəyin özəyini soyuf yeiller.

1. *Tüşüx'* (sif.) – əskik, yaramaz adam. – Tüşüx' adam nədən utanacaq .

2. *Tüşüx'* (is.)- qadınm yarımçıq uşaq salması. Dərsən, Xeyransanın gəlininin iki tüşüyü oluf.

Tütyə (is.) – mis qab. – Əvvəllərdə mis tütyələr vardı, ildə bir dəfə də içini qələylədirtilər kin, paxır olmasın.

Tütməx (f.) – tüstünün bacadan və ya buxarıdan çıxması. – Buxarı tüstüyü tütmür, içəri vurur.

Tüyünməx' (f.) – nəyi isə əldə etmək üçün vurnuxmax. – Ay bala, nə tüyünürsən ora-bura, bir sakit otursana.

- U -

1. *Uçunmax* (f.) – uşağın əl atması. – Uşax ta qaner, adama uçunur (Q.).

2. *Uçunmax* (f.) – Ürəyi getmə, bayılmaq. – Tünnüx olduğuna Misirin ürəyi uçunur.

Uç-uç (is.) – qara xalı olan qırmızı yaz böcəyi. – Uşaxlar üç-üçü əllərinə alif uçurdullar, böcük həna uşsa, deməli, uzaxda olannarı o tərəfdən gələcək'.

Ucunnan (q.) – ötrü. – Usda ucunnan əvin hörgüsü yarımçıx qalır.

Ucbat (b.) – görə. – Qardaşımın ucbatınnan çox əziyyət çəkdix', biyil.

Ufalamax (f.) – ovalamaq. – Əpbəyi ufaladım, töx'düm hindilərə.

Ufax (sif.) – narın. – Tükana ufax duz gəlir.

Ulaşmax (f.) – qoşulmaq, çatmaq. – Balaca bilihlər böüklərə ulaşıdılar.

Umsux (is.) – umduğunu ala bilməmək. – Uşax umsux oluf.

Umac (is.) – xəmirin ovulub dənəlməsi. – Qara unun umacı yaxşı olur.

Umacaşı (is.) – xırda-xırda ovulmuş xəmirdən bişirilən yemək. – Umacaşını soyuxlu havada pişirellər.

Umurucu (is.)- ixtiyar.- Allah ona heş umurucu verməsin, yoxsa hər şeyi bir birinə qatar.

Unnuca (is.) – yabanı, yeməli, yağlı bitki. Yaşayış yerlərinin yanında bitir. – Ayran aşına unnuca töküllər, çox da yağlı olur.

Belə bir bayatı da var:

Unnucaydı unumuz,

Yağlıcaydı, yağımız.

Unnucuya qurt tüşüf,

Nəlacaxdı halımız?

Unnux (is.) – un saxlanan taxta anbar (qutu). – Ağbabada hər əvdə taxtadan 250-300 kiloy un tutan anbar düzəldərdilər.

Ura yeri (z.) – yığılmış bostan bitkilərinin yeri. – Bosdanın ura yeridi, bir şey qalmıyır.

Urğan/urğun (is.) – kəndir. – İrayonun selmağınnan 20 metrə urğan aldım. “Kitabi-Dədə Qorquda”da (12,71) urğan formasında işlənmişdir.

Urğannamax (f.) – bağlamaq. – Maşındakı otu urğannadım.

Urcax eləmək (f.) – rast gəlmək. – Çox pis adama oğlum məni urcax elədi axrı xeyri olsun.

Urcaşmax (f.) – rastlaşmaq. – Gümrünün bazarında Gəncədə yaşayan qohumuma urcaşdım.

Uru (z.) – tez. – Yerinnən uru duruf irayona getdi, əmə geç çatdı.

Uruf-ədət (is.) – qayda-qanun. – Uruf-ədənən çıxımax olmaz ha!

Uruş (is.) – nəsil. – Bu uşax başmaxçıların uruşunnandı.

Urva (is.) – xəmiri kündələmək üçün işlədilən un. – Dərsən, heş urvalıx saxlamadın.

Urvat (is.) – ədəb, mərifət. – Urvat bazarda satılır ha, alasan.

Urvatdan salmax (f.) – hörmətdən salmaq. – Övladın pis işi ata-anıyı urvatdan saler, el içində hörmətsiz eder (E).

Urvaıdı (sif.) – hörmətli, izzətli. – Urvatdı adamı hər yerdə sayı!lar.

Uruzqu (is.) – bərəkət, qismət. – Adam doğulanda uruzqusu da onun doğulur.

Uruf//urf (is.) – ruh. – Rəhməddiyn urfunu incitmək olmaz.

Urza (is.) – bərəkət, qismət. – Allah urzasını versin, uşaxların.

Ustufca (sif.) – ehmalca. – Ustufca yaz kin, dəfdərə qara tüşməsin.

Uşqunmax (f.) – hürkmək. – At uşqunuf qaçif, Musduxlunun altına.

Uyğu (is.) – yuxu. – Dədəmiz nacaxlıyannan uyğumuz yoxdu. “Kitabi-Dədə Qorquda”da uyxu formasında (12, 56) işlənmişdir.

Uyarrı (sif.) – uyğunluq. – Dahar özünə uyarrı bir yoldaş tapamıdı.

1. *Uyux* (is.) – xəbərdar, diqqətli. – Çox uyux adamdı, qalxozun qaroulu.

2. *Uyux tüşməx'* (f.) – bilmək, xəbəri olmaq. – Oğlunun işinnən atası uyux tüşüf.

Uyuşmax (f.) – keyimək. – Yaşdı adamın souxda ayaqları uyuşur.

Uzu hokqar (sif.) – ucaboy, çox uzun. – Sävələt uzun hokqar bir kişiydi.

- Ü -

Üçəyax (is.) – qazan və ya sacın altına qoyulan üçayaqlı dəmir qurğu. – Üçəyağın bir k'ıçı qırılıf, ehmalh elə.

Üçəm (sif.) – üç bala doğmuş qoyun. – On qounumuzdan biri üçəm doğuf.

Üfürax' (is.) – qoyunun sidik kisəsi. – Qounun üfürəyi şişif.

Ülgü (is.) – ölçü. Ülgüsü bilinməsə, uşşuyu dür kəsməx' olmur. Belə bir deyim də var: - Güzgü əyər, ülgü düzəldər.

Ün (is.) – səs, səda. – Eh ay bala, indi dağlara əlim yetnir, ünüm çatmer.

Ürgə//üryə (is.) – 3 yaşa qədər olan erkək ad. – Göy ürgə yaman ülkümüşdü.

Ütələx' – tələsik. – Bu Qurvan çox ütələx' adamdı.

Ütələmməx' (f.) – tələsmək, vurnuxmaq. – Nə ütələnir gənə bu Məsim.

Ütməx' (f.) – quşun yolmadan qalan tüklərin yandırılması. – Touxları yolannan sōra ütüllər.

Ütüx (sif.) – bacarıqlı, sırtıq, hiyləgər. – Ütüx' adamlar hər işdən baş çıxarıf.

Üşənmax' (f.) – qorxmaq. – Kişi əvə geç gələndə üşənirəm.

1. *Üşütmə* (is.) – soyuqdəymə. – Uşağın axşamnan üşütməsi var.

2. *Üşütmə* (is.) – şübhələnmək. – Uşax dünənnən Gənciyə getmişdi, gəlif çıxmadı, mənim canıma üşütmə tüşüf.

Üyütməx (f.) – qorxmaq. – Ərköünnüx' edirdi Şərif, indi bu təzə gələn dirəxturdan laf üyüdüf.

Üz (is.) – qaymaq. – Süd maşnasınnan çıxan üzü yığıf kərə yağ düzəldillər.

Üzbəufat (z.) – üzbəüz. – Üzbəufat dirənif isbalkoma özsözünü dedi Əsəd kişi.

Üzəngi (is.) – at yəhərinin qıç qoymaq yeri. – Üzənginin altı enni olanda adam yəhərə yapışır.

Üzdəməx' (f.) – yorğan-döşəyə üz çəkmək. – Gəlinin cehizdix' yorğan-döşəyini üzdədilər.

Üzdü (sif.) – utanmaz. – Çox üzdü uşaxdı bu məllimin oğlu.

Üzdüx (is.) – yorğan-döşəyin, yastığın üzü. – Yorğan-döşəyə ləstix' üzdüy aldım.

1. *Üzüx'məx'* (f.) – görünmək. – Ay uşax, ara bir nənənə üzüx', gör nə qa yıfır.

2. *Üzüx'məx'* (f.) – gəlmək. – O vaxıtdan Məmiş buralara üzüx'mür.

Üzülüşməx' (f.) – əlaqəni kəsmək. – Kərəm bazardakı işinnən çoxdan üzülüşüf.

- V -

Vağıya//vağya (is.) – yuxu. – Bu geçə vağyamda qonşumuz Urustanı gördüm, Allah axırını xeir eləsin (Q.).

Vaxıt (is.) – vaxt. – O vaxtdarım çıranın ışığına uşaxlar oxuyardı.

Vadına – ümidinə.- Çovan Namazın uşaxları, əmilərinin vadına qalif indi.

Vala (is.) – baş örtüyü. – Dayım hər qış Batıma işdəməyə gədirdi, ordan bacılarıma qırmızı vala gətirərdi.

Varavurt etməx' (f.) – götür-qoy etmək. – Varavurd etdim, əmə bu işdən bir şey çıxmadı.

Varmax (f.) – getmək. – Yaylıya varanda uşaxların irəngi-rüfu gözəlləşir (G.)

Güllübulaqlı Aşıq Nəsifin bir qoşmasında da “var” sözü dəfələrlə işlənib. Məsələn:

Aşıq Nəsif, sənin dünyan tez itif
Gir məzara, ört üstünü yerə var.

Vasvası (sif.) – çox danışan. – Vasvası Lətifə rast gəldin, qoymaz kin, işinin dalıncax gedəsən.

Vasqı (is.) – ayaqqabı kremi. – Babam ayaqqabı kreminə vasqı deyir. – A bala, o vasqıyı gəti, bir əyaxqabımı vaskılıyım.

Vasqılamax (f.) – ayaqqabını kremləmək. – Dadaşım əyaxqabısını vasqıladı.

Vasqıçı (is.) – ayaqqabıya krem çəkən. – Şəhərdəki bazarın yanında bir vasqıçı oturur.

Vay tutmax//vay verməx' (f.) – dağıtmaq. – Əmirxanın uşaxları əvlərinə bir vay tutuflar kin, gəl görəsən.

Vayıs (sif.) – pis işlərə səbəb olan. – Allah vayısın əvini yıxsın, qonum-qonşu qanmır.

Vayına oturmax (f.) – qarğış. – Pis adamın vayına oturum, deyərdi nənəm.

Vay-vay çanağı (sif.) – davakar. – Kərim kişi vay-vay çanağıdı, bunu hamını bilir.

Vaynacar (z.) – çarəsiz. – Əmim vaynaçar razılaşdı oğlunun əvlənməyinə.

Veran (is.) – xaraba. – Veran qalsın qərif eli, adamların axrına çıxır.

Vərdənə (is.) – basmanı bərkitmək və düzəltmək üçün daşdan düzəldilmiş alət. – Vərdənəynən basmayı düzəldif bərkidillər.

Vərəvurd etmək (f.) – düşünmək. – Bir qavaxdan vərəvurd eləməx' lazımdır kin, sōra peşmannamıyasan.

Virdini salmax (f.) – vurulmaq. – Bizim uşax da virdini saza salıf, gecə-günüz çaler (E.).

Vincılıx (sif.) – əzik. – Vincılıx pendirin dadı nölacax.

Vincılığı çıxmax (f.) – əzilmək. – Kışda şəhərdən bir əz xurma almışdım, əvə gətdim vincılığı çıxdı, deməynən donufbuş (Çiv.).

Viz keçməx' (f.) – hədəfdən uzaqlaşmaq. – Ova getmişdix' Sayırnan, 2 güllə atdı, viz keşdi, sōram 3 qaz vurdu.

Vurğun (is.) – xəstəlik. – Vurğun vursun İrəhimi uşağı döyüf.

Vuriyid (sif.) – qoçaq. – Məhlənin bir vuriyidi var, hər şeyə qatdanır.

- Y -

Yaban (is.) – çöl, təbiət. – Yaban da soluf quraxlıxdan.

Yaba/yava (is.) – ot və saman yığmaq, maşına ot yükləmək üçün işlədilən üç və ya dörd uclu alət. – Hamasanın selmağınnan 2 yava alif gətirdim əvə.

Yabaçı (is.) – yaba ilə işləyən adam. – Hər maşında 3 yabaçı olur.

Yadır olmax (f.) – yadırğamaq. – Qohumlux elə şeydi kin, işlətmədin yadır olursan.

Yadırğamax (f.) – unutmaq. – Uşax anasını yadırğıyıf.

Yadica (is.) – kötücənin uşağı. – Mində bir adam yadicasını görə bilər, əmə Ellərkətdi Cibreyil kişi yadicasını da gördü.

Yağı (is.) – düşmən. – Yağılar həmməşə torpaxlarımızı zəft eləməx' istiyillər.

Yağdan (is.) – yağ saxlanan və nəyisə yağlamaq üçün işlədilən alət. – Əvdə lazım olur, şəhərdən bir yağdan aldım.

Yağır (is.) – insan və heyvanlarda sürtünmədən əmələ gələn yara. – Yehərin altında çul olmadığınnan atın beli yağır oluf tamam.

Yağarrıx (is.) – yağışlıq. – Bu yıl çox yağarrıx keşdi havalar.

1. *Yağlışoy (sif.)* – yuyulmuş qab-qacağın suyu. – Bulaşıklı qav-qacaxdan yağlışoy su çıxır.

2. *Yağlışoy (sif.)* – yağa bulaşmış qab-qacaq. – Yeməhdən sōram yağa bulaşan qav-qacaxa yağlışoy dəllər.

Yaxnı//yaxı (is.) – yumurtanın sarısı və ağını unla qarışdırıb sınıq işlərində işlədilməsi. – Uşağı aparmışdım Oxcoxulu sınıxçı Əzizin yanına, baxannan sōra yaxnı saldı.

Yaxalıx (is.) – köynək, arxalıq və yeləyin yaxasına salınan əlavə parça. – Yaxalığa güləbatın salıllar kin, gözəl görünsün.

Yaxmaş (sif.) – bal və kərə yağın çörəyin üzərinə yaxılması. – Uşaxlar yağ və bal yaxmacını çox səvillər.

Yaxantı (is.) – yuyulmuş qab-qacağın çirkli suyu. – Yaxantiya azacix un çalıf itə verillər.

Yaxanmax (f.) – yuyunmaq. – Soux suynan yaxanmax adamın canını bərkidir.

Yaxşıcana (z.) – lap yaxşı. – Yaxşıcana boran əsdi, həm də qarı süpürüf apardı.

1. *Yal* (is.) – un və ya kəpəyin suda qaynadılması. – Doğan inəyə isdi yal verillər kin, əməllənsin.

Həmin qaydada itə də yemək verillər.

2. *Yal* (*coğ termin*) – aşırım. – Naxır Qızıldağın yalınnan yenif gəlir üzübəri.

Yalahüryən (sif.) – yaltaq. – Yalayürən Calal gənə sədirin qapısında işdiyir.

Yalayürənnix' (is.) – yaltaxlıq. – Yalayürənnix' kişiyə yarasan iş döl, axı.

1. *Yalax* (is.) – köpəyə yal vermək üçün daşdan düzəldilmiş qab. – İtdər yalaxdakı yalı işdilər.

2. *Yalax* (sif.) – ikiüzlü, dürrək. – Ə, bu nə yalax adamdı, indi də maña yaranır.

Yalaf-yalaf (z.) – qıpqırmızı, par- par. – Bir-iki ay dağ yerində qalan uşaxların sufatları yalaf-yalaf yaner (B.). “Kitabi-Dədə Qorquda”da da həmin mənada işlənmişdir (12, 26.).

Yalançı (is.) – kəndirbazın yanında gəzən təlxək-məzhəkəçi. – Kəndirbazın yalançısı şenniye çox guldurdu.

Yalman (is.) – atın yalı. – Atın yalmanını hörüllər.

Yalmanmax (f.) – yaltaqlanmaq. – Bu təzə müdürə, Zərifə yaman yalmanır.

Yallatmax (f.) – aldatmaq. – Şəhərin tükannarında adamı yalladellar.

Yalama (is.) – daş duz. – Qounnarın qavağına yalama qoyginən yalasınnar.

Yalxey//yalxı (say.) – tək. – Tək-tük qoun ekiz doğur, əmə çoxu yalxey doğur.

1. *Yalınqat* (sif.) – bir qatlı hörgü. – Yalınqat tuvar həmməşə nəm çəkir, qışda da içəri qıroy atır.

2. *Yalınqat* (z.) – yüngül geyinmək. – Yalınqat geyif eşix'də hərrənir, bir əzdən deyəcəx xəstələnmişəm.

1. *Yan* (is.) – araba yanı. – Haravanın yanı qırılıf, təkərə dər.

2. *Yan* (is.) – sağ və ya sol tərəf. – Ta böyyüf, qardaşımoğlu indi mənən yan gedir.

Yançax (is.) – heyvanın böyürü, yan tərəfi. – İnəyin yançağı qərtməx' bağlıyıf, onçun qaşınır.

1. *Yançı* (is.) – kiminləsə bir yana gedən adam. – Özü gəlidiyi bəs döl, yanında da bir yançı getirir.

2. *Yançı* (is.) – qış aylarında – döl vaxtı çobannara təhkim olunan köməkçi. – Çovannara yançı verillər kin, döl vaxtı quzular tələf olmasın.

Yandamı (is.) – yaşayış evinin yanında olan təsərrüfat evləri. – Yandamında un, qavırma, turşu, taxıl və başqa şeylər saxlıyılar.

Yannix (is.) – xananın yanları. – Xananın yannığı mökəm ağacdən düzəldilər.

Yanix verməx' (f.) – acıq vermək. – İmdi də Müşgünaz Bəsdiyə yanix verir.

Yanımlı (sif.) – mehriban, canı yanan. – Yanımlı uşaxdı, bu məllimin qızı Şölə.

Yanını verməməx' (f.) – özü haqqında danışıldığını bilsə də, özünü o yerə qoymamaq. – Oğlunun sarsax işdərini atasna desələr də, əmə o heç yanını yerə vermir.

Yanoy (is.) – qapı və ya pəncərənin çərçivəsi. – Pəncərənin yanoyu çürüyüf tökülüf (A.).

Belə bir bayatı da var:

Yediyin yemiş olsun

Dediyin demiş olsun.
Dayandığın kapının
Yanoyu gümüş olsun.

Yanpörtü (z.) – yanakı, çəpəki. – Ay Mahmud, yanpörtü otuma, üzübəri otu.

Yapıx (sif.) – biçilmiş otun yerə və ya yunun deriyə yapışması. – Dünənnən piçilən ot yerə yapıxıf, çətin dımırıxlanır; Qırxım vaxdı keşdiyinə yun qounun dərisinə yapıxır.

Yapba (is.) – mal peyininin daşa-divara, ya da kin kərmə qalağma yapılib qurudulması. – Yapbalanı qalağa vuruf qurudullar, oram da təndirdə yandırılırlar.

Yapağı (is.) – yaz yunu. Ağbavada yaz yunna yapağı, paız yunna küzəm dəllər.

Yardarrıx (z.) – yarılıq. – Qolxozun çayırında kərəntiçilər yardarrığa ot biçillər. – Pişdix'ləri otun yarısını qolxoza, yarısına da özdəri aparacaxlar.

Yarax (is.) – hazırlıq. – Mürsəl axşamnan yarax görürdü, haryasa gedəciydi.

Yarammax//yaranmax (f.) – yaltaqlanmaq. – İspalkom kəndə gələndə, sovet sədri ona yaranırdı.

Yarıməhsil//yarıməhsil (sif.) – məhsulun itkiyə verilməsi. – Arvad südü yarıməhsil edif, pendiri çürüdüf.

Yar//yarğan (is.) – Ağbabada Qızılqoç rayonunda Sarıyar adlı kənd olmuşdur. Kəndin yerləşdiyi ərazi relyefi əks etdirir. Belə bir bayatı da var:

Əzizim Sarıyardan
Su gəlir sarı yardan.
Fələyə nə qaydadır,
Ayırar yarı yardan.

Yarımhextar//yarmextar (is.) – kənd sakinlərinə verilən pay torpağı. – Yarmextara gedif baxdım, otu piçiləsidı.

Yassar (sif.) – çirkin, gobud. – Bir yassar erməni gəlmişdi kəndə, gümüş kəmərlər alırdı, əmə çox az pul verirdi.

Yasdana (is.) – dağda düzənlik (coğrafi termin). – Lül dağın yasdanasında canavar qounu basıf.

Yastəzəyi//yuztəzəyi (is.) – çöldə olan mal peyininin qurumuş forması. Əslində bu yazı (çöl) təzəyi mənasındadır. – Yaztəzəyi çox tez alışıf yanır.

İnformatorların dediyinə görə, payızdan çöldə qalan mal peyini yaz aylarında quruyur və bunu yığıb yandırılırlar.

Yastırax (sif.) – yastıtəhər. – Haxverdi özünə yastırax bir əv rikif.

Yastıx (is.) – arabanın yanını saxlayan, həm də dönməni tənzimləyən hissə. – Haravanın yasdığı qırılıf yan yerə tüşüf.

Yasoul (sif.) – sərt insan. – Yasoul İsmeyil hirsdənəndə papros kutusunu tıqqıladırđı.

Yasalamax-pasalamax (f.)- danlamaq.- Ay Xudaverdi, uşağını bir az yasala-pasala.

1. *Yaşmax//yamşax* (is.) – qapı və pəncərə yanovunun çərçivəsinin divarla birləşən yerinə vurulan naxışlı taxta (nalışnik). – Qapının yaşmağını usdalar vurdular.

2. *Yaşmax* (is.) – elat qadınlarının kişilərdən pəsinmək üçün ağızlarına tutduqları örtük. – İndi çox az qadın ağızına yaşmax tutur.

Yaşdaş (is.) – həmyaşdı. – İrəhimnən İrəsil yaşdaşdılar.

Yatur (is.) – var-dövlət. – Oxartana yaturı var kin, Əvdüləzimin düz 25 ildi kin, solxoz direkturu işdiyir.

Yatırmaq (f.) – qoymaq. – Banğa 10 min manat pul yatırmışdım, heç oldu getdi.

Yavani//yavana (z.) – başlı-başına, sahibsiz. – Yavani boyyən uşax nolacax, ya oğru olajax, ya da quldur.

Yavannıx (is.) – çörəklə yeyilən ağartı məhsulu. – Ən yaxşı yavannıx pendirdi.

Yavıx (sif.) – yaxın. – Bizə yavıx adamdı, Ələhvər kişi (Q.).

Yava (sif.) – kobud, pis, qanmaz. – Yava adamdı bu kopretivin sədri, heş kimi sayıf eləmir, binəli.

Yava-yava (z.) – yekə-yekə. – Öyün qalxozun mexaniyini gördüm, çox yava-yava danışırdı.

Yavımaq (f.) – yaxınlaşmaq, uyğunlaşmaq. – Gəlin əvə heş yavıdır, necolacax bilmirəm.

Yavınçı (sif.) – başqalarına möhtac olan. – Yavınçı adamdı bu Oruc, bir işin qulpunnan yapışdır.

Yaypanmax (f.) – yerə yatmış taxıl, ot və s. – O xərtənə yağarıx oldu kin, imdi taxıl yerə yaypanıf.

Yayxanmax (f.) – ayağını geniş açıb stulda və ya divanda oturmaq. – Ə, a bala, nə yayxananıfsan düz otu.

Yayxana-yayxana (z.) – nazlana-nazlana, əzizlənə-əzizlənə. – Bu Şəmşirin oğlu Səfər qız kimi yayxana-yayxana gəzer.

Yaylıx (is.) – cib dəsmalı. – Yaylığı yüdürtmüşdüm, hələm qurumuyuf.

Yaylım (is.) – qoyun sürüləri otlayan sahə. – Qounnarı yaylıma sürdülər, isti tüşəndə mələ gətirəcəxlər.

Yaymax (f.) – nehrə çalxanaq. – Nəhrə yaymax da çətin işdi, adamı bezix'dirir.

Yayma (is.) – sacda bişirilən yuxa. – Yayma tez pişən çörəyə dəllər.

Yazmax (f.) – kəsmək, yarmaq. – Kış olanda uşaxlar qartoiu yazıf sevənin üstə pişirillər.

Yazı (z.) – çöl. – Yazı təzəyi çox tez yanır, tez də sönür. – Yazıda tolgular otduyur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da həmin mənada işlənmişdir.

Yazma (is.) – baş yaylığı – Ay uşax, nənəmin yazmasını taf gəti.

Yazabuğanı (is.) – cütləşmə həddinə çatmış dişi mal. – Öysüzdü İrza məllimdən bir yazabuğanı qaşqa düə alıf gətirdim.

Yeddiarxadönəm (is.) – ən uzaq qohumlar. – Zırı bir qonşumuz var, səhərrərim yeddiarxadönənimi qatdı, qarışdırıdı.

Yedəx' (is.) – ikitəkərli araba. – Cavad kişi yedəx'lə əvin daşını tamam daşdı.

Yekə (sif.) – böyük. – Ə, yekə adamsan, uşağa qoşulma.

Yekəxana (sif.) – lovğa, eqoist. – Gülnün yetimi Fərman çox yekəxana uşaxdır.

Yekinmax (f.) – yerindən qalxmaq cəhdi. – Əli kişi can verəndə, ordaydıx, iki dəfəm yekindi, qaxa bilmədi.

Yekələnmax (f.) – böyümək. – Allah saxlasın, o Əlinin madarını yekələnif.

Yex'dən//yehdən (z.) – birdən, qəflətən. – Düz 1988-ci ilin 11 dekabrında əvdə otururdum, yex'dən yer oynadı, zəlzələ oldu.

Yex' deyəndə (f.) – ağızını açan kimi, həmişə. – Yex' deyəndə qardaşımın pisdiyini kişi başıma qaxır həmməşə.

1. *Yel (is.)* – revmatizm xəstəliyi. – Hər il yazbaşı Nazdı arvadın ayaxları yeldən tutulur.

2. *Yel (is.)* – külək. – Yel gəlməsə, taxıl savrılmaz.

Belə bir məsəl var: “Yel əsif, qoz tökülüf”.

Yelləmax' (f.) – qoyun-quzu və mal-qaranın otlağa sürülməsi. – Günortadan sora çovannar sulaxda dincələn mal-qounu otdağa sarı yeliyillər.

Yelli (sif.) – cəld, tez. – Çox yelli danışer Sultan adam başa tüşə bilmir kin, nə dər.

Yellənmax' (f.) – hirsələnmək. – Gənə nölmuşdusa ferma müdrü yaman yellənmişdi.

Yelaparan (sif.) – lap arıq, çürəfsiz. – Poştun müdürü yelaparamn biridi.

Yellə (is.) – çelik-ağac oyununda çilikatma. – Xudavərdinin yellə vurduğu çiliyi qaytarmax olmur ha.

Yeləx' (is.) – köynəyin üstünnən geyilən qolsuz qalın paltar. – K'ışda uşaxlar yeləx' geyməsələr, souxluyallar.

Yelin (is.) – dişi heyvanın süd vəzləri olan hissə. – İnnəin yelini şişif, həm də süddən kəsilib, doğacax dəsən.

Yelinnəmax' (f.) – doğum ərafəsində heyvanın yelinin şişməsi, süddən kəsilməsi. – Teivin qounnarı yelinniyif, yaxınnarda quzuluyullar.

Yelən (is.) – kələğay, paltar, yorğan və digər şeylərin ətəyinə, qırağına salınan haşiyə. – Yorğanın qırağına yelən tikillər kin, yaxşı görünsün.

Yelavar (sif.) – külək tutan sahə. – Yelavar yerdə uşağı çox saxlamax olmaz, naçaxlıyar.

Yelbeyin (z.) – ağılsız, hər şeyə inanan adam. – Ay bala, yelbeyinnix' edif hər yetənə inanma.

Yemlix'//yelmix' (is.) – yabanı, yeməli bitki. Xam yerdə və əkində bitir. Əkində bitən yemliyə at yemliyi də deyirlər. – At yemliyinin şirəsi çox şirin olur.

Yendirməx' (f.) – saymaq, hörmət etmək. – Ta yekələnin qardaşım oğlu, bizi heç yendirmir.

Yenməx' (f.) – qalib gəlmək, udmaq. – Güllücənin futbol qamandası erməniləri dəfələmən yeniflər. Həm də qubok alırlar (Gul).

Yengə (is.) – əmiarvadı, dayıarvadı, qardaşarvadı. – Ağbavada, həm də Şörəyeldə əmi, dayı və qardaşların arvadlarına yengə dəllər.

Yesir (is.) – əsir. – Savaxtan axşama bu uşax bizi yesir elədi.

Yetix' olmax (f.) – öyrənmək, bələd olmaq. – Ay uşax, bir yetix ol, gör naxır gəlirmi?

Yeyax (z.) – piyada. – O vaxtdarım minix yoxuydu, kətçilər şəhərə də yeyax gedirdilər. “Kitabi-Dədə Qorquda”da işlənmişdir (12, 75).

Yeyin (z.) – cəld, tez. – Ay bala, yeyin ol geyin, yoldaşların eşix'də səni gözdüyüllər. “Kitabi-Dədə Qorquda”da işlənmişdir (12, 31).

Yığval//yıvğal (is.) – bəxt, tale. – Yığvalı qara gəldi Bəsdimin, əri davadan gəlmədi, bir oğlunu yekələndirdi.

Yığnax (is.) – məclis. – Axşamkı yığnax yaman uzun çəkdi, qonaxlar çox geç gəlif çıxdılar mərəkiyə.

Yıxılmış (sif.) – ev, xarabalıq. – Həyə, atasının yıxılmışınan qayıtdı, gəldi.

Yoğrum (n.s.) – bir yoğum un. – Un təhnədən qutarıf, iki yoğrum qalıf.

Yol (n.s.) – dəfə. – Ayaxlarım öldürürdü meni, üç yol getdim doxdura indi yaxşıyam.

Yolkəsdi (is.) – toy məşinin qabağını kəsib nəmər-hədiyyə alınması. – Qonşu kəndə gəlin aparırdılar, uşaxlar məşinin qavağına dar yerdə kəsif yolkəsdi aldılar.

Yollaşmax (f.) – razılaşmaq, yola getmək. – Qolxozun sədrinnən hesafdarı bu aralıx heş yollaşmıllar, nələri ortax tüşüf, görəsən?

1. *Yolmalamax* (f.) – ot-ələfi tələm-tələsik yolmaq. – Qartofun arasındakı alağı tez yolmalamax lazımdır kin, boy assın, yoxsa alax basar.

2. *Yolmalamax* (f.) – birinin digərinin saçını yolması. – Tükənin qapısında arvatdar bir-birini yolmaladılar.

1. *Yolma* (sif.) – dəridən əl ilə yolunmuş yun. – Yolma yun keyfiyyətli olmur (G.).

2. *Yolma* (sif.) – kərəntiyə gəlməyən, yerə yatan vələmir və ya digər dənli bitkilərin yolub yığılması. – Ceyran xala çox qoçax arvatdı, çarın qırağınan düz 2 harava yolma apardı.

1. *Yolağ* (is.) – cığır, iz, yol. – Şavannarın yolağınan Arpaçayın dərəsinə tüşməx' olur.

2. *Yolax* (is.) – yolunan ot. – Yolağı nədənsə mal yaxşı yemir, əmə xeyir də vermir.

Yolağa (is.) – üsul, fənd. – Binəli bu İsmeyil işin yolağasını bilmer (Q., E., B.).

Yolçu (is.) – dilənçi. – İndi yolçulux eliyən adamlara rast gəlinmir.

Yoncumax (f.) – yalvarmaq. – Sabax ertədən uşax anasına yoncuyur.

Yortmax (f.) – at sürmək. – Binnət at minməx'dən ötrüm ölür, hər gün at yortur.

Yosun (is.) – sifət, bəniz. – Yosunnu görmürsən bu Məcidin, ona da söz dərsən.

Yosunlu (sif.) – bənzərli. – İtyosunnu adamların əməlləri də pis olur.

Eşşək yossunusan, qatır xəsiyyət

Halın yoxdu yıxıl, öl, ay Alaşa.

(Aşıq Nəsif)

Yovuşmax (f.) – mənəvi yaxınlıq. Bu nəvəm adlı adama yovuşmaz.

Yoz (is.) – cavan mal-qara. – Yayda qolxoz və solxozların yoz malını Dərin dəriyə yaylıya aparıllar.

Qars vilayəti kəndlərində də bu söz çox işlənir.

Yozalanmax (f.) - özünə yer axtarmaq. Bu söz heyvandarlıqda, xüsusilə boğaz qoyun və ya mal rahat doğmaq üçün yer axtaranda deyilir: - Bu inəx' səhərdən yaman yozalanır, də: sən doğacax.

Yozutmax (f.) - əsas fikirdən yayındırmaq. - Çovan İlyas oğrunu tanısa da, əmə bizi yozudur.

Yön (is.) - tərəf. - Onnan görüşməx' istədim, əmə yonnü mənə çəvirmədi.

Yönnü (sif.) - yaxşı, yaraşılı. - Bir yönnü adama ras gəlmədix', bu qonşuluxda.

Yönsüz (sif.) - pis. - Zileyxa qızını bir yönsüzün birinə verif, indi də qalif mətəl.

Yönübəri (z.) - xəstənin sağlması. - Sadıx kişi yamanca xəstələnmişdi, ama indi yönübəridi.

Yöntələməx' (f.) - başdansovdu iş görmək. - Usda işi qutardı, əmə yöntəliyif gedif.

Yörə (z.) - tərəf. - Ay Urustam, atım itif, bu yörüyə gəlipbi?

Yazı bu yerrərdə ayrı busatdı

Ağbaba elinin yörəsi gözəl.

(Aşıq Nəşif)

1. *Yuxa (is.)* - sacda bişirilən yuxa çörəx'. Əvəllərim toyda bir meşəy unun yuxasını pişirirdilər.

2. *Yuxa (sif.)* - nazik. - Ay uşax, eşix' souxdı, yuxa geymə.

Yumax (is.) - iri ip sarığı. - Nənəm düx'çələrdən iri yumağ elədi.

Yumaxlamax (s.) - dolmaq. Qoca arvatdar yumaxlamaxdan bezmillər ha.

Yun-çubuğu (is.) - yun çırpın çubuq. - Nənəmin acığı tutanda yunçubuğunun uşaxlara bir-iki çəkərdi.

Yun-darağı (is.) - yunu daramaq üçün işlədilen alət. - Əvimizdə nənəmin nənəsinnən qalma yundarağı var.

Yüət - bir dəfə yumaq. - Paltarı bir yüət yaxıyanda kiri təmiz çıxmır.

Yüngül (sif.) - ağılsız, necə gəldi danışan, oturub-durmağını bilməyən adam. - Naxartana desən bu Nəmət yüngül adamdı, harda nə söylədiyini bilmir.

Yüyürəx'//yüyürəx (is.) - beşik, nənə. - İçi boş yüyürəyi yırğalasan, boş qalar dəllər.

Yüyürəx' (z.) - qaça-qaça. - Dayımoğlu yüyürəx' gəldi kin, nənəmin xəstə olduğunu anama desin.

- Z -

Zad (is.) - şey. - Uşağın touna da bir zad qalmıyif.

Zaft etməx' (f.) - zəbt etmək. - Şərif fermiyi qohumlarıynan zaft eliyif.

Zağa (is.) - mağara. - Güllübulaxdakı Zağalarda əvəllər qoun saxlıyıllarmış (Gül.).

Zağar (sif.) - qısa boy, kök adam. - Zağar adam həm kök olur, həm də hirsdi.

Zağzamax (f.) - zəvzəmək. - Həmid axşamatan sədrə zağzadı kin, şəhərə getməx' üçün bir maşın kirələsin.

Zağarrıx (is.) - dikbaşlıq. - Belə zağarrıx olmaz, əmbə Həmid eliyif.

Zaha (sif.) - təzə uşaq doğmuş qadın. - Uşağın qırxı çıxanatan qadın zaha sayılır.

Zanka (is.) - kirşə. - Qış oldumu uşaxların hərəsi atalarinnan bir zanka istiyif. O vaxıt qalxoz sədirlərinin iri və yaraşılı at kirşələri (zankaları) olardı. Rayona gedib-gələrdilər.

Zatıqırıx (sif.) - əsilsiz. - Bu qardaşım oğlu zatıqırıx çıxdı.

Zayfa (sif.) - zəif. - Anadan olannan bu uşax zayfadır, heş irəlləmir.

Zeh (is.) - haşiyə, iz. - Taxtıya zeh salıf bir-birinə qavlıyıllar.

Zənzə (is.) - otun içində olan, lakin mal yeməyən acı ot. - Otun içində zənzə olanda mal da yemir.

Zərəl (is.) - zərər. - Sirkə xəstəliyi arılara çox zərəl verir, qoymur çoxala.

Zəvzəməx (f.) - yalvarmaq. - Bu Qara hər gün qolxozun qapısında sədirə zəvziyif.

Zəvzəx' (sif.) - danışığını bilməyən, boşboğaz. - Bu mal doxduru çox zəvzəx' adamdı.

Zərdə (is.) – yerkökü. – Qara torpaxdakı zərdələr iri olur, həm də şirin.

Zəyrəx'//zəyarəx' (is.) – dənli və yağlı bitki. – Zəyrəyi bəzixanada əzif yağ ahıllar, haman yağa bəzir yağı da dəllər (Ox.).

Bəzi mədə-bağırsaq xəstəliklərinin dərmanıdır, yanığı da sağaldır.

Zıbın (sif.) – uzun. – Güllər bir zıbın don geyif, o da yernən sürünör (X.G.).

1. *Zığ* (is.) – gözə yığılan çirk. – Gejə yatanda ağrıyan gözə zığ yığılır.

2. *Zığ* (is.) – paçıq. – Bayramağzı yolları zığ basır.

Zıflamax (f.) – çalmaq. – Əsrəf kişi dəmiri tufara zıfladı kin, paltar teli bağlaşm.

Zır' (sif.) – lap. – Dəli də var, dəli də, bu laf zır dəlidir.

Zırpı (sif.) – iri gövdəli, nəhəng. – Zırpı bir qayyı sel dağdan kəndin ortasına helləmişdi.

Zırrama (sif.) – qanmaz, qanacaqsız. – Zırrama adamlar oturub-durmağını bilmir ha.

Zıran (sif.) – axırncı. – Məsim novatda zırana qaldı (Gül.).

Zırı (sif.) – qanmaz. – Zırı adam elə nə bilir, onu da eliyir.

Zırzıtməx (f.) – zəhlə tökmək, bezdirmək. – Bu qaroyul laf zırzıtdı bizi.

Zırzaçəkmə – hamısı, yerli-dibli, bütün. – Davadan sōram axısqalıları zırzaçəx'mə Qazağıstana sürdülər (S.).

Zırtdatməx (f.) – lovğa-lovğa danışmaq. – Öyün Səhnə buiağın başında arvatdarı görüf bir zırtdadırdı kın.

Zirzə (is.) – qapı cəftəsi. – Dəmirçiyə bir qapı zirzəsi düzəldirdim.

Zirzələməx' (f.) – qapını bağlamaq. – Qapıyı zirzələməyi unutma, ay bala.

Zivışməx' (f.) – sürüşmək. – Bulağın yolunda əyağım zivişdi yıxıldım.

Zincirrəməx' (f.) – kəsilmiş təzeyi və ya kərmənin sıra ilə üst-üstə düzülməsi. – Basmadan kəsilən təzeyi zincirredilər.

Zindan (is.) – kərəntinin ağzını döymək üçün işlədilən alət. – Piçinnən sōra kərəntiçilər zindanı otun altda qoullar.

Zing (is.) – mal-qoyun ətinin qol, bud və oma, sümüklərinin oynaq hissələrinin baş tərəfi. – Öün qonşunun malı ölmüşdü, 5 kiloyət aldım, əmə hammısı zingiydi.

Zinrix' (is.) – qaranlıq. – Zinrix' gecədə yolu da görməx' olmur.

Zinhara gətiməx (f.) – bezmək. – Bir çalağan peydah oluf, gündə bir biliyimizi aparır, bizi zinhara gətirif.

Zivanadan çıxmax (f.) – həddini aşmaq. – Bu uşaxlar laf zivanadan çıxıflar, geymlərinə bir bax.

Zirəx' (sif.) – qoçaq, cəld. – Navrızın nəvəsi Dilman nə qədrə desən zirəx' uşaxdı.

Zirəx' (sif.) – cəld. – Maşalla, qonşumuz Cahanın nəvəsi Cəfər çox zirəx' uşaxdı, hara göndərsən, getdiyinnən gəldiyi bir olur.

Zivə (is.) – paltar sərilen ip. – Ziviyyə pas tutmuyan telnən bağlıyıllar.

Zivirt (z.) – tamamilə, bütün. – Çoban Əhməd erkəyi kəsif, dərisini zivirt çıxartdı (T.).

Ziv gətməx' (f.) – sürüşmək. – Uşaxlar təpədə ziv gedillər.

Ziyannıx (is.) – məhsul vermədən kəsilən inək, qoyun və s. – Qonşunun inəyi xəstə olduğuna kəsmişdi, bizə də ziyannıx göndərmişdi.

Zoğ (is.) – biçilən otun yaba-dırmaqla və ya traktor dırmağı ilə sıralanması (yığılan otun əmələ gətirdiyi zolaq). – Məhtəfli uşaxlar bir gündə 20 hextar zoğu bulul elədilər.

Zoddamax (f.) – balta və ya kərkinin ağzını ocaq da qızardıb naziltmək. – Baltıyı apardım Dəmirçi Nəşif qızdırtf zoddadı (T.).

Zoddu (z.) – güclü, qüvvətli. – Bu təzə gələn dirextur çox zoddu danışır, hələ təzədi.

Zoddu-zoddu (z.) – hirsli-hirsli. – Zoddu danışmaxnan iş olmur, gərəh işin çəmini tapasan.

Zoxma (is.) – dürtmə. – Bavamın nənəmə acığı tutmuşdu, bir zoxma da vurdu ona.

Zoxmalamax (f.) – dürtmələmək. – Zoxmalamasan öküz gətmir ha, isdi olanda da başı şişir.

Zollama (z.) – Bu Şəmsi laf zollama danışır, aya.

1. *Zol* (z.) – birbaşa, düz. – Bu Miseyivə noluf, yanımızdan zol getdi.

2. *Zol* (is.) – gönün uzununa kəsilmiş bir parçası. – Dəriyi zol kəsif hasilıyılar.

Zol-zol - zolaq-zolaq. – Traxtorçu Xıdır əkini zol-zol edif.

Zollamax (f.) – çomaqla vurmaq. – Çoban İsə çomağı qoruxçuya zolladı.

1. *Zop* (is.) – arabanın qoluna bərkidilən ağac (eniş yerlərdə öküzün qıçı zopa dəyərək tormoz rolunu oynayır). – Öküz zopu batırif.

2. *Zop* (is.) – iri, uca və canlı öküz. – Öküzün zopu quvatdı olar (Q.B.)

Zukqum (is.) – acı, zəhər. – belə də qımı turşusu olar, laf zəkqumdu.

Zuyçu (is.) – zurnaçının dəmkeşi. – Zuyçu onnan ötrüdü kun, zurnaçı oyun havasını dəyişəndə bilinməsin.

*Züryə*t (is.) – övlad. – Allah adama züryə verəndə də ağıllısını versin.

Zümbə (is.) – çöldən pencər yığmaq üçün işlədilən dəmir alət. – Zümbənin ucu koralıf, yerə girmir (M.).

FRAZEOLoji İFADƏLƏR VƏ DEYİMLƏR

Dialekt frazeologiyası. Ağbaba şivəsində frazeoloji vahidlər də özəllikləri ilə seçilir. Frazeologizmlərin işlənmə məqamları daha geniş olmuşdur. Bunun səbəbi canlı dilimiz sayılan şivələrin daha emosional, daha ekspessiv olmasıdır. Bundan başqa, məişətimizin bu və digər sahəsində çox əhatəli işlənməsidir. Frazeoloji birləşmələrdə xalq müdrikliyi, hazırcavablıq, lakonik cavab əks olunur. Adi görünən sözlər məcazlaşaraq obrazlı və emosional ifadələrə çevrilir. Şivə frazeologiyasında xalqın məişəti, məşğuliyyəti, dünyagörüşü, ictimai münasibətləri adət-ənənələri, həyat tərzi, sevinci, kədəri və s. görünməkdədir. Məsələn:

Buna heç Ələyəz dağı da dayanmaz – israfçılıq.

Toyun Qaraarxacda çalınmır ha – tələskənlik.

Bir qəbirstanlığın yaraşığı – bivec, tənbel.

Qabağına daş helləmək – çətinliyə salmaq və s.

Bu deyimlər əsil həqiqi mənalarından uzaqlaşaraq yeni emosional mənalar meydana gətirən qəlibləşmiş sözlərdir. Bir neçə kəlmədən ibarət olan, müxtəlif dil ifadəsi yaradan bu sözlər duyğu və düşüncülərimizi diqqəti çəkəcək biçimdə anladan isim, sifət, zərf və fel görünüşlü qrammatik ünsürlərdir. Bu ifadələr ən çox fel və sifətlərlə sinonimlik təşkil edir. Deyimləri təşkil edən söz qruplarında bənzətmə yolu ilə düzələnlərin hamısı və ya biri gerçək anlayışların xaricində olsalar da, ancaq mənə içindədir. Əlbəttə, aşağıda qeyd olunan frazeologizmlərin digər şivələrdə də işlənməsi təbiidir.

Abrını atəyinə bükmək – danlamaq. [Öün dərmançının abırını atəyinə pux'düm, novatı dəişmişdi].

Acığı tutan bir də oynayır - qalmaqallı, böyük-küçük yeri bilinməyən ailələr barəsində deyilir. [Bu Mahmudun əvi də belədi kin, acığı tutan bir də oynuyur].

Ağzı ilə quş tutmaq – hər bir imkana malik olmaq, üreyi istədiyini etmək. [Əhədin oğlu indi böyyüf, ağzınnan kuş tutur].

Ağzını allah yoluna qoymaq – yalan-gerçək nə gəldi danışmaq. [Məsimin oğlu ağzını Allah yoluna qouf, nə gəldi danışır].

Ağzıma qapaq, dalıma sapax – söz deməyə imkan verməmək. [Bu qardaşım da mənim ağzıma qapax, dalıma sapaxdı].

Ağzı ilə od götürmək – əzab-əziyyətlə, çətinliklə dolanmaq. [Dava illərim ağzı od götürən adamlar çox oluf].

Ağzı aparmaq – nalayiq söyüşlər söyləmək. [Gənə Mürtüzəlinin ağzı apardı xırmanda].

Ağzına çullu dovşan sığmır - məqamına, mənsəbinə, var-dövlətinə arxalanıb istədiyini danışmaq, istədiyini eləmək. [Özgə vədəm bu Səmədin ağzına çullu dōşan sığmır, imdi susuf].

Ağzına su almaq – günahı olmasa da, səssiz durmaq, susmaq. [Adışirinin uşaxları oğurrux eliyir, o da ağzına su alif oturur].

Ağzından qaçırmaq -xəbər vermək, xəbərçilik etmək. [Uşağın məx'təfdə incidildiyini yoldaşları ağzından qaçırdılar].

Ağzınnan horra tökülməx' –bacarıqsızlıq, əlindən heç bir iş gəlməmək. [Xalamın bir oğlu vardı, ağzınnan hörrə töküliürdü].

Ağız-ağıza vermək -birləşmək, əsassız yerə bir-birini müdafiə etmək. [Qolxozun çovannarı ağız-ağıza verif iclası qatdılar].

Ağ süddə ağ tükü görmək – hər işdə diqqətli olmaq. [Gülü qarı ağ süddə ağ tükü görür, sən də bənmişən].

Ağına-bozuna baxmamaq – ölçüb biçmədən özü istədiyini etmək. [Bu quluf müdürü ağına-bozuna baxmır erməni kinoylarını gətirdi quluva].

Ağırınnan almaq - arxayın, tələsmədən. [O, işi ağırınnan almaxnar görür].

Ağına soğan doğramaq -yalnış məsləhət vermək, məqsəddən yayındırmaq. [Axlına soğan doğruyuf, babasını işdən çıxarıflar].

Ala baydağ (bayraq) olmaq – hər yanda pis mənada tanınmaq, rüsvay olmaq. [Qolxozun sədrini çovan Hamza alabaydax elədi].

Alaçatılıq etmək – xəbərçilik etməklə aranı qarışdırmaq. [Bu Xosroy gənə alaçatılıx eliyif, birqadırırrəri döüşdürüf].

Alaqallağa qoymaq – kimnsə arxasınca böhtan deyib adını hallandırmaq. [Təzə gələn müdürü işçiləri alaqallağa qouflar].

Ala itdən maşır olmaq - hər yanda məşhur olmaq, pis işinə görə hamının tanıdığı adamlar barəsində kinayə ilə deyilir. [Aya, burya gəl, onun dədəsi alayitdən maşırıldı].

Alımını vermək – Nə vaxtsa ona deyilən haqsız sözün (söyüş və təhqir də ona bilər) məqamında cavabının qaytarılması. [Öünnerim çoban Əsəd ferma müdürünün alımını xaxın içində verdi].

Altı islanıb -pis işlərinin üstü açılıb, vəziyyəti pisdır. [Onun altı isdanif tē, nə dēr-desin].

"Allah-allah"la day durmaq –zor gücünə yaşayan və ya zəif olan adamlar barəsində deyilir. [O, Allah-Allahla day durur, sən də onnan köməhlih istiyirsən?]

Alığı aşmax (f.) – işləri pis gətirmək. – [Tükançı Səlvərin alığı aşif dəllər].

Ala qarğa bala çıxartmaz - qalmaqallı, dedi-qodulu, el adətinə dönük çıxmış ailə, oba, kənd və s. haqqındadır. [Ə, bu kəttə ala qarğa bala çıxartmaz, noldu, gərəh irayon bilsin].

Alyanı çalyana qatmax (f.) – boş, mənasız sözlər danışmaq. [Gənə Xudaverdi alyanı çalyana qatır].

Al qulu- almağa öyrəşən, verməklə arası olmayan adama deyirlər. [Al qulu adam pis örgənif, verməynən heş arası olmaz].

Ana məməsi kəsən -olduqca qəddar, rəhmsiz adam haqqında deyilir. [Ana məməsi kəsənin birini gətirif savet sədri qoyuflar bizə].

Anadan azan, dədədən təzən – soyu-kökü bilinməyən, bic insan. [Hər anadan azannan, dədədən təzənnən irəhbər olmaz].

Aşını pişiriflər – pis günə qoyublar. [Dēr öyün solxoz direkturunun aşını yaman pişiriflər].

Atını-itini nallamaq -iş-peşəsini boşlayıb kiminsə arxasınca düşmək, ziyan vurmağa çalışmaq. [Bu şofer Knyaz da atını-itini nallıyif, tüşüf mexaniyin üstünə, deir çıxartdıra].

Arı yuvasına torpax səpməx' – kimisə nahaqdan hirsəndirmək. [Sənin bu işin arı yuvasına torpax səpbəyə bənziyir].

Ayıya dayı demək – yaltaqlanmaq. [Ay uşax, bir yır-yığışını edənətən ayya dayı dana].

Ayağı sürüşkən – pozğun. [Arzuman da əsgərrix'dən özünə bir arvat gətirmişdi, əyağı sürüşgənin biriydi].

Ayana-sayana gəlmək' – fikrə gəlmək. [Heç ayına-sayına gəlməzdi kin, Məmmədin qızı Xanəhmədə ərə gedəjəx']. (Q.).

Aynı açılmaq - kefi kök olmaq. [Ayrı yaşyannan buyana gəlinin aynı açılıf].

Ayıbına kor olmaq – günahını anlayıb susmaq. [Bu İdris də ayıbına kor oluf susmur ha].

Ayıbını qara yer örtün – qarğış, biabrçı adamlar üçün deyilir (yəni öləsən, yer eyibini örtə). [Ayıbını qara yer örtün bu Nifdalının, heş şeydən utanmır].

Ayağının altında ölüm – alqış. – Ay Nuru, ayağının altda ölüm bu quzuları anar sürüyə qat (S.).

A yeyənə xeyir vermə (qarğış) – ölmək. [Bu yeyəsinə xeyir verməmiş Qaraşı göndərdim əvə dəhriyi gətisin, gəlif çıxmadı].

A yoldan gedən it, gəl yanımı yırt - ehtiyac olmadığı halda, ona-buna sataşib öz başına əngəl açanlar barəsində deyilir. [Bu həmməşə belədi, "A yoldan gedən it, gə yanımı yırt" dər].

Av(ov) quşuna dönmək - axtarmaqla tapa bilməmək. [Bizim bu Ədil av k'uşuna dönüf, tapammıram kin, iradyonu düzəltirəm].

Babal yumax – nahaqdan, bilmədən danışmaq. [Mən baval yüəmmərəm, o savetin katibinnən nə dēm?].

Baxtı ayaq üstə durmaq – şəraitə yaxşı olmaq, əziyyətsiz dolanmaq. – Onun baxtı əyağ üstə durur.

Baxtı özümənə qabax gedir - ailə qurmaqda bəxti gətirən, ər evində yarayan qadınlar haqqında belə deyərlər. [Ə, görmürsənmi, bu Gülsənəmin baxdı özümənə qavax gedir].

Balalarının başına sancmaq - hər hansı möhtərəm, hörmətli şəxsin xahiş və minnətindən çıxma bilməyib kiminsə günahından keçmək: [Get, səni filankəsin başına sancıram, bir də belə iş eləmə].

Başını bəzəmək – kiməsə əsassız böhtan demək, adını hallandırmaq. [Onnan k'utardılar, imdi də bu təzə gələn müdürün başını bəziyillər].

Başı qoltux altı görməmək - çətin işə düşməmək. [Ay uşax, az danış, hələm sənin başın qoltux altı görmüyüf].

Başına xona qoymaq -böyütmək, tərifləmək. [Dünən məhtəvi qurtarif, başına xona qoullar, o da naz-qoz eliyir].

Beybec eləməx' - xarab etmək, pisgünə qoymaq. [İşi beybec eliyənnən sōra, dəllər gəl bu işi sən gör].

Beşdə alacağı yox, üçdə verəcəyi – bivec adam. Heç bir dərd-səri olmayan, oğul-uşaq qəhrinə qatlanmayan, arsız, yüngül həyat keçirən adamlar barəsində deyilir. [Bəri gəl a bala, ona qoşulma, onun beşdə alacağı, üçdə verəcəyi yoxdu].

Boyun əti olmaq - nəyə görə başqasına yük olmaq, onun yanında gözü kölgəli olmaq. [Bir işdən ötrüm kiməsə boyun əti olmaq yaxşı döl].

Boynum qıldan incədi - kiminsə yanında gözü kölgəli, suçlu olduqda, müraciət etməyə üzü gəlmədikdə deyilir. [Şəhərə getməyə sədirdən bir maşın istiyəcəm, əmə boynum onun yanında qıldan incədi].

Boynun dalınnan kəsməx' – qəddar, vicdansız adam, haqqmda deyilir. [Dər, davadan qavax adamları boynunun dalından kəsən bir erməni NKV-desi varıymış].

Boyuna boz ip ölçməx' – qarğış, yəni öləsən. (İnsan rəhmətə gedəndə kəfəni düz biçmək üçün boz iplə ölünün boyunu ölçürlər). [Boyuna boz if ölçüm qonşumuz Talvın, dedi əv tikəndə köməh eliyəcəm, əmə eləmədi].

Boyunu yerə soxum – ölmək (qarğış). [Ə, bunun boynun yerə soxum, yekələnilf].

Boynu samıya dönməx' – tənbellik etmək, tüfeyli həyat sürmək. [Boynu samıya dönüf Narının oğlunun, əmə anasına köməh eləmir].

Boğazını çatıya salmaq – gödəncil, qarınqulu, yeməyə tələsmək. [Toyda-vayda bu Umut boğazım çatıya salır].

Bir əli yağda, bir əli balda - ərköyün, çətinlik görmədən yaşayan adamlar haqqında deyilir. [Baxışın oğlunun bir əli yağda, bir əli baldadı, tə noxuyacax?].

Bir əli it əlində, bir əli dad deyir – qorxusundan yaltaqlanır. [İmdi Xeyransa qalib mətəl, bir əli it əlindədi, bir əli dad deyir].

Bir qəvirsənniyyin yaraşığı - əndamlı, lakin bivec olan insanlara deyilir. [Atdıxanın bir qəvirsənniyyin yaraşığı oğlu var, əmə nə xəri].

Bu pambığı qulağınnan çıxart – fikrindən daşın. [Ay oğul, bir də deyirəm, bu pambığı qulağınnan çıxart, o qız bizim ailəyə yaramaz].

Buna heç Ələyəz dağı da dayanmaz - bixərc adamlar haqqında deyirlər. [Buna heş Əlyəz dağı da dayanmazdı, Qəhrəmanın əvi dayandı].

Bilmir ki, harda bişib, deyir kin, bir çömçə də bira tək - başı çıxmayan işdən danışmaq. [Bu mal doxduru da bilmir kin, harda pişif, dər bir çömçə də bura tək].

Bulum-bulum bulanmaq – arıq, cansız. [Ağca ayağüstə durammır, bulum-bulum bulanır].

Bol əlli, bostan könüllü – bəzi adamların yersiz səxavət göstərməsinə ehyamdır. [Müslüm kişi bol əlli, bostan gönüllü bir adamıydı rəhmətdix].

Buyıx verməmək - hər deyilənə qulaq asmamaq, hər təkliflə razılaşmamaq. [Bu təzəgələn birqadır də elə adam döl, hər yetənə buyıx vermir].

Bıldır ölüf boz eşşək, gəlin bu il ağlıyax - çoxdan olub keçmiş bir şeyi təzədən yada salıb heyfsilənmək. [Nə dər, ə, bu ona bənziyir kin, bıldır ölüf boz eşşək', gəlin buyıl ağlıyax].

Canına cəllad törəmək - gözündən aldırmaq, aman verməmək. [Fatmamın yetimi Həşim onun canına cəllad kəsilib].

Cin atına minmək – hirsələnmək. [A bala, çıx get işinə, kişiyi cin atına mindirmə].

Çarçılıx etmək – aləmə yaymaq, xəbərçilik etmək. [Öyün bir iş oldu məhlədə, imdi Elxan onu çarçılıx edif, yayır ələmə].

Çatıya düşmək – tələsmək, hövsələsiz olmaq. [Bir şey olanda bu Qara özünü çatıya salır].

Çək uzantıya düşmək (salmaq) – get-gələ düşmək, süründürmək, bir məsələnin səbəb olmadan gecikdirmək. [Bizim də işimizi irayonun bangında çək uzantıya salıflar].

Çıranın burnun yandırmaq - bir kiçik iş görmək. [Bu oğlum 2 ildi kin, əsgərihdən gəlif, əmə çıranın burnunu hələm yandırmıyıf].

Çıranın divinə işix salmamax – evə-əşiyə xeyir verməmək. [Qonşunun oğlu Nədir də çıranın divinə işix salan döl].

Çörək burnundan gəlsin – nankor adamlara deyilir. [Çörəyim burnunndan gəlsin, Qaranın, maña dönüx' çıxdı].

Çörəx kəsənnix' etməx – kiməsə haqsız pislik etmək. [Dirextur çörəh kəsənnix' edir bizə qarşı].

Çörəyinin düşmənidir - qonaqpərvərdir. [Binəli çörəyinin tüşmənidir bu Tanrıverdi məllim].

Cibi deşikdir - bixərkdir. [Məmməd müəllimin də həmməşə cevi deşik'di].

Cimbata çəkilmək – itmək, yox olmaq. [Noldu gənə, bu qaroul cimbata çəkilib, görünmür].

Cızığınnan çıxmaq - yolunu azmaq. [Bu uşaxları telvizor cızığınnan çıxardıf].

Dağarcıx çuvaldan böyüx' oluf – böyüklərə hörmət qoyulmayanda deyilir. - [İndi dağarcıx çuvaldan böyüx' oluf, a bala].

Dağarcığı yağlıyif, boş böyrünə bağlıyif – özündən razı adam. [Belələrinə dəliər dağarcığı yağlıyif, boş böyrünə bağlıyif].

Dalağı sancmaq - xoşagəlməz bir hadisə baş verəcəyini əvvəlcədən hiss etmək. [Uşax da ertədən şəhərə gedif, əmə nədənsə dalağım sancır].

Dalina şınqroy qoşmaq – uydurmaq, kiminsə adi bir nöqsanını böyüdüb, yaymaq. [Dəllər irayonnan gələn yoxlamanın dalına gedənnən sōra şınqroy qoşuflar].

Darağına salmax – yaranmış fürsətdən əlüstü istifadə edərək hər hansı bir işi görmək, səmtinə salıb kimdənsə əvəz çıxmaq. [Sadıx uşaxları darağına salıf, qonşu kətdən qoun-quzu oğurruyuflar].

Daş daşdan ayrıldı -xəsis, simic adamlardan bir şey qopara bildikdə, tərs, inadkar adamları nəyə isə güc-bəla razı saldıqda bu ifadəni işlədirlər. [Yasın kəşiyi razı salanatan daş daşdan ayrıldı].

Daş daş üstə qalmadı – uçub dağıldı. - [Zəlzələdə Lellakan şəhərində daş daş üstə qalmadı].

Daşı atılmaq – uzaqlara getmək, görünməmək. [Gənə daşı atılıf İrvahum kişinin, qorux qalif yeəsiz].

Daş atıb başın tutmaq - tərslik etmək, boş yerə mübahisə etmək. [Bu uşax səhərdən daş atıf başını tutur kin, oğurruxdan onun xavarı yoxdu].

Dəfə darağın çəkmək – hər nəyi varsa yığışdırıb getmək, uzaqlaşmaq. [A bala, sən bir dəfə - darağın çəkif burdan uzaxlaş].

Dənçiyi dolu olmaq – çox şey bilsə də, heç kəsə danışmamaq. [Qızdar bəyi yengənin dənçiyi doludu, əmə heş kimə danışmır].

Dənçiyi boş olmaq – ağızda söz saxlamayan adam haqqında deyilir. [Dənçiyi boş adamların yanında bir söz demək' olmaz].

Dənçiyi dar olmaq – söz götürməmək, hər şeydən incimək. [Qulam kişinin dənçiyi çox dardı, hər sözü götürür].

Dərdin maña gəlsin – alqış. – Dərdin maña gəlsin nə tez qaxıfsan.

Dəvəni xəlbinən suvarmaq - cüssəli, yeyimcil adamlara az yemək vermək. [Getmişdix' Hacıxalım oğlunun touna, o sağolmuş da dəviyi xəlbinən suvardı].

Dil vermək –başqasına qarşı qızışdırmaq. [Mürşüd uşaxlarına dil verdiyinə, uşaxlar da tay-tuşdarıynan yolay etmir].

Dil-dil ötmək – həyasızlıq etmək, diluzunluq eləmək. [Bir hayasız qızdı bu Telli, dil-dil ötür].

Dilini geri udmaq - utanmaq, nədənsə qorxub çəkinmək. [Arağı içif pəhlivana dönmüşdü Mədət, indi əmisini görə sahət dilini geri uduf].

Dili qıla dönmək – həddən artıq yalvarıb-yaxarmaq. [İraykomun qavağında sədrin dili qıla döndü].

Dilini udmaq – hansı eybinə görə başqalarının yanında danışmamaq. [İmdi gördünmü, Təlif nətər dilini uddu]?

Dilinin balasına düşmək – danışğını bilməyən, nəyə isə söz verən, ancaq yerinə yetirə bilməyən adamlar üçün deyilir. [Bəşirin oğlu Rusdam dilinin balasına tüşüf, odu irayona apardılar].

Dilini qarnına soxmaq – nədənsə qorxub çəkinmək. [Dünən Mürtüz içmişdi, məhləni dağıdırdı, böün dilini qarnına soxuf].

Dilindən kirə istəmək – hər hansı bir hadisəni bilsə də, danışmamaq. [Görürsən da, danışmağa dilinnən kirə istiyir].

Dili ələ də yetir, əlləzə də - hər şeyi bacarmaq. [Bayraməli kişinin dili ələ də yetir, əlləzə də, binədən belədi].

Diş-dırnaqnan yığmaq - əziyyətlə var-dövlət toplamaq. [Yazıq Sarıbəy, diş-dırnaqnan əv düzəltmişdi, oğlu dağıtdı].

Dişinin dibindən çıxanı demək – təhqiredici sözlər demək.

[Öyün müdür tişinin divinnən çıxanı qapıcıya dedi].

Dişini qurdalamaq – söz demək. [Ağabəyin yanında da tiş qurtdamax olmur, ələmə yayır].

Dovşan qatığı yemək – münasibət olmayan adam haqqında deyilir: [A bala, sənnən dovşan qatığı yemişəm mən].

Dünya yana bir xorum otu yanmaz – bivec olmaq. [Dünya yana Calal kişinin bir xorum otu yanmaz].

Doqquzu dörd eləyəcək - əbədiyyətsiz bir iş görməyə qərar verib bunun üstündə israr edən şəxslərə kinayə ilə deyilir [Qoy indi də k'olxozun sədri o işdəsin, bəlkə dokquzu dörd eliyə].

Dönərgəsi dönmək – vəziyyəti pis olmaq, işi düz gətirməmək. [Bu kəsiyin də dönərgəsi döndü, uşağını maşın basıf, ağırdı].

Duzu yeyif, duzdağı qırmaq – naxələf iş görmək. [Ay uşax, ağıllı ol, duzu yeyif, duzdağı qırma].

Elə bil toyu Qararxacda çalınır - tələsən insanlar haqqında deyilir. [Tələsmə, a bala, toyun Qaraaxaşda çalınır]?

Elə bil isti aşı ağzımı yandırif – minnət qoymaq. [A kişi isdi aşın ağzımı yandırif, gedif-gəlif əl çəx'mirsən].

Eninə-uzununa vermək – kökəlmək. [Arsız adamlar həmməşə eninə-uzununa verillər].

En gedib-uzun gəlmək - boş-boşuna ora-bura vurnuxmaq. [Baxıram, səhər ertədən Mansır idaranın qavağında en gedir, uzun gəlir].

Evdən eşikdən çıxmaq - çətin vəziyyətə düşərək, olub-qalanı satmaq. [Şofer Göyüşün oğlu atasını evdən-eşix'dən çıxartdı tamam].

Əliuzantılıq eləmək - tamahını cilovlaya bilməmək. [Əliuzantılıq eləməx' də belədi, axırda ilişirsən].

Əlimyandıya düşmək – kiməsə möhtac olmaq. [Oğlu maşınan adam vurmuşdu, oncun da yazıq Əli beş-on gündü əlimyandıya tüşüf].

Əldən-ağıza qalmaq – ona-buna möhtac olmaq. [Ona-buna köməy eliyən Qərif kişi indi əldən ağıza qalıf].

Əli ağzına çatmur – tənbel və aciz adamlar haqqındadır. [Mədinənin oğlu bir fağırın biridi, əli ağzına çatmır].

Əlindən gələnə beş qaba çəkmək – nə edirsən et. [Get nedirsən et, əlindən gələnə beş qaba çəx].

Əlinə çöp qurub vermək – kiminsə öhdəsindən asanlıqla gəlmək. [İclasda birqadirin əlinə çöp qurub verdilər].

Əlindən it əppək yeyir – zəif, taqətsiz. [O günə düşüf kin, əlindən it əppək yər].

Əlinə-ayağına döşənmək - yalvarıb yaxarmaq. [Uşağının məhtəfdəki qobudduğuna görə, anası məllimin əlinə-ayağına döşəndi].

Ələyi ələlib, xəlbiri də göydən asılıb – qocalıb, əldən düşüb. [Təzədənnən nələsin, ələyi ələlif, xəlbiri də göydən asılıf].

Əli daş altdadır - kasıbdır, borcu çoxdur və dolana bilmir. [Qonşular köməh elədi Zalxa qarıya, elədi kin, əli daş altdadı].

Əli qısa olmaq – kasıb olmaq. [Əli qısa olduğuna fağır Qurvan kəndin toylarına da gedəmmir].

Ələkçiyə qıl vermək – kiminsə tərəfini nahaqdan saxlamaq, yaltaqlanmaq. [A kişi, sənə nə qalıf, sən də ələx'çini qıl verəmişən?]

Əngə vermək - qulaq ardına vurmaq. [Ona da nə dəllərsə, əngə verir, heç vəjinə dōi].

Ətək-ətəyə bağlanmaq – birləşmək. [İclasda Zamannan Usuf ətək-ətəyə bağlıyif sözdərini dedilər, yaxşı da elədilər].

Ətin tökülsün - zarafata salıb biabırçı, nalayiq söz deyənlərə aiddir (qarğış). [Əti tökülsün Mayanın, şennix'də bizi biavır eliyif tamam].

Əv quşuna dönmək – fağırlamaq. [Tutulannan sōram İdris əv quşuna dönüf].

Gedənə yengədi, gələnə dingə - hər şeyin ortasından çıxmaq. [Xatın arvat da gedənə yengədi, qalana dingə].

Gəlini çölə çıxartmaq – evə təzə gələn gəlinin may ayında – yazın güllü-çiçəkli vaxtında çöldə gəzdirilməsi. Buna seyran ayı da deyilərdi. [Əlipaşanın gəlinini böün çölə çıxardıflar].

Gözdən qıl qapmaq - hər şeyi qamarlamaq, hər şeyə tamah salmaq. [Görürsənmi, Nöruzun oğlunu, gözdən qıl qarpır].

Gönünü çaya axıtmaq – gecikib, başqasından geri qalmaq. [Gönünü çə axıtdı Osman, çox geç əvləndi] (B.).

Gözündə qıl əyirmək – əziyyət vermək. [Bu Qızbəsin bir yetimi var, uşaxların gözündə qıl əyirir].

Gözü darı dəlmək - hər şeyə fikir vermək, nəzərindən heç nə yayınmamaq. [Elə uşax var kin, gözü darı dəlir, böyüx'lərə çoxlu sual verir].

Gözə kül üfürmək – yaian danışmaq. [Buna bax ə, nağayırısan, gözə kül fūrürsən?]

Gorun çatdasın! - rəhmətə getmiş bir ağsaqqalın qoyduğu qayda-qanunların və əməllərinin ziddinə gedilərsə, deyərlər: [Ax, ay filankəs, gorun çatdasın]!

Goruna ala iti bağlıyım – (söyüş), pis adamlar haqqında deyilir. [Goruna ala tuluyu bağlıyım pis adamın].

Hoydu-hoyduya qoymaq – üstünə gülmək, lağa qoymaq. [Bu yazıx Mikeyili hoydu-hoyduya qoyuflar].

Göynən getmək – nəyəsə güvənib heç kəsi saymamaq. [Bu Urusdamın oğlu binəli böyüx'-kiçix' tanıdır, göynən gedir].

Xaçoyun xançalı var – əlindən bir iş gəlməyən, boş-boşuna qürrelənənlər haqqında deyilir. [Bir atı var, minə də bilmir, gündə tumarıyır, dēsinnər kin, Xaçoyun xəncəli var].

Xamır yeyənin fağırı olmaz – etibarsızlıq ifadə edir. [Xamır yeyənin fağırı olmaz, öyün yaşdı kişi onu buyurdu, qulağ asmadı].

Xamır çox su aparacaq – işlər uzanacaq. [Dēsən bu xamır çox su aparacaq, barışmıyacaxlar].

Xeyirsiz qohumun xeyratını yemək – qohum-qaranın xeyir-şerinə yaramayan imkanlı adamlar haqqında deyilir. [Eh, xərsiz qohumlar da çoxdu, xərsiz qohumun xeyratını yəm].

Xəmrimiz bir yoğruluf – xasiyyətə bir-birinə oxşamaq. [Bu dayımoğlunna mənim xəmrim bir yoğruluf xəsiyyətimiz birdi].

Xon açmaq - geniş süfrə açmaq, qonaqlamaq. [Hər gün də xon açmaq olmur ha, vaxtı-vədəsi olmalıdı].

Xoruzu qohtuğuna verilmək – işdən qovulmaq və ya pis bir cavabla qayıtmaq. [Dər, öyünnərim tükançının xoruzunu qohtuğuna veriflər].

Xurduna girmək - kiminsə qılığına girmək, etibarını qazanmaq. [Görürsən da, Zərgarrarın Musası sədirin xurduna girif].

İliyini vurmaq – son imkanı əlindən almaq, tam axırına çıxmaq. [Yoxlama gəlmişdi, məhtəvə, direxturun iliyini birdəfəlik vurdular].

İlan dili çıxartmaq - yalvarıb-yaxarmaq. [Hələ o yekəlix'də Nurunun ilan dili çıxartdığını görsəydin, nə deərdin?]

İfliyi üzülmək - arıqlayıb çöpə dönmək. [İşdəməx'dən Ədilxanın ifliyi üzüluf, şalvarı da belində durmur].

İsti aşu ağız yandırmaq – birinə köməyi dəyməyən, lakin başqasmdan köməklik istəyən adama deyirlər. [A bala, isti aşın ağızını yandırif, indi də gəlirsən, bu belə oldu, o elə].

İtdən alıb, itə vermək – danlayıb abırının tökmək. [Öyün gördüm kin, Lələsi nəvələrini itdən alif, itə verdi].

İtdən peşman olmaq – həddən artıq peşman olmaq, xəcalət çəkmək. [Sırağayın gördüm Həbibini, itdən peşman oluf qonşusunun atını vurduğuna görə].

İtdən çörək istəmək – dilənçi vəziyyətinə düşmək, dostadüşməne əl açmaq. [O günə tüşuf kin, Süleyman, itdən çörəx' istiyir].

İt otu- bağayarpağı – boş, əsassız işlər haqqında deyilir. [A bala, bəriyələ onun danışdığı it otu, bağayarpağıdı].

İtdən çöpük istəmək - dilənçi vəziyyətinə düşmək, dostadüşməne əl açmaq. [Məlix' itdən çöpüx' istiyir, sən də onnan danışırsan].

İt çeynəyinə düşüb - söylənilir, işləri düz gətirmir. [Anası ölmüş Şirin it çeynəyinə tüşuf, işi heş düz gətimir].

İşqırığı içində qalmaq – istəyi boşə çıxmaq. [İşqırığı içində qaldı Nağdalının, bizim uşağı işə götdülər, onunkunu yox].

İynəyə sap olmaq - başqasının felinə uymaq. [Min kərə dedim kin, ayə, iyniyə sap olma, indi də qalif mətəl].

İynənin gözünən keçmək – arıqlamaq, pis günə düşmək. [Getmişdim Alı kişinin yanına, yazıx elə bil kin iynənin gözünən keçif].

İynəynən gor eşmək - əzab-əziyyətli, başə gəlməsi mümkün olmayan iş görmək. [Bir gündədi kin, o gördüyün İsə döl, iynəynən gor eşir].

Kar iti qurd aparıb – deyilənlərə qətiyyəni fikir verməmək, qulaqardına vurmaq, bivec. [Böüx'lər də nəxartana axıl qour ona, qulaq asmır, elə bil kin kar iti qurd aparif].

Keçi qurdun nəyini yeyib? - yəni, zərrəcə suçu olmamaq, heç kəəsə yamanlığı dəyməmək. [Ay qardaş, çox danışacaq, keçi qurdun nəini yeif, çıx get, işimizi görəh].

Keçəlin dərdi başı, bir qazan ayran aşu – dolayısı ilə nə işə əldə etmək. [Səninki də odu, keçəlin dərdi başı, bir qazan ayran aşu].

Kələfini itirmək - başı qarışmaq, nə etdiyini bilməmək. [Artıx hesaf bu Şərif kələfin ucunu itirif, bilmir, nələsin].

Kəllə-daban danışmaq - dava-dalaş salmağa çalışmaq, tərs danışmaq, ara qatmaq. [Gör-eşit, bu Oruc kəllə-daban danışmağınnan bir xatıya ıras gələcək].

Kəhliyi azmaq - mədə-bağırsağı pozulmaq. [Cızdağı da uşax çox yəndə kəhliyi azır].

Kərə yağdan qıl çəkmək - tədbirli və diqqətli olmaq. [İşi də elə görür kin, elə bil kərə yağdan qıl çəx'ir].

Kütə hürmək - kiməsə yaltaqlanmaq. [İndi də belə ayandı, ağrın mana gəlsin, çoxları kütə hürüyür].

Kor it xeyir görməz - həmişə özünün düşünən, başqalarına faydası dəyməyən adamlar barəsində deyilir. [Vəzifəli bir yaxın qohumum varıydı, mən, mənim Allahım, onnan kor it də xeyir görmədi heç].

Kəlləsini yerə atmaq - yatmaq, uzanmaq. [Odey Qasım dayı axşamnan kəlləsini yerə atıf].

Kürkünə birə düşüb - nədənsə qorxmaq. [Dərin dərədə mai oğurradığını biliflər, onun da İmranın kürkünə birə tüşüf].

Kor Alıya üzgüçü demək - boş-boşuna tərifi sevmək. [Bunun işdəri Kor Alıya üzgüçü deməyə bənziyir tamam].

Kürd aşına döndərmək - qarışdırmaq, nizamsız iş görmək. [Getmişdim hesafdarığa, hesafdar sənəddəri kürd aşına döndərif].

Kürəyi çatdamaq - ailəsini dolandırmaq xatirinə hər bir ağır işlərdə çalışmaq. [Axşamatan kürəyi çatdıyır Nağının, əmə heş kimə möhtac döl].

Kor kor, gör gör - hər hansı bir şeyin sübuta, isbata ehtiyacı olmadığını nəzərə çatdırmaq üçün deyilir. [Kor-kor, gör-gör, atasınnan ayrılannan sōram Qiyas yekə əvlər tix'di, özünə k'ismat].

Köhnə palan içi tökmək - köhnə inciklikləri yada salmaq, keçmiş içləri qurdalamaq. [Məlix' basmanın üstdə kişilərnən danışırđı, əmə köhnə palan içi töx'ürdü genə].

Kirpiyinnən od götürmək - ağır əzab-əziyyətə, çətinliklərə qatlanmaq. [Uşaxlığınnan Nədir kirpiyinnən od götürüf].

Kütünü kəsmək - gözdən, nəzərdən salmaq. [Anbardan çıxannan kütü kəsilib Pirinin].

Körpüdən keçəndə yan-yana dəymək - uzaqdan-uzağa qohum olmaq. [Babalarımız körpüdən keçəndə yan-yana dəyiflər olmuşux qohum].

Köhlən kəsilmək - kiminsə gözündən aldırmaq, göz verib, işıq verməmək. [Bu qonşumuzun anası məhliyə köhlən kəsilib].

Qabağında ölüm - alqış. - Qavağında ölüm, ay Nərgiz, gör sahat necədi? (B.).

Qabağından yeməmək - söz götürməmək, heç kəsə boyun əyməmək. [Ağa Mehralı da, Ağa Mehralıdı ha, heş vaxt qavağınnan yeməzdi].

Qabağına daş dığıratmaq - çətin işə salmaq. [Uşağın qavağma daş dığırıyıllar kin, işdən qaşsin].

Qadan maña gəlsin - alqış. - Qadan maña gəlsin, bir telfunu gəti, bibinnən danışım (G.).

Qılı qıldan seçmək - tədbirli, dünya görmüş adamlar barəsində deyərlər. [Bu yaşında Zəkyə qarı qılı qıldan seçir].

Qanını satın almaq - böyük bir xətdən qurtarmaq. [Öyün qanını satın aldım Kananın, babası döəciydi onu].

Qarının arasına girmək - kimi işə bədbəxt bir hadisədən xilas etmək, ölümdən qurtarmaq. [Deputat İlyas onun qanının arasına girdi, qaladan qutardı, əmə o bunu bilmədi].

Qansızın biridir - vicdansızdır, heç kəsə rəhm etmir. [Bu qoruxcu qansızın biridi, xalxın qoun-quzusuna yazığı gəlmir].

Qaragöz oyununa salmaq - arzu edilməz hadisələrə düşər olmaq, dalbadal gözlənilməz mərhumiyyətlərlə üzleşmək. [A bala, mənı qarayöz oynuna salma, qoca adamam].

Qarğa, məndə qoz var - dilinə sahib olmayaraq özünə aid hər hansı bir məlumatı bildirenlər barəsində işlədilir. [O işi heşkəs

bilmirdi, özü xaxa sezdirdi kin, qarğa sezdirdi kin, qarğa məndə qoz var].

Qara sudan qaymaq çəkmək – qənaətcil. [Bu qonşumuz Dilşad arvad qara sudan qaymaq çəx'ir].

Qara şumda qara qığını görür – diqqətçil adamlara deyirlər. [Sənəm qarı qara şumda qara qığını görür, sən də ona məsləhət verirsen].

Qarnınan qara qannar axmaq - dərd-qəm içində olmaq, fikir çəkmək. [Söylü arvadın qarnınan qara qannar axır, oğlu Əfqanıstan davasının urusetdə qalır, gəlməx' bilmir].

Qarnı əyilmək – danışdırmamaq, küslü gəzmək. [Nədənsə qaynım oğlunun qarnı mənən əyilif].

Qaraçı çalır, kürd oynuyur - əsassız olaraq bir-birini müdafiə etmək. [Başa tüşdüm, sədimən hesafdarın işi qaraçı çalır, kürd oynuyur məsələsidi].

Qara qızın dərdi varmış – sinəsində sözü varmış, başqa niyyəti, umacağı varmış. [Həyə, qara qızım dərdi varıymış, indi bildim bunu].

Qasıq çömçədən böyük oluf - yəni böyük sözüə baxan yoxdu, oğul-uşaq özbaşına olub, zamana dəyişib. [A bala, bu əyamda qasıq çömçədən böüx' oluf tã].

Qasıq -qasıq yığıb, çömçə-çömçə dağıtmaq - gəlir- çıxarını bilməyən bədxərc adamlara aiddir. [İş elə gətirdi kin, atasının qasıq-qasıq yığdığıni çömçə-çömçə dağıtdı Əsgər].

Qatoyunu qaldırmaq – adına min cür böhtan qoşmaq. [Omarın da qatoyunu öz qohumları qaldırırlar].

Qıncıx-qıncıx olmaq - işlədiyi bir eyibin başqaları tərəfindən duyulduğunu hiss edərək ağrını içində boğmağa məcbur olanlar haqqında deyiflər. [Öyün şennyin içində maña bir söz dedi sədir, qıncıx-qıncıx oldum xalxın içində].

Qırx inəyi sağılır - kinayə ilə özünü öyən adama deyirlər. Daha kəskin olaraq – “Elə bil qırx eşşəyi sağılır” da deyirlər.

Qırmızılığına salmaq - utanıb, qızarmamaq, ədəb-ərkan gözləməmək. [Qonşumuz qırmızılığma salıf apardığı xizəri bir ildi qaytarmır].

Qırx qazana çalası – aravuran, sözgəzdiren adamlara deyilir. [Bu Telman kin var, düz qırx qazana çalasıdı].

Qır sakqız oluf yaxadan yapışmaq – höcətlik etmək, əsassız mübahisə aparmaq. [Noruz da qır sakqız oluf yapışıf yaxamnan, deir gə urusetə gedəx'].

Qıyıq verməmək – hər deyilənlə, hər təkliflə razılaşmamaq. [Bəndalı kişi hər şeyə qıyıx verən dö].

Qoltuğu qarpızdanmaq - əsassız yerə lovğalanmaq. [Atası uşağıni təriflədix'cən onun da qolduğu qarpızdanırdı].

Qoltuğuna qarpız vermək – tərifləyib yola salmaq. [Uşağın qoltuğuna qarpız verif, bir bəh-bəhlə göndəriflər burya]?

“Quran”dan don geymək - suçlu bir adamın min cür and-amanla özünü təmizə çıxarmağa çalışması. [“Quran”dan don geyinsə də, İmanquluya inanma, nə çoxdu onun yalanı].

Qurtdu-qurtdu danışmaq – yerli-yersiz, kiməsə yönəldilən kinayəli sözlər. [Gənə Hənifə arvat qurtdu-qurtdi danışdı bulağın başında].

Quyruq yemir ki, murdardır – eqoist adamlara deyilir. [Başmaxçıların Qərivi quyruq yemir kin, murdardı, sən də ona söz dərsən].

Qulağı darı dəlidir – diqqətli olmaq, hər şeyə fikir vermək. [Zalım oğlunun qulağı darı dəlidir bu yaşında].

Qulağında sırğa eləmək – yadda saxlamaq, unutmamaq. [Qulağında sırğa elə, mənim sözdərimi].

Lavaş qulağı genəldir – həll olunmuş mübahisəli məsələni yenidən müzakirəyə çevirir və ya kiməsə yaltaqlanır. [Gördünmü, öyün Çoban Haley sədirnən dilləşir, bu yannan da çovan yoldaşı, Xurşud lavaş qulağı genəldir].

“Lolo-lolo”, kürdə də “lolo?” – yəni hamıya kəf gələrsən, ancaq mənə keçməz. [Ay uşax, “lolo-lolo”, kürdə də “lolo”, get bala, mənə yalladammasan].

Murdar suya qoy iç – ipək xasiyyətli adamlar haqqında deyilir. [Umudun bir qızı vardı, mundar suya qo iç].

Meydan sulamaq - kiməsə arxalanıb hər bir iş görmək. [Şəhrabanu arvat tulacerməzdən qaxıb meydan suluyur].

Mız qoymaq - hər şeyə bəhanə tapmaq. [Bu da gəlif, işimə bir mız qour].

Mən gəlmişəm gəlin görməyə, gəlin də gedif çimən dərməyə - kimi isə yoluxmağa gəlib evdə tapmayanda və biçilib ölçülməmiş iş barədə deyilir. [Mən gəlmişəm gəlin görməyə, gəlin də gedif çimən dərməyə].

Nalını günə vermək - vəzifədən çıxmaq. [Bir ildi kin, Teyivi işdən çıxarırlar, imdi nalını günə verir, işdəmir].

Mamanı oynamaq - kəsərli sözdən, acığından yanıb-tökülmək, başına-dizinə döymək. [Odey, Gülbahar hirsinnən evdə mamanı oynuyur].

Nə üşdə alacağı var, nə beşdə verəcəyi – bivec. [Bu Balaxanımın da dünya vecinə döl, nə üşdə alacağı var, nə də beşdə verəcəyi].

O qədər gül bitib, reyhan orada itib – Saxtakarlıq həddini aşıb, həqiqət gözdən düşüb. [Eh, a bala, imdi oxartana gül pitif, irehan arada itif].

Oymasını keçinin buynuzuna keçirmək - tələyə düşmək. [Gənə bu Nədir oymasını keçinin buynuzuna keçirif].

Onun paxırı çıxıb - xasiyyəti dəyişib. [İrayona deputat seçilənnən onun paxırı çıxıf, adamları bənnir].

Öz eşşəyini sürür – doğru olanı qəbul etmir, əsassız mübahisə aparır. [Mən ona axıl qouram, o gənə də öz eşşəyini sürür].

Papağının ortası deşikdi – düz danışmağına baxmayaraq, eşidən yoxdur, saya salmırlar. [Bu Aydın da düz danışdığına papağının ortası deşik'di].

Pişik başı bəzəmək – böhtan, yalan quraşdırmaq. [Gənə uşaxlar pişix' başı beziyif sədiri lağa qoullar].

Saqqızını oğurlamaq – aldatmaq, başdan çıxarmaq, qılıqla razı salmaq. [Şahkərəmin qızının saqqızını oğurruyuf qaçırlar beyjə] (G.)

Saman altdan su yeritmək - üzdən sakit görənib, gizlində təsəvvürə gəlinəz işlərlə məşğul olmaq. [Qonşuluxda bir çəlimsiz arvat vardı, saman altdan su yeridif, hammıyı bir-birinə döyüşdürürdü].

Səbət dalınnan giləs tökülür? - qeyz ilə danışan bir şəxsin sözlərinə gülüb, qulaq asmırlarsa bu ifadə işlədilir. [Dedix'lərimi də eşitmillər, elə bil səbət dalınnan giləs tökülür].

Səs salmaq – seçki zamanı səs vermək. [Qonşular yığılıf səs salmağa gediflər].

Soyub soğana döndərmək – kasıblatmaq. [Bu oğlum mənə soyuf soğana döndərdi].

Sümüyünü it sümüyünə calanmaq – pis adamla qohum olmaq. [Bacım gedif sümüyünü it sümüyünə calıyif].

Şahla şilə yemir kin, bığı bulaşar – eqoist adamlar haqqında deyilir. [Əlifəğa şahnan şilə yemir kin, bığı bulaşar, sən də ona ağıl qoursən].

Şahla şilə yemir – heç kəsin qarşısında alçalmır, ləyaqətini üstün tutur. [İmdi yekələlif Mərdan, heş şahla şilə yemir].

Şapalaqla üz qızardır -heç bir iş görmür, lakin özünü o yerə qoymur. [Nazdının oğlunun əlinnən bir iş gəlmiş, əmə şapalaxnan üz qızardır].

Şeytani qırıldı (hər üç şəxsədə) – birdən-birə hirsli soyudu, bəməzə bir sözün təsiri ilə yumşaldı. [Öyün yaman hirsdənmişdi əmim maña, anamı görəndə şeytani qırıldı].

Şeytana papiş tikir - hiyləgərdir, hər şeyi bacarır. [Bu mal doxduru kin var, laf şeytana papiş tikir].

Şeytandan qabax doğuluf – çoxbilmiş və hiyləgər adamlar haqqında deyilir. [Bu tükənçi şeytannan qavax doğuluf].

Tərəzinin ağır tərəfində oturur - varlılara yaltaqlamır. [Kəndin partiya təşkilatı müdam tərəzinin ağır tərəfində oturur, kasıf-kusufun tərəfini saxlamır].

Tulux kimi dolmaq – hirsələnmək. [Öün nolmuşdusa, mexanik tulux kimi dolmuşdu].

Taxtasız-taxtasız işdər görmək - insana layiq olmayarı hərəkətlər etmək. [Öyün Orucu gördüm, dəir kin, əvdirəhman taxdasız-taxdasız işdər görüf].

Tikəsinə qızırğalanmaq - olduqca xəsis, simic olmaq. [Tikəsinə qızırğalanan adamdı bu ferma müdürü].

Tatın gəlişi, kürdün görüşü – yeni, sən məni haçan axtardın ki, mən də sənə yarayım. [Bax, tatın gəlişi, kürdün görüşü, sən maña havaxt üz tutdun].

Toy gününü qoyub, vay günü bəzənir – vaxtsız-vədəsiz iş görənlər haqqında deyilir. [Bu da mənim qananım, toy gününü qoyuf, vay günü bəzənir].

Toyda donunu tanımaq – səhv olaraq başqasının malına sahib olmağa çalışmaq. [O da toyda donunu tanıyif, imdi də tüşüf qalmağala].

Toyux əl-ayağı yeməx' - əlləməyək, hər şeyi qurdalayan insan. [Elə bil, bu uşax toux əl-əyağı yeyif, durammır].

Ucundan tutb, ucuzluğa getmək – xırdaçılıq eləmək, adi bir işdə ifrata varmaq. [Bu qaynənəm də ujunnan alıf, ucuzduğa gedir, məni bezdirif] (E.).

Üzüm ayağının altına – yalvarış ifadəsidir. [Üzüm ayağının altına, bu meşoyu içəri götü].

Üzə bir, astara iki olmaq –ikiüzlü adamlara deyilir. [Eh, ay bala, imdi nə çoxdu üzə bir, astara iki olan adamlar].

Varından yox olmaq - bərk peşman olmaq. [O öyün mənə yönəlix nahax danışdığına imdi məni görəndə varınnan yox olur].

Yağı daşmaq – tələsmək. [Zalım oğlu, yağın daşır, nədi, belə tələsiyirsən?]

Yağ yeyib, yaxada gəzmək - gününü kef-damaqla keçirmək, qayğısız həyat sürmək. [Elə uşaxlığınnan bu Nəvi yağ yeyif, yaxada gəzif].

Yalnan kiritməx – nə işə verməklə susdurmaq. [Gördüm da, melisənin böyyünü yalnan necə kiritdim]!

Yarı mənsil eləmək - məhsulu itkiyə vermək, hazırlanan məhsulu zay etmək. [Qonşumuz Gülbadam savax xəpini yarı mənsil eliyif].

Yan çəkmək - tərəf saxlamaq, təəssüb çəkmək. [Bu uşax dəsən dayısının təsivini saxlıyır, həmməşə yan çəkir].

Yandığınnan yarma çəkir - hirsindən yanib tökülür, acığını soyuda bilmir. [O Kar Əsədin nahax sözdərini eşidənnən yandığınnan yarma çəkirəm].

Yandımhaya düşmək - hər hansı xəbəri eşidib bərk əl-ayağa düşmək. [Yaman yandımhaya tüşüf gəlini qohumları].

Yeddi göbək saymaq - qohumbaz adamlara məxsus olan xüsusiyyət. [Məhtəf direkturu yeddi gövəx' sayıf işə qour].

Yel əsib, qoz tökülüb - asan qazanca, müftə yeməyə qaçanlar bərəsində deyilir. [Yay oldumu, hamı arannan tökülüf gəlir, dağa, elə bil yel əsif qoz tökülür burda].

Yumurtadan yun qırmaq – xəsis adamlar haqqında deyilir. [Xalamın bir əri var kin, yumurtadan yun qırır].

Yumurtası tərs gəlməx – bir yerdə bənd olmamaq, narahat olmaq. [Ona bax, elə bil yumurtdası tərs gəlif, səhərdən idaranın qavağında vurnuxur].

Zəncir kimi düzülmək – hamının bir-birinə qohum, arxa olması. [Kəndin yarısı gözəldərələlilərdi, zincir kimi düzülüflər].

Zarınçı olmaq – ömürlük xəstə olub yatağa düşmək, əldən-ağıza qalib başqalarına möhtac olmaq. [Allah zarınçı olmaxdan adamı uzağ eləsin].

Zing yeri qoymaq – bir məqsədə çatmaq üçün durmadan çalışıb-çabalanaq. [Əlişan zingini yerə qoymasaydı, bu əvi də tükəmməzdi].

Zurna çalmaq - birinin pis işi haqqında danışmaq, şaiə yaymaq. [Qərif yerdən gəlif vəzifə tutannarın arxasınca zurna çalailar].

AYAMALAR, LAĞAMALAR

Köməkçi adların ən maraqlı növlərindən biri də ləqəblərdir. Ləqəb ərəb sözü olub “əlamətə görə ad” mənasındadır. Xalq danışiq dilində ləqəbə ayama və ya lağama da deyirlər. Müəyyən xüsusiyyətləri və əmələgəlmə yerinə görə ləqəblər şəxs adlarından fərqlənir. Belə ki, mənfi və müsbət məzmunlu ləqəblərə şəxsin özü arasında müəyyən formada həqiqi və ya məcazi mənada əlaqələr olduğu halda, şəxs adı ilə şəxsin özü arasında heç bir əlaqə yoxdur. Bundan başqa, hər bir insana əsas adı valideynlər, qohum-əqraba verirsə, ləqəbi isə həyatda hər bir şəxsin ya özü qazanır, ya da müəyyən bir fiziki qüsuru, pis hərəkəti, peşə məşğuliyyəti, sənəti və xasiyyətinə görə başqaları verir. Elə də ola bilər ki, hər bir şəxsin uşaq vaxtı bir ləqəbi, böyüyəndə isə başqa bir ləqəbi olur.

Türk xalqlarının, eləcə də Azərbaycan türklərinin ad sistemində ləqəblər – ayamalar xüsusi yer tutur. 1989-cu ilədək Azərbaycan türkləri yaşamış Ağbaba və Şöreyel kəndlərində həm qadın, həm də kişi adlarına qoşulan maraqlı ayamalar, lağamalar olmuşdur. Şəxsə aid olan həmin ayamaların müxtəlif semantik mənalara vardır. Ağbaba kəndlərində işlənmiş ayamaları leksik-semantik mənalara görə belə təsnif etmək olar:

1) İnsanın fiziki qüsuru və fiziologiyasını əks etdirən ləqəblər (lağamalar): Kar Novruz, Kor Məsmə, Mürçümlü Hasan, Keçəl Əsəd, Ala Qurban, Dımbılı Zivər, Pıstılı Sənəm, Sümsüburun Sidiqə, Qaban Əjdər, Xırroy Güllər, Uzun Vəli, Korkor Hacixəlil, Qotur İsmayıl, Qozbel Səfər, Lal Yetər, Çorru Qərib, Lətdi Əbzər, Dombagöz Xudaqulu, Əyri Mürsəl, Mizburun Talib, Mırx Yusif, Mırx Araz, Kiftə Əsmər, Çopur İsrail, Qüzdüylü Məsim, İybaldir Mələk və s.

2) İnsanın xasiyyəti və psixoloji xüsusiyyəti ilə bağlı olan ləqəblər: Mürüd Həşim, Yevrey Ələmdar, Ölü Narın, Bilik Salman.

Fağır Ağəli, Qidik Ağası, Qız Durar, Qırmızı Bəylər, Mızımız Məhəmməd, Bolşevik Məhərrəm, Yeddirəng Sınəvər, Dəli Paşa, Cinni Şərəf, Qurdu Yasın, Başdanxarab Oruc, Tutmalı Zəkiyyə, Malades Qurban, Qaz Dönə, Ördək Gülsənəm, Kəsəyən Qızdarbəyi, Alağuz İsa, Aqa Mehralı, Kürüx', Əli, Gond Əhməd və s.

3) İnsanın müəyyən pis hərəkətləri ilə bağlı olan ləqəblər: Cöngə Teymur, Qancıq Əsgər, Eşşək Şəmil, Öküz Ömər, At Dursun, Oğru Nədir, Yasoyul İslam, Çalxey Gülesər, Xəbərçi Məmiş, Klaviznik Cəfər, Tülkü İbrahim, Şeytan Nəcəf, Lağlağı Yunus və s.

Burada cöngə “qanmaz”, qancıq “yaltaq”, “bilik”, “dovşan” fağır, tülkü “hiyləgər” mənalara vardır.

4) İnsanın peşə və sənəti ilə bağlı olan ləqəblər: Zurnaçı Əhməd, Tükənçi Ələhbər, Toyçu Xəlil, Qələyçi Əli, Aşiq Nəsib, Dəllək İsmayıl, Dəmirçi Nəsif, Mantyor Alı, Çoban Əhməd, Buruxçu Nəbi, Sınıxçı Əkbər, Usta Qəmbərli, Mexanik Usuf, Anbardar İsmayıl, Dəyirmançı Məmmədveli, Hesabdar Namaz, Aqronom Musa, Sədir Elləz, Motorist Kazım, Doxdur Əli, Yun Namaz, Poşt Bayram, Molla Qafar, Seyid Əli, Sovet Qənbər, Kombayınçı Məhərrəm, Şofer Səfər, Traktorçu Xıdır, Nalbənd Hacı, Həvəci Ağannə və s.

5) Müəyyən hadisə və vərdişlə bağlı olan ləqəblər: Dəvəkəsən Ələsgər, Danayeyən Namaz, Cələkəsən Heydər, Dəribağlayan Əhəd, Komsökən Ziyəddin, Çuvalaçan Mərdan, Ayıbasan Lətif, İldırımvuran Bəkir, Boranadışən Əli, Motalcıran Sənəm, Yelaparan Əsəd, İlangəzdiren Mürtüz və s.

Kəndlərin bir qisminə tayfa adına çevrilən ləqəblər işlənərdi. Məsələn, ətyeməzdər, xaşılıyeyənnər, başıçapıtdılar, şeytannar və s.

Müharibə dövründə ataları müharibədən qayıtmayan uşaqlara da ləqəblər qoşularaq anasının adı ilə çağırılardı:

Nazdının Əlisi, Zəkiyənin Salmanı, Fatmanın Əzizi, Safanın Hidişi, Teyfənin Həşimi, Mürəstərin Yaqubu, Cibreyilin Şirəfilisi, İsmeyilin İslamı və s.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, 2007.
2. Arpaçay köylərindən dərləmələr. Ankara, 1976.
3. Bayramov A.Ə. Oğuz elindən. Ozan dilindən. Bakı, "Elm", 2000.
4. Bayramov A.Ə. Qədim Oğuz ellərinin Ağbaba, Şörəyel və Pəmbək bölgələrinin yer-yurd adları. Sumqayıt, 1996.
5. Bayramova A.A. Qərbi Azərbaycanın Ağbaba şivəsində ismin halları. SDU-nun Elmi xəbərləri. Bakı, 2012.
6. Bayramova A.A. Ağbaba şivəsində zərflər. – Doktorant və gənc tədqiqatçıların XVIII konfransının materialları. Bakı, 2013.
7. Bayramova A.A. Ağbaba şivəsində qoşma və bağlayıcılar. – H.Əliyev və Azərbaycanşünaslıq elmi konfransının materialları. Sumqayıt, 2013.
8. Cəfəroğlu Ə. Doğu ellərimiz ağızlarından toplananlar. Ankara, 1995.
9. Ercilasun A.B. Kars ili ağızları. Səs bilgisi. Ankara, 2002.
10. Əsgərov B.Q. Ağbabada qalan izlər. Bakı, 2004.
11. İrəvan xanlığı. Bakı, 2010.
12. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı. Bakı, 1978.
13. Qars ölkəsi: Çıldır, Ərdahan, Hənək, Posov. Ankara, 1966.
14. Mahmud Kaşğari. "Divanü lüğət-it Türk". bakı, 2006, I, II, III və IV cildlər (Tərcümə edən və çapa hazırlayan Ramiz Əsgər).
15. Погасян А.М. Карсская область в составе России. Ереван, 1983.
16. Свод статистических данных о население Закавказского края извлеченных из посемейных списков – 1986, Тифлис, 1893.
17. Şirəliyev M. Azərbaycan dialektologiyası əsasları. Bakı, 2008.

BƏZİ İŞARƏLƏRİN AÇIQLANMASI

- - Sözlərin bitişik tələffüzünü göstərir: bu gün > b^hün/boyün, o gün > öün, öyün və s.
- - Sözdəki sait səsin uzun tələffüzünü göstərir: sonra > sōram, sovxa > sōxa, aşağıda > aşşada və s.
◡ - Səsin qısalığı göstərir: düşük > tüşük', pişi > pişi, bişirir > pişirir və s.
x' - Dilortası sürtünən kar səsidir, səsin yumşaq tələffüz edildiyini göstərir: bilirk > bilirik', bilmək > bilmək', gülmək > gülmək' və s.
ŋ - Dilarxası burun səsinə (sağır nun) göstərir: mənə > maŋa, sənə > saŋa, o tərəfə > aŋrı və s.
> - Səs əvəzlənmələrini bildirir.

ŞƏRTİ İXTİSARLAR

1. A. – Amasiya
2. Bal. – Balıqlı - (19.04.1991 - Zorakert)
3. Çiv. – Çivinli (1991 - Yenacur)
4. Çax. – Çaxmaq – (19.04.1991 - Kamxut)
5. Daş. – Daşkərpü – (Amasiya qəsəbəsinə birləşdirilib)
6. D. – Düzkənd – (19.04.1991 - Alvar)
7. E. – Ellərkənd – (19.04.1991 - Lorasar)
8. Gü. – Güllücə - (19.04.1991 - Tsaxbur)
9. Gül. – Güllübulaq – (19.04.1991 - Ərdahan)
10. G. – Göllü – (19.04.1991 - Ardenis)
11. İ. – İlanlı – (26.04.1946 – Çaybasar; 19.04.1991 - Aravet)
12. İb. – İbiş – (19.04.1991 - Dayrik)
13. Qon. – Qoncalı – (19.04.1991 – Zarişat)
14. X. – Xozu – (1935, Quzukənd, 19.04.1991 - Qarnariç)
15. QN. – Qara Namaz – (19.04.1991 - Aqvorik)

16. Qa. – Qarabulaq – (19.04.1991 - Şağik)
17. Qar. – Qaraçanta - (04.05.1939 – Əzizbəyov; 19.04.1991 - Areqnadem)
18. M. – Mağaracaq – (19.04.1991 - Qdaşen)
19. Ox. – Oxcoğlu – (19.04.1991 - Voxci)
20. Ög. – Ögsüz (19.04.1991 - Darik)
21. S. – Sultanabad (12.09.1935 - Şurabad)
22. Sif. – sifət
23. Is. – isim
24. F. – fəl
25. Q. – qoşma
26. Ə. - ədat
27. Z.- zərf
28. B. – bağlayıcı
29. Əv. - əvəzlik
30. N.s. – numerativ söz

İnformatorlar

1. Abbasov Sultan Oruc oğlu, 64 yaşında, Mağaracıq kəndi
2. Ağayev Heydər Nəbi oğlu, 53 yaşında, İlanlı kəndi
3. Abdullayev Şahmurad, 70 yaşında, Qaraçanta kəndi
4. Aliyev İlyas, 83 yaşında, Göllü kəndi
5. Avtandil Ağbaba, 56 yaşında, Balıqlı kəndi
6. Baxşiyev Əmiraslan Süleyman oğlu, 75 yaşında, Sultanabad kəndi
7. Cəfərov Ziyadxan, 66 yaşında, İlanlı kəndi
8. Eminov Şirəli Ələkbər oğlu, 66 yaşında, Quzükənd kəndi
9. Əhmədov Mehralı İbrahim oğlu, 84 yaşında, Ogsüz kəndi
10. Əhmədov Məhəmməd Qurban oğlu, 78 yaşında, Daşkərpü kəndi
11. Əliyev Şükür Həsənli oğlu, 78 yaşında, Düzkənd kəndi
12. Ələkbərov Kamal Nəsim oğlu, 80 yaşında, Daşkərpü kəndi
13. Ələkbərov Ələkbər İmamverdi oğlu, 91 yaşında, Təpəköy kəndi
14. Əhmədova Sənəm Davud qızı, 80 yaşında, Təpəköy kəndi
15. Əşrəfov Rüstəm Qulu oğlu, Düzkənd kəndi
16. Əsgərov Baxşəli Qələndər oğlu, 75 yaşında, Qaraçanta kəndi
17. Əsgərov Qafar İsa oğlu, 63 yaşında, Güllubulaq kəndi
18. Fərzəliyev Xanəhməd Hüseyn oğlu, 75 yaşında, Qaraçanta kəndi
19. Gülməmmədov Fərrux İsgəndər oğlu, 55 yaşında, Ellərkənd kəndi
20. Hüseynov Ramiz Ağəli oğlu, 50 yaşında, Göllü kəndi
21. Hacı Abuzər Məşədi Həsənli, 72 yaşında, Civinli kəndi
22. Hüseynov Hidayət Müzəffər oğlu, 81 yaşında, Qara Namaz kəndi
23. Xudaverdiyev Allahqulu Məmmədəli oğlu, 75 yaşında, Təpəköy kəndi
24. Qəribov Qərib Hüseyn oğlu, 90 yaşında, Oxçuoğlu kəndi
25. Qəribov Paşa Mahmud oğlu, 84 yaşında, Güllubulaq kəndi
26. Qəribov Yasin İsa oğlu, 73 yaşında, Quzükənd kəndi

27. Qurbanov Tacir Şaban oğlu, 58 yaşında, İbiş kəndi
28. Qəribov Yaşar Sücəddin oğlu, 54 yaşında, Qarabulaq kəndi
29. Qədirov Vaqif, 56 yaşında, Ellərkənd kəndi
30. İsmayılov Ellər Abbas oğlu, 88 yaşında, Təpəköy kəndi
31. İsmayılova Şəfiqə Ellər qızı, 63 yaşında, Təpəköy kəndi
32. İsgəndərov Murad Qəhrəman oğlu, 78 yaşında, Balıqlı kəndi
33. İsgəndərov Rəşid Muxtar oğlu, 79 yaşında, Güllücə
34. Məmmədov Xurşud Hacı oğlu, 74 yaşında, İlanlı kəndi
35. Muxtarov Vilayət, 68 yaşında, Qara Namaz kəndi
36. Mustafayev Ağa Məhəmməd oğlu, 72 yaşında, Mağaracıq kəndi
37. Mehdiyev Qafar Qələndər oğlu, 60 yaşında, Çaxınəq kəndi
38. Nəcəfov Nürəddin Xudayar oğlu, 62 yaşında, Çivinli kəndi
39. Namazov Qəmbər Kazım oğlu, 79 yaşında, Güllübulaq kəndi
40. Nənəxanım Mikayıl qızı, 90 yaşında, Təpəköy kəndi
41. Şabanov Veysel Muxtar oğlu, 76 yaşında, Amasiya qəsəbəsi
42. Ramazanov Mirzə Məhəmməd oğlu, 65 yaşında, Qaraçanta kəndi

MÜNDƏRİCAT

1. Ön söz	3-5
2. Ağbaba mahalının tarixi coğrafiyası	6-19
3. Lügət-A hərfi	20-34
4. B hərfi	34-51
5. Ç hərfi	51-63
6. C hərfi	63-69
7. D hərfi	69-83
8. E hərfi	84-85
9. Ə hərfi	85-92
10. F hərfi	92-94
11. G hərfi	94-102
12. H hərfi	102-112
13. X hərfi	113-122
14. J hərfi	122-127
15. K hərfi	128-140
16. Q hərfi	140-164
17. Z hərfi	164-168
18. M hərfi	168-177
19. N hərfi	177-180
20. O hərfi	180-185
21. P hərfi	185-194
22. R hərfi	194-195
23. S hərfi	195-210
24. Ş hərfi	210-215
25. T hərfi	215-227
26. U hərfi	228-230
27. Ü hərfi	230-232
28. V hərfi	231-232
29. Y hərfi	232-242
30. Z hərfi	242-245
31. Frazəoloji ifadə və deyimlər	246-267
32. Ayamalar-lağamalar	267-268
33. Ədəbiyyat	269

34. Bəzi işarələrin açıqlanması	270
35. Şərti ixtisarlar	270-271
36. İnformatorlar	272-273

Sumqayıt Dövlət Universiteti
Azərbaycan dili və dilçilik kafedrası
Folklorşünaslıq Elmi-Tədqiqat laboratoriyası

Aslan Bayramov

Arzu Bayramova

AĞBABA ŞİVƏSİ SÖZLÜYÜ

Sumqayıt 2014

Tərtibatçı-dizayner: Həzi Hacıyev

Çinarə Əmirova

Korrektor: Ləman Əsgərova

Çapa imzalanıb: 15. 12.2014

Şerti çap vərəqi 17.5.

Kağız formatı 60x84 1/8.

Tiraj: 150 ədəd

Kitab «AM965» MMC nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində hazır diapozitivlərdən çap
olunmuşdur.

Tel: 347-86-63; 051-510-99-90